

L. OSTROVER

Fırtına Kuşları

Rus İşçi Hareketi Tarihinden Anlatımlar

Çeviren: Özgür Metin Demirel

Roman

EVRENSEL BASIM YAYIN

EVRENSEL
BASIM YAYIN

L. OSTROVER

FIRTINA KUŞLARI

Rus İşçi Hareketi Tarihinden Anlatımlar

Çeviren: Özgür Metin Demirel

Roman

DOĞA BASIN YAYIN
Dağıtım Ticaret Limited Şirketi
Tarlabaşı Blv. Kamerhatun Mah. Alhatun Sk. No: 25 Beyoğlu / İstanbul
T: 0212 255 25 46 F: 0212 255 25 87
www.evrenselbasim.com - info@evrenselbasim.com

Evrensel Basım Yayın **605**
Fırtına Kuşları: L. Ostrover

Çevirmen: **Özgür Metin Demirel**
Genel Kapak Tasarım: **Savaş Çekiç**
Kapak Uygulama: **Devrim Koçlan**

ISBN 978-605-331-315-1
© Evrensel Basım Yayın **2014** - Sertifika No: **11015**

Birinci Basım **Eylül 2014** • İstanbul

Baskı: Ezgi Matbaacılık Tekstil Pors. İnş. San. Tic. Ltd. Şti.
Sanayi Cd. Altay Sok. No: 14 Yenibosna / İstanbul • Sertifika No: 12142
T: 0212 452 23 02 - www.ezgimatbaa.net

FIRTINA KUŞLARI

Rus İşçi Hareketi Tarihinden Anlatımlar

ÖNSÖZ

Elinizde tuttuğunuz bu kitabın yazarı L. Ostrover bir Rus işçisidir. O bu kitabın dizelerinde kendi sınıf tarihini biçimlendirmektedir. Ostrover'in öykülerini ve yaşam hikâyelerini kaleme aldığı dört *Fırtına Kuşu*, Rus işçi sınıfı ile başlayan ve dönemimiz tarihine yeni bir yön verecek olan şiddetli fırtınanın habercileridir.

Kitapta yer alan dört öykü, fırtına kuşlarının sürdürdüğü devrimci mücadeleler kapsamında elde ettikleri başarı, kazanım ve zaferleri ve aynı zamanda katlanmak durumunda kaldıkları ve yaşadıkları acı yenilgileri de yansıtmaktadır.

Kitap bizi 19. yüzyılın 70 ve 80'li yıllarına, Çarlık hükümdarlığının karanlık dönemlerine taşımaktadır. Kapitalizm, Rusya'da toprağa bağımlılık üzerine kurulu ilkel kölelik koşullarının tasfiyesi ve hızla çözülmesi ile birlikte bir gelişim evresi yaşadı. V.İ. Lenin buna ilişkin olarak şunları yazmıştır:

"Orağın ve dövenin Rusyası hızla sabanın ve harman makinesinin, buhar değirmeninin ve buharlı dokuma tezgâhının Rusyası'na dönüşmeye başladı."

Bu gelişim dolaysız olarak işçi sınıfının ortaya çıkışını ve işçi hareketinin gelişimini de bağrında taşıdı. Büyük fabrika ve üretim alanlarında yaşam bulan toplumsal emek, işçilerin bir araya gelme ve birleşmelerini sağlarken, sömürenlere karşı verilen ortak mücadeleler işçilerin mücadeleci ve devrimci nitelik kazanmalarını da olanaklı kıldı.

Çarlık Rusyası'mn fabrika ve işletmelerinin toplamında işçiler gaddarca sömürülüyor ve bu olguya ülkenin tamamında aynı biçimde rastlanıyordu. Çalışma koşulları müthiş derecede ağır ve zordu. Çalışma saati hiçbir yasal düzenleme dahilinde değildi. İş günü, çalışma saati ortalama olarak 15 ila 16 saat arasını bulabiliyordu. İşçilere ödenen ücretler çok cüzi rakamlarda seyrediyordu. Kadın ve çocuk emeği sömürüsü yaygındı. Çocuklar da yetişkin işçiler kadar çalıştırılıyor ancak kadınlar gibi düşük, cüzi maaşlar alıyordu. İş ve çalışma emniyeti yoktu. İş kazası sonucu sakat kalmalar ve ölümler gündemden hiç düşmezdi. Hastalık sigortası yoktu; tıbbi yardım ve muayene sadece nakit ödeme karşılığında yapılıyordu.

İşçiler açlık ve insanlık dışı baskılar sonucu sakat kalıp yaşamlarını kaybederlerken, fabrikatörler büyük ve yüksek kârlar elde ediyorlardı. Kapitalizm, işçinin kanı ve iliği üzerinden yükseliyordu.

Bu durumda sömürülen ve ezilen işçiler, kendilerini insanlık dışı sömürü ve baskılara karşı savunuyorlardı ancak karşı koyuş ve başkaldırıları henüz örgütlü değildi ve kendiliğindenci bir karaktere sahipti. Lenin proletaryanın bu eylemleri üzerine şunları kaleme aldı:

"Bir dönem işçilerin sermayeye karşı düşmanlığı, sadece sömürücülerine besledikleri kör nefrette, net bir şekilde kavrayamadıkları baskı-kölelik düzeni sırasında kapitalistten öç alma arzusunda ifadesini bulmuştu. Bu dönemdeki mücadeleler, sadece işçilerin tek tük yaşanan isyanlar kapsamında fabrika binalarını yakıp dökmeleri, makineleri kırmaları, fabrikanın yöneticilerini dövmeleri vb. gibi eylemler olarak yaşanıyordu."

Daha sonraları işçi hareketi, yavaş yavaş işçi sınıfının tüm kapitalist sınıfa karşı bilinçli mücadele karakterini benimsemeye başladı. İlerici işçiler arasından seçkin ve mükemmel devrimciler yetişmeye, öne çıkmaya başladı. Bu kitabın birinci hikâyesinin başkahramanı Pyotr Alekseyev bu öne çıkan ilklerden biri olmuştur. Alekseyev, işçiler arasında propaganda yapıyordu ve aktif mücadelenin bir ileri unsuru olarak tutuklandı. Mahkeme karşısında tarihe geçen bir savunma konuşması

yaptı. Rusya'nın işçi sınıfı bilinciyle yeni yeni tanıştığı bu süreçte, bir devrimci sınıf önderi olan Alekseyev, kendi sınıfının, öğrenci gençliğin destek ve yardımlarına dayanarak ayağa kalkmış olduğunun altını çizdi. Artık işçi sınıfı politik arenada üstüne düşen tarihsel misyonun bilincinde olarak üstüne düşen sorumlulukları yüklenmeye ve yerine getirmeye başlamıştı. Alekseyev savunmasını şu cümle ile tamamlıyordu: "Emekçi halkın milyonlarca kitlesi adaleli kollarını kaldıracak ve süngülerin yardımı ile korunan despotizmin boyunduruğu tuz buz olacaktır." Lenin daha sonraları Rusya'da komünist örgütlenme ve işçi sınıfı davası konusunda şunları kaleme almıştır:

"Önümüzde, bütün gücüyle düşman kalesi durmakta ve üzerimize yağdırdığı kurşun ve gülleleriyle en iyi savaşçılarımızı vurmaktadır. Bu kaleyi ele geçirmek durumundayız ve bu kaleyi, eğer uyanan proletaryanın tüm güçlerini Rus devrimci güçleri ile ortak bir partide, Rusya'da diri ve dürüst olan her şeyin çekim merkezi olan bir partide birleştirebilme yeteneğini sergileyebilirsek, bu kaleyi ele geçiririz. Sadece bu durumda Rus devrimci işçisi Pyotr Alekseyev'in kehaneti hayat bulur, ete kemiğe bürünür: Emekçi halkın milyonlarca kitlesi adaleli kollarını kaldıracak ve süngülerin yardımı ile korunan despotizmin boyunduruğu tuz buz olacaktır."

Pyotr Alekseyev'in mahkeme karşısında yaptığı savunma dönemin devrimci hareketi açısından çok önemliydi. Marksizmin Rusya için halen yabancı olduğu 19. yüzyılın 60'lı ve 70'li yıllarında devrimci hareketin başını çeken Narodniklere (Popülistlere) ve onların sahip olduğu küçük burjuva dünya görüşlerine karşı, ilk olarak bu konuşma kapsamında açık bir proleter görüş geliştirildi. Popülistler, kapitalizmin Rusya'nın özgül koşullarına uyarlanamayacak yabancı bir olgu olduğunu ve köylülüğün, yani parsellenen iş ve sınırları çizilmiş toprak parçalarının mülkiyetini elinde bulunduran, köylü toplumunun sosyalizmin bel kemiğini, ana temelini oluşturduğu görüşünü savunuyorlardı.

Popülistler devrimci ajitasyon çalışmaları yapmak üzere köylere gidiyordu. Bu çalışmaları da başarısız kalıyor, hezimete uğruyordu:

Polis, Kulaklar ve din adamları onları yakalıyor ve mahkemelere sevk ediyorlardı. Yakalananların çoğu çok zor koşullar altında angarya cezasına çarptırılıyor ya da kendilerine sürgün cezası veriliyordu.

Bu kara yenilgiler sonucu hayal kırıklığı, moral bozukluğu yaşayan popülistler, gizli komplo tugayları oluşturmaya başladı. Bu silahlı tugaylar, çarı ve yardımcılarını öldürmeyi ve bu vesileyle devrimi örgütlemeyi hedef seçmişlerdi. Terör taraftarları 'Narodnaya Volya' (Halkın İradesi) isimli partiyi kurdular ve 1881 yılında Çar II. Aleksander'i öldürdüler. Bataklık kurutulmamış, tek tek sineklerle uğraşılmıştı. Ama bu da hiçbir şeyin beklendiği gibi iyileşmesine önayak olmadı. Aksine III. Aleksander babasının tahtına geçti ve 'Narodnaya Volya' dağıtıldı.

İlk zamanlar popülistlere katılan ilerici işçiler, küçük burjuva bakış açısından ve alışkanlıklarından giderek kopup, onlara birbiri ardı sıra sırt çevirmeye başladılar. Giderek daha net olarak köylü toplumu yerine işçi sınıfının devrimci hareketin öncü gücü olduğunu anlamaya ve kavramaya başladılar.

Rus işçilerinin devrimci mücadelesi, Batı Avrupa'da Marx ve Engels tarafından önderlik edilen işçi sınıfının kendi sendikalarını ve partilerini kurmaya başladığı dönemlerde başladı. İşçilerin kapitalistlere karşı sürdürülen mücadeleler ölçeğinde birleşmesini sağlayabilmek için Marx ve Engels 1864 yılında ilk Uluslararası İşçi Birliği'ni örgütledi. Çarın siyasi takibatına uğrayıp dış ülkelere kaçmak zorunda bırakılmış olan Rus devrimciler, Birinci Enternasyonal çatısı altında, ona bağlı bir Rus Şubesi oluşturdu.

Petersburg'ta Viktor Obnorskiy marangoz Stephan Halturin ile birlikte, Kuzey Rusya İşçileri Birliği'ni kurdu. Birlik programı içinde batıda bulunan sosyal demokrat partilerin önlerine koydukları görev ve ödevlere de yer verilmişti. Bu kitabın ikinci ve üçüncü hikâyelerinde Obnorskiy ve Halturin'in yaşamları ve mücadeleleri anlatılmaktadır.

Polis, kısa bir zaman sonra 'Kuzey Birliği'ni dağıtmayı başardı. Viktor Obnorskiy mahkeme tarafından zorunlu çalışma cezasına mahkûm edildi. Halturin'in yaşamı ise Çar II. Aleksander'e karşı

girişilen suikast eylemine katılması nedeniyle darağacında son buldu. Yakalandığı hastalık sonrası küçük burjuva yanılgı ve yanılsamaların girdabına kapılan Halturin buna rağmen işçi davasını bırakmamış, yeni işçi örgütlenmelerinin oluşması ve bu işçi örgütlerinin küçük burjuva alışkanlıklara karşı da direnmesi doğrultusunda çalışmalar sürdürmüş, yaşamının son saniyelerine kadar işçi davasının önderlerinden biri kalmıştır.

Lenin, *Ne yapmalı* eserinde yer alan "İlkellik ve Ekonomizm" başlıklı makalesinde, "Alekseyev ve Muşkin tipinde, Halturin ve Yelyabov tipinde liderler çevresi, en gerçek ve en pratik anlamıyla siyasal görevlerle baş edecek yetenektedir ve böyleleri, siyasal görevleri, ateşli propagandalarının kendiliğinden uyanan yığınlarda yankı bulmasından ötürü başarabilmektedirler" diye yazar. Lenin işçi önderlerine dikkat çekerek, "Rus işçisinin sadece bir çevrenin değil, bir kişinin enerjisinin bile devrim davası için nasıl mucizeler yaratabileceğini bildiğini ve 1870'lerin önderleri gibi önderler çıkaracağını" kaydeder.

Rus işçi sınıfı, ilerici ve devrimci işçilerin etkisinde kalarak 80'li yılların başında kendi çıkarları ve taleplerini daha güçlü bir oranda savunmaya başladı. Çok sayıda büyük grevler patlak verdi. Ancak devrimci hareketin gelişmesinde özellikle 1885 yılında Morosov Tekstil Fabrikası'nda yaşanan grev büyük bir rol oynadı. Bu grev, işçilerin birliğine ve derin dayanışmasına tanıklık etti. Grev kendi örgütleyicilerini ve önderlerini yaratmıştı.

Bu önderlerden biri de kitabın dördüncü ve son kahramanı olan dokumacı Pyotr Anisimoviç Moiseyenko idi. Morosov'da yaşanan grev, bir işçi kitle hareketinin başlangıcını oluşturuyordu. Kendiliğindenci karakterdeki grev, yerini örgütlü yönetim ve yürütmeye bıraktı. Yalvaran yakaran işçiden geriye eser kalmamış, aksine kendi tarihsel rolünü kavramaya başlayan yeni devrimci sınıfın güçlü istekleri taleplerde yer bulmuştu. Bu sınıf artık kendi tarihsel misyonunu anlamaya başlamıştı. Ostrover'in tanıttığı dört kahraman, işçi

sınıfı ve emekçi halk arasında sürdürdükleri başarılı mücadelenin sonucu, işçi sınıfının 1917 Ekim Devrimi ile elde edilen mücadelenin zaferini muştulayan 'Fırtına Kuşlarıdır'. Dört 'Fırtına Kuşu'nun yaşam ve mücadele öyküleri, bizleri Rus işçi hareketi tarihinin başlangıç dönemlerine taşımakta ve bu dönemden farklı kesitleri tekrar gözler önüne sererek canlandırmaktadır. Çar döneminin derin karanlığından, onun kolluk kuvveti polisinin kanlı terör koşullarından, karmaşa ve küçük burjuva yanılgılarından sıyrılarak, kendi yönlerini ve yollarını bulan, mücadeleye katılan ve örgütlenen bu devrimci işçiler, işçi mücadelesinde sergiledikleri özveri ve fedakârlıkları ile işçi sınıfının sosyalizm mücadelesine ışık tutan ve yolumuzu aydınlatan örneklerdir.

Temmuz 1974

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ

Dört 'Fırtına Kuşu'nun yaşam ve mücadele öyküsü, işçi sınıfının baskısız ve sömürüsüz bir yaşama erişmek için kararlılık ve sabırla sürdürdüğü sosyalizm mücadelesinin ilk oluşum ve gelişme dönemlerini yansıtması bakımından günümüze de ışık tutmakta, esin kaynağı olmaktadır. Tabii ki Çarlık Rusyası ve günümüz koşulları arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Ancak hiç şüphesiz sömürü ve baskı üzerine kurulu olan kapitalist sistemin özü aynı kalmıştır. Günümüzde de işçi ve emekçilerin çalışma ve yaşam koşulları giderek ağırlaşmakta, hak talepleri çeşitli yöntemlerle bastırılmakta, işçi ve emekçilerin örgütlenme girişimleri baskı altına alınmaktadır. Bu konuda Manisa Soma'da 13 Mayıs 2014 tarihinde maden ocaklarında yaşanan ve 301 işçinin ölümüyle sonuçlanan işçi katliamı en son yaşanan ve en çarpıcı örneklerden birini teşkil etmektedir. İşçilerin yaşamı hiçe sayılmakta, işçiler kapitalist kâr hırsına peşkeş çekilmekte, işçi katliamları kader ve doğal olarak lanse edilmeye çalışılmaktadır. Yaşam merkezine daha fazla sömürü, daha fazla talan ve kâr elde etmeyi koyan kapitalist sistem işçi ve emekçilerin yaşam hakkına bile göz dikmiştir. İşçi yaşamı, işçi sağlığı, çalışma ve yaşama güvenliğini teminat altına alabilecek, işçilerin güvenli koşullarda çalışmasını olanaklı kılabilecek tüm önlemler ek masraf olarak görülmektedir.

Buna paralel olarak işçi sınıfının örgütlenme özgürlükleri ve sürdürdükleri mücadeleler kapitalistlerce engellenmekte, ifade, haber alma özgürlükleri çoğunlukla ya hiç tanınmamakta ya da tamamıyla kısıtlanmaktadır, hak alma mücadeleleri sudan gerekçe-

lerle engellenmekte ve bastırılmaktadır. İşçilerin mücadeleleri polis şiddetine, mahkeme engellerine, hükümet yaptırımlarına takılmaktadır. Bu bağlamda 5 bin 800 Şişecam işçisinin çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve ücretlerin artırılması için başlatmış olduğu grevin genel sağlığı ve millî güvenliği tehdit ettiği iddiası öne sürülerek yasaklanması gibi örnekler verilebilir. Sendika, sigorta, sekiz saat iş günü, savaşsız sömürüsüz bir yaşam ve dünya yaratma uğruna, taşeron işçiliğe ve çocuk emeğinin sömürülmesine karşı, parasız eğitim ve parasız sağlık, ücretlerin ve sosyal hakların artırılması, çalışma koşullarının iyileştirilmesi vd gibi haklar için işçi sınıfının sürdürdüğü mücadelelerle bu romanda yer alan anlatımlar arasında kolaylıkla bağ kurulacaktır. Belirleyici olan, işçi sınıfının emek sömürüsü üzerine kurulan kapitalist sistemin yıkılabilmesi için, toplumda yaşayan tüm namuslu, dürüst ve ileri unsurları bünyesinde toplayabilen örgütlenmelerin ve partinin kurulması ve işçinin sınıf mücadelesi içinde partisini ilerletip güçlü kılabilmesidir. Bu bakımdan roman Çarlık Rusyası dönemini anlatmasına rağmen, Türkiye'de ya da dünyanın herhangi bir başka ülkesinde herhangi bir işçi eylemi, yürüyüş, toplantı, patlak veren grev anında işçilerin yaşadıkları coşku, Fırtına Kuşları'nın kendi zor ve çetin mücadele süreçlerinde yaşadıkları coşku, sevinç ve kıvançtan farklı değildir, daha değişik yaşanmamıştır.

Dünyanın hangi ülkesinde olursa olsun, işçi ve emekçilerin haksızlıklara karşı sürdürdüğü mücadeleler kendi içlerinde kültürel, tarihsel bileşim vs gibi nedenlerle farklılıklar taşısa da, bir o kadar da ortak özellikleri bulunmakta ve birbirlerini anımsatmaktadır. İşçi sınıfı sosyalist devletini koruyamamıştır ve kapitalist sistem kısmen baskın çıkmış, kazanmış gibi görünmektedir. Yaşanan ekonomik krizler, savaşlar, haksızlıklar, işçi sınıfının üzerinde estirilen baskı ve sömürü sistemi aynı kalmış, hatta hayatı günden güne çekilmez kılmıştır. Buna karşın işçi ve emekçiler geçmiş deneyim ve tecrübelerden de yararlanarak yeniden ve yeniden örgütleniyor, geçmiş deneyimlerinden sonuçlar çıkararak daha ileri mevzilere doğru yöneliyor, sosyalizm mücadelesine yeniden, bıkmadan usanmadan

ve daha kararlı ve daha güçlü bir biçimde sarılıyor. İşçi sınıfı zorlu emekleme aşamasını aşmış, ayağa kalkmış, sosyalizme doğru yol almaya ve yürümeye başlamıştır. Bu yürüyüş hiç de kolay bir yürüyüş olmayacaktır, karanlık patikalardan, yollardan, yoluna dizilen tuzaklardan geçmekte, zorlukları bünyesinde barındırmaktadır. Ancak mücadele artık son hızıyla sürüyor. Fırtına Kuşları'nın mücadeleleri bu açıdan da sosyalizm mücadelesine esin kaynağı olmaya devam ediyor, sınıf mücadelesinin bir tarihsel kesiti olarak yolumuzu aydınlatan özellikleriyle güncelliğini koruyor. 'İşçilerin kurtuluşu kendi eseri olacaktır.'

Özgür Metin Demirel
Haziran 2014

Dokumacı Pyotr Alekseyev

Hiçbir hakkı tanınmayan ülke
üzerinde nefretin ve öfkenin azgın fırtınaları kopmuş,
Tüm canlı, güzel ve iyi olanı yok eden.

N. Nekrasov

Ansızın toprağa şiddetle çarpan ve toprağı zarif toz bulutçukları ile kaplayan yoğun yağmur damlacıkları düşmeye başladı. Sokaktaki insanlar, saçak altlarına koşuştular; çocuklar, oyuncaklarını kaldırımlarda bırakarak çitlere doğru kaçıştılar.

Yağmur nasıl ansızın yağmaya başladıysa yine ansızın kesildi ve su damlaları çatılardan toprağa doğru düşerken, gökyüzü tüm ilkbahar berraklığıyla ışıldamaya başlamıştı bile.

İri yarı, geniş omuzlu bir işçi, Perevedenovski geçidi istikametinden hızlı ve güçlü adımlarla ilerliyordu. Sararmış ve suçiçeği hastalığından hatıra çopur suratı, simsiyah saçlarının altından belirgin bir şekilde öne fırlamıştı. Küçücük bir bükme bıyığı vardı ve bir tutam saçı siperli kasketinin altından dışarı doğru taşmıştı. Su birikintilerine basmamaya özen göstererek, dikkatlice ilerliyordu. Böyle ilerlerken, istemeyerek de olsa yerde bırakılan bir oyuncak bebeğin üstüne bastı.

Çelimsiz, çok zayıf ve paçavra bir manto giyinmiş küçük bir kız çocuğu oyuncak bebeğe doğru koştu, bebeği neredeyse işçinin ayağının altından çekip çıkardı ve ağlamaya başladı.

"Tüh be, şu şansa bak ya!" diye kendi kendine kızan işçi, küçük kızın yanına çömelerek; "Kırılmış. Ne yapacağız şimdi?.. Üzülme tatlı kız. Biz de yeni bir oyuncak bebek satın alırız" dedi.

İşçi, kızın elinden tuttu. Birlikte Krasnoselskaya sokağındaki bir mağazaya gidip iri gözlü büyük bir oyuncak bebeği satın aldılar.

Oyuncak bebeği çocuğa doğru uzatırken, "Sen evin tek çocuğu musun?" diye sordu işçi. Kız soruya anında "Bir erkek kardeşim daha var" diye karşılık verdi. "Ama o daha küçük."

İşçi bir çıngırak satın aldı:

"Bunu da kardeşine ver. Çıngırağı Petya amcanın gönderdiğini söyle." Çocuğun saçını okşadı ve hızlı adımlarla iki katlı ahşap bir eve doğru yöneldi. Evin ön cephesinde 'N.P. Popov'un lokantası' yazıyordu.

Lokanta serin ve sessizdi. Giriş kapısının hemen karşısında duran tezgâhın ardında, büyük bir bakır semaverin yanında saygıdeğer lokanta sahibi oturmuştu. Sadece iki masa doluydu: Birinde bir bayan, diğerinde ise Pafnutiy Nikolayev oturuyor ve bolca tuzladığı bir dilim siyah ekmeği yiyordu.

Pyotr, Nikolayev'in yanına oturdu ve kendisine bir dilim ekmek kesti.

"Çocukları sever misin?" diye sordu ansızın.

Nikolayev şaşırmıştı: "Ne demek istiyorsun? En sonunda evlenmeye mi karar verdin yoksa?"

Pyotr arkadaşının yanına yanaştı, gözlerinin içine baktı ve acı dolu konuştu:

"Küçüklükten itibaren pislik ve çamur içinde yaşıyorlar. Ayakkabısız, üzerlerinde taşıdıkları paçavralar vücutlarını ancak örtmeye yetiyor. Peki büyüdüklerinde ne bekliyor onları? Bir boyunduruk. Fabrikanın pis kokusu."

"Ne demek istiyorsun?"

"Yolda küçük bir kız çocuğu ile karşılaştım. Sonra aklıma bu düşünce geldi. Böyle yaşamak durumunda bırakılan ne çok talihsiz insan var." Eliyle tüm karanlık düşünceleri kovalamak istermiş gibi bir hareket yaptı ve sordu: "Peki sen? Senin cesaretin neden kırılmış, neden böyle umutsuz bakıyorsun? Canını sıkan bir şey mi var?"

Pafnutiy canının sıkıldığını belli ederek; "Fabrikada ustabaşılar casusluk yapıyor, konuştuğum her şeye kulak kabartıyorlar. Her vakit beni polise teslim edebileceklerini hesaba katmak durumundayım."

"Sen de korkuyorsun, öyle mi?"

"Tabii ki! Geçenlerde tuvalette işçilere bir kitaptan kesitler okuyordum. Ansızın ustabaşı içeri daldı. Şansım vardı ki, elimdeki yasadışı bir kitap değildi."

"Peki Tyurin'den ne haber?"

"Ne olsun ki? Birazdan gelir, o zaman bu soruyu kendisine sorarsın. Ama bana sorarsan, pek de fayda getirmeyecek. Guçkov'dakilerin hepsi cahil, köyden gelen insanlar."

"Peki, sen kimsin?" diye sordu Pyotr tepkisini göstererek. "Yoksa kendini bir tüccarın oğlu mu sanıyorsun? Belki de bir general oğlusundur! Sen korkağın tekisin Pafnutiy, bu yüzden de olmayan yerde bile, polisi görmeye başlamışsın. Böyle bir şeyi nasıl söyleyebilirsin?"

"Yoksa göz göre göre ilmiği kendi ellerimle kendi boğazıma geçirmemi mi bekliyorsun sen?" diye, esneyerek güçlükle söylendi Pafnutiy.

"Ne düşünüyorsun o halde?" diye Pyotr sinirli bir şekilde sordu.

"Hak ve özgürlükler için mücadele veren üniversite öğrencilerinin kazandıklarını altın tepsiyle sana sunacaklarını mı sanıyorsun? Hayır, bunu yapamazsın. Birey, mutluluğu için kendisi mücadele etmeli, savaşmalıdır. Eğer zamanı gelirse ipten de korkmamalıdır. Guçkov'daki dokumacılarla diğer fabrikalarda çalışan işçiler arasında hiçbir fark yok. Yoksa onları sabah beşten akşam sekize kadar çalıştıran başka bir dürtülerinin mi olduğunu sanıyorsun? Bu koşullar altında isteyerek ve gönüllü olarak çalıştıklarını mı düşünüyorsun? Kendileri istedikleri için mi açlıktan ölüyorlar sanıyorsun? Sadece kendi güçlerinin bilincine şu an için henüz varamadılar o kadar. Ama senin görevin onlara bu gücü göstermektir. Bunun için eğitilip Guçkov'a gönderildin. Sana halkın davası gibi kutsal bir görev verildi. Ama galiba sen tereddüt ediyorsun?"

İnce, zayıf bir delikanlı lokantadan içeri girdi. Sivri sakallı, etrafına tedirgin gözlerle bakan, hızlı ve hareketli başka bir adam da delikanlının peşinden girdi.

Pafnutiy onları görünce ayağa kalktı.

"Ben kalkayım yoldaş."

"Git" diye hızla cevap verdi Pyotr Alekseyev, "Ama sohbetimiz burada bitmedi. Eve git ve benim de birazdan geleceğimi söyle."

Tedirgin bakışlı adam yanındaki arkadaşıyla birlikte Pyotr Alekseyev'in yanma yaklaştı, ona selam verdi ve manalı bir biçimde konuşmaya başladı:

"Biz Gribovo'danız."

Alekseyev neşeli bir tarzda delikanlıya baktı.

"Yanında getirdiğin arkadaş kim Tyurin?"

"Bizi birlik yolladı." Gribovolu adam hemen hızla konuşmaya başladı: "Bize ayrıntılı bilgi edinme görevi verdiler."

Oturdular. Alekseyev çay ısmarladı ve ardından Gribovolu adama doğru döndü.

"Sen Birliğin başkanı mısın?"

"Hayır, sıradan bir üyeyim ben, ama okumam yazmam var. Bunun için de ben gönderildim."

"Birlik üyelerinin hepsi Guçkov'da mı çalışıyor?"

"Evet, hepimiz dokumacıyız ve iki senedir Guçkov'da çalışıyoruz."

"Peki, Gribovo'da durumlar nasıl? Topraklarınızı tamamen mi terk ettiniz? Yoksa köyle bağlantınız hâlâ sürüyor mu?"

"Geride bırakacak neyimiz vardı ki?" diye alaycı bir gülümsemeyle cevap verdi dokumacı. "Herkesin bir meşe ağacı gölgesinin bile sığamayacağı kadar az bir toprağı var."

"Peki, Gribovolu insanlar topraklarını ellerinden kimin aldığını biliyorlar mı?"

"Niye bilmeyeceklermiş? Tabii ki toprak ağaları!"

Alekseyev güldü:

"Verdiğin cevaba bakılırsa, önünüzde duran birkaç ağaç nedeniyle kocaman bir ormanı göremez olmuşsunuz. Çık, daha yukarıya çık Gribovolu adam. Çar babacık topraklarınızı elinizden aldı."

"Nedenmiş o?" diye şaşırdı adam.

"Çok basit" diye karşılık verdi Pyotr Alekseyev: "Çarın meclise ne yazdığını biliyor musun? Toprak ağalarının çıkarlarının korunması

için gerekli tüm önlemleri alın. Çar babacık kimler için endişeleniyormuş görüyor musun? Ağalar için endişe duyuyormuş, yani siz köylüler için değil. Bu nedenle ben, Tyurin ve sizin Gribovolu insanlarınız, hepimiz topraksız kaldık, tarlalarımızı kaybettik. Doğru mu Tyurin?"

"Doğru Pyotr Alekseyeviç" diye Tyurin ona istekli bir şekilde destek verdi. "Ben de kendilerine bunları anlattım, ama bana inanmıyorlar, çok inatçılar."

Gribovolu adam oturduğu sandalyenin bir köşesinden diğerine kaydı ve aniden patladı:

"Niye inatçıymışız? Söylediklerini duyan olsa, her şeyin sorumlusunun bizim olduğumuzu sanacak. Tarlandan mı kovuldun, suç sende, fabrikada cehennem ortamında mı yaşıyorsun, suç yine senin. Ne yapalım peki? Düşünelim ki, senin söylediğin gibi bir Pugaçev başa geldi. O da yine sırf ağaların çıkarları doğrultusunda çalışacak. Peki, böyle olursa Guçkov'la kim baş edecek? Ne yapmamız gerekiyor? Bizim için geriye sadece yine kursağımıza giren taş ve sudan başka bir şey kalmıyor, değil mi!"

"O da neden?" diye sordu Alekseyev sakin bir biçimde. "Pugaçev'in[1] gelmesini um, ama yine de kendi işini kendin yap. Şimdilik ilk başta topraklarınızı kazanmaya ve Guçkov'u devirmeye çalışmanız gerekiyor."

"Zaten bu nedenle Guçov'un adamları ile aramızda kavga çıktı" diye ekledi Tyurin. "Ben onlara, sağlam bir kayanın altından su sızamayacağını anlatmaya çalışırken, onlar bana..."

"Sen bize bilmek istediğimiz şeyleri anlatmıyorsun!" diye araya girdi Gribovolu adam; "Bize ısrarla papalar, papazlar ve teknikle ilgili kitaplardan bölümler okuyorsun. Bunun yerine, bize bu despotizmden nasıl kurtulacağımızı anlat."

Alekseyev sustu, önünde duran bardaklara düşünceli düşünceli çay doldurdu ve misafirleri için ekmek dilimledi. Gribovolu adam

1 II. Katerina döneminde Rusya İmparatorluğu'na karşı ayaklanan Kazak lider, kahraman, kurtarıcı..

farkında olmadan damarına basmıştı. Alekseyev üniversite öğrencilerine kitap okumak yerine, faaliyeti örgütlemelerini ne kadar da çok söylemişti. Ama öğrenciler ilk başta halkı aydınlatmak, halkın gözlerini açmak ve bunların ardından da düzeni değiştirmek için harekete geçmek istiyorlardı. Ve şimdi karşısında tıpkı kendisi gibi düşünen bir adam oturuyordu.

Sonunda, "Despotizmi yıkmak istiyorsun değil mi?" diye sordu Alekseyev. "Tyurin de sana bunu nasıl yapacağını anlatmadı öyle mi?"

"Hayır."

"O zaman ben anlatayım: Ağalar ve fabrikatörler aynı bataklıktan gelirler. İşte bu bataklığın kurutulması gerekiyor."

"Bunu da yeni Pugaçev mi yapacak?"

Alekseyev sakin bir şekilde "Hayır" diye cevap verdi, "Pugaçev'i beklemene gerek yok. Pugaçev sensin. Köyde ağaya, fabrikada da fabrikatöre karşı mücadele ediyorsun."

"Eğer o istediğini yapabilecek kadar büyükse, ben nasıl ona karşı mücadele edebilirim ki? Guçkov'un yanında işe başladığımızda, bize parça başı keten bezi için üç Ruble, hatta bir dönem üç Ruble kırk veriyordu. Ama bu sene sadece bir Ruble seksen alıyoruz. Geçmişte ondan korse başına iki Ruble ile iki elli arasında alırken, bugün bize aynı iş için atmış Kopek veriyor. Bu durumda ona karşı nasıl mücadele edilebilir ki?"

"Peki, bunu niçin yaptığını biliyor musun? Çünkü bizim gücümüzün farkında değil, gücümüzü göremiyor. Küçük dört duvarlarımızın ardında gözyaşı döküyor ve fabrikatöre kin kusuyoruz, ama ona yumruklarımızı gösteremiyoruz. İşi bırakın, bırakın dokuma tezgâhları paslansın, o zaman tüm Guçkov bir araya gelse ne yazar! O çok kazanmaya alışkın, ama siz işi bırakırsanız, o zaman ortada kazanç diye bir şey kalmaz. Fabrikadan çık, köyüne geri dön ve orada mücadeleyi eline al."

"Mücadele mi, neyle mücadele edeceğim?" diye ateşli bir şekilde karşılık verdi Gribovolu adam. "Güç hani diğerlerinin elindeydi ya!"

"Bak, bir düşün şimdi. Ağaların ve fabrikatörlerin arkasında askerleri ve memurlarıyla çar duruyor. Onlar düzenin koruyucularıdır. Ama sen vergilerini ödemezsen, o zaman çar bu it sürüsünü doyuramaz."

"İşte bu" diye sitemli bir biçimde bağırdı Gribovolu adam Tyurin'e parmağını göstererek; "Sen bize ısrarla akıllı mekanik konusunda konuştun, ama konuşulacak asıl meselelere hiç girmedin. Bu kadar!" diye de ekledi, ısırarak bir parça kopardığı ekmek dilimini eline aldı ve salonu kararlı bir şekilde terk etti.

Kapı dokumacının ardı sıra kapandıktan sonra Tyurin, "Gaddar adam" dedi.

"Gaddar olması daha iyi" diye cevap verdi Alekseyev, "İşçiler ne kadar gaddar olurlarsa, o kadar çabuk hedeflerine ulaşırlar. Senin bu kin ve nefreti fabrikatöre karşı yönlendirmeyi öğrenmen gerekiyor. Pafnutiy nasıl çalışıyor?"

Tyurin, Alekseyev'e şaşkın bir şekilde baktı. Onun bir başka konuya bu denli hızlı geçebilmesine şaşırtmıştı.

"Pafnutiy'i mi sordun? Ne söyleyeyim ki? O kötü bir dokumacı ve saygı duyulan bir insan değil."

"Birimden ne haber?"

"İnsanlar teker teker birimi terk ediyor."

"Belki de birimi dağıtsak daha iyi olacak?"

"Bunu biz de düşündük ve bir gençle ilgileniyoruz. İsmi Akulov. Serpuhovo'da çalışıyor, güvenilir bir insan ve olanlardan haberdar."

"O zaman yeni bir birim oluştursun; Pafnutiy'in birimini de dağıtın. Ama bunu yaparken Gribovo'dakileri unutmayın. Bu tarz insanların gerçeklere doğru ilerleyebilmeleri için, kendilerine sadece doğru yolu göstermek gerekiyor. Doğru mu? Öyleyse asıl konumuza dönebiliriz. Önümüzdeki cumartesi günü burada benim yerime bir başkası oturuyor olacak."

"Ya sen, Pyotr Alekseyeviç?"

"Ben gidiyorum."

"Geri dönmemek üzere mi?" diye Tyurin şaşkın şaşkın sordu.

"Nereden çıkarıyorsun bunu? Neden bir daha geri dönmeyecekmişim? Geri dönmek üzere gideceğim ve geri geleceğim. Hem ilelebet, bir daha geri dönmemek üzere bile olsa, ne olurdu ki? Bu davanın bir tek bana bağlı olduğunu mu sanıyorsun? Ben olmazsam başkaları yapar. Ve kesinlikle bundan eminim ki, onlar davayı sonuna dek götüreceklerdir."

Alekseyev yan cebinden küçük bir deste kâğıt çıkardı ve Tyurin'e doğru uzattı.

"Gelecek cumartesi daha fazla alacaksın" dedi, yüzünü buruşturan Tyurin'e, "Talep çok ve matbaa artık baskıyı yetiştiremiyor."

Pyotr Alekseyeviç bunu söyledikten sonra arkadaşıyla vedalaştı ve lokantayı terk etti. Perevedenovka istikametine doğru yöneldi, kilisenin etrafından dolandı, konsey üyesi Korsak'ın evini sağında bırakarak küçük bir bahçeye girdi. İlkbahar olmasına rağmen, ağaçlar henüz filizlenmemişti. İlk çimen topraktan ürkek bir şekilde fışkırmıştı. Alekseyev bir ot kopardı, ağzına aldı, etrafına hızlıca bakındı ve binanın yan kapılarından birinden Korsak'm evine girdi.

Pafnutiy Nikolayev büyük bir odada masa başında oturuyordu.

"Diğerleri nerede?" diye sordu Alekseyev.

"Birazdan gelirler", diye somurtkan bir şekilde cevap verdi Nikolayev.

Pyotr Alekseyev yoldaşının yanma oturdu.

"Pafnutiy sen delirdin mi?"

"Ben bir bakire değilim ki?"

"Ha şöyle" diye Pyotr aynı ses tonuyla karşılık verdi. "Buna rağmen şimdiki bakirelerin de artık bilmediği hiçbir şey yok."

"Üniversite öğrencilerinin var ama!"

"Neden öğrenci diyorsun? Bizim fabrikadaki kızlar mesela, Yevdokiya Belyankina gibi kızlar diyelim."

"Belyankina Guçkov'daki tek kız."

Alekseyev sinirlendi:

"Niye bir yayınbalığı gibi gizleniyorsun! Seni rahatsız eden nedir Pafnutiy? Korkuyor musun? Söylesene. Kimse sana zorla bir şey yaptıramaz, seni zorla tutamaz. Yoksa anlamadığın bir şey mi var? O zaman sor. Gutçov'un oradakiler de senden pek memnun değil."

"Onlar bana cevaplayamayacağım kadar zor sorular soruyor. Her şeyi bilmek zorunda olan bir üniversite öğrencisi miyim ben?"

Alekseyev "Yine üniversiteli öğrenciler diyorsun", diye sinirli bir şekilde konuşmaya başladı. "Öğrenciler kendi üstüne düşeni yerine getiriyor, sense kendi aklın dahilinde davranmalısın. Cevabı zor, cevapsız sorular konusunu da yine uyduruyorsun."

"Hayır, örneğin bana anonim şirketleri ve niye birdenbire bu kadar çoğaldıklarını soruyorlar. Yoksa bu gibi sorular insanı zorda bırakan, cevabının bulunması zor sorular değil mi?"

"Hayır, hiç de zor, cevaplanamayacak sorular değil. İşçi, bu anonim şirketlerin köylülüğün kurtuluşundan sonra neden bu denli çoğaldığını bilmek istiyor. Senin görevin de kendisine bunu anlatmak olacak."

"Peki, ama ben bu sorunun cevabını ya bilmiyorsam?"

Alekseyev Pafnutiy'e doğru eğildi:

"Günaydın birader, bu kadar uzun yol yürümemize rağmen, hâlâ hiçbir yere varamamışız. Bu konuda kaç kez konuşmuştuk?"

"Daha hiç konuşmadık."

"Konuşmadık mı? 'Ölü ruhlar' kitabını okuduğumuz zamanı hatırlıyor musun?"

"Hatırlıyorum."

"O zaman ağalar, toprak ağalarıyla ilgili bölümü okurken sana ne söylediğimi hatırlıyorsundur!"

"Evet hatırlıyorum."

"Peki, madem hatırlıyorsun, neden bunu işçilere anlatamadın?"

Nikolayev yoldaşına hayretler içinde baktı:

"Neyi anlatacaktım?"

"Bu konuyu hani tartışmıştık ya! Senin ve benim gibi insanlar köylerden yaka paça kovuldukları, sürüldüklerinde köylerde geriye kim kaldı? Ağa ve adamları dışında kimse kalmadı. Biz şehirlere ve iş bulmak için fabrikalara kaçtık. Peki, fabrikaları kim yaptırıyor? Yalap yıktıkları, talan ettikleri için çar tarafından büyük paralarla ödüllendirilen Malinovlar ve Sobakeviçler. Senin ve benim sırtımdan zenginleşen, bizim yoksulluğumuz üzerinden zenginleşen köylü sömürücüleri de yaptırıyor fabrikaları. Dış ülkelerden, bizde on kuruşu bir Talere çevirebileceklerinin, burada çok kazanabileceklerinin kokusunu alan akbabalar da buraya uçuşmaya başladı. Açlığa mahkûm edilmiş halkımız bir parça ekmek için sabahtan akşama kadar eşek gibi çalışmaya hazır. Sobakeviç ve diğer sömürücüler, Malinov ve İngilizler ülkemizde sürekli olarak yeni fabrikalar yaptırıyor. Bu tarz anonim şirketler yağmurdan sonra topraktan fışkıran mantar gibi çoğaldı. Anlıyor musun?"

Nikolayev, İvan Dşabadari, Mihail Çekoidze ve Sofya Bardina odaya girdikleri için cevap verme imkânı bulamadı. Üçü de işçiler gibi giyinmişti, ancak ellerinden ve yüzlerinden işçilerin arasında büyümedikleri anlaşılıyordu.

Yeni gelenlerin oturabilmesi için masaya uzun bir kanepe yaklaştırıldı. Uzun boylu, kara gözlü ve uzun, sivri burunlu bir genç olan Dşabadari, masaya bir tren bileti bıraktı.

"Al yoldaş" dedi genizden konuşarak. "İvano-Wosnesensk'e gidiş bileti. Trenin bu akşam saat on birde hareket ediyor. Gar karanlık olacak ve bu senin açından elverişli bir durum. Ama yanımızda fazla kitap yok., sadece 'Fransız Köylü Tarihi' ..."

"Hepsi bu mu?" diye araya giren Alekseyev nezaketsiz bir şekilde homurdandı.

"Maalesef, bundan da sadece iki tane var. Olan sadece bu. Bu nedenle fazla olmasa da, 'Akıllı Mekanik' ve 'Dört Kardeşler Masalı'ndan birkaç tane getirdik."

"En azından Paris Komünü hakkında bir şeyler temin edebilirdiniz..." dedi Alekseyev sitem ederek.

"Onları da göndereceğiz. Kitapsız kalmayacaksınız. Yalnız senden şehirde fazla takılınamanı rica edeceğim..."

"Tam tersine, çalışmanın sürdürüleceği asıl yer şehirdir."

Pyotr Alekseyev Sofia Bardina'nın parlayan gri gözlerine baktı. Sofia Bardina ile İvan Dşabadari arasında uzun zamandır süren tartışmaları biliyordu: Kız, işçiler arasında propaganda yapılmasını savunurken, o propagandanın köylüler arasında gerçekleştirilmesi gerektiğini düşünüyordu. Pyotr Alekseyev kızın haklı olduğunu ispatlayabilmek için tartışmaya katılmak istedi, ama konuşma imkânı olmadı.

"Peki ben ne yapacağım?" diye aniden sordu Pafnutiy.

"Sen şimdilik Guçkov'da kalacaksın" diye ona karşılık verdi Bardina çantasındaki broşürleri çıkarırken. "Timaşov'un fabrikasına kimi göndereceğiz peki? Buradaki propaganda çalışmalarımız çöktü. Ne zorluklarla bir birim kurulmuştu burada, ama helal olsun, Vasyutin, birimi bir ay içinde dağıtmayı başardı!"

Alekseyev ona, buradaki işçilerin çalışma ve teknik işler konusunda yeterli derecede bilgili olduğunu, kendilerinden daha farklı, cesur ve kararlı konular beklediklerini söylemek istedi, ama Bardina'nın bakışları sinirini yatıştırdı.

Ayağa kalktı:

"Halk mücadeleye yöneliyor, bu yaşama artık tahammülü kalmadı, gerçek yardım yerine onları masallarla besliyoruz ve köylü isyanlarının gerçekleşmesini umuyoruz."

Dşabadari Alekseyev'e yanaştı ve elini omzuna koydu.

"Aslında sen de haklısın yoldaş; ama devrim, insanların kişisel iradeleri üzerine gerçekleşmiyor. Eğer birim örgütlerimizi tüm Rusya'ya yaymayı başarabilirsek, o zaman..." Konuşmasını bitiremedi. Dışarıda tahta merdiven gıcırdadı ve biri kapıyı çarparak açtı.

"Polis evin etrafını sardı!"

İki saat sonra Korsak'ın evinden dokuz kişi çıkarılarak, götürüldü. En son Pyotr Alekseyev ve aynı köyden yoldaşı olan Pafnutiy Nikolayev evden çıkartıldı.

Tam teçhizatlı faytonuna doğru yürüyen jandarma yüzbaşısı durdu; Alekseyev ve Nikolayev'e kin dolu bir ifadeyle baktı ve konuştu:

"Pis köylüler, kenevir tiftiği ayak takımı! Bir siz eksiktiniz..."

Tarih 4 Nisan 1874'ü gösteriyordu.

* * *

Karakolda boğuk bir hava hâkimdi. Önüne demir parmaklık çekilmiş bahar yıldızları pencereden içeri bakıyor ve yüksekte, neredeyse tavana sıfır bir mesafede seyrek ışıkları ile kirli duvarları yarıya kadar aydınlatan küçük bir lamba ışıldıyordu. Dışarıda kapılar çarpılıyor, kilitler sürgüleniyor ve koridorda asker botları hiç durmadan ve sıkılmadan tepinmeye devam ediyordu.

Pyotr Alekseyeviç mazgal deliğine yanaştı ve koridoru gözetledi. Tam bu sırada önünden bir genç işçi, etrafını saran dört polis tarafından küfürler ve bağırtılar eşliğinde götürüldü. Genç işçi, kendini çevreleyen nöbetçilere bakmadan başı dik bir şekilde yürüyordu. Genç, her hücrenin önünde, sanki bu onlarca kapının ardında arkadaşlarını arıyormuş gibi duruyor, içeri bakıyordu.

"Herhalde bugün çok kişi yakalamışlar" diye düşündü Alekseyev ve kapıdan uzaklaştı.

"Ama ne kadar uğraşsanız da hepsini bulup, yakalayıp parmaklıklar ardına tıkamazsınız" diye bağırdı ve ekledi: "Şafak söktü... Pek yakında güneş de doğacak..."

* * *

Zaman çok yavaş ilerliyordu. Yaz aylarının solgun gökyüzü hücreden içeri süzüldü, karanlık hücreyi daha da karanlıklaştıran bulutlarla kapladı ve sonra ortalığı kasıp kavuran güneş tekrar göründü. Hücrede boğuk ve ağır bir hava vardı.

Pyotr Alekseyev hücresinde volta atıyordu. Yüzü kararmış, somurtkan bir ifadeye bürünmüştü. Gerçi hücrenin küçüklüğüne bile alışmıştı. Vücudunu sağlıklı ve dinç tutabilmek için hücresinde günde dört saat volta atıyordu, ama okumak için elinde hâlâ hiçbir şeyi yoktu. Bir gün önce kendini kaybetmiş ve yaygara koparıp kendisine kitap verilmesini talep etmişti.

Koridorda ayak sesleri. Kapı açıldı.

"Alekseyev, savcıyla görüşeceksin!"

Ağustos sıcağına rağmen, yaşlı, miyop savcı paltosunu giyinmişti.

"Niye memnun değilsiniz Bay Alekseyev?" diye yapmacık bir nezaketle sordu.

"Her şey çok güzel, çok memnunum" diye istekli bir tarzda cevap verdi Alekseyev, "Kodes ve yemek de idare eder. Her şey iyi ama bir tek kitap verilmiyor."

Savcı miyop gözlerini açtı ve Alekseyev'e baktı:

"Aslında sen serbest bırakılabilirsin."

"O zaman bırakın bay savcı!" dedi Alekseyev sakin bir şekilde, çünkü bu kelimelerin ardına gizlenmiş manayı anlamıştı.

Savcı sinirlendi:

"Serbest bırakmak mı? Sen aptal gibi davranırsan, seni nasıl serbest bırakalım! Sana yardım etmek istiyorum, hakkında güzel şeyler düşünüyorum ama sen kendi kendinin düşmanısın. Seni bırakabilmem için tüm yaptıklarından ve diğer meselelerden uzak durduğunu yazmam gerekiyor. Şimdiye kadar seninle kaç kez konuştum? Ancak ağzını hiç açmadın." Dosyayı açtı ve parmağıyla temiz bir sayfayı gösterdi. "Burada ne yazıyor? Pyotr Alekseyev, Aleksey'in oğlu, 1849 yılında Smolensk Valiliği'ne bağlı Sytsev bölgesinin Norviskoye köyünde doğdu. Hepsi bu."

"Hayır, hepsi bu değil bay savcı."

"Hepsi!" dedi savcı üsteleyerek, "Daha ne anlatmıştın? Az toprağınızın olduğunu, ailenin sen dokuz yaşındayken seni Petersburg'ta Torntonsk'un yanına fabrikaya verdiğini, geçen sene Moskova'ya taşındığını söylemişsin."

"Evet, taşındım" diye onayladı Alekseyev. "Buradaki fabrikalarda durumun daha iyi olduğunu anlattılar. Ben de Timoçov'un fabrikasına gittim."

"Hepsi bu mu peki?"

"Hepsi bu, savcı bey."

"Peki, Korsak'ın evinde ne yapıyordun?" diye iğneleyici bir şekilde sordu savcı.

"Dedim ya. Bekârım. Lokantadan çıktığımda biraz içkiliydim. Krasnoselskaya caddesinde bir kadınla karşılaştım. Konuşmaya başladık, sonra beni evine davet etti."

Savcı dosyayı kapattı, sitemli bir şekilde kafasını sallayarak ve suratını asarak mırıldandı:

"Altmış yedi yaşındayım ve kalkmış beni aldatmaya çalışıyorsun!" Savcı aniden parladı:

"Petersburg'tan neden firar ettin? Yasadışı kitaplarla yakalanmamış mıydın sen?"

"Hayır yakalanmadım."

"Yakalanmadım" diye taklidini yaparak tekrarladı savcı, "peki Timoçov'un yanında da mı yakalanmadın?"

"Hayır."

"Zamanında sıvıştın herhalde? Peki okumayı neden öğrendin?"

Bu soru Alekseyev'i şaşırtmıştı, ne söyleyeceğini bilemedi.

"Bulduk işte!" diye sevindi savcı. "Yasadışı kitaplar okumak için öğrendin." Alekseyev'e yaklaştı: "Biliyorum çok zor bir dönemden geçiyorsun. Ama her şey zamanla düzelir. Fabrikada ustabaşı olur ve fabrikatörün güvenini kazanırsan, kısa veya uzun zamanda kendi fabrikanı açabilirsin. Bunun yerine böyle saçmalıklar yapıyorsun!"

Alekseyev gülmemek için kendini zor tuttu ve savcının miyop gözlerinin içine baktı. Bu ihtiyar onu tiksindiriyordu: Bu onunla üçüncü konuşmasıydı, savcı her defasında kendisini tuzağa düşürmeye çabalamıştı: "Akıllısın" diye bir seferinde samimi bir şekilde konuşmaya başlamıştı, "Bu nedenle bu öğrenci bozuntuları ile nasıl muhatap oldun, anlayamadım. Sana daha fazla ihtiyaçları kalmadığı için, bütün suçu senin üstüne yıkmaya çalışıyorlar." Bir başka sefer de: "Sen bir kütüksün, kendi menfaatini hiç düşünmüyorsun, sana

yardımcı olmak istediğimizi anlamıyorsun. Bize öğrenciler hakkında bilgi verirsen, seni serbest bırakırız."

Alekseyev ihtiyara baktı. Ondan üstün olduğunun farkındaydı. Bu sadece gençliğin verdiği bir üstünlük değildi, tam tersine bu üstünlük kendine hâkim olabilmenin getirdiği üstünlüktü.

"Ne oldu?" diye iğneleyici bir şekilde sordu savcı, "Neden susuyorsun?"

Yerine geri döndü, Alekseyev'e sitemle baktı ve ekledi:

"Gözlerinin içine bakınca ne düşündüğünü anlıyorum. Hayır, Alekseyev senin vereceğin ifadeye ihtiyacım yok. Zaten beraberimde mezara da götüremem. Ben sadece geleceğini düşünüp senin için üzülüyorum. İnat edip susuyorsun, oysa ben senin birimler örgütlediğini, fabrikada yasadışı kitaplar dağıttığını, İvanovo-Vosnesenak'a burada bir birim oluşturmak için gitmek istediğini biliyorum. Öğrencilere hizmet edebilmek için elinden gelen her şeyi yaptın sen, ama onlar her şeyi anlattı. Seni köylülere ihbar etti, ya sen? Sen suçunu itiraf etmek ve üniversite öğrencilerinin seni yoldan çıkarttıklarını kabullenmek yerine, inat ediyorsun..."

Tecrübeli savcı, bu defa da Alekseyev ile baş edemeyeceğini anladı:

"Git. Sana kitap vermelerini emredeceğim."

Ve gerçekten de Alekseyev'e iyi ciltli, kalın kitaplar getirildi. Gardiyan ilk kitabını kendisine doğru uzattığında, neredeyse gardiyanı kucaklayacaktı. Ama şans eseri haç işareti ile süslenmiş cilt gözüne takıldı. Bu kitap bir İncil'di.

Neyse, bu da hiç yoktan iyiydi ve işine yarayabilirdi.

* * *

Pyotr Alekseyev günlük programını tastamam uyguluyordu: Temizlik yapıyor, hücre içinde volta atıyor, spor yapıyor, kahvaltı ediyor, okuyor, yarım saatlik yürüyüş yapıyor, öğleleri tekrar okuyordu.

Sadece akşam karanlığında pencere kenarında duruyor ve pencereden görülebilen gökyüzüne bakıyordu. En küçük hatasının bile dayak için bahane edilmesine yarayan soğuk kış gecelerini, taştan

döşeme üzerinde yatarak geçirdiği ve sadece hafif bir pantolon ve bir yün gömlekten oluşan giysileri olduğunu hatırladığı çocukluğunu düşlüyordu.

1861 yılı yaz aylarında fabrika cehennemine dayanamamış ve kaçmıştı. On iki yaşında Petersburg'tan Novinskoy'e, yani, doğduğu köyüne yürüyerek geri döndü.

Yağmura, güneşin kasıp kavurucu sıcaklığına ve fırtınalı havaya rağmen, hiç durmadan Valtay yüksekliğini, Rşev'i ve isimlerini uzun zamandan beri hatırlayamadığı birçok bölgeyi geride bırakarak yürümüştü. Ormanda bulduğu böğürtlenlerle ve dilenerek karnını doyurmuş, akşamları kamp alanlarında, ahırlarda ve saman yığınlarının arasında uyurken, düşlerinde hep ailesini görmüştü: Aile fertleri tertemiz yıkanmış ve hepsi temiz keten gömleğini giyinmiş bir karede masanın etrafında toplanmıştı. Herkesin önünde tahta kaşık duruyordu ve annesi kızgın ocağın üstünde duran ve içinde etli lahana çorbası bulunan büyük kazanı getiriyordu.

Ama bu düşü hiçbir zaman gerçek olmayacaktı. Alekseyev dayaktan ve açlıktan kaçmıştı ama, yine onu dayak ve açlık bekliyordu.

Kirli ve bitkin bir biçimde baba ocağının eşiğinden içeri girdiği an, tüm aile fertleri içeride olmasına rağmen hiçbiri onun geldiğini fark etmedi. Rengi sonbahar çimeni rengini almış sakalları olan zayıf, uzun boylu, kel dede, kutsal resimlerin bulunduğu duvarın dibinde başköşede oturuyordu. Dede iç çamaşırlarıyla oturuyordu. Kollarını göğüs hizasında birbirine kenetlemişti ve bu duruşuyla gözleri hâlâ kapanmamış bir cesedi andırıyordu.

Altı oğlu ve kocaları ile birlikte iki kızı ihtiyarı ortalarına almışlar ve şiddetli bir şekilde ona bağırıyorlardı.

Kendisi de büyükbaba olan en büyük oğlu Makar –o da dede gibi keldi– yumruklarını sallayarak, avazı çıktığınca bağırıyordu:

"Fedotka askerden geri döndü. O ve ailesi şimdi nereye yerleşecek? Yoksa bizde mi kalacaklar?.." Bu sırada gözleri Alekseyev'in önünde durduğu kapıya doğru yöneldi. Hiç şaşırmadı. Aksine ses tonunu daha da yükseltip, suskun babaya doğru daha çok eğilerek

bağırdı: "Şuraya bak! İt eniği Alekseyev de gelmiş. Ona hissesinin neresi olduğunu göstersene!"

Herkes Alekseyev'e baktı ve aynı anda, sanki küçük çocuğun geri dönüşü hiçbiri için sürpriz olmamış gibi, bakışlarını yine geri çevirdi.

İhtiyar sonunda törene katılırcasına ayağa kalktı, suratı mum kesilmişti, gözlerinin etrafında derin gölgeler oluşmuştu ve sanki buruşuk boğazının üstünden bir saban geçmişe benziyordu. Dede cılız eliyle havada bir haç işareti çizdi ve huzurlu, sakin bir ses tonuyla konuştu:

"Vurun beni, tanrı ölmeme izin vermiyor, ölümü bana reva görmüyor, belki sizin ellerinizle huzura kavuşurum."

Odadakiler büyük bir gürültü kopardı, en çok da Makar.

İhtiyar, oğullarının sakinleşmesini bekledi ve aynı ses tonuyla konuşmaya devam etti:

"Elimde babamdan ve dedemden kalan altı dönümlük tarlam vardı, geriye kalan dört dönümü de ağadan kiraladım. Sonra bize özgürlüğümüzü verdiler. Köylü başına iki dönüm tarla düştü. Dedemin topraklarını kaybettik. Ağa bundan sonra topraklarını kiraya vermedi, tersine tüccarlara sattı. Biz olmadan, tek başına bu toprakları nasıl işleyebilirdi ki?"

İhtiyar konuşmadan oğullarına uzun uzadıya baktı; elleriyle gözlerini kapadı ve sözlerini sessizce tamamladı:

"En iyisi ekmeğinizi şehirde arayın."

Alekseyev'in ailesi de kısa bir süre sonra şehre taşındı. Aleksey İvanoviç üç oğlunu beraberinde götürdü: Pyotr, Vlas ve Nkifor. En büyüğü henüz on dört yaşına girmemişti.

Pyotr yine Torntorn'un yanında işe başladı.

Bir dulavratotu nasıl büyüyorsa öyle büyüdü: Günyüzü görmeden ve bakımsız.

Aynı fabrikada çalışan arkadaşlarından bazıları fabrika acıları ve eziyetine göğüs geremeyip, kendilerini içkiye verdi, hırsızlık ve serserilik yaptı.

Fabrikada günde on altı-on yedi saat çalışıyor ve akşamları eve yorgun argın geliyordu. Başı ağrıyor, kulakları uğulduyordu. Buna rağmen masa başına geçiyor ve parmaklarını eski bir alfabe kitabı üzerinde gezdiriyordu. Yazılanları harf harf okuyordu. Bunu yaparken de hep kendisine ve kendisi gibilere haksızlık edildiğini, adil davranılmadığını düşünüyordu. Petersburg sokaklarında zengin ve soyluların evlerini, dükkânların zengin vitrinlerini izliyor, kendisi ve kendisi gibilerin güzel bir yaşam sürdürememelerinin nedenlerini bulmaya ve anlamaya çalışıyordu.

Alekseyev Neva Şehir Kapısı'nda oturan bir üniversite öğrencisinin işçilere parasız okuma-yazma öğrettiğini duymuştu.

1873 yılının fırtınalı bir sonbahar akşamında Pyotr Alekseyev ve dört arkadaşı bu öğrencinin yanma gitti.

Ve şimdi aradan iki sene geçmesine ve hapishane hücresinde yaşamasına rağmen, Alekseyev bu Neva Kapısı'ndaki evde kendisine koskocaman bir dünyanın kapısının aralandığını düşündüğünde, mutlu oldu. O zamanlar kendisini okuma sevdası sarmıştı. Karşılaştıkları ilk gece öğrenciye coğrafya ve geometri öğrenmek istediğini söylemişti. Bu çok mütevazı bir talepti. Tabii ki coğrafya ve geometri faydalı şeylerdir ama yaşamı belirlemiyor ve yaşamı değiştirmeye, iyileştirmeye katkı sunmuyorlar.

Bir sene sonra Pyotr ve yine Tornton'un orada çalışan arkadaşı Vanya Smirnov gece geç saatlere kadar bir öğrencinin evinde oturmuşlardı. Masadaki sohbet o kadar canlıydı ki, kimse masadan kalkmak istememişti. Bütün gece kırsalda yaşayan köylünün yaşadığı açlık, fabrikadaki cehennem koşulları, zenginlerin içinde oturduğu saraylar ve yakında tüm Rusya'yı kapsayacak genel ayaklanma üzerine konuşmuşlardı. 'Beyaz gecede' Peterpaul Kalesi'nin sivri kulesi açık bir şekilde görünüyordu. Nehrin üzerindeki köprüler tahta kemerlerini kabartı, altından akan su, üstünde sanki bir ince buz tabakası taşıyordu.

Pyotr arkadaşını dirseğinden yakaladı:

"Bak Vanya, sanki biz bugün hâlâ karanlıkta yaşarken, görebilir olduk. Yüz binleri, sadece bizim fabrikada çalışan işçileri düşün. Onların gözlerinin de açılması gerekiyor."

Bunun üzerine fabrikada bir birim kurdular. İşçilere okuma-yazmayı öğrettiler, onlara ince kâğıda basılmış olan kitapların sayfalarından kesitler okudular. Torntonʼdaki birim gün geçtikçe büyüdü. Vanya Smirnov fabrikadaki işinden ayrıldığında, Alekseyev Torntornʼda kaldı ve tek başına birim örgütünün örgütçülüğünü ve yöneticiliğini yapmaya başladı.

Alekseyev birimde sürdürülen tartışmaları takip ediyordu ve zamanla öğretmenlerinin, Narodniklerin hâlâ Rasin ve Pugaçevʼe, geçmişe takıldıklarını, geçmişte yaşadıklarını anladı; ama bugün, işçilerin sorun, sıkıntı, beklenti ve ümitlerini yaşıyordu. O birimde fabrikatörler, ustabaşılar, gözcüler, ücret biçimleri, parça başı ücret, ceza kesintileri, ödenekleri, fabrika işçilerinin sorunları, sıkıntıları ve mülk sahiplerinin sürdürdükleri sefahat ve bolluk içinde geçirdikleri yaşamları, çarın memurları ve tahtı bir duvar gibi koruyan Ortodoks papazları hakkında konuşuyor, tartışıyordu. İşçileri uzun soluklu mücadelelere davet ediyordu. Kendisi fabrikada büyümüştü ve fabrika işçileri ile nasıl konuşması gerektiğini biliyordu.

Narodnik örgütlenmenin programı Alekseyev için yeterli değildi, ama daha iyi bir devrimci örgütlenme henüz bulunmuyordu. Planlanan 'Genel Halk Ayaklanmasıʼmn başlaması ve gerçekleşmesi ona göre çok uzaktı ve sürekli olarak hocalarına ayaklanma tarihini soruyordu. Bazen de aydınların doğru ayaklanma tarihini kaçırdıklarını düşünüyor ve ümitsizliğe kapılıyordu.

Böyle günlerde Alekseyev çok kaba olabiliyordu. Bir seferinde Narodnik Graçevski ile ayaklanma tarihi üzerine tartışmıştı. Graçevski Rus devriminin dalga dalga yükseleceğini anlattı. Alekseyev masada duran kasketini kaptı ve kapıdan çıkıp gitti. Graçevski arkasından koşup gözüne baktı ve sakin bir şekilde konuştu:

"Alekseyev bu hakaretini affediyorum. Hayatımı adadığım dava uğruna seni affediyorum."

Bu basit kelimeler Alekseyevʼi sarstı. Graçevskiʼye sıkı sıkı sarıldı:

"Özür dilerim dostum. Ben artık kendimi tanıyamaz oldum. Dayanılacak gibi değil. Halk, biz sürekli konuşup dururken, bu zorbalıktan bir an önce kurtarılmayı bekliyor."

Graçevski Alekseyev'i bir sandalyeye oturmaya zorladı.

"Seni anlıyorum Pyotr. Ama ümitsizlik ve çaresizliğin yaşanması, tek başına sosyal devrimi harekete geçirmek için yeterli değildir. İlk önce halkın kendi yaşamı, hukuk ve adalet konusunda bir fikir yürütmesi ve hangi koşullarda yaşamak istediği yönünde bir fikre sahip olması gerekiyor..."

"Halk hukuk ve adalet konularında düşünmüyor!" diye konuştu Alekseyev öfkeli. "Yeni hayat için mücadeleye yöneliyor. Ama biz halkın önüne masallar koyarak onu teselli ediyoruz. Belinski, özellikle biz Rusların dünyaya yeni kelimeler ve yeni şeyler söyleyeceğimizi yazmıştı. Hani bu sözler neredeler? Örneğin sen, gelecekte kurulacak sosyalist düzen hakkında konuşurken, hep köylülerden bahsediyorsun, işçilere değinmeye tenezzül bile etmiyorsun. Bu cenneti biz işçiler olmadan, sadece köylülerle mi fethedeceğini, tek başına ele geçirebileceğini mi sanıyorsun? Yoksa işçiyi unutman sadece kötü bir rastlantı mı?"

Graçevski Rus işçisini isteyerek 'unutmuştu'. O Rusya'da gelişen kapitalizmin tesadüfi bir olgu olduğunu savunuyor ve bu kapsamda gelişmesinin hiçbir koşulu bulunmayan proletaryanın da bir rastlantı olduğuna inanıyordu. Narodnikler Rusya'nın sosyalizm olgusuna 'proletarya çıbanı' olmadan ve sadece köylülüğün yardımı ile erişeceğine inanıyorlardı. Çünkü köylülük çoktan sosyalist ülküye erişmişti ve bu ülkü komün adını taşıyordu.

Pyotr Alekseyev, o dönem kendisine dünyanın kapılarını aralayan sevdiği-saydığı Belinski ve Çernişevski'nin hücre ve birimlerinde komünist manifestoyu okuyup yazmış bu hoca ve öğretmenlerinin tarihin gidişatını anlamadıklarını henüz bilemezdi.

"Şimdi" dedi Alekseyev, düşüncelerini ifade edebilmek için ağır ağır kelimeler ararken, "Ben köyde büyüdüm ve köy ortamını az çok tanıyorum, ama senin sürekli tekrarladığın, alışılagelmiş köy

hakkındaki düşüncelerine köyde hiç rastlamadım ve bunları hiç mi hiç görmedim. Eğer bana ya da herhangi bir başka işçiye orada yaşanacak ayaklanma ve isyanı beklemesi için köyüne geri dönmesini önerecek olsaydın, şuna emin ol ki, kimse peşinden gitmezdi. Ben köy yaşantısında sosyalizmle uzaktan yakından alakası olan hiçbir şeye rastlamadım, böyle bir şeyle karşılaşmadım. Hayır, Mihail Fyodoroviç. Bahsettiğin komün her zaman güç ve kuvveti elinde tutandan, güçlüden yanadır. Benim gibi hiçbir malı, malvarlığı olmayanı sevmez. Ve bütün işçilerin de benim gibi malı mülkü yoktur."

Alekseyev, Narodniklerin köylüleri önemsemesine karşın, neden hâlâ işçilerle uğraştıklarını, onlarla muhatap olduklarını sormak istiyordu. Ama son anda onların halkın gözünü açtığını ve bunun iyi bir şey olduğunu düşünerek sustu. Ne de olsa insan olduğunun bilincine varmasını, anlaşılır kelimenin gücünü kavramasını ve aynı yolun yolcusu kader arkadaşlarının gözlerini açabilme şans ve mutluluğunu tadabilmiş olmasını Narodniklere borçluydu...

Ve bunların hepsi ansızın kopmuştu... Bir cezaevi hücresi... Dört adım uzunluğunda ve iki adım genişliğinde bir hücre...

* * *

Alekseyev polis karakolundan alınarak Moskova'da bulunan Pugaçev Kulesi'ne götürüldü. Buradaki hücre daha küçüktü ama yine de zindan penceresinden içeri bakan gökyüzü kesiti ve ayakları altındaki döşemenin altında hayat bulan farelerin izdihamı aynı kalmıştı. Sadece bu hücre diğerine nazaran daha da soğuktu. Hatta testideki suyun üstünde geceleri ince bir buz tabakası oluşuyordu.

Şubat ayında Alekseyev'i sorguya aldılar. Tizenhauzen avaz avaz bağırarak ardı arkası kesilmeyen hırçın sorular yöneltti ona:

"Seni isyana kim teşvik etti?"

Alekseyev cevap vermedi.

"Neden amirlerine öğrencilerin kitap dağıtmana neden olduklarını anlatmadın?"

Alekseyev susuyordu.

"Sen susarak paçayı kurtaracağını sanıyorsun herhalde!" diye daha kulak tırmalayıcı bir tonla bağırdı ve oturduğu yerden havaya sıçradı.

"Şimdi dövecek" diye düşündü Alekseyev.

Ama Tizenhauzen vurmadı. Sadece Alekseyev'e bağırmaya devam etti ve sanki duvarla konuşuyor ve duvara soruyormuş gibi hiçbir tepki veya cevap alamadığını anlayınca çaresiz yine hücresine atılmasını emretti.

Alekseyev bir hafta sonra Moskova'dan Petersburg'taki Peter-Paul Kalesi'ne nakledildi.

Bu zindana daha koyu bir karanlık hükmediyordu. Hücrenin içindekiler duvara monte edilmiş dar bir yatak, bir tabure ve küçük bir lambadan ibaretti. Her yere sessizlik hükmediyordu... Açık hava saatlerine çıt çıkarılmadan götürülüyor, öğle yemeği sessizce veriliyor ve hücresi bir kelime bile konuşulmadan temizleniyordu.

"Beni eğer asarlarsa, onu da ses çıkarmadan, hiç konuşmadan yapacaklar" diye düşündü Alekseyev.

Daha ilk gecesinde mahkûm kıyafeti giydirildi Alekseyev'e. Hakkındaki bilgiler kayda geçirilirken yaşlı çavuş şaşkınlıkla yanında oturan sakallı subayın kulağına bir şeyler fısıldadı ve parmağıyla mahkûmun yanında getirilen kâğıda işaret etti.

Subay belgeyi dikkatle inceledi ve aynı tarzda fısıldayarak Alekseyev'e sordu:

"Köylü müsün?"

"Evet, bir köylü" diye sesli bir şekilde cevap verdi Alekseyev.

"Peki, sen nereye düştüğünü biliyor musun?" diye daha da sessizce sordu subay.

"Sizin yanınıza, tam pansiyona" dedi Alekseyev.

Subay bir el hareketi yaptı ve etrafındaki kişiler, önlerindeki işi bitirmek için ellerini çabuk tuttular. Alekseyev'in omzuna bir siyah entari atıldı ve onu koşar adımlarla sürüklediler.

Ve ilkbahar yine geldi. Beyaz geceler akıp geçti. Sonra soğuk sonbahar sabahları geldi. Pyotr Alekseyev zayıfladı. Bıyığı kalınlaştı, yüzünü buruşukluklar kapladı ve yüzü sanki mumla cilalanmış gibi sarardı. Ama vücudu gücünü yitirmedi. Ayakları hâlâ eskisi gibi yere sağlam basıyordu ve yumrukları eskisi gibi ağırdı. Şüphesiz Alekseyev olduğundan daha yaşlı gösteriyordu, ama yaşlanmamıştı.

Suçlanan kişilerin evrakı; devlete karşı suç işleme, yasadışı örgüt kurma ve izinsiz kitap çoğaltmak gibi suçlamalarla doldurulmuştu.

* * *

Pyotr Alekesyev duramazdı. Oysa durmayı ve o parlak yıldızlarla kaplı uçsuz bucaksız gökyüzüne bakıp kış havasını ciğerlerini doldurucasına içine çekmeyi ne kadar da istemişti, ama gardiyan hızlanması için zorlamıştı.

Bekçi odası sıcaktı. Yaşlı başçavuş beyaz büyük bir zarfın üstüne cezaevinin damgasını vuruyordu. Başçavuşun sağında biraz daha küçük bir masanın üstünde kelepçeler duruyordu. Sobanın biraz ötesinde kömür kovası yerini almıştı. Kızgın kömürlerin üstünde mavimsi bir ateş dans ediyordu. Kapıda yassı burunlu bir jandarma, hazırol vaziyetinde, hareketsiz, kaskatı duruyordu.

Yaşlı başçavuş mum ışığını Alekseyev'in suratına doğru yöneltti, gülümsedi, mumu tekrar masaya indirdi, yassı burunlu jandarmaya başıyla işaret etti ve fısıldadı: "Giydir onu."

Mahkûmun Spalernaya sokağındaki soruşturma cezaevine alınması için kayıt işlemleri yapılırken, şafak söktü, sisli ve soğuk sabah geldi. Hücresine girdi, ranzasına uzandı, başını battaniyesinin altına geçirdi ve hemen uykuya daldı.

Akşama doğru uyandı. Hücreye boğucu bir hava hâkimdi. Peter Paul Kalesi'ndeki yaşadığı sessizlikten sonra, koridorda yaşanan bu gürültü Alekseyev'i şaşırttı. Bu olağan gürültü patırtı arasında tek tek sesler, gülüşmeler, söylenen marşlar ve savrulan küfürlerin hepsi bir bir duyuluyor ve anlaşılıyordu.

"Acaba kaç kişiler?" diye düşündü.

Alekseyev'in yaşamdan kopartılmasının üzerinden yaklaşık iki yıl geçmişti. Özgür günlerinde yaptığı her şey, şu an kendine çok geride, mazide kalmış gibi geliyordu. Sanki her şey çocukluğunda olup bitmişti. Fabrika, birim örgütü, yoldaşları...

* * *

Alekseyev ilk defa açık havaya çıkartıldığında eski ve samimi arkadaşlarıyla karşılaştı. Köylü yoldaşı Pafnutiy Nikolayev de buradaydı. Yaşlanmış ve çökmüştü.

"Başın neden eğik Pafnutiy?"

Nikolayev anlaşılmayan bir şeyler homurdandı ve bakışlarını başka yöne çevirdi. Dşabari ve Çekoidze Alekseyev'i gördüklerinde ona doğru koşup ellerini sıcak ve samimi bir şekilde sıktılar.

Berber Alekseyev'in hücresine girdi. Temiz suratlı ve patrik bıyıklı yetmiş yaşında yaşlı bir adamdı. On-on bir yaşlarında olan torunu hemen onun ardında berber takım kutusunu taşıyordu. Alekseyev gri gözlü, çelimsiz çocuğu izledi. Petersburg'a ilk geldiği dönemlerde kendisi de bu çocuğa benziyordu herhalde. Ve tekrar geçmişini hatırlamaya başladı.

Alekseyev birkaç gün sonra ana duruşmada yapacağı savunmasının taslağını çıkarmaya başladı.

"Biz, milyonlarca işçi..." Birinci cümleyi henüz yazmış olmasına rağmen kalemi masaya indirdi. Birçok konuda düşüncelerini henüz netleştirmemişti. Örneğin yoldaşları ile yapacakları savunmalarının ana gidişatı üzerine tartıştıklarında, Dşabadari'nin canlı ve ateşli bir biçimde savunduğu savlar ona daha inandırıcı gelmişti. Rusya, demişti Dşabadari, bir köylü ülkesidir. Bu nedenle Alekseyev mahkeme karşısında yapacağı savunmasını hiçbir hak tanınmayan topraksız köylüye armağan etmeli, köylü konusunda yoğunlaşmalıydı. Ancak Sofia Bardina bu konuda eskiden beri farklı düşünüyordu. Alekseyev şimdi onu bir daha dinlerken, Sofia ve İvan arasında eskiden de yaşanan tartışmaların, cezaevinde de sürdüğünü gördü.

Agapov kafasını duvara yaslamış vaziyette oturuyordu ve Alekseyev'in anladığı kadarıyla derin düşüncelere dalmıştı. Sofia

Bardina tartışma esnasında biraz bocalamaya başladığında, hararetli bir biçimde tartışmaya katıldı:

"Sofia haklı! Yerden göğe kadar haklı! Biz propagandacılarız. Proleter propagandacılar, kırsal, köylü sorunlarının sözcüleri, aracıları değiliz biz. Propagandamızla neyi hedefliyoruz? İşçileri sosyal devrime hazırlamayı. Avrupa'da bir hayalet dolaşıyor! Bay hâkimlere işte bunu söylemeliyiz." İvan Dşabari'nin savları Agapov'un kısa ve tutkulu açıklamasından sonra sararıp soldu. Alekseyev ne Sofia Bardina'nın ne Vanya Dşabari'nin ne Agapov'un ve ne de kendisinin, mahkeme karşısında kendi bireylerini ve kişisel çıkarlarını savunmayacaklarını biliyordu: Jandarmalarla çevrili oldukları yerden, inandıkları düşüncelerinin, savunduklarının propagandasını yapacaklardı. Peki ya kendisi, Avrupa'da dolaşan komünizm hayaleti meselesini anlamaları için hâkimleri nasıl ikna edebileceğini hiç düşünmüş müydü?

Şimdi konuşmasının ilk cümlesini tamamladıktan sonra, Alekseyev sorunu anladı: Bardina ile Dşabadari arasında geçen tartışmanın temeli tam da bu noktada yatıyordu. Narodnik hareketinde iki akım vardı. Dşabadari'nin yaşamı gelip şehir kapıları ve şehir surlarına dayandığında duruyor, ilerleyemiyordu. Dşabadari fabrikaları ve atölyeleri olan şehri görmüyordu. O işçiyi görmüyordu. Bardina'nın dünyası ise sınır tanımıyordu, sonsuzdu: Kırık dökük harabe köy evlerini de, kat kat fabrika binalarını da görüyordu. Dşabadari işçilerin gücünü görmüyor ve onun varlığına inanmıyordu...

Alekseyev "Milyonlarca işçi..." kelimelerinin altını iki kez kalın çizgilerle çizdi.

"Biz milyonlarız!" dedi seslice. "Sadece körler bizi göremez!"

Alekseyev acele ediyor, yazıyor ve yazdıklarını temize çekiyordu. Açık hava saatlerinde, sadece ciğerlerini buz gibi soğuk oksijenle doldurmak için değil, bunun yanısıra yazdıklarını yoldaşları ile paylaşmak için de çıkıyordu.

İlerleyen günlerde Alekseyev cezaevi bürosuna götürüldü. Masa başında yaşlı bir adam oturuyordu. Kuru yüzü yorgundu. Bakışları bulanık ve endişeliydi.

"Adım Spasoviç. Avukatınızım."

"Beni savunmanıza değiyor mu bari?" dedi Alekseyev biraz küçümseyerek.

Avukat bu imalı konuşma ve ses tonu üzerine sinirlendi:

"Herhalde sizin için yaşamın hiçbir değeri yok! Yoksa cezaevi yemeği çok mu hoşunuza gidiyor? Sizi çok uzağa sürgün edebilirler! Bir işçi, bir öğrenci değil, gerçek bir işçi, çara karşı koyup baş kaldırıyor!" Avukat kalın dosyanın sayfalarını karıştırdı ve seslice okudu: "Pyotr Alekseyev tanımadığımız bir kişi ile birlikte onun yanına geldi. Birlikte birahaneye girdiler ve ona okumasını tavsiye ederek 'Dört Kardeşin Masalı' kitabını verdi. Yine aynı Pyotr Alekseyev –işçi Filip İvanov'un ifadesine göre, ona, yani İvanov'a 'Akıllı Mekanik' ve 'Yemelyan Pugaçev' kitaplarını verdi."

Avukat dosyayı kenara itti ve Alekseyev'e baktı. "Pyotr Alekseyeviç tüm bunlara rağmen, yine de tablo sizin açınızdan çok da kötü sayılmaz. Sadece duruşmalarda arka planda kalacaksınız, o kadar. Size sorulduğu zaman kitap dağıttığınızı, ama cahil ve bilinçsiz bir işçi olarak içeriklerini bilmediğinizi, anlamadığınızı söyleyeceksiniz. Hâkimler sizin duruşmanızı düşürmek istiyor, çünkü bizde işçiler devrim yapmak istemiyor diye topluma kanıtlamak istiyorlar. İkimizin –sizin ve benim– işimize gelen çok güzel bir durum. Ve eğer yine özgürlüğünüze kavuşursanız, o zaman ..." Avukat burada konuşmasını kesti.

"Ne olur o zaman?" diye sordu Alekseyev.

"Daha fazla dikkat. Güvenmek istediğiniz şahısları, daha iyi seçmelisiniz. İşçiler arasında da alçaklar var."

Bu kelimeler Alekseyev'e, karşısında kendisine yakın, aynı düşünceleri paylaştığı bir insanın durduğunu göstermişti. Masaya yanaştı, avukatın gözlerinin içine baktı ve sessizce sordu:

"Peki siz; kendini kurtarmak için arkadaşlarına ihanet eden, onları ele veren birine hâlâ saygı duyar mıydınız?"

"Kim ihanet et dedi ki?" diye öfkeli bir biçimde sordu Spasoviç.

Alekseyev kafasını karıştırılmasına izin vermedi.

"Susmak da ihanet etmek anlamına gelmiyor mu?" diye sordu. "Arkadaşlarımdan hiçbiri kendini kurtarmak için konuşmayacak, tam tersine ortak davamızı savunacak. Ben ise onların yanında yer almayıp, korkakça kaçamak yapayım öyle mi?"

Spasoviç ayağa kalktı ve pencereye doğru yöneldi. Pencerenin önünde duran soda şişesinden bardağına soda doldurdu ve içti. Sonra yine masaya döndü:

"Dürüst tutum ve davranış, devrimci vazife, bunların hepsi iyi ve güzel şeyler" dedi. "Ama karşınızda hangi düşmanın olduğunu unutuyorsunuz, ikiyüzlü, düzenbaz, kinci ve sahtekâr bir düşman sizin karşınızdaki. Şayet duruşma esnasında sessiz kalırsanız, malum küçük bir ceza alıp kurtulursunuz. Yok ama inat eder ve baş kaldırırsanız, sizi angarya cezasına çarptırır ve angaryada çürütürler. İyi düşünün Alekseyev, kendinizi kurban ederek kime faydanız olur, kimin ekmeğine yağ sürmüş olursunuz? Rejimin mi, yoksa işçilerin mi? Hiç şüphesiz rejimin. O sizi yok edecek. Ama özgürlüğünüze tekrar kavuşursanız, işçilere çok faydanız dokunabilir..."

"Öğrencilerden kimin konuşacağını biliyor musunuz?" diye sordu Alekseyev, çünkü böylelikle avukatıyla her konuda açık açık konuşup konuşamayacağından emin olmak istiyordu. Sonuçta Alekseyev kimin konuşacağını en iyi bilen insanlar arasında yer alıyordu. Çünkü konuşmaları hazırlayanlar arasında yer alıyordu.

"Unuttuysanız" diye gülümsedi Spasoviç "size yardım edeyim. Bardina'nın savunmasını okudunuz, Sdanaviç'in savunmasını da okudunuz. Ve birde sizin konuşmanız..." diye biraz sinsice ekledi "Hazır konuya girmişken, Pyotr Alekseyev, savunmanızı kendiniz mi hazırladınız, yoksa yoldaşlarınız mı sizin için hazırladı?"

Alekseyev sinirden kızardı. Heyecan ve sinirden nefesi daraldı ve sonunda zorla konuştu:

"Hayır, bunu kimseye bırakamam, bu şeref kesinlikle bana ait!"

Spasoviç hata yaptığını ve Alekseyev'i gücendirdiğini anladı. Utanarak konuştu:

"Özür dilerim Pyotr Alekseyeviç. Bu savunmanızla kimseye yardımcı olamayacaksınız, tam tersine kendinize zarar vereceksiniz."

Avukat açık sözlü, dürüst bir insandı ve çıkarımları inandırıcıydı. Ama Alekseyev kendisi de, bir işçinin, mahkeme karşısında bu denli devrimci bir savunma yapmasının affedilemeyeceğini çok iyi biliyordu.

Alekseyev haklı olduğunu ispatlamak istedi. O kocaman eliyle avukatın kolunu tuttu ve heyecandan kekeleyerek konuştu:

"Her insanın bir hedefi vardır" diye konuşmaya başladı, "sonuç başından beri belli ise ve herkes verilecek kararın zaten önceden verilmiş bir karar olduğunu biliyor ise, söyleyiniz, bir savunmanın benim için ne anlamı, hangi hedefi olabilir? Çar mahkemesi bir kaba güldürü, bir sulu komedidir! Bundan dolayı kendini savunsan da savunmasan da ikisi de aynı kapıya çıkar."

"Doğru Alekseyev" diye onayladı Spasoviç "ama sizin şimdi söylediklerinizi sadece asıl suçlular için geçerlidir. Mahkeme sizin asıl suçlular kategorisinde yer aldığınızı düşünmüyor."

"Asıl suçlular arasında değil miyim?" diye bağırdı. "Bu durumda beni unutmuşlar bay Spasoviç! Gerçek anlamda bir işçi olan ben, bu duruşmanın başrolünü oynuyorum! Ben işçilerin içinde biriken her şeyi söylemeliyim. Bir dokumacı olan ben, bütün Rusya'ya işçi sınıfının uyanmaya başladığını bağırmalıyım."

Spasoviç omuzlarını silkti, çünkü Alekseyev'i bundan sonra artık ikna edemeyeceğini anlamıştı. Hatta içten içe çok memnun olmuştu. Spasoviç, hayatında ilk kez kendi mücadelesinin başarı ile sonuçlanacağına bu denli sağlam, kararlı ve derinden inanan bir işçiyle karşılaşıyordu.

* * *

Elli kişi hakkında vatan hainliği suçundan dava açılmıştı. Cezaevinde tüm mahkûmlar ikili sıraya dizildi, her çiftin yanma parlak süngü taşıyan bir jandarma verilerek yeraltı tünellerinden bölge mahkemesine götürüldüler.

Mahkeme salonu büyük ve kış grisi bir ışıkla kaplıydı.

Sanıklar, merdiven basamaklarını andıran, birbiri ardı sıra yukarı doğru yükselen sıralara oturtuldu.

Sonra altın işlemeli ve yıldız mücevherlerle süslü ihtiyarlar salona girdi. Onlar da mahkeme heyeti koltuklarında yerlerini aldlar. Petersburg'ta oturan Dşabadari birçoğunu tanıyordu.

"Şuraya bak hele, kimler teşrif edip şeref verdiler. Şu sıranın en sonunda oturan şişko olanı Başbakan Prens Gorçakov. Onun yanında oturan da Adalet Bakanı Kont Palen. Babası Çar Paul'u, boğazını sıkarak öldürdü. Peki, şu kırmızı burunlu olanı görüyor musun? O da Oldenburg'un Prensi."

Mahkeme salonu kapısının önünde düzinelerce ayak sesi yükseliyordu: İzleyiciler, kamuoyu mahkeme salonuna alındı.

"Teyzem" dedi Bardina sessizce.

Alekseyev yukarı, seyircilerin olduğu tarafa doğru baktı: Üniformalı asker ve memurlar ve birçok sivil kişi ve şahsiyet mahkeme salonunda toplanmıştı. Kadınlar da azımsanmayacak sayıdaydı.

Lambalar yakıldı ve Yüce Divan mahkeme salonuna girdi.

Ufak adımlarla, rütbe derecesine göre yeni bir ihtiyarlar grubu hâkim masalarına doğru yöneldi. Hepsinin kendine has özellikleri vardı: Biri yamuk yürüyor, diğeri topallıyor ve üçüncüsü tıpış tıpış yürüyordu. Ama hepsi de büyük koltuklarına oturdukları anda birbirine benzedi: Bitkin, takatsiz ve alakasız.

En yüksek başkan koltuğuna, en yüksek rütbeyi taşıyan Senatör Peters oturdu. Kel ve uzun suratlı, iri dişli ve keskin bakışlı biriydi.

Başkanın sağındaki koltuğa, sanki bir şey çiğniyormuş gibi çenesi sürekli hareket eden Pohvistnev kendini bıraktı. Sonra, iyi beslenmiş bir buldok köpeğini andıran dörtgen suratıyla Rennenkampf ve son olarak da sürekli olarak yapmacık bir şekilde gülümseyen suratıyla Neyelov geldi. Tizenhauzen ve Çvostov oturuyordu, *ikisinin de tıpkı İkinci Aleksander gibi favorileri vardı.* Tizenhauzen'inkisi ince parlak kırmızı, Çvostov'unki ise çelik mavi renginde idi.

Senatörlerin arka sırasında yüksek sınıf temsilcileri yer almıştı. Aristokrat mareşal olan Neplyuyev ve Snasin-Tormasov Pskov Sudgof'un valisi ve bölge yöneticisi beyaz sakallı ihtiyar Lukyanov vardı. Onlar mahkemede halkı temsilen yer alıyordu.

Sanıkların oturduğu sıraların hemen yanına davacıların, savunmanın oturdukları sandalyeler yerleştirilmişti.

Uzun ve tek yanlı iddianame monoton bir şekilde okunurken, beyler ve kontlar bir bir alçak ve küstah bakışlarla sanıkları izliyor ve kim olduklarını anlamaya ve sanıkları tanımaya çalışıyorlardı. Hâkimler kendileri için küçük notlar alıyordu. Sonra savcı Şukov konuştu. Saçları düzenliydi ve özenle taranmıştı. Gömleğinin yakası güneş altında parlayan kara benziyordu. Karın bölgesi üzerinde elbisesine süs amaçlı işlenmiş altından küçük çan benzeri süsler sessizce çalıyordu. Şukov sakin bir şekilde konuşuyordu:

"Yasadışı kitapların dağıtıldığı fabrika sayısının hiç de azımsanmayacak oranda olmasına karşın, sanıklar arasında çok az köylünün yer aldığım görüyoruz..."

"Seni temize çıkarmak istiyor" diye fısıldadı Dşabadari Pyotr Alekseyev'e.

Alekseyev hiçbir tepki vermedi. O kendi düşüncelerine dalmıştı. Çok farklı yelpazelerden oluşan şahsiyetler mahkemeyi izlemeye gelmişti: Senatörler, bakanlar, Başbakan ve Bardina'nın teyzesi gibi insanlar. Alekseyev'in söyleyeceklerini bir bölümü saraylara, diğer bölümü ise yıkık dökük harabe ve barakalara taşıyacak. Mahkemelerden ve darağaçlarından korkmayan yeni bir gücün doğrulduğunu ve ayağa kalktığını çok insan anlayacaktı. "Peki, sana ne olacak?" diyen avukatının sözleri Alekseyev'in aklına geldi. "İsterlerse assınlar!" diye kendi kendine cevap verdi. "Bir kere mücadeleye katıldın, artık geri dönüşün yok, bu durumda sonuna kadar direneceksin!"

"Konuşacak mısın?" diye fısıldadı Çekoidze.

"Evet, konuşacağım" diye seslice cevap verdi Alekseyev. Alekseyev'in ses tonu jandarmaların kulak kabartmasına neden oldu.

Yine bir sessizlik oldu. Savcı sakin bir şekilde konuşmaya devam etti:

"Pyotr Alekseyev, işçiler arasında ilk yasadışı kitapları çoğaltan ve dağıtan kişi olarak tanımlanabilir. Bu tarz kitaplar Alekseyev aracılığıyla Şibayev ve Goryaçev fabrikalarına sızdırılıyordu. Alekseyev, Kostamarovs'un evinde kalan kişileri, yani propagandacıları Moskova fabrikalarında çalışan işçilerle buluşturmak ve birleştirmek için her türlü girişimde bulunmuştur. Birçok başka şeyin yanısıra Alekseyev, Çekoidze, Georgiyevski ve Dşabadari ile işçiler arasındaki ilişkiyi, bu kişilerle işçilerin tanışmasını sağlıyordu."

Dşabadari, Pyotr Alekseyev'e doğru eğildi:

"İyi düşün yoldaş. Daha henüz geç sayılmaz. Savcı seni koruyor."

"Düşüneceğim dostum" dedi Alekseyev.

Spasoviç, Dşabadari'nin konuşmasını ve Alekseyev'in verdiği cevabı duydu. Alekseyev'e doğru döndü ve çok sert bir biçimde:

"Düşünün genç adam."

* * *

10 Mart'ta on sekizinci duruşma görülmesine rağmen, mahkemenin sonu görünmüyordu. Duruşmaları izlemek için gelenlerin sayısı ilk duruşmalara kıyasla artmıştı. Daha fazla kont ve general izleyiciler arasında yerini alarak duruşmaları izlemeye geliyordu.

Peters sanık sıralarına doğru giderek daha tedirgin bakışlar fırlatıyordu. Genel bir gerginlik yaşanıyordu, hatta soğukkanlı savcı bile asabileşerek, gözlüğünü masanın üstüne fırlatmıştı. Bakan Palen, mahkeme salonunun her tarafından rahatlıkla anlaşılabilecek bir sesle "Ayıya bak!" diyerek homurdanmıştı iki kez. Senatör Peters bu rahatsızlığın kendisine yöneldiğini çok iyi biliyordu. Hatta Prens Mingrelski bile dayanamayıp, kızarak sormuştu: "Beyefendi hazretleri acaba Paskalya bayramına kadar duruşmayı bitirecekler mi?" Peters gaza gelmedi, oralı olmadı. Ama ne olduğunu tam olarak anlayamadığı, korkutucu bir his kaplamıştı içini. Sanıklar arasında ne olup bittiğini biliyor muydu acaba? Çekilmiş süngülerle çevrilmiş bir çemberin içinde bulunan bu insanlar, üzerlerinde hiçbir yenilgi

belirtisi göstermiyor, hatta dışarıdan bakıldığında, sanki hâkimleri zorlayacak bir küstahlık ve pervasızlık hazırlıyor gibiydiler.

Yüksek koltukta birkaç gündür tedirginlik yaşanıyordu. Herkes Bardina'yı düşünüyordu. Bardina üniversite öğrencisiydi ve yabancı ülkede eğitim almıştı. Ona, örneğin bu kadar güzel ve eğitimli bir kızın köylülerle ve Alekseyev gibi bir çulsuzla ortak yanlarının ve paylaşabileceklerinin ne olabileceğini sordular. Alekseyev tam da bu esnada sandalyesinde bir baykuş gibi oturmuş ve bıyığıyla oynuyordu. Ve bu kız, bu tarz insanlara karşı bu denli içtenlik, bağlılık ve derin bir dostluk hissini nasıl taşıyabilirdi?

En sonunda sözlü savunmalarını yapmak üzere söz sanıklara verildi. Peters salona baktı. Salonu esrarengiz bir sessizlik kaplamıştı. Savcı beyaz bir mendille titiz bir şekilde gözlüğünü siliyordu. Sonra masada duran bir kâğıdı eline aldı:

"Sanık... sanık..." diye şaşkın bir şekilde başladı.

Kâğıttaki sıralamaya göre savunma hakkı ilk önce Alekseyev'e verilmişti. Peters duraksadı, kâğıdı bir daha okudu, Alekseyev'in adını atladı ve sözü Bardina'ya verdi.

Bardina temkinli ve düşünceli bir şekilde öne çıktı. Yüzünden çok heyecanlı olduğu anlaşılıyordu ama çok sakin hareket ediyor ve acele etmiyordu.

"Lasarev'in fabrikasında propaganda yaptığımızı inkar etmiyorum, ama şuna kesinlikle katılmıyorum..."

Bardina yüksek sesle, şarkı söyler gibi, el kol hareketi yapmadan konuşuyordu.

'Bir profesör gibi konuşuyor' diye düşündü Peters.

"Önümüzde duran bu ideal toplumsal rejim, hiçbir şiddetli sıçrama yaşanmaksızın ve ani değişim olmadan hayata geçirilip uygulanabilseydi, bu durumda hepimiz tüm kalbimiz ve gücümüzle bunu desteklerdik..."

"Bu düşüncelerin davayla hiçbir bağlantısı yok" diye sözünü kesti Peters. Bu parlak gözlü kız ilk kelimelerini söylediği andan

itibaren sinirini bozmuş olmasına rağmen, kibar bir şekilde kıza doğru başını eğdi.

"Çok şey biliyor" diye düşündü "Ve mantık konusunda savcıdan daha da donanımlı."

Bardina Peters'e doğru baktı. Yüzünde alaycı bir gülümseme bir an için belirip kayboldu.

"Ben sadece, dünya bizi anlayabilsin diye devrim ve propaganda üzerine düşüncelerimizi izah etmeye çalışıyorum" diye keskin bir şekilde cevap verdi Bardina. "Bizi istediğiniz kadar takip edebilir ve baskı altına alabilirsiniz ama ben birkaç senedir var olan ve süren, kaynaklarını içinden geçtiğimiz dönem ve çağımızın ruhundan alan hareketimizin hiçbir oluşum, misilleme girişimi ve hiçbir güç tarafından engellenemeyeceği görüşüne derinden inanıyorum..."

"Neye ne kadar inandığınızın hiçbir önemi yoktur" diye aşağılık bir şekilde böbürdendi Peters.

Ama bu söylediği de Bardina'yı şaşırtmaya yetmedi. Sakince konuşmasını sürdürdü:

"Ahlakın gücü, tarihsel ilerlemenin gücü ve düşüncenin gücü bizimledir. Düşünceler süngülerle delinemez ve yok edilemez. Bir rejime karşı ayaklanılıyorsa, bu rejim yıkılına embriyosunu kendi bağrında taşıyor diye gerçekleşiyordur bu ayaklanma."

Semyon İvanoviç Agapov bu sözlerden büyülenmiş gibi oturuyordu. Bardina'nın konuşması onun beyin derinliklerinde yatan hatıralar zincirini harekete geçirmiş, uyandırmıştı.

Çernişevski 'Nasıl Yapmalı?' romanında aynı düşünceleri telaffuz etmeye çalışmamış mıdır?

"Ben günün birinde" diye sözlerine ekledi Bardina, "düşlerde yaşayan üşengeç ve miskin toplumumuzun uyanacağına ve bunca sene suçsuz, günahsız ayaklar altına alınıp horlanmasına göz yumduğu ve bunu yapanlardan hesap sormadığı için utanacağına da inanıyorum..."

Bu cümleler Belinski'yi andırıyordu: İnsanlık tarihindeki her önemli olay, ne kendi zamanından önce ne de sonra, tam tersine koşulları olgunlaştığı dönem gerçekleşir.

Ya bu insafsız, yaman denecek derecede mantıklı ve isyan dolu konuşma? Bardina'nın her cümlesi bir efsanenin kahramanı hakkında yazılmış olan nakaratları andırıyordu.

"... Uyanacak ve düşüncelerimiz kazanana dek mücadele edecek..."

Agapov, Sofia Bardina'nın ne söylemek istediğini çok iyi biliyordu: "Çarın köleleri titreyin, komünizmin hayaleti size karşı ilerliyor!"

Sofia yerine oturduğu sırada, "Sanık Agapov!" diye sıradakini savunmasını yapması için öne çağırdı Peters.

Semyon İvanoviç ayağa kalktı. Bardina'nın konuşması hâlâ kulaklarında çınlıyordu. Bu konuşmaya bir şey ekleyemezdi daha! Hayır. O tüm düşüncelerini ağzından almış ve onların hepsini toparlayıp bir şekle büründürmüştü.

"Sayın hâkimler!" diye kısa süren konuşmasına başladı: "Ben üzerime düşen görevi, dürüst ve namuslu işçinin görevini, yoksul, acı çeken işçi kardeşlerine sadık samimi ve içten bir işçinin üzerine düşen görevini yerine getirdim..."

Bardina'nın kelimelerine destekleyen bir konuşma yapmak ve bu konuşmanın ağırlığını kendi omuzlarına alarak, taşımak istiyordu.

Agapov son sözlerini söyler söylemez, mahkeme başkanı önünde duran kâğıda bile bakmadan, mekanik bir şekilde Alekseyev'i savunmasını yapmak üzere kürsüye çağırdı.

Alekseyev yavaş ve ağır adımlarla kürsüye çıktı. Sakallı suratını salona doğru çevirdi, hiçbir hitabi konuşmaya gereksinim duymadan, geniş göğsüne vurarak direk konuşmasına başladı:

"Biz, milyonlarca işçi, daha henüz ayaklarımız üzerinde durmayı öğrenir öğrenmez, anne ve babalarımız tarafından zalim ve keyfi kaderimizle baş başa bırakılırız. Hiç eğitim almayız, çünkü okullarımız ve okul için yeterli zamanımız yoktur. Tüm zamanımızı cüzi ödenti ve ücret için zaman sınırı tanımayan, orantısız iş ve çalışma ile geçiririz. Daha henüz on yaşında bir çocukken, evdekiler ekmeğimizi kendimiz kazanalım diye bizi kovmak, başlarından savmak

ister. Peki, nedir bundan sonra bizi bekleyen? Tabii ki kendimizi bir dilim kara ekmek pahasına, bir dilim ekmek karşılığında kapitalistlere parça başı ücret karşılığında satmak. Bizleri ince uzun çubuk ve kızılcık sopalarla ve tekme tokatla döven ve zor işleri yapmaya zorlayan yetişkinlerin denetimine veriliyoruz. Ne bulursak onunla karnımızı doyuruyor, toz duman içinde, küf ve çöp kokularının yayıldığı pis havada boğuluyoruz. Yastık ve yatağımız olmadığı için paçavralar içinde ve her çeşit haşaratın saldırısına uğradığımız herhangi bir yerde kıvrılıp yatıyoruz. Bu koşullarda bazılarımızın zihinsel yetenekleri tamamen köreliyor ve küçük yaşlarda edindiğimiz ve öğrendiğimiz ahlak kuralları ve kavramları ilerleyip gelişmiyor. Geriye sadece kaba ve katı eğitilmiş, herkes tarafından ayaklar altına alınan, tüm toplumsal ve sivil yaşamın dışına itilen, dışlanan ve sadece kas gücü ile yaşamını kazanan işçi tabakası kalıyor. Biz işçiler daha henüz çocuk yaşta işte kapitalizmin boyunduruğu altında bu sorunlarla boğuşmak zorunda bırakılıyoruz. Peki, biz bu durumda kapitaliste karşı kin ve nefret duyguları beslemeyelim de ne yapalım? Bu yaşam şartları çerçevesinde, kalbimizin derinliklerinde henüz çocuk yaştan itibaren biriktirmiş olduğumuz kin ve nefretimizi törpüleme ve içimize akıtma, kapitalistlerin uyguladığı baskılara boyun eğme, bize yaptıkları tüm kötülükleri ve söyledikleri tüm hakaret ve küfürleri sineye çekme ve sesimizi çıkarmadan kabullenme eğilimi içimizde kök salıyor..."

Alekseyev heyecanlıydı. Ağırlığını bir bacağından diğerine bırakıyor, sakalını okşuyor, başını bir o tarafa bir bu tarafa çeviriyor ve konuşmasını bir mahkeme heyetine yönelerek, sonra yine yukarıda galeride oturan seyircilere doğru yönelerek yapıyordu. Sanki kendisini konuşturmayacaklar hissine kapılmıştı ve çok süratli konuşuyordu.

Salonda bulunan herkes meraklı ve gergin bir şekilde konuşmasını dinliyordu. Salonda oturan seyirciler, sanığı daha iyi görebilmek için öne doğru uzanıyor ve hiç de rahat olmayan pozisyonlarda duruyorlardı. Senatörler savunmayı küçümser tavırlarla tavana bakıyor, suratlarını dişleri ağrıyormuş gibi ekşitip, sıkıyorlardı. Sadece Rennenkampf Alekseyev'i bulanık, renksiz gözlerle dikizliyordu.

Peters konuşmacıyı, en küçük bir kıvılcımda alarm çalacak bir itfaiyeci gibi sabırsızlıkla izlerken, küçük zilini elinde tutuyordu.

Bunların hiçbiri Alekseyev'in gözünden kaçmadı. Bağırarak konuşmuyordu. Konuşması, yaşanan kötülüklere zorunlu bir şekilde tanıklık eden bir insanın anlatımı düzeyinde gerçekleşiyordu:

"Yetişkin bir işçinin maaşı en düşük seviyeye indirildi. Tüm kapitalistler, işçiye ödedikleri maaşı birçok farklı yöntemle meteliği meteliğine geri almaya çalışır ve bu soygunu bir kazanç, ulaşılacak bir kâr olarak değerlendirirler. Hatta işçilerin kendi deyimiyle 'namussuzlar içinde en namuslu' Moskova fabrikatörleri bile işçileri kullanıyor ve onları şöyle baskı altına alıp sömürüyorlar: İşçi kendini, kas gücünü parça başı ücret karşılığında kapitaliste satıyor. İşi zamanında ve istisnasız yerine getirmek ve bitirmek zorunluluğuna tabi tutuluyor ve kendisine karşılığında ödenek verilmeyen işler veriliyor ve bitirmesi bekleniyor. İşçilere, ister haklı isterse haksız olsun, ceza paraları ödemeleri gerektiği söylendiğinde, kapitaliste boyun eğiyorlar, çünkü on yedi saat boyunca ter dökerek kazandıkları bir dilim ekmeği de kaybetmekten, bu dilim ekmeğin de ellerinden alınmasından korkuyorlar."

Peters elini çandan çekti ve rahatlayarak nefes aldı: "Savcıya ne oluyor ki? Köylü çocukluğunu anlatıyor. Yapsın. Ağlayıp sızlamakla Yerihos'un duvarları yıkılmaz!"

Alekseyev başkanın bu sözlerini duydu. Masasının üzerine eğilerek savunmasına devam etti:

"Aslında fabrikatörlerin saldırılarının detayına girmek gibi bir maksadım yok. Çünkü işçi yaşantısı ile ilgili hiçbir şey bilmek istemeyen ve en tanınmış Rus fabrikatörleri olan Babkin, Guçkov, Butikov, Mosorov ve diğerlerinin fabrikalarında çalışan işçileri hayatlarında hiç görmeyen insanlara bu kelimeler hiç de inandırıcı gelmeyecektir."

Peters kulak kabarttı. Alekseyev'e baktı ve sözünü kesti:

"Bu duruşma açısından hiçbir önem teşkil etmiyor. Bu nedenle söylediklerinizin davanın gidişatını belirlemez ve yersiz."

Alekseyev konuşma kürsüsünün üstünü eliyle sildi, biraz daha fazla öne doğru ilerledi ve kısa bir duraksamadan sonra acı bir şekilde konuştu:

"Haklısınız, çünkü işçiler her yerde aynı koşullarda yaşıyor. Günde on yedi saat çalışmalarına rağmen, kırk Kopek bile kazanamıyor. Bu korkunç ve dehşet verici bir durum!" diye bağırdı ve sanki belirli bir şey düşünmüş gibi kendini hemen toparladı: "Bu cüzi maaşla ailenin geçiminin sağlanması, pahalı olan ve giderek fiyatları artan gıda maddelerinin alınması ve vergilerin ödenmesi geriyor. Hayır!"

Alekseyev masaya yumruğuyla vurdu, sıcak ve kin dolu gözleri Peters'e doğru bakıyordu:

"Günümüzde işçilerin bu yaşam koşullarında zorunlu ihtiyaçlarını karşılaması ve tatmin edebilmesi imkânsızdır."

Alekseyev tekrar kürsünün önüne çıktı, aristokrasinin oturduğu sıraya doğru döndü, ağır yumruğunu tehdit edercesine kaldırdı ve devam etti:

"Bugün açlıktan yavaş yavaş öledursunlar, bileklerimize vurulan bu zincirlerden kurtulup ellerimizi onlara yardım etmek için uzatana dek, hüzün yüklü ağır kalplerimizle bu olanlara göz yummak durumundayız."

Kürsüye geri döndü, bir ara düşündü ve sanki kendi sorularına kendi cevap arıyormuş gibi konuşmasını yavaşça sürdürdü:

"Kısmen tuhaf, anlaşılmaz ve karanlık, kısmen de acınılacak ve üzüntü duyulacak bir durum bu yaşanılanlar. Ama hayatının neredeyse başından bu yana, ekmeğini kazanmak için günde on yedi saat çalışan ve şimdi sanık sandalyesine oturmak zorunda olan bir insan için çok önemlidir bu yaşanılan."

Kendini kaybetmişliğini silkinerek üzerinden attı, senatörlere doğru baktı ve toparladığı yeni güçle konuşmaya devam etti:

"Rusya'da biz mülksüzlere gençliğimizde işe yarar, kullanmaya elverişli herhangi bir şey öğretiliyor mu? İşçiler için örneğin yararlı olabi-

lecek kitaplarımız var mı? İşçiler ne öğrenebilirler ve nerede öğrenebilirler? Bir de Rus edebiyatına bir bakınız. Bizim gerçeğimiz sadece halk için basılan 'Prens Bova', 'Yeruslan Lasereviç', 'Vanyka Kâhin', 'Damat Mürekkepte, Gelin Lahana Çorbasında' gibi kitaplarımızdan anlaşılmaktadır. Bu nedenle işçilerimize okuma dendiğinde, akıllarına ilk gelen kavramlar ya 'eğlence ve güldürmece', ya da 'tanrısal, kutsal' kavramlar oluyor. Herkesin kitap okuyan işçilerin Rusya'da politik takibata uğradığını bildiğini sanırım. Bir de işçiler üzerine yazılan kitaplar üzerlerinde, yanlarında, evlerinde bulunursa, o zaman vay hallerine! Bu durumda olan bir işçiye şu deniyor: 'Kardeş sen bir işçiye hiç de benzemiyorsun, çünkü sen kitap okuyorsun!' "

Alekseyev yine kürsünün önüne çıktı ve salona doğru döndü:

"Baylar! Aranızda gerçekten de biz işçilerin sağır, kör, dilsiz ve aptal olduğumuzu sananlarınız var mı? Gerçekten de arkamızdan bize tahta kafa, kütük, uyuşuk ve ayyaş gibi lakapların takıldığını, benzetmelerin yapıldığını, bizlere bu denli hakarette bulunulduğunu bilmediğimizi mi düşünüyorsunuz? Ya işçilerin bu hakaret ve kınamaları gerçekten de hak ettiğini düşünenleriniz? Sanki etrafımızdakilerin nasıl zenginleştiğini ve arkamızdan ne eğlenceler düzenlediklerini, nasıl eğlendiklerini görmüyor muyuz sanıyorsunuz? Sanki ağır çalışmamızın, emeğimizin meyvelerinin nereye gittiğini ve bizlere ne kadar az değer verildiğini, bizi ucuz gördüklerini görmüyor ve anlamıyormuşuz gibi! Diğerleri neden hiç emek harcamadan ve çalışmadan bolluk ve lüks içinde yaşıyor? Zenginliklerinin kaynağı nedir, nereden geliyor bu zenginlik? Biz işçilerin sanki bütün toplumsal katmanlar için sırtımıza yüklenen zorunlu askerlik olarak adlandırabileceğimiz tüm ağırlığı anlamadığımızı mı sanıyorsunuz? Hiç de komik olmayan yöntemler ve tereddütler aracılığı ile köylerde köy okullarının yapımının nasıl uzatıldığını ve bu projenin ne ölçüde hayata geçirildiğini sanki bilmiyor muyuz? İşçi sınıfının emeğe karşı tavrı ve yaklaşımı konusunda gazetelerde yayınlanan ve yayılmak istenen düşünceler acı ve üzücü değil mi? Bu sınıfın hiçbir şey bilmediği ve duygu sahibi ve hassas olmadığı düşüncesini savunan ve sananlar, çok büyük hataya düşüyor, yanılgıya kapılıyor. İşçi halkı,

günümüzde hâlâ ilkel koşullarda yaşıyor ve yine günümüze kadar hâlâ hiçbir eğitim göremiyorsa, bu durumu sadece geçici bir rahatsızlık olarak algılamaktadır. Aynı şekilde, şiddet yoluyla bu anlatılanları sürekli olarak tekrarlayarak gücü ve devlet yönetimini eline geçiren hükümet için de aynı şekilde düşünmektedir!"

Alekseyev bir an durakladı ve bu mola Bardina'ya sonsuz sürmüş gibi geldi. Yerinden fırladı ve yoldaşına yardımcı olmak istedi.

"Affedersin" dedi Alekseyev isteksiz bir şekilde. Kürsüsünün başına döndü, kafasını şiddetle salladı, kendini daha fazla tutamadan bağırdı:

"İşte böyle; ondan daha fazla bir şey beklenemez! Biz işçiler hükümetten yine bizi baskı altına alacak yenilikler getirmesini ve mevcut koşulları destekleyip devam ettirmesini istemedik, tam tersine ondan köylüye maddi destek vermesini, onu ilkellikten kurtarmasını ve hızlı bir şekilde ilerletmesini bekledik."

Alekseyev sustu. Sanıkların oturduğu sıraya baktı ve sessizce konuştu:

"Ama şöyle bir geçmişe dönecek olursak, daha da önemlisi Rus halkı için unutulmayacak o günü hatırlarsak; Rus halkının daha emin ve güvenli bir gelecek için çarı ve hükümetini, ona kucak açarak, sevinç ve umutla onayladığı, kutsadığı o özel günü; 19 Şubat 1861 tarihini. Ve sonra? Bu beklentiler de bir rüya gibi söndü gitmişti! 19 Şubat 1861 tarihinde hükümet tarafından onaylanan köylü reformu, zorunlu bir reform olmasına rağmen, halkın inisiyatifi ile gerçekleşmemiş, 'ödünç' verilen bir reformdu. Yine eskisi gibi aşımız, ekmeğimiz yoktu, kullanışsız ve sınırlı oranda, ihtiyaca cevap vermekten uzak, yetersiz ölçüde toprak dağıtılmıştı ve yine eskisi gibi kapitalistlere bağımlıydık.

Nosovy fabrikası müdürünün de dava kapsamında şahitlik yaparken söyledikleri ve bütün işçileri bayram günleri dışında çok sıkı bir disipline tabii tuttuğunu, zamanında işe gelmeyen işçilerin cezalandırdığını, yüzlerce komşu fabrikanın da aynı şartlarda yaşamak ve çalışmak zorunda bırakılan köylülerle tıka basa doldurulmuş oldu-

ğunu itiraf etmesi, çalışanların özgür bireyler değil, tam tersine sadece köleler olduğu anlamına gelmiyor mu?

Üzülerek söylüyorum, kapitalist tarafından aşağı çekilmiş olan ücretlerin artırılmasını talep etmek zorunda bırakıldığımızda, ayaklanma girişiminde bulunma suçundan cezalandırılıyor ve Sibirya'ya sürgün ediliyoruz: Öyleyse köleyiz!

Malın kalitesindeki kötüleşme ve buna bağlı olarak işçinin aleyhine gelişen ceza ödentilerinin dayanılmaz oranda artırılması sonucu, fabrikadan çıkışımızı almak zorunda bırakıldığımızda veya dayanılmaz çalışma koşulları nedeniyle kendimizi fabrikayı terk etmek zorunda hissettiğimizde, isyana teşvik ve teşebbüste bulunduğumuz iddia edilip, süngü zoruyla tekrar işbaşı yapmaya zorlanıyoruz. Bu arada aramızdan bazıları uzak bölgelere sürgün ediliyor. Bu durumda köle değiliz de, neyiz?

İnsanlar, karşısına çıkan ilk karakolda polis memurundan tekme, tokat dayak yemeden, yüzüne yumruk yiyip kovulmadan kapitalistleri şikâyet edemediği müddetçe, hep köle kalacağız."

Pyotr Alekseyev'in sesi tok ve çelik sertliğinde çınlıyordu.

"Bu anlatılardan, Rus işçisinin kendi bilek gücünden başka güvenebileceği hiçbir şeyinin olmadığım, sadece kendi bileğinin gücüne dayanması gerektiği ve aydın gençlik dışında hiç kimseden yardım bekleyip alamayacağı ortaya çıkmakta, anlaşılmaktadır."

Peters oturduğu koltuğundan fırladı ve bağırdı:

"Susun! Kapayın çenenizi!"

Alekseyev duymazlıktan gelerek konuşmasına devam etti:

"Sadece o bize kardeşçe elini uzattı. Bir tek aydın gençlik despotizmin baskısı altında perişan kalan, inleyen köylünün acı sesini duydu, ona cevap verdi..."

Peters mahkeme salonuna şaşkınlık içinde bakındı ve bağırdı:

"Susun, yoksa sizi salondan çıkartırım..."

Alekseyev aynı tarzda konuşmaya devam etti:

"Sadece o ruhunun en derininde ve tüm içtenliği ile bu içini çeken köylünün nereden geldiğini ve ne anlam taşıdığını anladı. Bu dermansız, takatsiz ve despotizmin boyunduruğu altında inleyen, ezilen köylüye bir tek o itidalini bozmadan, soğukkanlı bir tarzda yüzünü çevirmedi, olanları görmezlikten gelmedi. Bir tek o iyi ve gerçek bir dost olarak elini bize uzattı ve tüm içtenliği ve temiz yüreğiyle, bizi içine çeken bataklıktan kurtarmaya ve her insan için yaşanılabilecek bir dünyaya giden yolu bize göstermeye çalıştı. Bir tek o kollarını indirip pes etmiyor. Bize ve tüm kardeşlerimize bu hile dolu ve düzenbazlık üzerine kurulu tuzaktan kurtulmanın yollarını göstererek, bizi halkın yararına hareket edebilecek önderler olarak yetiştirmek için çabalıyor. Biz önderliği elimize alana kadar bize önderlik yapıyor. Ve bir tek o bizden kopmadan, parçalanmadan birlikte yürüyecek..." Alekseyev başını geri attı, elini kaldırdı ve her kelimesinin üstüne bastıra bastıra konuşmasını sürdürüyordu: "ta ki işçi halk milyonlarca kaslı ve adaleli yumruğunu havaya kaldırana..."

Peters kollarını havaya kaldırmış, sallıyor ve aynı anda sürekli bağırıyordu:

"Çıkarın, götürün!"

Ama Alekseyev mahkeme heyeti başkanının isterik bağırmalarını takmadı. Ağır yumruğunu sıktı, mahkemeye doğru uzattı ve son sözlerini daha da sesli ve daha da kararlı bir şekilde salona doğru bağırdı:

"... Ve süngülerle korunan despotizmin boyunduruğu parçalanarak, tuz buz olacak!"

Alekseyev'in mahkemeye doğru uzattığı eli, tehditler savurarak havayı deliyordu. Kısa bir sessizlikten sonra, mahkeme salonu bir alkış tufanıyla sarsıldı. Sanıkların sırasında sesli ve şiddetli bir alkış kopmuştu. Avukatlar bile kendilerini tutamamış, alkışlıyor ve Alekseyev'in yaptığı savunmayı desteklediklerini 'bravo' haykırışlarıyla dile getiriyorlardı.

Hâkimler ve aristokratlar uzun süren bir hareketsizlikten sonra kendilerine geldiler ve koridora, birbirlerini ite kaka çıkış kapısma doğru yığıldılar.

Prens Mingrelski kapıda Peters ile çarpıştı.

"Ekselans hazretleri duruşmayı kapamayı unuttular. diye sevecen bir şekilde konuştu en yüksek rütbeli ve en yaşlı senatöre yol verirken.

Pyotr Alekseyev kendini çok ağır bir şekilde bankın üstüne bıraktı. Ona doğru eller-kollar uzanıyor, yoldaşları onu kutluyorlardı. Alekseyev onlara doğru bakmasına rağmen, tek tek yüzleri seçemiyor, ayırt edemiyordu, çünkü gözlerinin önünü bulanık bir ağ perdesi kaplamıştı. Sadece kısa bir an için Bardina'nın ince ve zarif yüzü, gözünün önündeki sis perdesini yırtarak belirdi: Bardina ağlıyordu.

Duruşmayı izlemek için halktan da çok insan gelmişti. Dokumacı Pyotr Alekseyev'in konuşması başkentte yayıldı. Birileri "Havariyane zamanlar geri dönüyor", diğerleri "Yeni bir güç doğuyor" diyordu.

Ama avukat Spasoviç akşamları kulübünde duruşma hakkında görüşlerini anlatırken, sadece seyircilerin ve hâkimlerin değil, aynı zamanda duruşma salonunda bulunan jandarmaların da Alekseyev'in savunmasının etkisi altında kaldıklarını anlatıyordu: "Eminim ki," diyordu Spasoviç "Alekseyev son kelimelerinden sonra mahkeme salonundan elini kolunu sallayarak çıkıp gitseydi, engellemek için kimse karşısına çıkmazdı. Herkes böyle bir şaşkınlık yaşamıştı."

Bir gün sonra Alekseyev'in hücresine elbise, tütün ve meyve getirildi. Birçok dürüst ve namuslu insan, korkusuz dokumacıyı desteklediklerini bu şekilde dile getirmeye çalışıyordu.

Çar hükümeti bu yenilginin hesabını sordu, öcünü aldı:

Kararının okunacağı gün mahkeme salonunda gerginlik ve telaş yaşanıyordu. Ama sıra Alekseyev hakkında verilen hükmün okunmasına geldiğinde, birden salonu, kimsenin nefes alma cesareti bile gösteremediği bir sessizlik kapladı.

"Yirmi sekiz yaşındaki köylü Pyotr Alekseyeviç Alekseyev'in tüm medeni haklarından men edilmesi ve ülke madenlerinde on sene angarya cezasına çarptırılması öngörülmüştür. Cezasını tamamladıktan sonra ceza kanunu gereğince Sibirya'ya yerleştirilecektir..."

Sadece iki sanık hakkında ağır ceza hükmü verilmişti: Tutuklanma anında devlet güçlerine karşı silahlı karşı koyuş sergilediği için Zizianov ağır cezalandırılmıştı. Bir de hakkında nerdeyse hiçbir suç ve delil bulunamayan dokumacı Pyotr Alekseyev ağır cezaya çarptırılmıştı.

Pyotr Alekseyev'le ceza kanununun aynı maddeleri uyarınca haklarında dava açılan İvan Barinov ve Philip Yegerov ise ikişer yıl sürgün cezasına çarptırıldı.

Salonda oturanlardan biri "Mahkemede şike var!" diye bağırdı. Bu devrimcilerin mahkeme karşısına çıkarıldıkları ilk dava değildi.

Devrimcilerden birçoğu cezaevlerinde ve zorunlu çalışma kamplarında zayıf düşmüş, sararıp solmuştu ya da darağacında sallanıyordu. Ama hepsi de yüksek ve mülkiyet sahibi sınıfın mensuplarıydı. İlk kez bu duruşmada elli sanık hakkında birden dava görülmüştü ve senatörler hayatlarında ilk defa işçi kesiminden gelen olgun ve cesaretli devrimci işçilerle yüz yüze gelmişlerdi.

Halk sesini yükseltiyor ve çarı tehdit ediyordu.

Alekseyev'in mahkeme karşısında yaptığı konuşma, değişik devrimci gruplar tarafından gizli matbaalarda çoğaltıldı ve binlerce insana ulaştırıldı. Bu konuşma da suya atılan bir taşın meydana getirdiği ve giderek büyüyen halkalar gibi, uçsuz bucaksız Rusya'nın en ıssız, ücra köşelerinde bile yankı buluyordu.

***

Alekseyev'in saçı kazıtıldı, ellerine ve ayaklarına zincir vuruldu. Zincirin bitmek bilmeyen şangırtısı geceleri uykusunu bölüyor ve bu alışık olmadığı yük, hareket etmesini ve düşünmesini engelliyordu.

İlk önce Litau Kalesi Cezaevi'ne, sonra da o dönem 'Prens Krapotkin Kalesi' diye adlandırılan Çarkov Cezaevi'ne nakledildi. Bu kaleden sadece bir tek kurtuluş yolu vardı, o da mezarlıktı. Krapotkin öldürüldü. Bundan korkan hükümet 'kaleyi' imha etti.

Kış ayları. Zincirler şakırdıyor. Geceleri tahtakurusu, gündüz yürüyüşünde ise askerlerin lanetli küfürleri... Ölüm güçsüzleri yıkıp deviriyor.

Pyotr Alekseyev bir etaptan bir başkasına, bir cezaevinden bir diğerine doğru ilerliyordu. Zincirlerin yükü altında ezilip çöküyormuş gibi görünmesine rağmen hastalara bakıyor ve birkaç gündür ağır hastalık geçiren Buzinski'yi sırtında taşıyordu. Sürekli diğerleriyle ilgileniyor ve yardımlarına koşuyordu. Dinlendikleri bölgelerde ateş yakıyor ve demlenen ilk sıcak çayı ilk önce hastalara içiriyordu.

Alekseyev bu yıllarda olgunlaştı. O eski hareketli, göze batan, atılgan delikanlıdan geriye eser kalmamıştı. Herkese karşı sıcak ve samimi davranıyor ve sadece kendinin değil, yanısıra diğerlerinin de disiplinli ve düzenli olmalarını sağlıyordu.

Bir aydan fazla bir süredir, tahtalar birbirine bağlanarak yapılan ve su geçiren dar ve alçak sandallar üstünde nehrin akıntısına karşı kürek çekmek zorunda kalmışlardı. Yataklar, elbiseler her şey ıslanmıştı, sandalların üstünü su kaplamıştı, kerevetlere kadar su birikmişti. Sis ve soğuk hava kemiklerine kadar işliyordu.

Nihayetinde karaya çıktılar. Zincirleri şakırdıyordu. Mahkûmlar yorgundu ve son güçleriyle ilerliyorlardı. Kendilerine eşlik eden ve bu ıssız bölgeleri çok iyi bilen karakol mensuplarına ve nöbetçilere nefret duyuyorlardı. Dar bir vadiye çıktılar. Üstleri seyrek ormanlarla kaplı tepeler etraflarını sarmıştı. Kara bölgesinden uzaklaştıkça, tepeler birbirine daha fazla yakınlaşıyordu.

On günlük bir yürüyüşten sonra uzakta bir ışık gördüler. Uzun yolculuklarında insanlarla ilk kez burada karşılaşmışlardı.

Hapishane şimdi önlerinde duruyordu! Etrafı yüksek odun çitlerle çevriliydi. Çitin öbür tarafına ise derin bir ölüm sessizliği hâkimdi.

Nehir boyunca var olan ilkel altın madenlerinin, eskiden sadece parasız, angarya çalıştırılan mahkûmların emeğinin sömürüsü sonucu kârlı bir işe dönüşebileceği sanılıyordu.

70'li yıllardaki mevcut altın madenleri neredeyse tamamen kurutuldu. Suyun altındaki toprağın doldurulduğu eleklerde artık çok ender olarak altın tozuna rastlanıyordu. Ama hükümet yaşayan cesetler için müthiş ve güvenilir bir ölüm tuzağı olan altın ocağını kapatmadı.

Alekseyev ağzına kadar tıka basa dolu olan hücrelerde günlerce, haftalarca, aylarca, yıllarca hasret çekti, sararıp soldu. Bu hücrelerde insanlar özledikleri devrimci çalışmalarını anlatıyor, özgürlüğün ve özgürlük için sürdürülen mücadelenin hasretini çekiyordu. Zayıf düşen mahkûmlar, namus ve onurlarını gardiyanların ayakları altında daha fazla ezdirmemek için başlarından aşağı mazot, gazyağı dökerek kendilerini ateşe veriyor ve dayanılmaz acılar sonucu ölüyorlardı. Yine aklını oynatan mahkûmlar ve diğerleri hep birlikte aynı hücrelerde kalmak zorunda bırakılıyordu. Her iki politik tutukludan biri yine bu hücrelerde verem hastası oluyor ve ateşi yükselip kâbuslarında bozkırları görüyordu.

Pyotr Alekseyev çok okuyor, yoldaşları ile konuşup tartışıyor ve şayet açlık grevi eylemi yapılmışsa sona erdirildiğinde hastalara bakıyordu. Arkadaşları ile mektuplaşıyor ve bıkmadan usanmadan firar gününe hazırlanıyordu. O dışarıda, devrimci safların sıklaştığını, mücadelenin büyüdüğünü biliyordu. Bu mücadeleci insanlara çar istediği kötülüğü ve gaddarlığı yapabilirdi ama devrimi boğmaya gücü yetmeyecekti, imkân ve olanakları buna el vermeyecekti.

Alekseyev firar edemedi. 1884 yılında çarptırılmış olduğu zorunlu ikamet cezası uygulamaya alındı. Mahpushane onu yıkamamış, bileğini bükememişti. Beyaz sakalları çıkmış, şakakları ağarmıştı. Ama yine de beli düz, bacakları hızlı ve yumrukları ağırdı. Gözleri bulanıklaşmış ve bakışlarına yorgun, kayıtsız bir hava yüklenmişti. Alekseyev gelecek üzerine konuştuğu zamanlarda, gözlerine gençlik dönemlerindeki parlaklık geri dönüyor ve sesi gençliğindeki heyecanına yeniden kavuşuyordu.

Çarlık hükümeti, mahkûm kampının temiz ve özgür havasını bile zehirlemeyi başarmıştı. "Etrafı ıssız ve el değmemiş bir bölge, boş bir alan, in cin top oynuyor. Hatta kamp yakınında bulunan Yakut halkından bile kimseye rastlamak mümkün değil, bir de yerleşim alanının etrafı zaten Tayga Nehri ile çevrili, nereye bakarsan bak nehri görüyorsun. Etrafında, kilometrelerce geniş bir alanda bir tek insan, bir tek ev olmayan tenha ve ıssız bir yer burası... Kısacası ben özgür-

lüğümün ilk birkaç gününü havalara hoplayarak, kutlayarak karşılamadım ve bir zamanlar özensiz gençlik günlerimde tanıştığın sevinci tadamadın" diye yazmıştı ilk mektuplarından birinde.

Alekseyev'in firar etmesi için yoldaşlarının verdiği iki yüz Rublesi vardı. Kuzeyde Lena'ya, doğuda denize ve güneyde Çin'e gidilen üç büyük yol vardı. Pyotr Alekseyev doğuya, denize doğru firara hazırlanıyordu. Yakutistan'da yazlar çok kısa sürer. Yazın acıkıp, kışın yiyebilecek kadar kısa. Alekseyev kışın firar için giyecek ve yiyecek toparladı. Temmuz ayında arkadaşı Zvilinyov'a şöyle yazdı:

"Orman tekrar yeterli denemese de yeşillendi ve ağaçlar sık yapraklarla kaplandı. Sanki birileri sihir yapmış gibi bir ay içinde otlar yemyeşil oldu ve bugün artık yine biçilme kıvamına geldi. Çalışmalarım iyi ve verimli gelişiyor. Toprağı ziraat sanatının tüm genel kurallarına göre işliyorum. Toprak kurur kurumaz, sel gelmeden tarımda kullanılan tarım araçları ile bir küçük alanda, kara toprağı çapaladım ve toprağa şimdi üzerinde yetmiş tane muhteşem lahananın yetiştiği iki muntazam sebze tahtası yerleştirdim..."

Bu satırlardan Alekseyev'in ne kadar dinç ve çevik olduğu ve hayata karşı duyduğu özlem ve bağlılık okunuyordu. Tam anlamı ile ruhsal berraklık ve ironi anlaşılıyordu! Pyotr Alekseyev'in ruhsal ve düşünsel dünyası acaba ne zaman olgunlaşmış, büyümüştü? Acaba cezaevlerinde okuduğu kitaplardan mı yoksa mahkûm sevklerinde mi hayatı daha iyi öğrenmişti? Yoksa acının, kederin sınırsız olduğu ve hükümlülerin yapmak zorunda bırakıldığı angarya çalışması mı onu olgunlaştırmıştı?

Zvilinyov'a gönderdiği bir başka mektupta yine Alekseyev'in mahkûm yaşamı ve angaryanın zorluğuna rağmen insanı şaşırtan utangaçlığı ve hislerinin tazeliği göze çapmaktaydı:

"Ailenle ilk tanıştığım ve aranızdaki dayanışma ve paylaşımı ilk gördüğüm andan itibaren, seni gerçek anlamda anladım ve senden karşılık beklemeden seni sevdim. Senden hiçbir karşılık beklemeden seni sevdiğimi söyleme gereksinimi duyuyorum. Hayatım boyunca böyle insanlarla hiç karşılaşmadım...

Hayatımın en güzel ve en mutlu anıları seninle ilgili olanlardır... Seninle bazı sorunları çözebilmek için, yani örneğin yedi yıllık ayrılıktan sonra aramızda olanın ne olduğunu öğrenmek için yüz yüze konuşmak istememe rağmen, sana açılamadım. Bunlar gerçekten de sadece geçmişte yaşamayan, ama geçmişini de unutmayan, geçmişi daima kalbinde saklayan bir insan olduğun için gerçekleşiyor."

Bayagontaisk göçebe kampından firar etmek çok zordu. Çünkü etrafı azgın akan Tayga Nehri'yle çevrilmiş ve in cinin top oynadığı bir alandı. Buna rağmen Alekseyev firar için erzak ve teçhizat toplamaya devam ediyordu. O 'sadece geçmişte yaşamak istemiyordu'. Rusya'dan alabildikleri tek tük kısıtlı haberlerde, işçi hareketinin geniş kitleleri kucakladığı yer alıyordu. Mücadeleci işçilerin gözüpek ve cesur sosyalizm talepleri giderek daha fazla yayılıyor, yankılanıyordu. Pyotr'un hayalleri, düşleri artık yavaş yavaş gerçekleşiyor gibi görünüyordu. O da artık yeniden yaşamın içine, mücadeleye geri dönmek istiyordu.

Ama yine firar etmeyi başaramadı. Teftiş dairesi onu bir göçebe topluluğundan bir diğerine sürüyordu. Ayakları yere hiçbir yerde sağlam basmamalıydı.

En sonunda Buturuski Göçebe Kampı'na yerleştirildi. Burası Yakuç'a iki yüz kilometre ve Pekarskij isimli arkadaşına 18 kilometre uzaklıktaydı. Pyotr Alekseyev her şeye yeniden başlamak zorundaydı: Toprağı yeni baştan ekmeli, otları biçip lahana yetiştirmeliydi. Yakutlar arasında yeni dostlar buldu. Evi için yeni mobilyalar yaptı ve komşularına yardım etti. Ulus isimli göçebe kampının gerçek bir ferdiymiş gibi saman paylaşımı için toplantılarda dövüştü ve topluluğu ilgilendiren türlü sorunların çözümü için gerekli görülen ve üzerine düşen görevleri canla başla kabullenerek, yerine getirdi. Bekçiler ve nöbetçiler Alekseyev'in artık göçebe topluluğuna tamamen yerleşmek istediği düşüncesine yavaş yavaş inanmaya başladı.

Ama tüm bunlar, çok dikkatli ve en ince ayrıntısına kadar düşünülmüş bir firar planının parçalarıydı.

* * *

15 Ağustos 1891 tarihinde firar için tüm hazırlıklar tamamlandı. Ayaklarında sağlam çizmeler, üzerinde iki kat elbise, döşemenin altına sakladığı bir parça kurutulmuş et, bir bıçak ve muntazam bir kürk. Cebinde ise yeni beş Ruble bozuk kâğıt paralardan oluşan ikiyüz elli Ruble vardı, çünkü Tundra halkı yeni parayı severdi. Yeni para için her şeyi yapardı. Yemek verir, kaçak birini saklar, hatta gizli patikalardan bile geçirirdi.

Müdür Yegor Abramov Alekseyev'in yanına çömeldi, piposunu yaktı ve dumanlayarak Alekseyev'i gözetledi. Her şeyi anladı, gözünden hiçbir şey kaçmazdı.

"Nereye gidiyorsun Pyotr Alekseyeviç?" diye sordu bu güzel 16 Ağustos sabahında.

"Yakuç'a. Kış için erzak almak istiyorum."

'Koca sakallı büyük adam herhalde: Bu Yakuçlu'nun küçük olduğunu düşünüyor, çünkü sakalı yok. Yakuç'a giden adam yanma az olsun diye, büyük kâğıt para alır. Peki, neden parasını bozdurdu? Pyotr Alekseyeviç'in bir de parası, çok parası var!'

"Yakuç'a mı dedin? Yakuç'a gitmen iyi. Ben ve Sidorot Fedot da seninle geliyoruz. Sana Çurapça üzerinden geçen en kestirme yolu gösteririz. Zaman kaybetmemiş ve bir an önce Yakuç'a varmış olursun."

Pyotr Alekseyeviç teklifi kabul etti.

Yola çıktılar. Atlar çevik adımlarla ilerliyordu. Sonbahar sisi Tayga nehri üstünde genişliyordu.

"Hemen geri dönecek misin Pyotr Alekseyeviç?"

"Evet Yegor. Daha sobayı kurmam gerekiyor. Hava sabahları gerçekten soğuk olmaya başladı."

"Hava soğuk Pyotr Alekseyeviç" diye onayladı Sidorov.

"Tayga'da insan çok kötü olabilir, bir insan burada donabilir. Hele de kişi koşuyorsa..."

Pyotr Alekseyev neşeli bir şekilde arkadaşına dönerek, "Neden koşsun ki?" diye sordu.

Alekseyev'in sorusunu Yegor, "Neden koşsun diye mi soruyorsun?" diye soruyla yanıtladı. "Ben de bilmiyorum. Tayga soğuktur ve insan burada donabilir. Ama ev sıcaktır. Evde soba güzelce yanıyor, insan süt içip ekmek yiyebiliyor. Ayrıca müdür de endişelenmiyor. Ne dersin geri dönelim mi Pyotr Alekseyeviç? Yükselen bulutlara bir baksana. Hem müdürün de buna pek kızacağını sanmıyorum."

"Nen var senin!" diye güldü Alekseyev "Bir buluttan korkuyorsun! Çurapça'ya da az kaldı herhalde!"

"Çok uzak sayılmaz Pyotr Alekseyeviç. Bir orman, sonra bir orman daha, bir tane daha, sonra Çurapça'ya varıyoruz."

Bütün yol boyunca susan Sidorov Alekseyev'in elinden tuttu.

"Alekseyev baksana eyerinin kayışı gevşemiş. Acele edeyim derken, eyerini kötü takmışsın. Ata yazık."

Pyotr attan indi ve kayışı çekti.

"Eyeri şimdi iyi çektin" diye övdü Jegor.

"Şimdi ata daha iyi binebilirsin. Yakuç'a kadar gidebilirsin..."

Aynı anda Alekseyev sırtında şiddetli bir ağrı hissetti. Arkasına döndü. Sidorov elinde bir bıçak tutuyordu. Alekseyev Sidorov'un kolunu yakaladı ve suratına bir yumruk vurdu.

"Ne yapıyorsun?" diye konuşmaya başladı ama devamını getiremedi. Yegor Abramov onu böğründen bıçakladı.

Alekseyev tuzağa düşürüldüğünü anladı.

Yegor'un bıçak darbesi ölümcüldü. Kanlar içinde sırt üstü yere yığıldı. Gökyüzünün üstünde solgun beyaz bulutlar, sanki hiçbir şey olmamış gibi yavaş yavaş ilerliyordu. Sonra gökyüzü kayboldu ve Alekseyev'in gözünün önünde beliren kırmızı daireler dalgalandı.

Katiller kurbanlarının yanına çömeldi.

Ölmek üzere olan adam bir şeyler mırıldandı, başını son kez hızla kaldırdı, etrafına kör gözlerle bakındı ve güçsüz düşüp yere yığıldı.

İki katil birbirlerini teşvik edercesine art arda bıçak darbeleriyle cesedi delik deşik ediyorlardı. Hâlâ Alekseyev'in öldüğünden emin değillerdi.

"Bekçi bize minnet duyacak" diye sonunda zorlanarak ve nefes nefese kalmış bir vaziyette konuştu Abramov: "Bana, ona dikkat et Yegor, Alekseyev'i gözünden kaçırma. Kaçarsa eğer başına çok kötü şeyler gelir demişti. Şimdi bize teşekkür edebilir."

Ganimeti aralarında aç gözlüce paylaştılar. Hatta atı bile kesip, etini bölüştüler.

Alekseyev'in cesedini bir çukura atıp üstünü yapraklarla örttükten sonra geri eve döndüler.

***

Uzak ve hayattan kopuk Yakutistan'da insanlar meraklı değildir. Göçebe kampına zorunlu yerleştirilen bir insanın kayboluşunu önemsemezler. Ama Alekseyev'in kayboluşu Petrsburg'ta huzursuzluk ve kargaşa yarattı.

Polis şefi Durnavo, bekçi Yegor Abramov'un Alekseyev'i hem soymak hem de Teftiş Dairesi'ne yaranmak için öldürdüğünü öğrenmeden önce, bir genelge yayınladı:

"Pyotr Alekseyev basit sınıf mensubudur. Zeki ve müthiş konuşma yeteneği vardır. Düşünceleri sabit ve değişmez tarzdadır ve bir devrimci işçinin en ileri ideal tiplemesini temsil etmektedir. Büyük bir olasılıkla firar sonrası pasif kalmayacak, tam tersine devrimciler arasında erişmiş olduğu unvan ve tanınırlığını kullanarak, düzeni ve toplumsal güvenliği tehdit edici ve bunlara zarar verebilecek aktif faaliyete katılmaya teşebbüs edecektir."

Bir haftadır Alekseyev'den haber alamayan Pekarski arkadaşını ziyaret etmek için onun yaşadığı bölgeye gitti.

"Pyotr Alekseyeviç iyi bir insan" diye ağzı kulağında bir gülümsemeyle onu Yegor Abramov karşıladı.

"Kendisi nerede?"

"Yakuç'a gitti."

Bu cevap Pekarski'yi ilk başta rahatlattı. Ama aradan on gün geçmesine rağmen Yakuç'tan geri dönmeyince, bütün göçebe kampını ayağa kaldırarak, onu aramaya koyuldu.

Pyotr Alekseyev bulundu. Vücudunda yirmi iki bıçak darbesi vardı...

* * *

Pyotr Alekseyev Rusya işçi hareketinin güçlü öncülerinden, önderlerinden biri oldu. Onun anısı şanlıdır. Vladimir İlyiç Lenin, 'Ne yapmalı?' kitabında Alekseyev'in kahramanca yaşamını ebedileştirdi:

"Karşımızda bütün güçlerini toparlamış düşman kalesi duruyor ve üzerimize yağdırdığı kurşun ve gülleleriyle en iyi savaşçılarımızı katlediyor. Bu kaleyi ele geçirmek zorundayız ve biz eğer uyanan proletaryanın tüm güçleriyle Rus devrimci güçlerini, Rusya'da diri ve onurlu olan her şeyi çekim merkezi olan bir partide birleştirebilme yeteneğini gösterebilirsek, bu kaleyi zapt ederiz. İşte sadece o zaman Rus devrimci işçisi Pyotr Alekseyev'in ideali hayat bulacak, ete kemiğe bürünecektir: İşçi sınıfının milyonlarca güçlü kolu uzanacak ve süngülerle çevrilip korunan despotizmin boyunduruğu yerle bir olacaktır."[1]

1 Lenin Alekseyev'in konuşma metnini aslında 'Ne yapmalı' kitabında değil, 'Hareketimizin en acil görevleri' isimli 1900 yılında yayımlanan 'İskra'nın birinci sayısının başmakalesinde kaleme almıştır.

VİKTOR PAVLOVİÇ OBNORSKİY

I

Vitya Obnorskiy'i antipatik karakteri, soğukluğu ve içe kapanıklığı yüzünden okul arkadaşları sevmiyordu.

Henüz on beş yaşındayken annesiyle arasında şöyle bir konuşma geçti:

"İvan Nikitiç'in yanına git. Sana malı verecek."

"Ne malı?"

"Ne malı diye sorma?" diye azarladı annesi. "Okulda öğrendiğin artık yeter, okuldan ayrılma zamanın geldi de geçiyor bile. Çalışma ve ticarete atılma zamanı artık. Kendi ayaklarının üstünde durma vaktin geldi ve bu nedenle kendi ekmeğini artık kendin kazanacaksın."

Viktor bu ani değişimi bir yetişkin insan gibi karşıladı. Annesinin okul parasını ve masraflarını karşılayamadığını ve okul kapılarının artık kendisine kapalı olduğunu anlamıştı. Buna rağmen yine de o gün kendisine okulda verilen ev ödevlerini yaptı ve her zamanki gibi akşam yürüyüşünü yapmak için dışarı çıktı.

Ancak bu defa eve her zamankinden daha geç döndü. Annesi önüne bir bardak elma şırası koydu indirdi ve eline bir dilim ekmek verdi.

"İvan Nikitiç'in yanma gittin mi?"

"Canı cehenneme İvan Nikitiç'in!"

Annesi o an irkilerek sandalyesinin üzerine yığıldı. Ama Viktor dalgın ve düşünceli bir biçimde ekmeğini yemeye devam etti, yanısıra elma şırasını yudumladı. Akşam yemeğini bitirdikten sonra konuştu:

"Benim İvan Nikitiç'inize ihtiyacım yok. Kendime iş buldum bile."

Annesi hem sevinerek hem de kaygılanarak "Nerede?" diye sordu.

"Demiryolu işletmelerinde çilingir olarak çalışacağım."

Annesi öfkelenmişti:

"Çilingir mi dedin? Bunu yaparsan babanın adına kara leke çalarsın, şerefini kirletirsin! Senin baban astsubaydı, sense şimdi zanaatkâr olmak istiyorsun!"

"Zanaatkâr olmak..." diye Vitya annesinin son kelimelerini tekrarladı. "Ben karnımın üzerine bir sandık bağlayıp, şıra satmak istemiyorum!"

"Bu çok mu kötü bir şey Vitenka? Başarılı olursan, büyük bir tüccar olabilirsin."

"Ben Vologda'da yaşamak istemiyorum!" diye sert bir şekilde karşılık verdi Viktor, "Meslek öğrenip Moskova'ya gideceğim."

"Peki, Moskova'da ne yapacaksın? Oradaki zanaatkârlar da buradakiler gibi aç değil mi?"

"Ben aç kalmayacağım" diye emin bir tavırla karşılık verdi çocuk. "Ama ben şıra ticareti de yapmayacağım. Paşa Reşetnikov da okuldan ayrılıp gitti."

"Biliyorum."

"Peki, onun tamirhanelerde ayda beş Ruble kazandığını da biliyor musun?"

Annesi düşündü. Beş Ruble çok para değildi, ama oğluyla tartışmanın hiçbir anlamı yoktu. Her şeye bir cevap buluyordu.

"Nasıl istersen öyle yap" dedi kederli bir şekilde. "Bu senin yaşamın ve sorumluluğunu da kendin üstleneceksin."

"Sorumluğu üstlenmek istiyorum" diye karşılı verdi Viktor gururla.

II

Demiryolu işletmelerinde, ülkesinden sürgün edilmiş bir Polonyalı tarafından yönetilen büyük bir çilingir atölyesi vardı.

Konfederat İvanoviç aslında sert ve katı bir şefti ama delikanlıya iyi davranıyordu. Çünkü Viktor sürekli temiz giyiniyor, hiç küfretmiyor ve bir yetişkin gibi davranıyordu. Viktor'un öğrenme isteği ve azmi gözünden kaçmamıştı.

Viktor'a işe başladığı ilk zamanlarda, karşılığında az maaş ödenen delme işleri verildi. Ama Viktor da bu işlere hiç itiraz etmedi, şikâyetçi olmadı, verilen işleri özenle yerine getirdi ve ustasının güvenini kazandı.

Konfederat İvanoviç günün birinde ona, "Gerçekten hakiki bir çilingir olmak istiyor musun, yoksa annenin isteği üzerine yeterli miktarda para biriktirene kadar zaman öldürme niyetinde misin?" diye sordu.

"Ben gerçek bir çilingir olmak istiyorum" diye içtenlikle karşılık verdi Viktor, çünkü çilingir zanaatı gerçekten ilgisini çekiyordu. Konfederat İvanoviç ona inandı ve o günden sonra daha fazla zaman ayırarak delikanlıyla yakından ilgilenmeye başladı. Ona mengenede nasıl çalışması gerektiğini, tek tek âlet ve edevatı çalışma esnasında en verimli bir şekilde nasıl kullanması gerektiğini gösterdi. Hatta daha da ustalaşması ve işini daha iyi yapabilmesi için çizim ve hesap kitap işlerini de öğretti.

Viktor dikkatli ve saygılı bir çıraktı. Ustasından mesleğin püf noktalarını ve inceliklerini öğrendi ve iki yıl içinde Konfederat İvanoviç'i bile şaşırtacak derecede mükemmelleşip yetkinleşti. Ustası kendisinin yapmaya çekindiği işleri de artık ona yaptırıyordu.

Ustası bir gün, "Oğlum Vitya gidip Çarodayev'in yazı masasma bir göz at. Ben bir şey beceremedim" dedi.

Viktor kuşkuyla baktı, çünkü ustanın yapamadığını çırağının yapabileceğine hiç mi hiç inanılmazdı. Ama tüccar, ciddi bakışlı alçakgönüllü, mütevazı sarışın delikanlının karışık kilidi parçalara ayırıp birkaç saat içinde yeniden tamir ederek birleştirmesini âdeta büyülenmiş gibi, hayretler içinde izledi. O günden sonra Viktor'un usta bir çilingir olduğu Vologda'da hızla yayıldı ve Viktor usta bir çilingir olarak nam saldı.

Kış aylarında soğuklar bastırınca, yanan sobanın etrafında kederli, hüzünlü şarkılar söylerdi atölyedeki işçiler. Viktor bu şarkıları sessizce dinler, kendisinin ve arkadaşlarının içinden çıkamadıkları zor ve ağır yaşam koşulu ve çekilen sefalet üzerine düşüncelere dalardı. Ansızın, ortada herhangi bir şey yokken, ustası tam bir hafta işe gelmedi. Birileri ihtiyar ölecek diye fikir yürütürken, diğerleri şimdi kafayı çekiyordur diyordu. Ancak kaygılanan Viktor emin olmak için ustasını ziyarete gitti. Konfederat İvanoviç masa başında oturmuş okuyordu. Gelen misafiri görünce sevinen usta, misafirine çay demledi.

"Atölyede hasta olduğunuz söyleniyor" dedi Viktor çekinerek.

"Hayır, Vitya" diye güldü İvanoviç, "ben çok iyiyim."

"O halde atölyeye neden gelmiyorsunuz?"

"Beni tekrar sürgüne gönderecekler, neden olarak da güya Volog'da çok uzun kaldığım gösteriliyor. Şimdi de Onega gölüne Povenez'e gitmek istiyorum."

"Peki, sizi sürgün eden kim?" diye şaşkın bir biçimde sordu Vitya.

İhtiyar masaya iki fincan koydu, ekmeği dilimledi ama kendine yöneltilen soruya kesin bir cevap vermedi.

"Sen daha gençsin Vitya" dedi, "Henüz etrafında olup bitenlerden bihabersin."

Viktor durakladı. Kahverengi gözlerinde huzursuz kıvılcımlar alevleniyordu. "Ne oluyor ki?"

"Kötü şeyler oluyor. Dünyada çok zenginlik var. O kadar çok ki, sana, bana ve tüm insanlığa iyi bir yaşam için yeter de artar bile. Ama zenginler bu iyi yaşamı ellerine geçiriyor ve ona sımsıkı sarılıyorlar."

Viktor sert bir tavırla, "Bu iyi yaşam onların ellerinden alınamaz mı?" diye sordu.

"Tabii ki alınabilir Viktor. Bunu gerçekten de istemek gerekir."

Viktor bütün geceyi Konfederat İvanoviç'in evinde geçirdi. O gün ihtiyarın bu mutlu ve güzel yaşamı zenginlerin dayanıklı pençesinden koparıp almaya çalıştığını öğrendi. Bunu tek başına yapmamıştı.

Çok işçi onunla birlikte mücadele etmişti ama kazanmaya güçleri yetmemişti.

"İşçi halkı bir defa birleşirse, o vakit hiçbir güç çarı ve tahtını kurtaramaz" diyerek anlattıklarını tamamladı Konfederat İvanoviç.

Viktor o günden sonra ustasının evinin daimi ziyaretçisi oldu. Çoğunlukla arkadaşı Paşa Reşetnikov'la birlikte ustasının yanma gidiyorlardı. Konfederat İvanoviç çok şey biliyordu: Örneğin Avrupa'da işçilerin nasıl mücadele ettiğini, hangi partilerin olduğunu ve polis ajanlarından kurtulmanın yollarını biliyordu. Konfederat İvanoviç'ten öğrenilecek çok şey vardı ve Reşetnikov öğrendiklerini değerlendirmeye, onlardan yararlanmaya çalışıyordu. Atölyedeki işçi arkadaşlarıyla konuşup ilk hücre, birim örgütünü kurdu. Viktor geri duruyor, sohbetlere katılmıyor ve yabancıların yanında Reşetnikov'un anlattıkları kendisini hiç ilgilendirmiyormuş gibi davranıyordu.

III

Sene 1869 idi. Konfederat İvanoviç gerçekten de Provenz'e sürüldü. Bu durumda artık Viktor da Vologda'da daha fazla durmak istemiyordu. Yeni yerler görmeyi ve kendini geliştirmeyi arzuluyordu. Yola çıkmadan önce Reşetnikov'a Don nehrinin kıyısında kalan Rostov kentine gideceğini anlattı.

Ama aslında Petersburg'a gidiyordu.

Viktor ilk günlerde iş bulduğu bir mermi fabrikasında hücre üyeleriyle tanıştı ve onlarla bir araya geldi. Birçok tecrübeli ajitatörden daha bilgiliydi. Yetenekli işçi, hücreleri yöneten üniversite öğrencilerinin hemen ilgi odağı oldu. Kendisine sekiz kişilik bir hücrenin yöneticiliğini teklif ettiler, ama Viktor bu teklifi kabul etmeyip, geri çevirdi:

"Ben fabrikamda bunu yapmak istemiyorum" dedi öğrencilere. "Tanınmadığım bir yer olsa daha iyi olur."

Bu fikir öğrencilerin aklına yattı. Onun günün birinde iyi bir suikastçı olacağını düşünüyorlardı.

Viktor sadece bir tek işçiyle samimi bir ilişki kurdu. Hantal bir adam olan ve temiz kesilmiş çember sakallı dökümcü Nikolay Reinstein'la. Onunla daha sık görüşebilmek için 1872 yılının başlarında Nobel fabrikasında işe başladı. Oldukça dikkatli ve özenli olan Reinstein'ın, üç hücre yönetiyor olmasına rağmen, sürekli geri planda kalmayı başarabilmesi Obnorskiy'in beğenisini kazanmıştı.

Bazı işçiler açısından, tüm güçleri ile Narodnik teori ve siyasal çalışmaları yürütüyor olmalarına rağmen, hayal kırıklığı yaşadıkları gözleniyordu. Birileri işçi semtlerinde aktif çalışmalar yürütürken, diğerleri fabrika ve işletmelere gidiyordu.

Çaikovzy, Buntari, Bakuninciler, Lovrov... Bunlar sadece Narodnik hücrelere verilen adlar değildi. Bu isimler aynı zamanda farklı düşünce ve yönelimlerin de altını çiziyor, aralarında bulunan farklılıklara işaret ediyordu. Ama aralarında yaşanan ince düşünce ayrılıkları o denli zor kavranıyordu ki, hatta Narodniklerin kendisi bile bu ince ayrılıkları ayırt etmede, kendi yolunu bulma ve yönünü belirlemede zorlanıyordu. Ama tüm bunlara rağmen bütün hücreler yine de işçileri aydınlatmaya çalışıyordu.

Narodniklerin ezici çoğunluğu, işçileri, kendi hedefleri olan köylü toplumu planı ölçeğinde hazırladıkları ve eğittikleri propagandacılar olarak yetiştirmek istiyordu. Narodniklerin tüm çabası, kendilerine kulak verenleri Marx'tan uzaklaştırmak ve bir köylü ülkesi olan Rusya'da, kapitalizmin gelişme koşullarının olmadığı düşüncesine işçileri inandırmak ve bu konuda onları ikna etmek, kazanmaktı.

Bu durumda Narodnikler, gerçekleri görmemek için ayak diretiyorlardı, çünkü kölelik hukuku kaldırıldıktan sonra Rusya'da yapı ve inşaat iskeleleri mantar gibi çoğalmıştı. Fabrika binaları, fabrika bacaları gökyüzüne doğru yükseliyor, tren rayları tarlaların ortasından geçiriliyor, bahçeleri birbirinden ayırıp limanlara makine ve mengeneler çıkartılıyordu.

Bu iskelelere, devlete ödenmesi gereken vergiler yüzünden ve büyük toprak ağalarının açgözlülüğü nedeniyle, köyden sürülmüş malvarlığı olmayan köylü çıktı. Çar manifestosunun özgür ama top-

raksız bıraktığı aynı köylü, yine makinelerin başına geçti. Huzursuz, mücadeleci ve devrimci sanayi proletaryası böylece doğdu. Ve Narodnikler, henüz yeni yeni kendi sınıf bilincine varmaya başlayan işçi sınıfını işçi hedeflerinden vazgeçirmeye, onu kendisi ve köylülük arasında var olan aracılar olarak kazanmaya, sınıf mücadelesinden saptırmaya ama özgür yaşamın ilkel resmi olan köylü komün sosyalizmini kurabilmek için Narodniklerin fikir ve düşüncelerini köylere taşıyan savaşçılar olarak yetiştirmeye çalıştı. Narodniklerin sanayi proletaryası üzerine tasarladıkları plan bundan ibaretti. Ancak işçiler köye geri dönmedi; kendilerine biçilen aracı rolünü, Narodniklerin öve öve göklere çıkardığı ve bitiremediği cennet köye inanmadıkları için tamamen ve kararlılıkla reddedip geri çevirdi.

Yönetici Narodniklerin köylü çizgisinden uzaklaştıkları hücre örgütleri de vardı. Bunlar proletaryanın bağımsız rolünün bilincine varamıyorlardı, fakat en azından işçilerin grev yardımıyla hukuksal, ve maddi yaşamlarını düzeltebilme olanaklarının var olduğunu kabulleniyor, itiraf ediyorlardı.

Ama sayıca az da olsa, 'söylenecek yeni sözün' köylülerden ziyade işçilerden geleceğine inanan ve başlarında örneğin Sofia Bardina gibi hücre örgütlerini yöneten, yönetici Narodniklerin bulunduğu hücre örgütlenmeleri de vardı. Özellikle bu hücre örgütlerinde, diğerlerine nazaran daha fazla gayretle ve çaba sarf ederek Marx ve Engels okunuyor, Komünist Manifesto çoğaltılıp dağıtılıyor, Enternasyonal'in çalışmaları takip ediliyor ve 'Uluslararası İşçi Birlikleri Nizamnamesi' okunup araştırılıyor, öğreniliyordu.

Tüm hücrelerde işçiler, azimle ve kararlılıkla bu yeni bilgiye sarıldı ve yavaş yavaş kendi sınıf çıkarları doğrultusunda bu edinilen bilgi birikimini kullanmayı ve değerlendirmeyi öğrendi.

Narodnikler arasında en aktif unsur olan Çaikovziler, işçilerin kendi etki alanlarından tamamen kopmasından endişe duyuyorlardı ve işçilerin ümitlerini Narodnik ülkülerden ayıran uçurumun üzerine küçük de olsa bir köprü kurmaya karar verdiler.

Onlar işçilerin, küçük de olsa kendilerinin yönettiği bir kütüphane kurmalarına ve kendi aralarında karşılıklı yardım amaçlı, yine

işçiler tarafından yönetilen bir kasanın oluşturulmasına yardımcı oldular.

Viktor Obnorskiy birkaç yoldaşıyla birlikte bu örgütlenmeleri genişletti, çünkü o bu örgütlenmelerde geleceğin işçi birliklerinin başlangıcını görüyordu.

1873 yılı Temmuz ayında Petersburg'ta bu çalışmayı zorlaştıran büyük bir tutuklama dalgası başladı. İşçiler arasında ihanetçiler vardı. Hatta Obnorskiy bunlardan birinin evinde kalmıştı. Devrimci çalışmaya katılan işçilerin neredeyse hepsi tutuklanmıştı. Ama Obnorskiy tutuklanmadı, çünkü yanında kaldığı ihanetçi Nisovkin, Obnorskiy ile polis tarafından aranan Vanya Koslov'un aynı şahıs olduğunu bilmiyordu.

Obnorskiy Odessa'ya gitti ve burada Falk isimli küçük bir dökümcüde işe başladı. Hücre ve birim örgütü elemanlarından uzak duruyor, ne Çaikovzylerle ne de Bakunin yandaşlarıyla tartışıyordu. Yelisaveta Yuşakova'ya o dönem şöyle demişti:

"Sizin birim ve hücre örgütlenmelerinizde işçi daralıyor, burada sıkılıyor."

Obnorskiy, Narodnik birimlerin ve hücre örgütlenmelerinin 'dar ve sıkıcı' olduğunu, aralarında propagandacı olarak çalıştığı demiryolu işçilerine de söylemişti. Ancak Obnorskiy, gerçek anlamda 'çalışan insan'ın tam olarak neye ihtiyaç duyduğunu belirleyebilecek bir seviyeye henüz ulaşmamıştı.

Obnorskiy fabrikada Kravçenko ve Ribetzki adlı iki tesviyeci ile tartıştı. Bu geniş omuzlu, uzun boylu ve neşeli delikanlılar, Obnorskiy'in gözünde büyük otoriteye sahipti. Obnorskiy, ikisinin fabrikada sürdürdükleri tartışmalara kulak misafiri olmuş ve iki tesviyecinin bir 'İşçi Birliği' oluşturmak için propaganda yaptığım duymuştu.

"Peki, bir programınız da var mı?" diye Kravçenko'ya sordu.

Kravçenko hiçbir şey söylemedi. Obnorskiy üç gün sonra fabrika çıkışında Ribetzki ile karşılaştı.

"Bana gel" dedi Ribetzki.

Ribetzki limandaki bir odun ambarında yaşıyordu. Odası temiz ve düzenliydi. Masanın üstünde duran hırpalanmış ve eskimiş semaver vızıldıyordu.

Ev sahibi fincanlara çay doldurdu.

"Programla neden ilgileniyorsun?" diye ansızın sordu.

"Birlik oluşturmak istiyorsanız, bir programınızın olması şart" diye karşılık verdi Obnorskiy istekli bir şekilde.

Ribetzki, dışarı çıktı ve çok geçmeden elinde tuttuğu kalın bir kitapla geri döndü.

"Bunu biliyor musun?" diye sordu, Enternasyonal İşçi Kooperatifleri Açıklaması'mn sayfalarını açarak.

"Hayır bilmiyorum."

"Bizim programımız bu! Al, oku."

Obnorskiy bütün geceyi 'açıklamayı' okuyarak geçirdi. Hiç durmadan okuyor ve bazı notlar alıyordu. Bir gün sonra Ribetzki'ye kitabı geri verdi ve sanki hayal kırıklığına uğramış gibi konuştu:

"İlgimi çekmedi."

Ribetzki, Obnorskiy'in samimi olmadığını ve açık davranmadığını anlamadı.

"Peki, bu seni ilgilendirmiyorsa, seni ilgilendiren nedir?"

"Herkes sadece kendi meselelerinden sorumludur" diye cevapladı Obnorskiy kesip atarak.

Fabrika yönetimi tecrübeli tesviyecinin işinden memnun kalmasına rağmen, gecelerini kütüphanede kitap okuyarak geçirdiği haberi müdüre uçurulunca, bir buçuk ay sonra Obnorskiy'in işine son verdi. Kitap okumak işten atma gerekçesi olarak görülebiliyordu.

Obnorskiy'in çalışmaması, maddi durumunu zorlaştırdı.

Yelisaveta Yuşakova ile 21 Aralık tarihinde tesadüfen sokakta karşılaştı ve ondan polisin Çaikovzilerin Petersburg hücre örgütünü dağıttığını öğrendi. Yuşakovaya'ya kütüphaneden çıktıktan sonra

Petersburg tutuklamalarının ayrıntılarını öğrenmek için evine geleceğine dair söz verdi. Ama ayrıldıktan sonra zaman kaybetmeden limana yöneldi, bir gemide makine yağcısı olarak iş buldu. Bir hafta sonra Londra'daydı.

IV

Obnorskiy batıda bulunan işçi hareketini tanımayı arzuluyordu. Odessa başından beri Batı Avrupa'ya giden yolda sadece bir ara durak olmuştu.

Londra'da kimseyi tanımıyordu. O zamanlar mülteciler Thames nehrinin sisli ve karanlık kıyılarında fazla kalmıyordu. İngilizcesi de pek iyi sayılmazdı. Peki, şimdi kendisine yürümesi gerektiği yolu gösteren biri, bir önder olmaksızın, İşçi Birliği kurmanın inceliklerini nasıl öğrenecekti? Cenevre'ye müracaat etti. Burada tecrübeli ve bilgili birçok Rus mülteci yaşıyordu. Ama onlar başka kökenlerden gelen insanlardı, Obnorskiy kökeni işçi kesimlerine dayanan ilk mülteciydi. O diğer Rus mültecilerine sığınmak değil, tam tersine önüne koyduğu hedeflerine kendi çabası ile ulaşmak istiyordu. Mültecilerin çoğu Narodnik kökenliydi ve onlarla tartışmak sonuçta bilinen Stenka Razin[1] kısır döngüsünü tartışmak anlamına gelirdi...

Vanner fabrikasında tesviyeci olarak işe başladı, Fransızca yazılmış olan bir ders kitabını eline aldı ve işçi hareketinin en alt halkası olan atölye konusunu incelemeye başladı.

Obnorskiy mültecilerin bulunduğu çevrelere çok az uğrardı. Önüne koyduğu hedefleri vardı: Avrupa işçi hareketini araştırmak, bu hareketin özünü ve olumlu yanlarını alarak, ülkesinde, Kravçenko ve Ribetzki'nin tasarlayıp, hedefledikleri ve Odessa'da Saslavski'nin kendisine anlattığı tarzda bir Birlik oluşturmak istiyordu. İlerici işçilerin konuşmalarından koşulların ve zamanın olgunlaştığı anlaşılıyordu. Birlik Petersburg'ta kurulacak. Peki Moskova? Orada çalışan

1 1630-1671 yılları arasında yasamış ve Don Kazakları'nın başında Çara karşı ayaklanmış kazak lider.

işçilerin çoğu hâlâ yüzleri köye dönük yaşıyor, kısmen fabrika kışlalarına yerleşiyor ve varoşlarda, banliyölerde toprağı işleyerek yaşamaya çalışıyorlardı. Ama Nikolay Reinstein bu koşullar altında da burada Birliğin parçası bir şube oluşturmanın üstesinden gelmeyi bir şekilde başaracaktır.

Obnorskiy, mektuplarında, arkadaşına tedirginlik yaşatmamak için dikkatli ifadelerle Cenevre'de edindiği yeni ve gizli düşüncelerini anlatıyordu. O, batının tüm olumlu yanlarını, bir daha buraya kesinlikle dönmek zorunda kalmamak üzere almak gerektiğini ve geleceğin İşçi Birliği'nin işine yarayacak, önünü açacak her şeyin kullanılmasının zorunlu olduğunu yazıyordu.

Obnorskiy, Birinci Enternasyonal'in dokümanlarını ve yazılı açıklamalarını takip ediyor, Avrupa Sosyal Demokrat Partilerinin programlarını inceleyip araştırıyor, bunların gazete ve yayın organlarını okuyor ve geceleri başını kitaplardan kaldırmıyordu.

Reinstein'a 3 Ocak 1875 tarihli mektubunda "Cenevre'de birkaç ay daha kalacağım" diye yazmış ama aradan henüz bir ay geçmiş olmasına rağmen Petersburg Nikolay Tren İstasyonu merdiven basamaklarına adım atmıştı bile.

Her tarafı gri sis kaplamıştı ve hava soğuktu. Ayaklarının altındaki kar gıcırdıyordu. Kasan Katedrali'nin önünde birden üniversite öğrencisi Levaşov sisin arasından belirdi. Obnorskiy'i görünce son derece şaşırmıştı:

"Koslov sen hâlâ burada mısın?"

"Burada olmayıp da nerede olacaktım?" diye karşılık verdi Obnorskiy ilgisizce.

"Kaçman gerekiyor. Herkes tutuklandı, hatta dökümcü Gurin bile. Hatırladın değil mi? Yarı geri zekâlı olanı."

"Üç gün sende kalabilir miyim?" diye sordu Obnorskiy sakince, Petersburg'daki gelişmeleri ve olanları biliyormuş gibi bozuntuya vermeden.

"Üç günlüğüne kalabilirsin ama daha uzun olmaz, çünkü ben de gitmek istiyorum."

Levaşov kendisine adresi söyledi ve hızla uzaklaştı. O işçilere okuma dersleri veriyordu. Viktor kendisini uzun zamandan beri tanıyordu.

Bir lokantada düşüncelerini toparlamaya çalıştı. Şimdi İşçi Birliği'ni oluşturma konusunda konuşulamazdı, herkes kaçmıştı. Cenevre'den erken ayrılmış olması bir hataydı.

Hesabı ödedi ve kalktı. "Nereye?" diye düşündü. Reinstein'a mı, yoksa Levaşov'a mı? Reinstein'ın karısı Tatyana Alekseyevna'yla tekrar karşılaşacağı, görüşeceği günü ne kadar çok düşünmüştü! Yoksa Petersburg'da mı kalsaydı? Ama şimdi, her şey düşünülüp, planlanmış ve her şey netleşmişken, polisin eline düşmek de vardı? Hayır, o da kaçmalıydı...

Tam da bu esnada biri omzuna dokundu.

"Merhaba dostum."

Karşısında Nobel fabrikasından demirci Monakov duruyordu.

"Allahın belası Petersburg'un canı cehenneme!" dedi öfke dolu.

"İşinden mi kovuldun?"

Monakov, Obnorskiy'in kulağına fısıldadı:

"Hayır, gitmem gerekiyor, ajanlar peşimde."

"Nereye gideceksin?" diye aynı şekilde fısıldayarak sordu Obnorski.

"Arhangelsk taraflarına doğru. Orada bir demirhane açarım, onlar beni arasınlar da bulsunlar bakalım!"

"Demirhane için akıl danışacağın insanlara ihtiyacın yok mu?" diye ona espriyle takıldı Obnorskiy.

Monakov ona şaşkın şaşkın baktı: "Neden ki?" Biraz düşündükten sonra ama ciddi bir şekilde ekledi:

"Doğru Koslov. Sen de orada en azından polis korkusu yaşamazsın."

Ve birlikte Levaşov'a gittiler.

Üç gün sonra Arhangelsk yakınlarında bir köye gittiler. Levaşov demirhanenin açılması için gerekli parayı temin etti. Ancak

Obnorskiy burada da uzun kalmayacaktı, çünkü Levaşov'un aklına evlenme fikri takılınıştı ve bölgenin yerli delikanlıları 'yabancıya' gerekli dersi vermişti. Olaya polis karıştı ve yakalanmamak için köyü derhal terk ettiler.

"Aptallık bu" diye düşündü Obnorskiy tren vagonunda otururken. "Bu güvenilir, saklanmak için elverişli, tenha yeri sadece Levaşov'un çocukça davranışı yüzünden kaybetmek aptallıktır!"

Haziran güneşi altında köylüler ekinlerini biçiyor ve tek tük harman dövenleri çatı saçaklarının altından parlıyordu. Çevredeki her şey nasıl da değişmişti! Kışın, Obnorskiy yoldaşlarıyla Arhangelsk'e doğru yolculuk yaparken, doğa donun ve buzun zincirlerine vurulmuş, sanki hiçbir güç tarafından yeniden canlandırılamayacak bir cesede benziyordu. Şimdi kavuran güneşin altını bol ve yemyeşil otlar kaplamıştı ve su, aynayı andıran bir düz çizgi gibi sakin bir şekilde oracıkta duruyordu.

* * *

Viktor, akşama Petersburg Tren İstasyonu'na vardı ve doğruca Reinstein'a gitti. Tatyana Alekseyevna gelmesine çok sevindi. Çaylarını içtikten sonra Nikolay onu pencere kenarına çekti ve kısık bir sesle gelişmeler hakkında bilgi verdi:

"Halk kendine geliyor. Moskova'da tekrar fiyasko yaşandı."

"Ne fiyaskosu?" diye sordu Obnorskiy.

"Sana yazdım ya! Mektubumu almadın mı?" diye şaşırdı Nikolay. "Sen Cenevre'deyken büyük yenilgiyi yazmıştım sana. Alekseyev'i hatırladın mı? Kaba adamı, dokumacıyı?"

Obnorskiy yoldaşının Rusçayı pek andırmayan konuşma tarzına alışkındı, ama her zaman sakin olan Reinstein bu kez sanki daha heyecanlıydı:

"Evet, hatırladım" diye karşılık verdi pür dikkat kesilerek.

Reinstein sonra tutuklanma olaylarını, Alekseyev'in büyük konuşmasını, dokumacının sözlerinin halk içerisinde nasıl karşılandığını ve nasıl büyük rağbet gördüğünü ve yüzlerce başka şeyi anlattı.

Viktor Pavloviç, arkadaşlarını inceden inceye izledi. Bu kısa zaman zarfında değişmişlerdi, hatta özellikle de kendi çıkarları doğrultusunda. Nikolay hâlâ eskisi gibi yan yürüyordu, ama biraz daha şişmanlamış, dolgunlaşmış ve muntazam bir sakal bırakmıştı. Tatyana Alekseyevna bir çiçek gibi açmıştı. Altın sarısı saçları bile daha sıcak bir ton almıştı.

Obnorskiy kendini suçlu gibi hissetmekten alıkoyamadı.

'Kendi kendimi suçlayabilir miyim?' diye çaresizce düşündü. 'Şu an koşullar çalışmaya devam etmek için inanılmaz derecede elverişli. Geçen sene büyük bir fiyasko yaşandı ve bir tutuklama dalgası akıp gitti; büyük ihtimalle bir müddet sürecek olan sakin bir süreç başlayacak. Bu sakin süreci kaçırmak birliğin oluşumunu tehlikeye atmak anlamına gelir. Hatta içinden geçilen süreci en iyi tanıyan Nikolay bile çalışma ve faaliyet yürütülebileceğini söylüyor.'

Bir gün sonra sabah vakti Obnorskiy şöyle dedi:

"Ben Rostov'a gidiyorum. İşim var."

Tatyana'nın yüzünde beliren hoşnutsuzluğu gördü ve sert bir şekilde ekledi: "Her şeyin bir zamanı var."

O, Rostov'a gitmedi. Sadece bavulunu kardeşlerden daha genç olan Peterson'a götürdü ve Petersburg'da kaldı.

V

İlk iki ay zor geçti: İnsanlar temkinliydi ve ne düşündüklerini gizliyorlardı. Bu durum Obnorskiy'i rahatsız etmiyordu. Yoldaşlarıyla yaptığı görüşmeler sonucu, iki ana kentte yaşanan tutuklamaların ve polisin 'vatan hainliği suçlaması' çerçevesinde çıkardığı gürültünün ardından, ilerici işçi kitlesinin toparlanacağı ve şimdilik kendine doğru atılmış yumruğa hedef olmamak için eğilmiş olan işçiler arasında mücadeleci, devrimci nüvelerin, mücadelenin en ön saflarında yer almak ve yeni güçle ileri adımlar atmak için bir işaret, cesur ve yürekli bir eylem bekledikleri sonucuna vardı.

Obnorskiy, harekete geçmeye karar verdi. Peterson kardeşlerle birlikte birkaç gün sonra mermi fabrikasında ve Nobel işletmesinde işçilere dağıtılacak olan bildiriyi kaleme aldı.

Çalışan tüm Petersburglular bildiriyi konuşuyordu. Mitrofanov genç Peterson'u evinde ziyaret etti:

"Koslov'un nerede olduğunu bilmiyor musun?"

Peterson yerini söylemedi ama Obnorskiy, dağıtılan eski birimin adamlarını toparlayıp yeniden bir araya getirmenin zamanı geldiğine inandığı için Mitrofanov'u arayıp buldu.

"Bunca zamandır neredesin? Yeni bir örgüt kuruldu. Bütün fabrikalarda yine bildiriler dağıtılıyor" dedi Mitrofanov.

"Hangi örgüt ve ne bildirisiymiş bu?"

"Örgüt hakkında bir şey bilmiyorum" diye karşılık verdi Mitrofanov "ama bildiri yanımda!"

Mitrofanov, Obnorskiy tarafından yazılan ve tesviyeci atölyesine sızdırılmış olan bildirilerden bir numune uzattı.

Viktor bildiriyi okudu ve okurken elindeki kâğıdı dikkatlice inceliyormuş gibi yaptı. Bu bildirilerden fabrikalarda kaç tane dağıtıldığını ve işçilerin nasıl bir tepki verdiklerini sordu.

Cevabı aldıktan sonra sordu:

"Beni niye aradın? Gerçekten istiyorsan, bir birim örgütü kursana."

"Ben bunu beraber yaparız diye düşünmüştüm."

"Birlikte mi? Niye ki? Daha dün bir dökümcünün gırtlağını yırtarcasma: Köylüye ihtiyacımız yok, biz kendimiz artık bir sınıfız, işçi sınıfı, diye bağırdığını duydum." Obnorskiy bildiriyi eline aldı ve parmağıyla metni gösterdi: "Rus halkı sadece kendi gücüne güvenebilir. Belli ki biz ikimiz tesviye makinesi başında çalışırken, işçi büyümüş Mitrofanov. Ama sen bir şeyler yapmak istiyorsan, o zaman durma. Ben yokum."

* * *

Obnorskiy, peşinde, izini süren yüzlerce polis köpeğinin nefesini ensesinde duyuyordu. İllegal yaşamında ilk defa kendini bu kadar dar bir alanda ve çevresi kuşatılmış olarak hissetti. Polis, Petersonlara da bir kere gelmişti. İki sefer de Pyotr Moiseyenko'yu ziyaret edip yatıya kaldığı gecelerin ertesi gününde Moiseyenko'nun evini aramıştı. Jandarmalar, Obnorskiy, Smirnov'un evindeyken evi aradı. Arama anında bacacı kıyafeti giyinmiş ve bacayı temizliyordu. Jandarma İvanainen'in evine mutfak kapısından girmişti, Obnorskiy kendini yemek odasının penceresinden atarak, kıl payı kurtulmuştu.

Günler, haftalar ve aylar akıp gitti. Obnorskiy izini kaybettirmek için, çok kez dış görünümünü değiştirmek zorunda kalmıştı. Toplantılara kimi kez postacı, kimi kez tıngırdayan deri çantasıyla at yarışı gişe biletçisi ya da memur olarak geliyordu.

En yakın yoldaşlarıyla konuştuğu iki önemli çalışma alanını kendine görev edinmişti. Birinci alan ajitasyon çalışmalarını kapsıyordu: İşçiler, birim örgütü üyeleri, yeni bir işçi sınıfının doğduğu ve büyüdüğü, işçilerin kendilerine has özel hedeflerinin olduğu ve ekonomik hiçbir sorunun siyasi mücadele olmaksızın çözülemeyeceği doğrultusunda ikna edilmeli ve kazanılmalıydı. İkinci görev alanı ise örgütseldi: Çarı alaşağı etmek için bir işçi yumruğunun var olması, yaratılması gerekiyordu; yani kesin, temel hatları çizilmiş bir programa sahip olan ve tek vücut olan bir işçi örgütü yaratılmalı ve güçlendirilmeliydi. İşçi birimleri ağı, eylem becerisine sahip olan bir Birlik'te birleştirilmek üzere genişletilmeli ve yaygınlaştırılmalıydı.

1876 yılı başlarında Petersburg'da faaliyeti örgütleyen birçok hücre, birim örgütü bulunuyordu. Bu hücre örgütlerinin başında, polis kuvvetleri tarafından parçalanan hücrelerden geri kalan eski Çaikovziler, ama aynı zamanda işçi hareketi içinde ilk adımlarını atan yeni yoldaşlar da bulunuyordu. Ayda bir genişletilmiş örgüt yöneticileri toplantıları düzenleniyordu. Ama Obnorskiy bu toplantılara çok ender katılıyordu. O daha çok kendisini farklı farklı isimler ve kimlikler altında tanıyan yoldaşları ile bire bir görüşmeleri tercih ediyordu. Obnorskiy'in katılmadığı toplantıların birinde kütüphane-

lerin kurulması ve karşılıklı yardımlaşma kasasının tekrar oluşturulması karara bağlandı. Yine bir başka toplantıda, Obnorskiy toplantıya katılmamıştı, birbirinden ayrı çalışmalar yapan altı hücrenin ortak yönetim temelinde birleştirilmesi kararlaştırıldı. Obnorskiy'in katılmadığı toplantılardan birinde yine örneğin Kasan Katedrali önünde bir yürüyüş yapılması kararlaştırıldı.

Davaya yeni kazanılan işçiler arasında en çok on dokuz yaşındaki marangoz Stepan Halturin hoşuna gidiyordu Obnorskiy'in. İnançlı, atılgan ve pervasız bir gençlik hırsıyla olaylara yaklaşan Halturin, en zor sorunları kavrayıp çözme becerisi ve insanları kendine bağlama yeteneği ile Obnorskiy'i şaşırtıyordu.

Tıpkı Obnorskiy gibi Halturin'in de konuşma yeteneği zayıftı. Ancak, Viktor Pavloviç kendi eksikliğinin farkında olduğu, bu eksikliğini bildiği için konuşmuyordu. Halturin ise tam tersine genellikle konuşuyor ve işçi davasına duyduğu inanç ve coşkunluğu ile dinleyenlerini ikna edebiliyordu.

Obnorskiy 1876 yılı sonlarına doğru bedensel gücünü, kuvvetini yitirdi. Avcı köpekleri tarafından kuşatılmış bir av hayvanı gibi hissediyordu kendisini. Sürekli gizli yaşamak, birkaç düzine insanın çalışmalarını koordine etmek, hepsini aynı ortak hedefe yönlendirmek ve çoğunlukla gece saatlerinde, sahiplerinin çok da iyi davranmadığı küçük atölyelerde çalışmak, bunların hepsi sağlığının bozulmasına neden oldu.

Özenle seçilmiş tohum, özenli bir şekilde sürülmüş yeni arazinin gevşek toprağı üzerine serpilmişti. Zamanı geldiğinde tohumlar güneşe doğru uzanacaktı. Hücreler ve birimler birleşti. İşçi sınıfı arasında çıkarlarının ortaklığı bilinci yerleşip, güçlendi. Yapılan birçok konuşma ve görüşmede, bir merkez oluşturma ve yönetici bir ele yönelik çaba ve gayret olduğu işitiliyordu. İşçiler güçlü olduklarını hissediyordu ve bu gücü düşmanına göstermek istiyordu.

"Biz tek başımıza ve bağımsız olarak kamuoyuna açılmaya, açık bir şekilde gündeme girme yeteneğine eriştik bile" demişti Halturin kısa bir süre önce.

Kasım ayında bir gün, çocuklar yaz bahçesinde oynarken ve yüksek ağaçların tepelerinde göç etmeye hazır, hatta geç kalmış kuşlar kanat çırparken, bir genç adam aydın sıfatıyla, derin düşüncelere dalmış bir biçimde iki tarafı ağaçlarla kaplı geniş yolda, elindeki küçük kitabı okuyarak bir o yana bir bu yana ilerliyordu. Zaman zaman yumuşaklığını ölçmek istermişçesine iki parmağıyla kısa bıyığına dokunuyordu.

Üçüncü kez bulvarın ortasına doğru erişmişti. Bir an için oynayan çocukları izledi ve yandaki bankın üstüne oturdu.

Gencin yüzünde hoşnutsuzluk ifadesi okunsa da gözleri gülümsüyordu. Kitabını okumaya başladı ama kaldırdığı gibi tekrar yanına indirdi. Kasketini çıkardı ve tekrar başına geçirdi.

Şu an Stephan Halturin'in bu yaz bahçesini çevreleyen bulvarda gezinmeye pek vakti yoktu aslında, ancak, Obnorskiy onu buraya çağırtmıştı. O da acele ederek esrarengiz Obnorskiy ile nihayet tanışabileceği bu bulvara, bütün işini gücünü bırakarak koşmuştu. Halturin, aslında Obnorskiy diye birinin olmadığını, büyük yenilgilerinin ardından işi eline alanları garanti altına almak ve korumak için birinin bu yakalanamayan adam hakkında bir efsane uydurduğuna inanıyordu: Hepsi tutuklanmadı, Obnorskiy tutuklanmaktan kurtuldu denilecekti o zaman.

Ve bir gün genç Peterson ona; "Obnorskiy seni görmek istiyor" dedi.

Alpatkin aniden Halturin'in yanına yanaştı. O çoğu kez Koslov'un ya da Obnorskiy'in adına Halturin'le konuşan, görüşen bir yoldaştı.

"Birini mi bekliyorsun?"

"Evet, Obnorskiy'i."

Alpatkin, yüzünü Halturin'e dönmeden sinirlenerek konuştu:

"Düşüncelerini gizlemen gerekiyor, çok derinlere gizlemelisin ve kimseye göstermemelisin. Hele ki isim hiç vermemelisin. Benim polis için çalışmadığını nereden biliyorsun? Ya polisi çağırmak için şimdi ıslık çalarsam?" Alpatkin bu kelimeleri söylerken iki parmağını ağzına doğru götürdü.

Ansızın yaptığı bu hareket, Halturin'in belinden aşağı soğuk terler süzülmesine neden oldu.

Alpatkin elini ağzından geri çekerek Halturin'in dizine koydu:

"Sen daha gençsin Halturin. Nasıl kendini herkese tanıtırsın, belli edersin?"

"Beni acayip korkuttun Alpatkin" dedi Halturin ve alnında biriken teri sildi. "Seninle şu ana kadar kaç kez görüştük, dava konusunda ne kadar çok tartıştık ve şimdi senden korkacaktım öyle mi? Böyle bir şey hayatta aklıma gelmezdi."

"Her şey sürekli göz önünde bulundurulmalı, her an her şey beklenmeli ve sürekli tetikte olunmalıdır. İkimiz de ip üzerinde dengemizi sağlamaya çalışarak yürüyoruz. Bizi birden şiddetli bir rüzgâr, bir bora üfleyip devirebilir. Pekâlâ, ne karar aldınız?" Alpatkin meseleye girdi:

"Yürüyüşü gerçekleştirecek misiniz?"

"Evet, yürüyeceğiz. Çar tutuklama dalgası aracılığıyla işçi hareketini yok ettiğini, söndürdüğünü düşünüyorsa biz de ona gücümüzü ama bütün gücümüzü ona karşı yönelttiğimizi göstermek istiyoruz."

"Peki ya işçiler yürüyüşe gelmezlerse?"

"Gelecekler", dedi Halturin kendinden emin bir şekilde.

"Belki sadece iki yüz, taş çatlasa üç yüz adam yürüyüşe katılır. Sen işçimizi daha henüz tanımıyorsun Stepan. O şaşıdır; bir gözü fabrikadayken, diğer gözü köyü görür. Ülkemizde işçiler aslında henüz yeni oluşuyor. O şehre sadece maaş için gelen yarı köylüdür ilk başta. Fabrika yansa, canı cehenneme deyip evine gider. Anlıyor musun Stepan? Evi de vatanı da köydür onun. Batı'da bu durum farklıdır. Orda birbirini takip eden kuşaklar aynı fabrikada çalışıyor. Fabrikayla yaşıyor onlar. Rusya ne zaman bu duruma gelecek? Bugünkü haliyle işçimiz daha henüz sokağa çıkmıyor. Ve yine öğrencilerle konuşmak, anlaşmak zorunda kalacaksın: Bize yardım edin kardeşler, birlikte yürüyelim. Buna rağmen yine de olumlu bir şey yapmak istiyorsunuz, Stepan. İşçiler örgütlü hareket etmeye alışmalıdır. Ne kadar çok

olduklarım görmelidir. Her şeyden önce yöneten bir elin olduğunu görüp kavramalıdır..."

Alpatkin, Halturin'in tuttuğu kitapçığı eline aldı, başlığını okudu: Bogdanoviç'ten 'Duşenka'.

"Dizeleri sever misin?"

Halturin'in yüzünü utangaç bir gülümseme kapladı:

"Bütün yoldaşlarım şiiri sever."

Alpatkin kitabı yanına indirdi, etrafına bakındı: Bahçede oynayan çocukların başında süt anneler nöbet tutuyordu ve solup pörsümüş ot, sanki üstüne kül serpilmiş gibi duruyordu.

"Seninle konuşmak istedim" dedi sanki ses akordu bozulmuş gibi kuru bir şekilde.

"Bir saniye Alpatkin" diye sözünü kesti Halturin, "Sen dün Peterson'u gördün mü?"

"Yine mi isim söylüyorsun?"

"Bırak ya" diye sertçe sözünü kesti Halturin, "İsim misim! Ben sordum, sen de cevapla. Burada ne dönüyor ya! Beni Obnorskiy buraya çağırttı. Bütün işimi gücümü bıraktım buraya geldim ve burada seninle karşılaşıyorum! Biz daha henüz dün görüşmüştük."

"Kızma Stepan. Obnorskiy benim. Koslov da benim. Alpatkin de... İnsanlarla çalışma sürdürüyoruz. Hiçbirinin alnında ben ajanım, muhbirlik yapıyorum yazmıyor. Davamız daha henüz çok genç ve sen de benim gibi kaç alçağın onu tutup engellemek için hazır beklediğini biliyorsun."

Halturin sanki yanında yeni bir insan oturuyormuş gibi Obnorskiy'in koyu sarı dökümlü sakalının kapladığı uzun suratını, ince dudaklarını ve neredeyse bir işçinin dış görünümüne ters düşen ve bir genç kızınkine benzeyen gözlerindeki derin güvensizliği seyretti.

Obnorskiy etrafına dik dik baktı ve devam etti:

"Çok sinirli ve heyecanlısın Stepan. Emekçi halkı bir çırpıda bir çatı altında toparlamak, bir araya getirmek istiyorsun. Bu doğru

değil. Biz işçi sınıfına daha farklı gözlerle, daha ehemmiyetli bakmalı, onu daha farklı anlamalıyız. İkimiz işçi sınıfının varlığını kabul eder, onu kendine has özel görev ve sorumlulukları olan bir sınıf olarak görüp değerlendirirken, Narodnikler işçiyi sadece bir aracı olarak görüyor; birincisi bu. İkinci olarak; sen İşçi Birliği için faaliyet sürdürüyorsun. Bu aceleye gelmeyecek kadar zor bir iştir. Senin kanın kaynıyor Stepan. Bir işçinin davasını sonuca ulaştırana kadar taşıdığın sorumlulukla, işçiye ne kadar büyük bir iyilik yapmış olacağını bir kez düşün. İkimiz de orman adamlarıyız. Sen Vyatka, ben de Vologda ormanlarındanız. Ve orman insanları daha temkinlidir; 'temkinli ve inatçıdır.'" Obnorskiy cebinden bir gazete çıkardı: "Satırların arasına düşüncelerimi not aldım. Bunları oku ve yoldaşlarla tartış."

"Seyahate mi çıkıyorsun? Vasiyetnameni yazmış gibi konuşuyorsun."

Obnorskiy bir şey söylemedi. Katlanmış gazeteyi Halturin'e verdi, onu başıyla selamladı ve gitti.

On gün sonra Viktor Pavloviç, Cenevre'de bulunan Vanner fabrikasında işe başlamıştı bile.

* * *

Stepan Halturin iki kişi gibi çalışıyordu. Birlik daha kurulamamıştı. Halturin, birliğin oluşumu için her şeyi hazırlıyordu. Hücre ve birimler ortak bir plana göre ve yüzleri politik mücadeleye dönük olarak faaliyet sürdürüyordu. Program taslağı onlarca kez tartışılmış ve üzerinde düzeltmeler yapılmıştı. Program, Narodnik düşünce ve teoriden bir hayli ilerlemiş ve uzaklaşmıştı, Ama yine de Narodnik hareketinin etkilerini içinde barındırıyor, izlerini taşıyordu. Program bu etki sonucu örneğin, devletin yeniden demokratik örgütlenmesi talebi yerine, 'Rus Yerel Belediyeler Yasası' ölçeğinde Özgür Belediyeler Federasyonu'nun kurulmasını kapsıyordu. Kısa ölçekli hedefler açısından siyasi özgürlüğün ve halkın siyasi haklarının kazanılması ve nihai hedef olarak da sosyalist devrimin gerçekleştirilmesi yer alıyordu. Sonuçta tam bir sosyal demokrat program

olmamıştı ama artık bir Narodnik programıyla da uzaktan yakından bir alakası kalmamıştı. Programda, Belediye, Komün, Mir gibi Narodnikler tarafından göklere çıkarılan 'sosyalist cennet'e hiçbir şekilde değinilmiyordu bile.

Obnorskiy 28 Şubat 1878 tarihinde yurtdışından geri döndü. Hep çekingen, içe kapanık ve kendine hâkim olan Obnorskiy bu kez sevincini bastırmadı ve Halturin'e sımsıkı sarıldı.

Sekiz aydır birlikte çalışıyorlardı ve birbirleriyle daha sık görüşmek ve sırlarını paylaşmak istiyorlardı.

Hırslı ve yaşam dolu Halturin sürekli olarak insanların arasındaydı. Birim ve hücreleri ziyaret ediyor, toplantılara katılıyor, her şeyi yönetiyordu. Bir taraftan sıcakkanlılığı, diğer taraftan da nesnelliğiyle herkesi etkisi altına alıyor, ikna edebiliyordu. Bitmek tükenmek bilmeyen enerjisi, devrimci sınıfın enerjisi ile birleşiyor ve besinini ondan alıyordu.

Viktor Pavloviç enerjisini bölmüyor, yolundan sapmıyor, daima kimsenin kendisini fark edemeyeceği bir biçimde gölgede kalıyordu. Çevre koşullarını, hava durumunu, tüm engelleri ve yavaşlatıcı etkenlerin hepsini iyice ölçüp tartıyordu. Halturin'in heyecan ve tutkusunun beslendiği bitmek tükenmek bilmeyen büyük kaynak o.

Obnorskiy, topluma seslenen, toplum karşısına çıkan Halturin'in yanında duran sessiz işçiydi. Halturin'in mükemmel örgütleme yeteneği ve Obnorskiy'in geniş bilgisi ve olaylar üzerinde sağladığı hâkimiyet bu iki kişiliğin şanslı buluşması 'Kuzey Rus İşçi Birliği'nin' doğuşunu hızlandırdı.

Viktor Pavloviç, bir akşam birlikte bir toplantıya giderken Halturin'e;

"Stepan sen birliğimizin, bir yayın organına, bir gazeteye ihtiyaç duyduğu meselesini hiç düşündün mü?" diye sordu.

Halturin bir ara sustu, çünkü bu konuya o da çok kafa yormuştu.

"Bu boyumuzu aşar herhalde" diye karşılık verdi sonunda, "hem bir baskı makinesi bulmak da zor olur."

Obnorskiy kesin bir şekilde, "Hiçbir şey işçinin gücünü aşamaz" dedi.

"Gerçekten de kendi gazetemizi çıkarma imkânımız olabilir mi?" diye heyecanlandı Halturin. "Biliyor musun Viktor, gazetemize 'İşçi-Kızıl Şafak' adını koymalıyız, çünkü işçinin güneşi henüz yeni doğuyor."

"İsim bulmak zor iş değil. İlk başta bir baskı makinesi bulmamız gerekiyor. Bir kez denemek istiyorum."

"Bulabilecek misin?" Halturin mahcup oldu ve sustu, sonra ekledi; "Sen her şeyin üstesinden gelirsin."

Obnorskiy toplantıdan sonra Reinstein'a gitti.

"Sana ticari amaçla geldim Kolya" dedi Obnorskiy arkadaşına selam verirken, böylelikle kendisine uzun kalmayacağını hissettirmişti.

Tatyana Alekseyevna, Obnorskiy'in yabancıların yanında istediği konuda rahatlıkla konuşamadığını bildiği için odadan çıktı.

Obnorskiy hemen konuya girdi:

"Aslında Moskova'ya taşınmalısın Kolya."

"Ben mi? Durduk yere mi?" diye şaşırdı Reinstein.

"Evet, sana bahsetmiş olduğum Birlik neredeyse kuruldu."

Reinstein sevincini gizleyemedi, "Mükemmel", diye karşılık verdi. Aslında kendisi de Petersburg'dan gitmek istiyordu. Ama Obnorskiy'i gözden kaçırmayı göze alamıyordu.

"Evet, mükemmel" diye tekrarladı Obnorskiy; "İşçi Birliği şimdi işçiler adına hareket edebilecek. Burada her şey hazır. Şimdi artık Moskova'da da ilk adımların atılmasının, ilk girişimlere başlanmasının zamanı geldi. Bunu sen yapmak ister misin?"

"Ben mi?" Nikolay öneriyi kollarıyla reddedici, savuşturucu bir hareket yaptı.

"Aslında bu tam da senin işin Kolya" diye sakince karşılık verdi Obnorskiy, "Sen dolduruşa gelmiyorsun, dikkatlisin ve kimsenin

dikkatini çekmeden ve heyecan yaratmadan yaşamasını ve çalışmasını biliyorsun."

"Ben başaramayacağım" diye karşılık verdi Reinstein biraz düşündükten sonra.

"Başaracaksın, çekinme. Sana gerekli yardım yapılacak."

"Kim yapacak?"

"Ben seninle beraber geleceğim ve faaliyet için gerekli bütün işlemleri sana göstereceğim. Sen herhangi bir fabrikada iş bulacaksın ve güvenilir kişileri yavaş yavaş etrafında toparlayacaksın..."

İkisi birlikte Moskova için bir çalışma planı hazırladı.

Vedalaşırken Obnorskiy bir kez daha uyardı:

"Dikkat etmelisin, çünkü Birlik takip ediliyor."

Tatyana Alekseyevna geri döndüğünde Obnorskiy gitmişti bile. Reinstein karısını yanına çekti, omzuna vurdu ve neşeli bir şekilde konuştu:

"Pek yakında bitiriyoruz!"

"Ne oldu ki?"

"Birlik kurulmuş. Daha ne olsun!"

"Kimin yönettiğini de söyledi mi?"

"Kendini sakınacak iyi adam! İkimizi Moskova'ya göndermek istiyor."

"Orada da biz bir Birlik kuracağız öyle mi?"

"Evet."

"Peki, hiç değilse, bağlantı kuracağımız herhangi birilerinin ismini verdi mi?" Tatyana heyecandan tamamıyla çözülmüştü.

"Bayağı akıllısın" diye güldü Reinstein, "ama elimizden kaçamaz ya! Sonuçta insanlarla ilişkimiz olacak, ilişki kuracağız. Ve onların hepsi de ağzını tutamaz. Biz sadece elimizden geldiği kadar çoğundan faydalanmasını bilmeliyiz. Senin görevin de Tanya, Vitya'dan Petersburg yönetiminde kimlerin olduğunu öğrenmeye çalışmak

olacak. Hepsini, tam kadro, eksiksiz istiyorlar. Bunun başarılması da sana bağlı. Şef sıkıştırmaya başlamıştı bile. Kısa bir süre önce bana, artık senin yeterince tatlı olmadığını, arının bile üstüne konmak istemediğini söyledi."

"Kim söyledi bunu? Kartaçov mu, yoksa Grombah mı?"

"Grombah."

"O zaman sen o küllü suyla yıkanmış, posası çıkmış ringa balığına, benim sadece bir arı için değil, bütün bir arı kovanı için yeterince balım olduğunu söyle." Gururlu, kibirli ve kendini beğenmiş bir biçimde ellerini ensesinde kenetleyerek, odanın bir ucundan diğerine doğru yürüdü.

VI

Paris'in orta çağdan kalan küçük balkonları ve döşeme taşla yapılmış kaldırımlarını koruyan dar ve yoksul sokaklarından birinde yaşlı Tibeau'mn matbaası bulunuyordu. Müşterilerinin karanlık çıkmaz sokağa girmeye korkmaları sonucu, yaşlı adamın işleri iyi gitmiyordu. Sadece senelerdir kendini mülk sahibi olarak görme alışkanlığı, yaşlı Tibeau'nun kâr getirmeyen, hatta zararına çalışan matbaasını kapatmasını engelliyordu.

Özellikle matbaanın durumu daha da kötüleşirken, son günlerde matbaadaki her şeye ilgi duyan bir genç adam her sabah uğramaya başladı. Mutlaka kırsaldan geliyordu. Takım elbisesi iyi oturmamıştı. Sarışm sakalı bakımsızdı. Yabancının dili, şarkıyı andıran Paris şivesinden daha farklıydı.

Yine de bu sessiz, ciddi adam Tibeau'nun hoşuna gitti. Genç adam ilk başlarda dizgicilerin çalışmasını dikkatlice izledi hatta ara sıra onların yerine kendisi oturarak çalıştı. Tibeau, adının Seider olduğunu söyleyen bu genç adamın yeni bir iş kurma planı olduğunu, burada öğrenip tecrübe edindiğini ve tecrübe biriktirdiğini düşünüyordu.

Nitekim öyleydi de. On birinci gününde genç adam birden bir baskı makinesi aradığını ve satın almak istediğini söyledi.

Dışarıda bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyordu. Matbaanın karanlık odasına hükmeden derin, kaba ve ağır hava, Bay Tibeau'nun yetmiş yaşının tüm ağırlığını omuzlarında hissetmesine neden olmuştu.

"Tamam, onu alın" dedi pek uzun düşünmeden ve birden ağzından çıkan bu sözlerindeki kararlılığa kendisi de şaşırdı. "Ben aslında uzun zamandır satmayı düşünüyordum ama son anda kararımı değiştirdim... Satmak istiyorum artık. Böylesi daha iyi!"

Anlaştılar. Bay Seider işçilerin yardımı ile makineyi paketleyip üzerine adresi yazdı. Yaşlı adam adresin tanımadığı yabancı bir dilde yazılmış olmasına şaşırdı, ama sonuçta bu durum kendisini hiç de ilgilendirmiyordu. Önemli olan tek şey parasını tastamam almış olmasıydı.

Seider Paris'ten Cenevre'ye gitti. Şehri iyi tanıyor olmalıydı, çünkü şehrin karmaşık sokaklarında kendinden emin bir şekilde ilerliyordu. Sivri çatılı şehir kütüphanesinin saati altıya yedi dakika kaldığını gösteriyordu.

Seider kütüphaneden içeri girdi. Pencere kenarında bir kitabı okuyarak kendine notlar çıkaran geniş omuzlu, siyah çember sakallı, gösterişli bir adam oturuyordu. Seider ona yanaştı:

"Çok meşgul müsünüz Bay Akselrod?" diye sordu.

Diğeri sorusuna soruyla cevap vererek yukarı doğru baktı.

"Siz de kimsiniz?"

"Obnorskiy."

Akselrod biraz heyecanlanarak ayağa kalktı, elini Obnorskiy'in omzuna koydu ve yarı meraklı yarı temkinli bir şekilde gözlerinin içine baktı.

"Demek esrarengiz Obnorskiy sizsiniz?" diye sordu en sonunda.

"Evet. Sizinle bir iş için nerede görüşebiliriz?"

Akselrod'un gözleri Obnorskiy'i süzdü. Ama bu defa bakışlarında bir hayret ifadesi vardı. Kitapları hemen raflarına yerleştirdi, Obnorskiy'in koluna girdi ve birlikte gölün kıyısında yürüdüler.

Akselrod'un evine geldiklerinde, "Rusya'da yaşananları anlatınız!" diye rica etti.

"Çok şey ve hiçbir şey. Bir işçi birliği örgütlendi."

"Bir işçi birliği!" diye haykırdı Akselrod; "Bir işçi birliği! Rusya'da tutuklamaların kronikleştiği bir dönemde böyle bir örgüt üzerine ciddi düşünceler nasıl yürütülür?!"

"Sizi gerçekler mi, yoksa tarih mi ilgilendiriyor?"

"Hem tarih hem de gerçekler!" diye kararlı bir şekilde karşılık verdi Akselrod.

"Rusya'da artık işçi sınıfı kök saldı, güçlendi. Tutuklamalardan artık eskisi kadar korkmuyor. Çıkarlarımızın ortaklığı sadece biz Rus işçilerini değil, aynı zamanda tüm uluslararası proletaryayı da güçlendirdi. İşçi sınıfımızın önünde duran politik hedeflerimizin netliği de bizi güçlü kılmaktadır."

"Peki, sizi bana getirten nedir?" diye sordu Akselrod kopuk bir şekilde. Bu 'işçi' kelimesi üzerine yapılan bilinçli vurgu onu şaşırtmıştı.

Obnorskiy alçak bir koltuğa oturdu, ev sahibinin gözlerinin içine dostane ve saygılı bir tarzda baktı ve konuştu:

"Kusuruma bakmayınız Pavel Borisoviç. Ama böyle. İşçiler kendi Birliklerini kurdu, çünkü yüzü sadece köylüye dönük olan, sadece köylüyü gören Narodnik hareket, uzun zamandır işçinin canını sıkıyordu. Şimdi Narodniklere olan bu hassasiyetlerini ve öfkelerini kısmi olarak aydın çevrelere taşıyorlar. Bu, tabii ki iyi değil, ama beklenen bir durum. Belki de bu var olan antipati, nefret duygusu, programın üye yapmaya dönük noktasının üzerinde de etkisini gösterdi. Evet, Pavel Borisoviç, bu durum hesaba katılmalıdır. Şimdi size ne için geldiğimi de açıklamak istiyorum. Bir işçi gazetesi kurmak istiyoruz. Basım evini oluşturduk. Şimdi sadece her şeyi yöneten

tecrübeli bir ele ihtiyacımız var. İlk başta bilinçli, eğitilmiş insan eksikliği yaşıyoruz. Bu nedenle size iş teklifinde bulunmaya geldim; Gazeteyi sizin yönetmenizi ve Petersburg'a yanımıza gelmenizi istiyoruz."

"Beni herhalde aydın çevrelerinin dışında görüp, onların dışında tutuyorsunuz?"

"Tam tersine Pavel Borisoviç" diye beklenmedik bir samimiyetle karşılık verdi Obnorskiy. "Siz güçlü bir aydınsınız, ama bunun yanısıra yolumuz aynı. Şimdi neden diye soracaksınız! İzin verirseniz anlatayım. Siz, biz Rus devrimcilerini Batı sosyalizmi ile aramıza Çin setti çekmememiz yönünde uyarıyorsunuz. Bu doğrudur. Siz ileriye, sosyalizme doğru bakıyorsunuz. Geriye Pugaçev'e doğru değil. Bu durumda bizi birbirimizden ayıran ne olabilir sizce?"

Sabaha doğru, dökülen sonbahar yapraklarının hışırtısı açık pencereden içeri dolarken, Akselrod oturduğu sandalyeden doğruldu ve yorgun olmasına rağmen bir gencin coşkusu ile konuştu:

"Geliyorum! Evet, Petersburg'a geleceğim!"

Obnorskiy Krakovya üzerinden Moskova'ya geri döndü. Baskı makinesini başka dolambaçlı yollar üzerinden Rusya'ya önceden göndermişti bile.

Reinstein da görevinin üstesinden gelerek, Moskova'da bulunan devrimci hücrelerle ilişki kurmayı başarmıştı. Ama şimdi Obnorskiy ile meseleleri konuşurken, yüzlerce irili ufaklı konudan yakınıyordu.

"Petersburg'da davayı bir marangoz yönetiyor. Kim olduğunu bilmiyorum. Çugunov ordaydı. Hiçbir sonuç elde edemedi. Çalışmalar tıkandı, ilerlemiyor. Burada faaliyete katılan bazı insanlar hoşnutsuzluklarını yavaş yavaş göstermeye başladı. Birliğimize neden sadece işçilerin üye olabildiğini, niye işe yarar aydınları da Birliğe üye yapmadığımızı soruyorlar. Bir de çok az literatürümüz var. Diğer yandan da bu duruma karşın çok şey bilmemiz gerekiyor. Ama yönetimden konuyu açabileceğim, sorabileceğim hiç kimseyi tanımıyorum."

"Çok yakında yeterince yazılı eserimiz olacak. Baskı makinesi yolda, geldiği zaman kendimiz basabileceğiz. Hem Petersburg yönetimini bilip de ne yapacaksın? Sorularının cevabını ben sana vereceğim."

Tatyana Alekseyevna, Obnorskiy'in yoldaşlarının ismini söylemeyeceğinden kesin olarak emin oldu.

"Bu arı kesinlikle balın üstüne konmaz" dedi kocasına.

Reinstein günün birinde Obnorskiy için sahte bir pasaport ayarladıktan ve arkadaşını trene bindirdikten sonra, jandarmaya gitti. Buradan da Petersburg'a bir telgraf çekildi:

"Ajan, Obnorskiy'in tutuklanması durumunda, özenli ve itinalı gözetim altında tutulmasını rica etmektedir. Tutuklu olağanüstü iyi bir sporcu olduğu için kolaylıkla kaçabilecek kabiliyettedir."

Viktor Pavloviç'i kuşatan polis çemberi daraldı. Onunla aynı vagonda, jandarmanın en adi, en çirkef ajanı olan Tatyana Alekseyevna ve iki sivil polis yolculuk ediyorlardı. Alekseyevna, Petersburg'ta 'tehlikesiz' bir ev buldu, listesindeki isim sayısını artırmak için Obnorskiy'i bıkmadan usanmadan adım adım takip etti, izledi.

Viktor Pavloviç, her zamanki gibi çok dikkatliydi. Sadece jandarmanın ilgisini çekmeyen, jandarma için önemli olmayan insanlarla bir araya geliyordu.

Tatyana Alekseyevna bu nedenle bir an önce karar alınması için tutuklamanın hızlandırılmasını kararlaştırdı. Obnorskiy 28 Ocak 1879 tarihinde sokakta tutuklandı.

VII

Obnorskiy mahkemeye çıkarılmadan önce, bir buçuk yıl Peter-Paul Kalesi'nde tutuklu kaldı. Sorgulamalarda aleni, açık gerçekleri inkâr etmedi. Ama jandarmalara şimdiye kadar bilmedikleri, öğrenemedikleri yeni tutanak, ipucu da vermedi. Kendi kaderini kendi

elleriyle yazmıştı. Tutuklandığı için sadece kendini suçluyordu. O gizlilik sisteminin bir yerinden çatlatıldığı, yırtıldığı ve düşmanın bu çatlak ve yırtıktan geçerek, içeri sızdığı düşüncesine inandırmaya çalışıyordu kendini.

Ne zaman hata yapmıştı? Yabancı ülkelerde sadece Almanlarla ve tek bir kez de Akselrod ile bir araya gelmişti. Onlar ona ihanet etmemişlerdi. Rusya'da yüzlerce insanla ilişkisi olmuştu, ama bunlardan hiçbiri kendini gerçek kimliği ve yüzüyle tanımıyordu: Her biri Obnorskiy'in, ancak birleştirildiği takdirde anlamlı olabilecek mozaiğin sadece küçük ve tek parça taşını tanıyordu. Stepan Halturin? O hiç ihanet etmezdi. Geriye sadece Nikolay ile Tatyana kalıyordu. Onlar herkesten, hatta Stepan'dan bile fazla şey biliyordu. Ama onlardan şüphelenebilir miydi?

Suç beyannamesini okudu ve derin bir nefes aldı: Tam olarak çözülmemiş, deşifre olmamıştı. Jandarmalar bütün olguları bilmiyordu. Birlik konusuna bir kez dahi olsun değinilmemişti. Kendisini sadece yazılı basın çoğaltmak, dış ülkede baskı makinesi satın almak ve Fehtolma köyünde sahte kimlikle kalmakla suçluyorlardı. Elli kişilik duruşmada ikinci derece sanıklara bile kendisinden daha ağır suçlamalar getirilerek, haklarında dava açılmıştı.

Obnorskiy çarın hâkimlerinin sadece gaddar ve alçak olmakla kalmadıklarını, bunun yanısıra ikiyüzlü olduklarını hiç düşünmedi. O jandarmanın kendisi ve faaliyetleri üzerine konuşma cesareti bile gösteremeyecek kadar korktuğunu bilmiyordu.

Sakinleşti. 'Birlik' yaşıyordu ve yaşamaya devam edecekti! Düşmanın eline sadece tesadüf eseri bir ipucu geçmişti. Sadece bir ya da iki sene hapis cezasına çarptırılacağını ve serbest bırakıldığı zaman tekrar 'Birlik' için çalışabileceğini düşündü.

Ancak, Obnorskiy on yıl angarya cezasına çarptırıldı.

Mahkeme kararı ilerici Petersburg'ta öfke yarattı. Sadece sanık verilen kararı başı dik, göğsü kabarık bir biçimde karşıladı.

Mahkeme kararı okunduktan sonra avukatı kendine dönerek konuştu:

"Mahkemeye af dilekçesi vermek istiyor musunuz?"

Obnorskiy hiçbir tepki vermedi.

Avukatı kendisini pencere kenarına götürdü ve ikna etmeye çalıştı:

"Karar bu durumda hafifler. O zaman siz de firar eder, işinizin başına tekrar dönebilirsiniz."

Obnorskiy, gözlerini avukattan çevirdi, başka yöne doğru baktı. Avukat çantasından bir bildiri çıkardı ve Obnorskiy'e uzattı: Baş satırların altı kırmızı kalemle çizilmişti:

"26 Şubat 1879 tarihinde Moskova'da Tverskaya sokağında bulunan Pallas otelde, tanınmış devrimci Viktor Pavloviç Obnorskiy'i ve Birliğin Moskova Merkezi'nin tamamını jandarmalara teslim eden ihanetçi Nikolay Reinstein, tarafımızca hak ettiği cezaya çarptırılarak, öldürüldü."

Avukat müvekkilinin yüzüne baktı. Suratı korkunç ve acımasızdı.

Tam da bu an Viktor Pavloviç Obnorskiy'in faaliyet ve çalışmalarla arasındaki bağ koptu. Kırılmış bir şekilde mahkeme binasını terk etti ve en samimi arkadaşı olduğunu sandığı bir adamın, bir ihanetçi olduğu düşüncesini ömrü boyunca yenemedi.

Obnorskiy Petersburg'dan Kara Cezaevi'ne kadar giden yolu zincirlerle geride bıraktı. Burada zorunlu yerleşime verildi ve yaşlı, kırılmış bir adam olarak öldü.

Rusya'da sanayi sermayesinin ayağa kalkış ve işçinin hâlâ yarı köylü olduğu bir dönemde, Viktor Pavloviç Obnorskiy, 'işçi sınıfı' düşüncesini savunanların başında yer aldı ve ileri işçiler arasında bu bakış açısı ve dünya görüşünün yaygınlaşmasına büyük katkıda bulundu.

STEPAN HALTURİN

İlk devrimci Rus işçilerinden biri, 1878'de, Rusya'daki ilk illegal devrimci siyasal işçi örgütlerinden biri olan Rus İşçileri Kuzey Birliği'ni kurmuştur. 1879'da bu birlik kapatıldığında, Narodnaya Volya Partisi'ne girmiş ve birkaç terör eylemine katılmıştır. 1882'de tutuklanarak ölüm cezasına çarptırılmış ve idam edilmiştir.

Çar III. Aleksander Odessa Baş Valisi olan Gurko'ya bir telgraf çektirdi: "Yirmi dört saat içinde asın; itiraz istemem."

Çar devrimden korkuyordu; 'kutsal' kişiliğine karşı yapılabilecek bir suikast girişiminden korkuyordu. Bu hayvani korku o kadar büyüktü ki, bir saray gezintisine çıktığında, yanan sigarasını kendisinden gizlemeye çalışan Bobrinski isimli yaverini, korkudan silahını çekerek vurdu. Korkan hükümdar, Bobronski'nin arkasında bir bomba sakladığını sanmıştı.

"Yirmi dört saat içinde asın; itiraz istemem." III. Aleksander, bu son iki kelimenin altını iki kez çizmişti.

Çarlık Rusyası'nda mahkeme duruşmaları iki ile üç yıl kadar sürebiliyordu, bürokratik mekanizma sık sık kesintiye uğruyor, yavaş işliyordu. Ama III. Aleksander'ın şahsi emri olağanüstü bir hızla yerine getirildi. 18 Mart 1882 tarihinde, akşama doğru Odessa'da, gerçek ismini vermeyen bir 'meçhul şahıs' tutuklandı ve 22 Mart günü şafak söktüğünde, yani tutuklanmasından üç gün sonra, bu 'meçhul şahıs' Odessa Cezaevi'nin avlusunda idam edildi.

* * *

Stepan Nikolayeviç Halturin 1881 yılı yaz ve sonbahar aylarını Moskova'da Presnya'da gizlenerek geçirdi. Gece gündüz yatağına zincirlenmiş ve gözüne uyku girmemişti. Patolojik parlaklık gözlerine eski canlılığını, parlaklığını bahşediyordu. Neredeyse hiç konuşmuyordu. Birkaç kelime konuşması bile hasta göğsünü zorluyor ve kan

tükürmesine neden olan bir öksürüğün tutmasına neden oluyordu.

Ev sahibi Yegoriç, Halturin'e soğuk şıra içiriyor ve hastanın karanlık düşüncelerini dağıtmak için olur olmaz şeyler anlatıyordu.

Misafirinin sağlık durumu çok kötüydü! Yegoriç, dört aydır evinde yaşayan Halturin'e alışmıştı. Halturin, acılarını bir gülücük ardına gizleyen cana yakın, dostane bir insandı. Yegoriç, evinde polis tarafından aranan bir devrimciyi sakladığını biliyordu. Ama buna rağmen korkmuyordu. Oğluna şöyle demişti:

"Bana böyle bir insanı, kendisine bakmam için getirdiğin için sana minnettarım. Ona iyi bakacağımdan emin olabilirsin. Tek sorun doktor meselesini nasıl çözeceğimizde! Sen de biliyorsun ki, doktor olmazsa sağlığı daha da kötüye gider."

Ve durumu gerçekten de kötüleşmişti. Provokatör Reinstein devrimci hareketle uzaktan yakından bağı olan herkesi deşifre etmişti. Bu durumda Halturin için bir doktor bulmak neredeyse imkânsızdı.

Yegoriç yalnız yaşamıyordu. Yan odada kendisinden büyük ablası Agafya Petrovna yaşamının son dönemlerini geçiriyordu. O hastaydı ve odasından dışarı çıkmıyordu. İyileştikten sonra Halturin'in yanına gitti.

Hasta yakışıklıydı. Yüksek düz alnı, ince dudakları, kestane renginde sakalı ve koyu renkli, zeki gözleri vardı. Sık, koyu sarışın saçları akciğer hastalığı sonucu meydana gelen açık kırmızı suratını daha fazla ortaya çıkartmıştı.

Yegoriç tedirginleşti, ablasını dışarı çıkarmak istemişti:

"Ne dikilmişsin orada! Neden gözlerini dikmiş bakıyorsun? Hasta olduğunu görüyorsun ya!" diye ona bağırdı.

"Evet, görüyorum", diye karşılık verdi yaşlı kadın.

Kardeşini elinin tersiyle kenara itti ve hastayla ilgilenmeye başladı: Yastıkları silkip yerleştirdi, çarşafını düzeltti ve hastayı ıslatılmış bezle ovdu. Bu yaptıklarını o kadar becerikli bir biçimde ve anne şefkatiyle yapmıştı ki, Halturin uyurken bir çocuk gibi gülümsüyordu.

"Onu iyileştirmesini bilirim ben" dedi Agafya Petrovna.

Halturin'in hangi hastalığa yakalandığı kolaylıkla anlaşılıyordu,

çünkü verem o zamanlar işçi ailelerinde çok sık rastlanılan bir salgın hastalıktı. Yaşlı kadın domuz sırt yağında bal eritti, kurutulmuş gül yaprağından çay yaptı.

"Bana artık yardım edemezsin nene."

Agafya Petrovna kızdı:

"Sen anlamazsın! İçi boşalmış bir ağaç fırtına esnasında sadece çatırdar ama yıkılmaz; oysa sağlam bir ağaç yıkılır."

Aradan henüz iki hafta geçmesine rağmen hasta yatağından kalkabiliyordu.

İyileşme süreci uzadıkça, hastanın sessiz, güneşli eylül günlerinde daha fazla üzüldüğü Agafya Petrovna'nın gözünden kaçmadı. Agafya Petrovna örümcek ağlarını süpürürken fark etmişti bunu.

Bir akşam üçü birlikte oturuyorlardı. Yegoriç anlatıyordu, Agafya Petrovna yün örüyor, gizlice ve ses çıkarmadan oracıkta oturan ve derin düşüncelere dalmış olan Halturin'i izliyordu.

Yaşlı kadın elindeki örgüyü bıraktı, buruşmuş eliyle Stepan'ın kolunu tuttu ve bir annenin şefkati ile konuştu:

"Bırak artık şu bulanık düşünceleri. Köpeğin üstünden atlamayı başardıysan, kuyruğuna da takılmazsın. Olacak, merak etme" dedi.

Agafya Petrovna, Stepan'ın özlediklerini kavrayamazdı. Şimdi sağlığına tekrar kavuşuyordu ve yaşlı kadının kendisini tenha sokaklardan geçirerek Petersburg'a gidebilmesi için tren istasyonuna götüreceği gün artık o kadar da uzakta değildi. Ama Petersburglu işçilere ne diyecekti?

Halturin derin düşüncelere dalmıştı ve yaşamından kesitler gözlerinin önünden birbiri ardı sıra akıp gitti.

Yıllarca gece gündüz demeden Petersburglu işçileri çara karşı mücadele etmeye çağırmıştı. Bu kavgada silah olarak örgütlü, bilinçli işçinin gücünü görüyor, dinamit ve bombayı onaylamıyordu. Yorulmak bilmeden 'aktif kahramanlar' anlatımına karşı çıkmıştı. Hiç tartışmasız işçi sınıfının gücüne, onun devrimci ruhuna inanı-

yordu ve bu gücü hiçbir kurşuna, hiçbir dinamit ya da bombaya değişmezdi.

Tüm eğilimleri ve karakteriyle tam bir propagandacı olan Stepan Halturin, bir terör karşıtı, bireysel mücadelenin karşıtı olan o, çara karşı dinamitle yürümüştü.

Bunun tek sorumlusu, gücünü içten içe kemiren ve kurutan o gaddar hastalıktı. Etrafında bir boşluk oluşmuştu. İşçi örgütü dağıtılmıştı. Hasta Halturin, bu durgun dönemin geçmesini, yeni insanların yeni hücre ve birim örgütlerinde birleşmesini ve sonra bunların hepsinin ortak hedefe sahip olan bir üst örgütte birleştirilmesini bekleyemezdi. Her tükürdüğü, göğsünün derinlerinden kopan kanın onu mezarına bir adım daha yaklaştırdığını hissediyordu.

İşçi davası için kavga kendisi için ödenmesi gereken bir borç, bir mecburiyet değil, tam tersi zorunlu bir ihtiyaçtı.

İlk başta kelimenin gücünü kullanarak mücadele etmiş, kelimeyi kendine silah koşmuştu.

"Aptallık!" dedi öfkeli bir şekilde işçi toplantısının birinde, "tam da çalışmamız meyvelerini vermeye başladığı bir dönemin içine girmişiz, bum, biri öldürülüyor. Ve davamız tekrar zarar görüyor. Biraz daha kök salmamız için bize zaman tanısanız ne olur yani! Düellonuzu biraz erteleyin ya!" diye Narodovolzilere doğru yönelttiği konuşmasını bitirdi.

"Düellonuzu biraz erteleyin ya!" kelimelerinde ne kadar derin bir acı ve karşı koyuş vardı. 'Bizim davamız', 'birliktir', 'sizin davanız' ise silahlı çatışma!..

Halturin, 2 Nisan 1879 akşamı, Solovjov'un II. Aleksander'e karşı başarısız suikast girişiminden sonra arkadaşlarına acı dolu konuştu:

"Yine ne yaptınız! Şimdi yine nerede başlayıp nerede biteceği, sonucunun ne olacağını bilmediğimiz bir gürültü kopacak. Siz ne yapmak istiyorsunuz? Aleksander'i ortadan kaldıracak olsanız, yerine bir başkası geçip tepenize binecek. Tek tek insanları vurmak yerine tahtı ortadan kaldırmalı, yok etmeliyiz. Kitleleri harekete geçirmeli ve sarsarak uyandırmalıyız!"

Sene 1881 idi. Halturin hastaydı. Çocuğu gibi sevdiği 'Kuzey Rus İşçi Birliği' polis tarafından dağıtıldı, bir düzine zorluğu yenerek ve onca emek vererek kurdukları matbaa yok edildi. 'İşçi Kızıl Şafak' gazetesinin henüz ilk baskısı yapılmıştı ve o da polis tarafından hemen yok edildi. Hücre ve birim örgütleri yıkıldı. Polisten kaçıp kurtulanlar dağılıp gizlendi.

Aleksander Mihailov, 1879 yılının can sıkıcı, neşesiz bir gününde Halturin'i ziyaret etti. Onu gizli bir hücre evine götürdü, yatağa yatırdı ve bir hasta bakıcı gibi ona baktı.

Mihailov, yaklaşık iki hafta sonra Halturin biraz kendine geldiğinde, "Vaazların bir işe yaradı mı şimdi Stepan?" diye sordu. "Sen, canavarı, insani konuşmalar, sohbetlerinle evcilleştirip zapt edebileceğini mi sanıyorsun? Hayalperest misin? Çar senin üzerine doğru ip ve kurşunla geliyor, sen de ona kelimelerle karşılık vermek istiyorsun öyle mi? Çarlık rejimini tabandan yok edemezsin. Ona en tepesinden saldırman gerekiyor..."

Eğer Obnorskiy, Vinogradav, Smirnov yanında olsaydı her şey daha kolay olacaktı. Ama Obnorskiy Peter-Paul Kalesi'nin dört duvarı arasında oturuyordu. Stepan Halturin ile birlikte 'Birliği' kuran diğer yoldaşları da yoktu. Buna rağmen mücadele edilmeliydi. Mücadele edilmeden gelecek de kazanılamazdı.

O akşam Mihailov Aleksander'e vermesi gereken bir cevap borcu kaldı.

* * *

Stepan Nikolayeviç Halturin, Vyatka ormanındaki Verhniye Şuravli köyünde büyümüştü. Oradan oraya koşturan ve şehir hayalleri kuran Stepan, şehirde yaşayan insanların polis olmadan yaşadığına inanıyordu. Sadece köyde yaşardı polisler ve ara sıra köylünün vergilerini ödemediği dönemlerde, köylünün elindeki en son danaya el koyup götürürlerdi.

Vyatka'daki meslek okulunda, insanların jandarma ve polis korkusu yaşamadan istediklerini okuyabildikleri, istediklerini yapabildikleri uzak ülkeleri hayalinde canlandırıyordu.

Henüz küçük bir çocukken bile köyündeki güçlülerin haksızlıkları ve güçsüzlerin itaati onu öfkelendirip, isyan etmeye itmekteydi. Halturin, Vyatka'da sürgün olan Narodavolez Troşanski'nin devrimci hücre örgütüne katılmıştı ve ilk olarak burada kapitalist toplumun işleyiş tarzı olan 'akıllı mekanik' gibi kavramları duydu, öğrendi.

Stepan, o zaman Amerika'ya kaçarak burada, okyanusun diğer tarafında bir komün örgütlemeyi kararlaştırdı.

1874 yılında Halturin'in babası vefat etti. Ağabeyleri on yedi yaşındaki kardeşlerine mirastan payına düşeni verdiler. Uzun boylu, geniş omuzlu bir erkek güzeliydi. Kimse o zamanlar bu canlı, zeki ve okumuş gencin 'alt tabakanın' önde gelen temsilcilerinden biri olacağını düşünemezdi. Stepan'ın dış görünümü ve canlılığı Vyatka valisini bile etkisi altına almıştı. Vali işleyen bürokrasinin tersine ona Amerika seyahati için gerekli olan pasaportu temin etmişti.

Ama Stepan Amerika'ya gitmedi. Birlikte yolculuk yaptığı yol arkadaşı bir dolandırıcı, bir düzenbaz çıktı ve kendisini soyarak Moskova'da parasız ve pasaportsuz bir biçimde bıraktı.

Stepan bütün bu olanlara rağmen ne köyüne ne de tüm atölye ve işletme kapılarının kendisine açık olacağı Vyatka'ya geri döndü. Petersburg'a doğru, yeni ve güzel yaşama erişmek için, hareket etti.

Limanda hamallık yaptı, inşaatlarda taş ustası oldu ve Neva nehri üzerinde sandalla insan taşımacılığı yaptı. Kalabalık bir çevrenin yaşadığı kirli ve sesli iltica evlerinde kalmasına rağmen çok okuyor ve içinde bulunduğu koşulları, yaşamında küçük bir kesit, gelecekte sürdüreceği güzel yaşama giden yolda bir basamak taşı olarak değerlendiriyordu. Okumak ve öğrenmek için hiç usanmadan yeni kitap arıyordu.

Litaynyi kavşağında bulunan bir antik kitap standı, onu kendisine bir mıknatıs gibi çekerdi. Kitaplar bu pazarda yığınlar halinde sokağa diziliyor ve alıcılar aralarından işe yarar bir şeyler bulabilmek için sayfaları karıştırıyordu. Güzel havalarda bir kitap yirmi ile otuz Kopek'e satılırdı. Kötü hava koşullarında ise bir kitap, satışı hızlandırmak için, özellikle yağmurlu havalarda on ila on beş Kopek ara-

smda satıldı. Stepan her pazar Litaynyi'ye gelir ve kitap yığınları arasında saatlerini geçirir ve birkaç kitabı alır giderdi.

Stepan, gece barınağında kitapları saklama imkânı bulunmadığı için, kütüphanesini Neva nehri üzerinde bulunan kayığına taşımak zorunda kalıyordu. 1875 yılının ocak ayında bir pazar günü iri kar taneleri sokağı kaplarken ve tezgâhtar soğuktan donan ellerini bir semaverin sıcaklığıyla ısıtmaya çalışırken, yere çömelmiş Halturin'in yorulup bıkmadan kitapları karıştırdığını, başlıklarını okuduğunu, sayfalarını gözden geçirdiğini ve hangi kitabı alacağı konusunda karar veremediğini gördü.

"Genç bayım" diye seslendi; "Ne aramıştınız? Lale ya da resim üzerine bir şeyler mi?" Tezgâhtar bu utangaç ve zarif suratlı gencin bir ressam ya da dansçı olduğundan emindi.

"Ekonomi konusunu işleyen bir kitap arıyorum."

"Siyasi mi?" diye fısıldadı tezgâhtar.

"Ondan da..." diye aynı şekilde karşılık verdi Halturin.

Tezgâhtar ayağa kalktı, üstüne oturduğu kasanın içinden iki kitap çıkardı. Halturin'e uzattı ve hızlı bir şekilde konuştu:

"Elli Kopek veriniz ve gidiniz. Kitapları saklamalısınız."

Halturin zarfın üstünde yazılı olan kitapların başlığını okudu: Çernişevski'den 'Nasıl yapmalı?' ve Lasalle'dan 'Çalışma Programı'.

Tezgâhtara parayı verdi, kitapları paltosunun altında gizledi ve hızlı adımlarla sokaktan aşağı doğru yürüdü. Aldığı kitapları bir an önce okumak istiyordu.

Tam da bu sıra biri ismini çağırdı. Halturin irkildi, arkasına döndü ve öne doğru eğilmiş, yüksek kürk şapkalı adamı tanıdı.

"Andrei Kainoviç?"

Bu adam eski öğretmeni Kotelnikov'du.

"Ne zamandır buradasınız?" diye sordu Halturin, çekinerek, çünkü sohbete nasıl başlayabileceğini bilememişti.

"Sorma da kendinden bahset" dedi Kotelnikov. "Görüyorum ki, kitap alıyorsun. Bu her zaman iyidir. Ne aldın, bir göstersene."

Halturin tutuk bir şekilde sustu.

"Şey, işte, kitap..." diye kekeledi.

"Göstersene, bir sürü kitap çeşidi vardır."

Halturin kitapları çıkardı.

"Bak sen" diye Kotelnikov'un kaba sesi duyuldu. "Tam da düşündüğüm gibi. Nerede kalıyorsun? Yoksa gece barınağında mı? Bu olmaz. Bana gel. Peki, nerede çalışıyorsun? Neva üzerinde kürek çekerek insan taşımacılığı mı yapıyorsun? Bak bu da olmadı. Bir fabrikada çalışmalısın sen."

Böylelikle Halturin, Petersburg'da bulunan fabrika ve işletmelerde yasadışı devrimci birim örgütü ve hücrelerin bulunduğunu öğrendi. Kotelnikov, Halturin'i polisten kaçıp kurtulabilen Çaikovzilerle tanıştırdı. Birimlerinde Flerovski'nin 'Rusya'da İşçi Sınıfının Durumu' kitabını, Belinski, Çernişevski, Bokla, Draper, Mill'i okuyorlardı. En fazla köylü isyanları üzerine konuşup, tartışıyorlardı. Stepan duyduğu her şeyi beynine kazımaya ve anlayıp kavramaya çalışıyordu.

Kotelnikov eski öğrencisine sürekli olarak "Çok öğrenmelisin, tekrar tekrar öğrenmelisin ve bildiklerini başkalarına öğretmelisin" diyordu. "İşçiye yaşamının neden kötü olduğunu anlatabilmeli, onu mücadeleye katmayı başarabilmelisin. Akıllı ve azimli birisin. Hazine ve zenginliklerini işçiyle paylaşmasını bilmelisin. Konuştukların, sözlerin onu ateşlemeli, tutuşturmalıdır..."

Halturin kendisini dikkatlice dinledi. Yüzüne utangaç bir gülümseme yayılıyordu.

Demiryolu atölyelerinde işe başladı. Burada dehşet içindeki, yokluğun bir sis gibi indiği cılız yüzlü ve bakışları solmuş insanları tanıdı.

"Delikanlı, delikanlı" demişti bir seferinde yaşlı bir işçi, Halturin'e, "Nereye çağırıyorsun bizi!"

"İyi bir yaşama! Günde on dört saat çalışıyoruz, işveren sırtımızdan ardı arkası bitmek bilmeyen saraylar yaptırırken, bizler bir hayvandan, davardan daha beter koşullarda yaşamak zorunda kalıyoruz."

Atölyedeki işçiler, yaptığı işin üstesinden gelip hakkını veren, çalışmayı bilen ve işten kaçmayan çalışkan bu delikanlının bir üniversiteli gibi konuşmasına şaşırıyorlardı.

"Sen bizim yaşadığımız yaşamdan bihabersin genç!" diye karşılık verdi aynı işçi. "İşveren güçlüdür, kuvvetlidir. Bizse sadece yabani ot!"

"İşverenden daha güçlüyüz biz" diye karşılık verdi Halturin. "O tektir, bizse çoğunluğuz. Bir akşam beni ziyarete gel, o zaman daha uzun konuşuruz."

Ama Halturin'in Narodniklere karşı duyduğu hayal kırıklığı günden güne çoğalarak büyüyordu. Buna rağmen toplantılarına katılıyor ve burada konuşulanları pür dikkat dinliyordu. Onlar bu etrafını zeki bakışlarla irdeleyen gözlerde, sık sık iyimser ve alaycı gülümseyişlerin oluşmasını engelleyemiyorlardı.

'Körsünüz siz', diye düşünüyordu. 'Fabrikatör Avrupa'dan tornacı tezgâhları satın alıyor, toprak ağası Avrupa'ya harman makinesi siparişi veriyor ve siz de tüm bunlara rağmen yine hep aynı şeyleri, ataerkil toplumda yaşamın, kapitalist yaşamdan daha iyi olduğunu anlatıyorsunuz. Bunu yaparken de kapitalizmin her doğan yeni günle birlikte biraz daha büyüdüğünü görmüyorsunuz.'

Stepan Halturin, Çaikovzilerin hücrelerinden uzaklaştı, kendi kabuğuna çekildi. Onlara veda ederken şöyle konuştu:

"Bu dört kardeşin ya da Yemelyan'ların masalları kime ne kazandırıyor? İşçi artık bunları aşmıştır ve başka kitaplar istemektedir".

Ve ne tuhaf! Canlı, tutkulu, çalışkan Halturin tüm kalbiyle, dünyayı tozpembe gören bu hayalperestlere –Lavrovculara– katıldı, onların bir parçası oldu. Onlar 'siyasete' karşılardı ama hücrelerinde Gotta ve Eisenach programları üzerine tartışıyorlardı.

Halturin'in bu insanlarla hiçbir ortak noktası yoktu, karakteri bunlarla hiç uyuşmuyordu. Çünkü bu insanların, her türden devrimci ve her türden fiili eyleme karşı fiziksel tepki ve tiksintisi vardı. Buna rağmen yanlarında kaldı. Çok şey biliyor ve bildiklerini paylaşıyorlardı.

Halturin'in yanısıra birçok başka birim üyesi de, Lavrovcuların birkaç ağaç yüzünden kocaman ormanı göremediklerini görüp, anlamışlardı. Batının sosyal demokrat partileri üzerine tartışmalarında, kendilerini dinleyen işçilere, Rusya'da işçi davası kapsamında mücadele etmenin zorunlu olmadığını anlatıyorlardı. Çünkü ülke ilerleyecek ve sosyalist düzene geçiş kendiliğinden gerçekleşecekti. Birey sadece sabredebilmeli ve bugün için hazırlıklarını tamamlamalıydı.

Lavrovcular, tarihin 'eleştirel düşünen insanlarca' yazıldığını savunuyorlardı. Devrimciler, ahlaki idealleri oluşturmalı ve sürdürdüğü pratik çalışma kapsamında bunları hayata geçirmeye çalışmalıydı.

Ama bu idealler, Halturin'i Lavrovculara bağlayamıyordu. O Lavrovcuların birimine akıllı insanlara danışmak üzere gelmişti. Burada sorularına cevap bulabileceğini, danıştığı her konuda kesinlikle cevapsız kalmayacağını biliyordu. Stepan Halturin, kısa bir süre önce Lavrov'un Paris Komünü hakkında kaleme aldığı kitapçığı okumuştu. Yazarın net ve kararlı devrimci formülasyonları onu şaşırtmıştı. Çünkü Halturin, o zaman daha Lavrov'un Karl Marx'ın yapıtlarından sayfaları olduğu gibi kendi kitabına kopyaladığını bilemezdi. Bu kaba bilgiden hareketle Stepan Halturin, aslında Karl Marx'a teşekkür etmesi gerekirken, gözlerini açtığını sandığı yazara minnettar olmuştu. Bu tutkulu minnettarlık Stepan Nikolayeviç'i uzun bir süre için Lovrovculara bağladı.

Halturin 1876 yılında bir merını fabrikasında marangoz olarak işe başladı. Ama burada çok uzun kalmadı. Şansını başka bir yerde denedi. Bütün atölye ve işletmelerde aniden hücre ve birimler örgütlenmeye başladı ve hemen polis bunların kurucusu olan itaatsiz, inatçı ve düşman marangozu aramaya koyuldu.

Halturin nerede çalışırsa çalışsın, her yerde işçiler ona güveniyor ve onun etrafında toplanıyordu. İyi bir konuşmacı, ajitatör değildi ama yaşam koşulları konusunda bilgi ve birikimi, basit sözcüklerine alışılagelmişin dışında bir ikna becerisi ve etkileşim gücü katıyordu. Kavganın zaferine duyduğu derin inancı sürükleyici, dize getirilemez ve sınır tanımazdı.

Aile kurmaya zamanı olamazdı, çünkü bütün yaşamını ateşli bir tutku, dayanıklılık ve çeliklikle davaya adamıştı. İşten arda kalan dinlenme saatlerini yoldaşlarına adıyordu. Onları evlerinde, rahat konuşabilecekleri ve birim örgütlerine yeni üye ve taze kan kazanabileceği ortamlarda ziyaret ediyordu.

İşyerini sadece polisten kurtulmak için değil, aynı zamanda 'Birliğe' daha fazla işçi kazanmak içinde sürekli olarak değiştiriyordu. İş yerini değiştirme ve iş bulma konusunda pek zorlanmıyordu, çünkü iki mesleği vardı.

Genellikle propagandanın ve faaliyetin daha henüz ulaşamadığı fabrika ve işletmeleri seçiyor, kendi deyimiyle içeriye bir 'kıvılcım' atmak için, buralarda iş arıyordu.

Bir taraftan alışılagelmişin dışında nezaketi diğer taraftan da tutkulu ve ateşli inancı, işçileri ve devrimci hücre ve birimlerde yer alan aydınları kendisine tıpkı bir mıknatıs gibi çekiyordu.

Bir defasında 'Birliğin' programı ve çağrısı konusunda konuşurlarken Viktor Pavloviç Obnorskiy kendisine 'Çok sabırsızsın' demişti.

Sakin Obnorskiy öfkelenmişti: Yıllarca üzerinde çalıştığı kelime ve formülasyonlar Halturin'in saldırılarına göğüs geremiyor, direngenliğini kaybediyordu.

Petersburg uzun zamandır hazırlanmış bir şemaya göre sektörlere ayrılmıştı. Her sektöre ait hücre ve birim örgütlenmeleri vardı. Sektörün kütüphanesi, kasası ve gizli bir hücre evi vardı. Sektörün idaresi aralarında seçtikleri küçük bir komisyona verilecekti. Komisyonda yer alanlar aynı zamanda 'Birliğin' Merkez Komitesi'nde de yer alıyordu. Hücrelerin yönetimleri haftada iki kez, Merkez Komitesi sadece pazar günleri toplanıyordu.

"Bu olmaz!" diye sinirlendi Halturin. "İki pazar arasında çok gelişme yaşanabilir, bir sürü şey olabilir..."

"Peki, sence nasıl olmalı?" diye sakince sordu Obnorskiy.

"Ben sadece üç kişiden oluşan bir komite seçilmesini öneriyorum, daha büyük olmaz. Bu komitenin özel durumlarda Merkez

Komitesi'nin olağan toplantılarını beklemeden, tek başına karar verme, bağımsız hareket hakkı olmalı."

"Haklısın" diye hemen onayladı Obnorskiy, çünkü program tartışmasını sonunda tamamladıklarım düşünmüştü. Günde en az yirmi saat hiç durmaksızın çalıştığı için, kendini yorgun ve kırılmış hissediyordu. Ama Halturin'in canlı ve ateşli tutkusu bitmek bilmiyordu. Programdaki her nokta, her cümle onun içinde bir düşünce ve duygu fırtınası koparıyor, Halturin'in fantezisini yeni plan ve projeler yapma konusunda tetikliyordu.

"Birlik programının başlangıç bölümü, tam olarak benim hoşuma gitmedi."

"Giriş bölümünün daha nesinin değiştirilmesi gerektiğini düşünüyorsun?" diye şaşırdı Obnorskiy.

"Şunu söylemek istiyorum: Giriş bölümüne direk batıyı örnek vererek başlıyorsun. Batıdaki kardeşlerimizin kurtuluş bayrağını çekmiş olduğunu yazıyorsun. Peki, biz bu bayrağı henüz çekmedik mi? İşçilerimiz bu duruma ne diyecek?"

Lavrovcular istemeden batının ilerici düşüncelerini, batıya tapmadan ve boyun eğmeden bünyesinde birleştirmesine ve benimsemesine yardımcı olmuşlardı. O Rus işçisini tanıyor ve seviyordu. Biri, sadece tartışma esnasında da olsa, sinirlenip Rus işçisi hakkında aşağılayıcı, onu hor gören konuşmalar yaptığında sinirlenir ve kızardı.

"İşçimize o kadar güzel bir geleceğin kapısı aralanacak", diye heyecanlandı Stepan odanın bir köşesinden diğerine doğru yürürken. "Ama şu Narodnikler bizim gücümüzün farkında değiller!"

Obnorskiy Halturin'e yorulmuş bir halde baktı, su kovasına yöneldi, bir tas su içti ve konuştu:

"Tuhaf bir insansın Stepan. Bu meseleyi kaçıncı kez tartışıyoruz ve sen her defasında bir bomba gibi patlıyorsun."

"Evet" diye karşılık verdi Halturin "gerçek devrimi ilkin Rus işçisi gerçekleştirecek. Bizde devrimci düşünceler bahar yağmuru misali elverişli toprağa düşüyor. Narodnikler kendi yaptıklarını kendileri anlamıyor. Elimize bir silah verdiler ve bu silahı işçimiz kendi çıkar-

ları doğrultusunda kullanacak. Ne Narodnikler, ne de hayal gören Lavrovcular, hiçbiri haklı çıkmayacak. Viktor ben sadece senin sürekli batıya bakmanı anlayamıyorum. Sen batıda haddinden fazla liberalin bulunduğunu unutuyorsun. İşçimiz onlardan, koyun postuna bürünmüş kurt oldukları için ve Çernişevski, Belinski ve Dubrolyubov'dan çok şey öğrendiği için nefret ediyor."

Obnorskiy masaya geri döndü, oturdu ve Halturin'in yüzüne baktı:

"Rus işçisini bana karşı savunuyorsun ha!" diye kızarak üstelemeye çalıştı ama beceremedi. "Sen karşında öğrenci arkadaşlarının oturduğunu sanıp, onları eğitmen gerektiğini düşünüyorsun herhalde?" Halturin her heyecanlandığında yaptığı gibi hafifçe bıyığını ovdu.

"Narodnikler hücre örgütlerinde ne vaaz veriyor?" diye devam etti Obnorskiy, "Sosyalizmi mi? Hayır. Bilhassa liberalizmi bile anlatmıyorlar. Belki de Rus modeli Bakunizmi anlatıyorlardır. Bunun için de işçimiz belki kendi görevlerini anlayamıyor ama senin istediğin tarz bir programı bastırırsak, Narodnikler bize saldıracak..."

Halturin artık kendini tutamadı. Hızla ayağa fırladı:

"Narodniklerin ne söyleyeceği seni çok ilgilendiriyor. Bizim için önemli olan doğru olanı yapmamızdır. Çoğu işçi artık eskisi gibi hantal köylü değil. Onlar Marx'ı okuyor ve yavaş yavaş meseleyi kavrıyor. Biz Birliği sadece bir 'Birliğimiz' olsun diye mi kurduk? Hayır Viktor. Onu mücadeleye aktif bir biçimde katılması için kurduk!"

"Demek sen daha iyi şeyler öneriyorsun, öyle mi?"

"Elbette! Programımızın giriş bölümünde kendi işçi hareketimizden bahsetmeliyiz. Biz Rusya'da da büyük sosyal kavganın başladığını ve her gün yeniden ve yeniden örgütlendiğini ve geliştiğini söylemeliyiz."

Obnorskiy ayağa kalktı:

"Anlaştık Stepan, ama bu günlük bu kadar yeter, bitirelim artık!"

Halturin o anda bütün gece boyu çalışmış olduklarının farkına vardı. Dışarıda şafak söküyordu.

"Bağışla beni Viktor!" diye konuştu, "Bağışla beni. Benim hep böyle atak bir yanım var. Ben güzel yaşama bir an önce, hatta hemen şimdi kavuşmak istiyorum."

Obnorskiy yatağına uzandı, gözlerini kapadı, bir zaman sonra konuştu:

"Yaşamak zaten güzel bir şeydir."

"Çok güzel Viktor!" diye coşkulu bir şekilde arkadaşını destekledi Halturin.

"Biz de görebilecek miyiz acaba? Orada, okyanusun diğer tarafında bir yerde köpürüp kaynıyor..."

Halturin sigarasını yakmak üzereydi. Obnorskiy'in söyledikleri Halturin'i sigarasını düşürecek kadar afallattı. Yoldaşının yanma uzandı ve elini yoldaşının omzuna koydu:

"Viktor sen illegal yaşama çok gömüldün, güneşsiz yaşıyorsun. Benim illegal yaşantım seninkiyle kıyaslandığında göz kamaştıracak kadar canlı, ışık ve insan dolu.

"Evet, haklısın! Ama en sonunda, güzel bir günde, alçağın biri ihanet edecek ve seni yakalatacak" dedi Viktor

"Hayır, Viktor" diye karşılık verdi Halturin neşeli bir şekilde "beni ispiyonlamayacaklar. Birincisi tutuklanmam hiçbir şey getirmez. İkincisi de ispiyonlayan kalleşin kafasını koparırlar. Üzgünüm ama ihanetçi ihbar edeceği kişileri başka yerde aramak zorunda kalacak."

* * *

Stepan Halturin, 1881 yılının Eylül ayında hasta olarak misafir olduğu Yegoriç ve ablasının Moskova Presnya'da bulunan evlerinde, sürekli geçmişte yaşadıklarını hatırlıyordu.

Geçmiş hastanın gözünün önünden bir film şeridi gibi akıp gidiyordu ve yaşamı süresince tüm faaliyetlerini tekrar tekrar yaşıyordu. Vücudu yok oluyordu. Vücudun yavaş yavaş yok olduğu göğsünden çıkan hırıltılardan ve gece çiy gibi tenini soğutan, yapışkan terden anlaşılıyordu.

Bir aralar acaba gerçekten de bir fabrikadan diğerine, bir atölyeden, öbürüne koşturmuş muydu? Buna neredeyse kendisi de inanamıyordu. Halturin tekrar düşlerine daldı ve tekrar geçmişe döndü. Bir zamanlar, 1876 yılının Aralık ayında işçiler bir yürüyüş gerçek-

leştirmeyi, hükümete ve halka yaratıcı ve kararlı bir yeni gücün ayağa kalktığını göstermeyi kararlaştırmıştı. 6 Aralık günü, buzlu bir bayram günüydü. Yürüyüşçüler, Nevski bulvarındaki Kasan Katedrali'nin önünde toplanmışlardı.

"Kimsiniz, ne istiyorsunuz ve neden tapınağın önünde toplandınız?" diye sakallı bir tüccar katedralin basamaklarından aşağı doğru boğuk bir sesle sordu.

İşçiler, kunduz kürkü giymiş tüccara ne cevap vereceklerini şaşırdılar.

"Cenazemiz var, dinsel tören yapacağız" dedi en sonunda Halturin'in yanında duran Gegori Plehanov bıyık altından gülerek.

"Ölü için dinsel tören mi?" diye şaşırdı sakallı adam. "Bayram gününde mi?"

Artık geri dönüş yoktu, şehrin başka semtlerinden yeni işçi konvoyları kalabalığa akın ediyor, onlara katılıyordu.

"Bu durumda biz de şükran ayini yapalım!" diye sevinçli bir şekilde bağırdı ve elinde tuttuğu üç Rublelik kâğıt parayı havaya kaldırdı.

Aynı zamanda Plehanov'un sesi alanda yankılandı:

"Biz burada bizi sömürenlere gücümüzü göstermek için toplandık..."

Plehanov'un buzlu ve berrak meydanda yaptığı konuşma sarsıcı ve uyarıcı nitelik taşıyordu.

Kızıl bayrak açıldı ve kopan gürültü arasında atılan sloganlar duyuldu:

"Yaşasın sosyal devrim!"

Bu arada alana gelen polis, yürüyüşü dağıtmak için yürüyüşçülere saldırdı. Hizmetçileri ve ayak takımı da polise yardım ediyordu. Coplar şiddetle kalkıp iniyordu. Ama işçiler bocalamadı, sendelemedi.

"Birbirinize kenetlenin, öne atlamayın, polisi yanınıza yaklaştırmayın!" diye bağırdı Halturin.

Kararlı bir şekilde polisle çatıştılar ve ele geçirdikleri sokaktan bir adım bile geri çekilmediler.

Sonra gözaltılar başladı ve yürüyüşçüler yavaş yavaş dağıldı. Ama tuhaftır, polisin en saldırgan olduğu zamanlarda hücre ve birim örgütleri çoğalıp yaygınlaşıyor, mücadele ve birlik isteği, iradesi pekişip güçleniyordu. Yedi Aralık tarihinde mermi fabrikasında yaşanan patlama olayını Halturin geniş kesimler arasında ajitasyon malzemesi yaptı. Hemen mermi fabrikasına gitti. Fabrikadaki Birim örgütü üyeleri ile birlikte bir bildiri hazırladı. Bildiride mermi fabrikasında yaşanan kazanın, Rusya işçi sınıfının içinde bulunduğu genel durumla bağlantılı olduğu, genel durumu yansıttığı yer alıyordu. Halturin, mermi fabrikasında bulunan hücre üyelerini, ölen işçiler için düzenlenen cenaze törenini bir yürüyüşe çevirmeleri doğrultusunda ikna etti.

Binlerce işçi Smolensk mezarlığına yürüdü. Orada açılan bir mezar çukurunun önünde aralarından biri konuştu:

"Biz bugün Türkler tarafından değil, aksine Rus makamlarınca kanına girilmiş, canları alman altı kurbanı toprağa veriyoruz..."

Polis düdükleri çınladı. Başkomiser elini konuşan işçinin omzuna koydu: "Tutukluyorum sizi!"

İşçiler, polislerin üzerine yürüdü ve tehdit ederek etrafını sardı. Şehrin dışında kalan ıssız mezarlıkta polis, işçilerin öfkesi karşısında güçsüz kalmış, hiçbir şey yapamamıştı.

"Beyler! Merhametli olun" diye yalvardı başkomiser.

"Biz sadece verilen emirleri uyguluyoruz."

İşçiler, polislere ellerini sürmedi. Sadece üniformalı adamların etrafını sımsıkı sardı ve onları açık mezarın başında yapılan konuşmalar bitene kadar esir aldı.

Stepan Halturin, Smolensk Mezarlığı yürüyüşünün organizatörleri arasında yer alıyordu.

Ve şimdi bu yürüyüşten dört yıl sonra ellerine baktı: Solgun, kurumuş ve zayıf ellerinde düğüm olmuş mavi damarlar görünüyordu. Battaniyenin üstünde cansız duran elleri bir kuru ağaç dalını andırıyordu.

Halturin, bir zamanlar tüm Petersburg işçilerinin katıldığı bir genel grev düşlemişti. Fabrikalarda kaç işçinin çalıştığı, ne kadar maaş aldığı, iş gününün kaç saati kapsadığı ve ceza ödentileri hakkında bilgi topluyordu.

"Ne tuhaf", bunun üzerine yoldaşlarına "gerçekte üç yüz işçinin çalıştırıldığı yerde kayıtlara göre sadece elli işçi çalışıyor. Petersburg'ta kayıtdışı çok fazla işçi var."

Halturin istatistiksel tablolar için veri topladı. Bu tablolara göre işverenlerin gelir ve giderlerini ve bununla birlikte işçi üzerindeki sömürü oranını hesapladı.

1878 yazında 'Kuzey Birliği'nin kurulmasından birkaç ay önce Halturin, tutuklanmamak için Volga'ya gitti. Orada da bir fabrikadan bir diğerine girdi, ilişki ağı kurdu ve bölgedeki işçiler üzerine veriler topladı.

Sonra tekrar Petersburg'a döndü. Geçimini temin edebilmek ve işçiler arasında kalabilmek için günde on üç ile on dört saat arasında çalışmak zorunda kalıyordu. Her yeni başladığı işyerinde daha henüz ilk gününde Halturin ustabaşları ile kavga ederdi. İşçilerin hakları o dönemlerde neredeyse hiç yok denilebilecek kadar sınırlıydı. Bir de her fabrikatör, zaten çok sınırlı olan hakları kendi bulduğu yol ve yöntemleri aracılığı ile budamaya, daha da fazla sınırlandırmaya çalışıyordu. Parça başı ücretlendirme sistemi uygulanan işletme ve işyerlerinde, işçiler hammaddeyi sayısız fabrika depolarını dolaşarak kendileri toplamak zorundaydı. Patronlar saat ücreti verilen işyerlerinde öğle molası süresini sınırlandırıyor ve tamamlanmış ürünün teslimat ve iade sürecini iş saati sonrasına bırakıyordu ve bu artı zamanın karşılığını işçiye ödemiyordu. Halturin fabrikatörlere karşı mücadelesine, fabrikatörün de imzaladığı iş sözleşmesinde yer alan maddelere dürüstçe sadık kalmasının gerekliliğini belirterek ve iş sözleşmesine uyulmasını talep ederek başlıyordu. Halturin bundan sonra, fabrikada çalışan diğer işçiler mücadele ederek kazanım elde edebileceklerini anladıkları andan itibaren de, yeni düzeltmelerin gündeme gelmesi ve sağlanması için ajitasyon faaliyetini örgütlemeye koyuluyordu.

Halturin'in eline bir defa da yeni bir pamuk fabrikasının yıllık bilançosu geçti. Sadece hissedarlar için oluşturulmuş gizli bir belgeydi bu. Halturin fabrikatörün işçileri soyduğunu, yağma ve talan ettiğini biliyordu, ama bu sömürünün boyutu kendisini de şaşırttı.

Fabrika çıkışında Glasov sokağında olan Obnorskiy'in yanma gitti:

"Viktor" dedi ciddi bir şekilde "İşçilere ne yapıldığına bir baksana."

Obnorskiy, istatistiklere baktı, Halturin'e baktı ve sordu:

"Bunun nesine şaşırdın ki?"

"Ne demek nesine şaşırdın?" diye Halturin sinirlendi; "Bir işçi tek başına ayda 161 Ruble 26 Kopek'lik tamamlanmış ürün çıkartıyor. Peki, bu paranın dağılımı nasıl? Buraya bak! İşçi 12 Ruble 20 Kopek alıyor. Fabrikatör 52 Ruble 80 Kopek'i cebine indiriyor. Geriye kalan para da hammaddeye ve işletme harcamalarına gidiyor. Peki bu şimdi ne oluyor?"

"Kapitalist soygun!"

"Hayır, Viktor, bu soygundan da fazla. Bu bir haydutluk! Bu verilerle fabrikalara gitmeliyiz. Avrupa ve benzerleriyle değil. İşçi kendini ilgilendiren meseleleri daha iyi bilir, daha iyi anlar. İşçiye şunları demeliyiz: Yoldaşlar, çar ve fabrikatörler, işçi ayda 336 saat angarya çalışma karşılığında 12 Ruble 20 Kopek alırken, fabrikatör kılını bile kıpırdatmadan sadece bir tek işçinin sırtından 52 Ruble 80 kazanacak diye belirlemiş. İşçiye şunun söylenmesi gerekiyor, Viktor; eğer 12 Ruble 20 Kopek için kamburlaşmak istemiyorsanız, o zaman çarı ve fabrikatörü sırtınızdan fırlatıp, atın."

Halturin dar ve kirli işletmelerde, işçi yurtlarında, gizli hücre evlerindeki işçi hücre toplantılarında artık sürekli bu konuları konuştu, tekrarladı, işçileri bıkmadan usanmadan mücadele etmeye çağırdı.

* * *

Eylül ayında bir gün tanımadığı bir delikanlı, Yegoriç'in evi etrafında geziniyor, evi gözetliyordu. Yegoriç kuşkulandı.

Yabancı kapıya yanaşıyor, avluya bakınıyor ve tekrar geri dönüyordu. Gencin yüzünde ve kıyafetinde herhangi şüpheli bir durum yoktu ama, güçlü elmacık kemikli, geniş burunlu ve yuvarlak bir yüzü vardı. Alışılagelmişin dışında sarışındı ve saçları kasketinin altından dışarı taşmıştı. Bakışları sakindi ve sıradan giyinmişti; kıyafeti göze batmıyordu. Konçlu çizmesinin içine soktuğu geniş bir pantolon, uzun mavi gömleğin üzerine bir siyah yelek ve yeleğin üzerine rengi solmuş bir pardösü giymişti. Ama tam da delikanlının bu 'sıradanlığı' Yegoriç'te kuşku uyandırmıştı: "Polis" diye düşündü "kirli çıkarları için çocukları bile kullanıyor."

Bu sırada dışarıdan Agafya Petrovna'nın sakin sesi duyuldu:

"Kapıyı aç, misafirimiz var."

"Biz kimseyi davet etmedik" diye karşılık verdi Yegoriç, kızarak.

"Aç dedim!" dedi kuvvetli bir biçimde yaşlı kadın. "Hastayı görmek istiyor."

Yegoriç, delikanlıyı içeri aldı.

Yegoriç'in hakkında yorumlar yaptığı yabancı, kendisini takip etti. Kapının eşiğinde durdu ve çekingen bir biçimde elini ağzının önünde tutarak öksürdü.

Halturin genci dikkatlice izledi. Kendisini tanımıyordu.

"Ne istiyorsun delikanlı?" diye sordu Yegoriç.

"Stepan Nikolayeviç'le görüşmek istiyorum", diye karşılık verdi delikanlı; bir erkek çocuğun tiz ve yüksek sesi vardı.

"Peki, ondan ne istiyorsun?"

Delikanlı yatağın yanına yanaştı. Yegoriç, tehdit eder vaziyette arkasında durdu.

"Otur genç" dedi Agafya Petrovna.

"Beni tanımıyorsunuz" diye konuşmaya başladı yabancı yatağın kenarına oturduktan sonra, "adım Şelyapov, Karp Şelyapov ve uzun yıllar Petersburg'ta yaşadım. Şimdi Orehovo-Suyevo'da çalışıyorum."

"Peki, benim yanıma niye geldin?" diye sordu Halturin.

Şelyapov başını öne eğdi.

"Bir zamanlar büyük bir dava vardı" dedi uzun bir sessizlikten sonra "ve şimdi bu durumdan geriye neredeyse hiçbir şey yok."

"Bilmece gibi konuşuyorsun" diye söze karıştı Yegoriç.

Halturin çocuğun basit ve açık suratına baktı ve çocuğu beğendi.

"Beni tanıyor musun?" diye sordu.

"Sizi nasıl tanımam Stepan Nikolayeviç! Üç sene evvel Glasovskaya sokağında Moiseyenko'nun evinde Birliğin 'yönetmeliğinin' kabul edildiği toplantıda ben de vardım. Aralık ayında da vardım ve hatta burada kaygılarımı da belirtmiştim."

"Hoşuna gitmeyen neydi, neye karşı çıkmıştın?" diye sordu Stepan merak ederek.

"Biz Birliğe o zaman sadece işçilerin alınmasını kararlaştırdık. Bu doğrudur, çünkü 'Birlik' bir 'İşçi Birliği'dir ve tabii ki sadece işçiler onun üyesi olmalıdır. Ama sadece iki kişinin tavsiyesiyle Birliğe üye alınması yanlıştı Stepan Nikolayeviç. Bu tehlikeliydi. Ben o zaman da kapıyı fazla araladığımızı söylemiştim. Sadece bir ihanetçi, alçak bile bu kapıdan içeri girmeyi başarsa, yüzlerce namuslu kelle bedenlerden koparılıp uçurulacak."

Şelyapov gözlerini hastadan başka tarafa çevirdi: "Söylediğim gibi oldu. İhanetçi alçaklar aramıza sızmayı başardı. Namuslu, dürüst kelleler uçtu. Ve 'Birlik' mezara gömüldü."

Bu konuşma Halturin'i öfkelendirdi, yatağında doğrularak oturdu.

"Yanlışın var Şelyapov" diye sinirlenerek konuştu. "Birliğimiz bir kitle örgütü olmalıydı. İki yüz üyesi vardı ve iki yüzün üzerinde kişi de yakın çevremizdeydi. Böyle bir şeyi gizleyemezsin. Ayrıca 'Birliği' niye kurduk ki? Serin gölgelikte oturmak için mi? Hayır Şelyapov! Mücadele etmek, savaşmak için. Çardan kaçıp saklanmak için değil, tam tersine çara işçinin gücünü açıkça göstermek için. Yanımızda yer almak, bizimle beraber olmak isteyen herkesi değirmenden geçirmiş olsaydık, hükümet sadık köpeklerini üzerimize salmaz mıydı sanıyorsun? Köpeklerin sayısını bir tane bile

olsa azaltmazdı! Programımız çarın hoşuna gitmedi. Bir programı olan, üyeleri bulunan, haksızlıklara dayanan bir politik ve ekonomik rejimi yıkmayı önüne hedef olarak koyan bir birlik, bir işçi birliği, tabii ki onun hoşuna gidemezdi. Birliğimizin önüne koyduğu hedefler nelerdi peki? Halkın politik özgürlüğünün ve haklarının kazanılması. Farkında mısın Şelyapov? Bunun için çar bütün güçlerini bizi boğmaları doğrultusunda görevlendirdi. Biz Rusya'da işçi sınıfının büyüdüğünü ve güçlendiğini söyledik, ilerici bir sınıf olduğumuzu belirttik. Bu nedenledir ki çarın haydutları bize karşı hazırlandı. 'Birliğimiz' birinci aşamasında uzun yaşayamadı. Ama 'Birliğimizin' işçileri nasıl sarsıp uyandırdığına bir baksana!"

Halturin konuşmasını ansızın kesti ve öksürdü. Öksürük nöbeti kesildikten sonra konuşmaya devam etmedi. Daha ne diyebilirdi ki? Doğruydu. 'Birlik' işçilerin gözünü açmış ve uyandırmıştı. Ama peki Birliği neden yeni baştan kurmuyorlardı?

Yegoriç hastanın yardımına yetişti.

Halturin "Bir konu var demiştin?" diye sorarak Şelyapov'a doğru döndü.

Delikanlı çizmesini çıkardı, iç kaplamasını aradı ve içinden bir mektup çıkardı. Mektubu Halturin'e uzattı ve hatasını kabullenir bir tarzda konuştu:

"Bana kızma Stepan Nikolayeviç. Mektup iki senedir oradan oraya dolaşıyor. Başka türlü olamadı. Moskova'dan Petersburg'a ve yine Petersburg'tan gördüğün gibi tekrar Moskova'ya gitti geldi. İvanov sana ulaştıracaktı, ama yakalanıp, tutuklandı. Sonra ben getirecektim, sana doğru yola koyulmuştum ve beni de tutukladılar..."

Halturin zarfı açtı. İçinden kısa bir not çıktı:

"Mitrofanov bir itirafçı. Herkesi uyar..."

Halturin imzaya bakmadan, Obnorskiy'in çıkıntılı el yazısını tanıdı. Aradan henüz iki sene geçmişti. Obnorskiy ve Birlik artık yoktu...

Ya karşısında oturan delikanlı? O da mı hiçbir şey değildi? Acaba geriye bir tek o mu kalmıştı?

"Şenya İvanov dışarıda mı?" diye hiç beklenmedik bir anda sordu.

"Hayır, angarya cezasında. Ama belki de sürgündedir" diye karşılık verdi Şelyapov.

Halturin, İvanov'la, her koşul altında dünyanın sırlarını çözmek isteyen bu muhteşem delikanlı ile altı ay birlikte yaşamıştı. O, Spencer'in 'Temel Başlangıçlar' kitabı üzerine gecelerini geçirmiş ve "Tanrı var mıdır, yok mudur?" sorusuna cevap aramıştı.

"Şenya bırak şu saçmalığı", diye kendisine takılmıştı Halturin. "Çarı devirdikten sonra, bir gün ikimiz zaman ayırıp gök kubbeye çıkar ve orda neler döndüğüne beraber bakarız. Bu arada tarih ve sosyal bilimler oku, bu alanda bilgilen. Sana daha fazla şey kazandırır."

Ve şimdi yorganın üzerinde, kısa bir süre önce on yıl ağır hapis cezasına çarptırılan ve bulunduğu soğuk kazamatında yine çalışmak için çırpınan bir adamın notları vardı.

Halturin, Şelyapov'un elini tutarak kendine doğru çekti, sıktı ve sessizce konuştu:

"Şelyapov, işçilere benim yerime, mutlulukları ve gelecekleri için mücadele etmek için birleşmelerini söyle. Programımızda yazdıklarımızı hatırlıyor musun: 'Davanızı sonuna kadar götürmeyi başarsamz da yine de bu uğurda her dönem vereceğiniz kurbanlarınız olacak.' Bu sözleri daima hatırlamalı, unutmamalısın."

Ve tekrar uzun süren şiddetli bir öksürük tuttu.

Şelyapov, parmak uçlarına basarak, ses çıkarmadan odadan dışarı çıktı. Agafya Petrovna onun arkasından gitti.

"Ah nene! Bu adam eskiden ne kadar onurlu ve gururlu bir kartaldı, bir bilsen!"

"Yakınmak için henüz çok erken" diye somurtarak gencin sözünü kesti yaşlı kadm.

Şelyapov, cebinden iki büyük banknot çıkarıp Agafya Petrovna'ya verdi:

"Kendisine bu paradan bahsetme. Çok katıdır ve 'Birliğin' parasıyla yaşamayı kabul etmez. Daima kendi ekmeğini kendisi kazanmıştır."

"Yine gelecek misin?" diye sordu Agafya Petrovna parayı saklarken.

"Buna herhalde ihtiyaç yok nene. Stepan Nikolayeviç çok hiddetleniyor. Gerekirse, sen bana haber verirsin. Adresim burada yazılı."

Halturin, uzun bir süre gözleri kapalı bir vaziyette ve hareket etmeden sessizce uzandı. Şelyapov'la konuşmasını rahatsızlandığı için değil de, işçilere çağrı bazında ağzından çıkan sözlerinin yanlış olduğu hissine kapıldığı için tamamlamamış, yarıda kesmişti. Nihayetinde kendisi farklı bir yolu seçmişti. Kendisinin her dönem nefret ettiği, tiksindiği yoldu bu.

"Bu durumda başka ne yapabilirdim ki?" diye düşündü Halturin acı çekerek ve son dönemde yaşadıklarını tekrar hatırlayarak. "Her şey darmadağın olmuştu. 'Birlik', işçi hücreleri yok edilmişti. Gerçekten de çarın elde ettiği zaferi kutlamasına hiçbir şey yapmadan, elim kolum bağlı göz mü yumsaydım? Peki, hasta olan ben her şeye yeni baştan başlamak için gerekli gücü nereden alacağım?" Narodovolziler çara karşı tavırlarında kararlıydılar. Ama eylemleri anarşist içerikliydi. Onlara göre bireysel eylemler, terör eylemleri baskıcı durumun değişmesini sağlayacaktı.

Bir akşam Mihailov'a, "Bak Aleksander, sen ve yoldaşların beni eylemsizlikle suçluyorsunuz. Ben size söyledim ve şimdi tekrarlıyorum: Terör işçiye göre değildir. Terör devrim davasına zarar veriyor, vermektedir." demişti.

Mihailov öfkeyle zıplamıştı:

"Stepan" diye uzun kolunu havada sallayarak bağırmıştı. "Terör eylemimiz bir önlem değil, bir karşı önlemdir. Biz idam ve infazlara, idam ve infazlarla karşılık veriyoruz. Bir hayırsever ve hayalperest olan sen, ihanetçi Reinstein'a hak ettiği cezasını verdiğimiz için bize sitem ettin. Bizi bizden birini öldürmekle suçladın. Hatta Obnorskiy'i devlete şikâyet eden Reinstein'ın ihbar dilekçesini kendi gözleri ile görüp, bu duruma şahit olan Kletoşnikov'a bile

inanmadın ve Kletoşnikov'un bizim adımıza gizli istihbarata yerleştirildiğini sen de biliyordun. 'Silah sıkmayı, çatışmayı bırakın' diye söylüyordun düzenlediğimiz her toplantımızda. Sen atılan tek bir kurşunun bile Rusya'yı bazen yüzlerce yürüyüşten daha fazla sarstığını bilmiyor musun? Çarın Kasan Katedrali önünde düzenlenen yürüyüşten korktuğunu mu sanıyorsun?"

"Evet, korktu!" diye hiddetle karşılık vermişti Halturin; "Karşınıza jandarmasını, polisini, hatta sarayında yaşayan kölelerini, hizmetlilerini bile çıkardı. Bunların hepsi halkı sokaklarda, avlularda ve karakollarda dövdü. Tapmaklara kaçıp gizlenenler de buralarda kıstırılıp dövüldü. Bunların hepsi çar korktuğu için yaşandı."

"Söylediklerinde bir parça doğruluk payı var Halturin. Ama çar kelimeleriniz yerine silahlı çatışmalardan daha çok korkuyor! Anlasana; propaganda uzun soluklu, uzun zaman gerektiren zahmetli bir iş. Yoldaşlarımız bugün asılıyor, kurşuna diziliyor. Tüm bunlar yaşanırken sen barışçıl ve uysal bir biçimde gözlerimizi yummamızı ve devrimci vaazlar vermemizi öneriyorsun öyle mi?"

Halturin, sinirlenen arkadaşını oturmaya zorlamıştı.

"Aleksander" demişti cana yakın bir ses tonuyla "sen ve arkadaşların kendinizi Rusya'da bir köşeye sıkıştırılmış gibi hissediyorsunuz, korkusuzca ve kendi hayatınızı hiç düşünmeden çara karşı kavgaya kalkıyor, dövüşüyorsunuz. Bu güzel. Ama sevgili dostum, halk olmadan hiçbir şey başaramayacaksınız. *Çarı bir tek halk yenebilir, başka kimse değil.*"

"Halk bizi anlayacak."

"Hayır, Aleksander" diye karşılık vermişti Halturin. Suratını acı bir gülümseme kaplamıştı. "Hayır, Aleksander", diye tekrarlamıştı. "İşçi sizin düşündüğünüzden akıllıdır. İşçi Narodnikleri iyiden iyiye izledi, takip etti ve kendisine sırt çevirdi. Narodniklerin geçmişe dönmek istediğini kavradı. Peki, siz Narodovolziler olarak programınızda neleri savunuyorsunuz? Neden Wilhelm Tell isminde bir şahsın izinden yürüyorsunuz? Sırf basında sosyal ve politik sorunların tartışılabildiği bir düzene ulaşmak için mi? Bir tek basın özgürlüğü için sadece! Çar size birazcık özgürlük tamsa, kendisiyle masaya oturup, barışa imza vermek için hazırola geçersiniz hemen."

"Bir dakika izin ver!" diye bağırmıştı Mihailov; "Bu program siyasi takibatların yaşandığı bir dönemde yazılmıştır."

Halturin, bu duruma kafa sallamış ve sessizce sormuştu:

"Peki, Kuzey İşçi Birliği'nin programı ne zaman yazıldı? Siyasi takibat yoksa bu dönemde yaşanmıyor muydu? Peki, halk bu durumda Birlik Programı'nda yer alan mesele ve ilkeleri niye anlayabildi? Siz tanıdığım en dürüst insanlarsınız, korkusuz savaşçılarsınız. Bunu istisnasız herkes kabul etmelidir. Ama siz asıl meseleyi anlamıyor, meselenin özünü kavrayamıyorsunuz. Halk sizin programınızda, sorunları doğrultusunda özlediği, hasretini çektiği hiçbir cevabı bulamıyor. Fabrikadaki iş onun ihtiyaçlarına cevap verebilecek ve yaşamını temin etmesine yetecek mi? Köylüye toprak verilecek mi, yoksa yine aynı yoksulluk ve yoklukla boğuşmak zorunda mı bırakılacak? Komiser, tıpkı kendilerini sömürenler gibi, cehennemi mi boylayacak, yoksa yine tepelerine mi binecek? Halk bu tarz bir program arzulamaktadır. Bir de kör olduğunuz için, işçilerin bir hayli çoğaldığını da görmüyorsunuz. Kim işçiden daha devrimci olabilir? Köylü yaşamak için az, ölmek için çok olan toprağına hâlâ dört elle, sımsıkı sarılmış, bırakmıyor. Siz kendisinden şimdilik çok şey bekleyemezsiniz. Ama işçinin zincirlerinden başka kaybedeceği hiçbir şeyi yoktur."

"Wilhelm Tell sadece bir insandır..."

"Bırak şimdi Wilhelm Tell'i" diye sözünü kesmişti Halturin. "O bir kahraman. Ama tarih kahramanlar tarafından yapılmaz ve yazılmaz."

Halturin, Mihailov'a yaklaşıp ona sarılmıştı.

"Şimdi bana darılma Aleksander. Benim bir ayağım mezarda, bana kimse kızıp darılamaz. Ama Rus işçisi sizi mahkûm edecektir, bana inan."

Mihailov tam hırçınlaşmak üzereyken Halturin acele davrandı:

"Bırak konuşmamı bitireyim Aleksander. Bugün işçi örgütü artık yok. O dağıtıldı. Ben hastayım ve sil baştan yapamam. Bu yol artık bana kapalı anlayacağın. Ama ben halka hizmet etmek istiyorum.

Geri kalan ve elimden gelebilecek tek şey bu işte, yaşamımın hedefi artık bu olsun. Varsın işçiler beni de yargılasın, ama geriye bundan hariç yapabilecek başka hiçbir şeyim kalmadı. Silahı ateşlemek ve ölmek, elimden ancak bu gelir. Çar, işçileri kendi tarihsel misyonlarını kavramayan ve bu misyonun farkına varmayan gerizekâlılar ve aptallar olarak görebilir, ama ben ona işçinin bilincinin olgunlaştığını göstermesini bilirim. İşçi kelimesini boğsa bile, tüm işçileri boğamadı ve onlardan biri öcünü alacak" demişti.

Mihailov Halturin'in çarı öldürmeye karar verdiğini, ama propagandacı yolundan vazgeçmediğini ve eskisi gibi terörü reddettiğini anlamıştı. Ama bu bile Mihailov için büyük bir zaferdi: Bir günlüğüne, hatta sadece bir saatliğine bile olsa işçi hareketinin önderinin kendisinin yanında yer alması kendisi için bir zaferdi. İşçi sınıfı, halk onların yanında diyecek. Mihailov, bu ana kadar bir işçi grubu oluşturamamıştı. Belki bunu Halturin'in adını kullanarak bundan sonra yapabilirdi.

* * *

Halturin 1879'da çarın yatında işe başladı. Nasıl çalıştığını kontrol etmek için ondan bir masayı cilalamasını istediler. Marangoz mesleğindeki en zor iş cilanın bileşimini tutturmaktır. Tam da bu konu Halturin'in nam saldığı uzmanlık alanıydı.

"Genç, şimdi bize ustalığını göstermenin zamanı geldi" dedi marangoz ustası.

Halturin çalışmasını ustasına gösterdi. Tecrübeli usta masaya baktı, masanın yüzeyine doğru nefesini üfledi ve nefesinin buharlaşmasını takip etti. Sonra kendi kalfalarına dönerek konuştu:

"Bakın bu köylü delikanlı işini nasıl yapmış! Bu masanın üzerinde bir bit bile sıçrayamaz, çünkü bacakları birbirinden ayrılır ve kayar. Üfürüğüm de yüzeyde kalmıyor. İyi bir çalışma. Nerelisin delikanlı? Adın ne senin?"

"Adım Batişkov, efendi hazretleri, Stepan Batişkov ve Olonetzki Valili'ğinden geliyorum, efendi hazretleri..."

Usta ve kalfaları güldüler. İhtiyar kare desenli mendili ile gözünden boşalan yaşları sildi ve konuştu:

"Sen mükemmel bir marangozsun Stepan. Ama salaksın. Budalaya bak! Sana sarayda iş vereceğim. Sarayın ne olduğunu biliyor musun?"

"Evet, efendi hazretleri!" diye heyecanlı bir şekilde karşılık verdi Halturin.

"Bizim ağa da bir sarayda oturuyor. Duvarları taştan. Çatısı kocaman ve çam ağacına benziyor."

Yine kahkahalar koptu ve yankılandı.

"Stepan sen tam bir salaksın! Sarayda çar yaşıyor", dedi usta manalı bir şekilde.

Stepan budala köylü rolünü o kadar güzel oynamıştı ki, herkes duygulanmıştı. Saflığı ve kabiliyeti marangozların hoşuna gitmişti. Belki de buna ağır çalışma koşullarıyla yaşayan insanların yüreğindeki duygular da ekleniyordu. Karşılarında uzun boylu, göğsü içine çekik, yüzü bir deri bir kemik kalmış olan, ateşli veremli gözlerle etrafını izleyen, zayıf ve çelimsiz bir delikanlı duruyordu.

Belli ki bu delikanlının yaşamı hiç de kolay geçmiyordu, hatta çok ağır geçiyora benziyordu ve ona iyi davranmak gerekiyordu.

Eylül 1879. Stepan Halturin, marangozlarla birlikte Kış Sarayı'nın bodrum katında yaşıyordu. Yanlarında bir de kendilerini denetleyip, takip eden bir asker kalıyordu. Çar sarayda değildi. Yazı Livadia'da geçiriyordu. Narodovolziler Krim'den Petersburg'a dek gerçekleştirmeyi planladıkları suikast hazırlıklarını yapıyordu. Nikolayev'de çarın yatı havaya uçurulacaktı. Eğer bu başarılamazsa Odessa'ya on dört verst[1] kala tren yolunu havaya uçurulması planlanıyordu. Çarın buradan da sağ çıkması durumunda, Odessa'da çarın lüks arabasına bomba atılacaktı. Bunun dışında her halükârda Aleksandrovskaya ve Losovaya tren istasyonları arasında bir yerde suikast düzenlenecekti. Moskova'ya çok yakın bir yerde çarı yine yeni bir tuzak bekliyor olacaktı.

1 Bir verst eski Rus ölçü birimine göre yaklaşık bir kilometredir.

Halturin'in oynadığı salak rolü, saray hakkında umduğundan daha fazla bilgi sahibi olmasını sağladı. Saraydaki her şey kendisini büyülüyor, her şeyi soruyor, öğrenmek istiyordu ve üstelik bunların hepsi çok doğal bir şekilde yaşanıyordu. Kendisine 'görgülü ve soylu' davranma, örneğin sorulanlara nasıl cevap vermesi, nasıl konuşması gerektiği öğretildi.

"Elin neden ensende" diye bağırdı asker kendisine; "Soylu insanlar seninle konuşurken, elinle enseni kaşıyamazsın köylü çocuğu. Biraz daha görgülü olmalısın, dostum."

Saray hizmetçileri törpülenmemiş köylüyle dalga geçip eğleniyor ve kendisine eşek şakaları yapıyorlardı. Hizmetçilerin anlatımları Halturin'in yukarı katlardaki yaşamı tanımasını sağlıyordu.

İhtiyaç duyduğu her şeyi öğrenmişti. Bodrum katında bulunan odası direk çarın yemek odasının altında bulunuyordu. Eğer kendi yattığı odayı yeterli oranda dinamitle havaya uçuracak olsa, yemek yiyen çar, çöken yemek odasının duvarları altına gömülürdü.

Sarayın ayrıntılı bir krokisini çıkardı, yemek odasının olduğu yere bir çarpı attı ve bu planı, komisyonla irtibatı sağlayan Narodovolez Kvatkovski'ye verdi.

İkinci Aleksander saraya döndü. Yol boyunca kurulan tüm ölümcül tuzaklardan kurtulmayı başarmıştı. Kvatkovski Halturin'e suikast kararının alındığını bildirdi. Halturin ilk dinamit dolu paketleri bodrum katına soktu ve bir bavulun içinde sakladı.

Bir gece jandarmalar evi aradı. Herkes uykusundan uyandırıldı ve yataklarının yanma dizilmesi emredildi.

"Bavulunu aç!" diye emretti jandarma Halturin'e sıra geldiğinde.

Yatağın altında bulunan bavulun içine dizilmiş çamaşırların altına dinamit gömülü olduğunu bile bile, bavulu sakin ve rahat bir şekilde dışarı çekmek için çelikten bir irade ve özgüvene sahip olmak gerekir.

"Biraz elbise aldım sayın ekselansları" dedi Halturin kendine güvenen bir gülümseme ile.

"Mükemmel elbiseler."

Jandarma kullanılmış kirli elbise yığınının arasında elini gezdirdi ve yüzünü ekşitti:

"Kire bak! Dağlı!" Sinirli bir hareketle bavulu bir tekme atarak yine yatağın altına itti.

"Ne aradığınızı sorabilir miyim?" diye sordu Halturin jandarmanın ardından kapı kapanırken.

"Yoksa saraydan bir şeyler mi çalındı?"

"Ça-lın-dı!" diyerek taklidini yaptı marangoz ustası. "Çalınan hiçbir şey yok. Daha önemli meseleler söz konusu. Çara karşı suikast girişimi planlanmış. O kadar!"

Halturin ağzını ayırdı ve gözlerini ustasına dikerek baktı.

"Bir sosyalisti tutuklamışlar!" diye devam etti usta. "Yanında sarayın bir krokisini bulmuşlar ve çarın yemek odasının bulunduğu yere bir çarpı işareti konulmuş. Şimdi anladın mı kütük?"

'Kütük', Kvyatkovski'nin tutuklandığını anlamıştı.

Bu gece yaşandıktan sonra her şey daha da sıkı bir şekilde gözetim altına alındı. Saraya girerken ve saraydan çıkarken yoklama yapılıyordu. Koridorlara ve merdivenlere takviye nöbetçiler dikildi.

Devamlı yaşanan tehlike Halturin'in sinirlerini yıpratıyor ve sürekli dikkatli olmasını ve daha da özenli davranmasını gerektiriyordu. Buna ek olarak için için kan ağlıyordu, bu da kendisine acı yaşatıyordu. O, bu girmiş olduğu ve üzerinde yürüdüğü yolun yanlış olduğunu biliyordu. İlk başlarda İkinci Aleksander'in ölümünün siyasi özgürlüğü getireceğine ve kazanılan özgürlük ortamında işçi hareketinin büyüyeceğine inanmıştı. Bambaşka Birlikler oluşurdu, işçi gazeteleri gizlenmek zorunda kalmazdı. Fakat bu konuya daha fazla kafa yordukça, bu düşüncelerinin doğruluğuna daha az inanmaya başlıyordu. İmparatorluğun bir sistem olduğunu biliyordu. Peki ama bu sistem için ne kadar önemli olursa olsun, sadece bir dişliyi uzaklaştırmakla, koparıp almakla sistem yıkılabilir miydi? Her birey yüzlerce dinamit torbası ile donanmış olsa bile, sistem bireylerle değil, tam tersine yalnızca devrimci işçi sınıfı tarafından yok edilebilirdi.

Halturin aralık ayı sonlarında Lavrov yanlısı bir arkadaşını ziyaret etti. Kendisi bu anlayışlı ve sakin insana saygı duyuyordu ve uzun senelerdir süren dostlukları onları birbirine bağlıyordu.

"Sen bu konuda ne düşünüyorsun?" diye bastırıp içine akıttığı acıyla sordu. "Doğru yapıyor muyum? İşçi sınıfının gücünü yakından biliyorum ve kazanacağımızdan eminim. Buna rağmen yine de bunu yapıyorum. Anlıyor musun dostum! Ben tek başıma. Peki, ne olacak? Çarı öldüreceğim. Ama çarlık düzeni ölmeyecek, yaşamaya devam edecek."

Muraşkinzev Narodovolez, terörist değildi. O her türlü harekete karşı çıkan tipik bir Lavrov taraftarıydı. Ama Halturin'i dikkatle dinledi ve şimdi çarın öldürülmesi konusunda kendisine destek verdi.

Halturin, neşesiz bir halde arkadaşının yanından ayrıldı. Arkadaşının sunduğu gerekçeler kendisini ikna etmeye yetmemişti. Geceleri, Kış Sarayı'nın bodrum katındaki yatağına uzandığı zaman, kendisiyle bitmek tükenmek bilmeyen kavgasını sürdürdü.

Halturin bir defasında sadece işçilerin arasında rahat ettiğini, onların yanında bulunmayınca kendisini sudan çıkmış balık gibi hissettiğini söylemişti. Bu 'susuz bırakılan balık' duygusu, bu eziyetli yalnızlık duygusu düşüncelerindeki karışıklığı körüklüyordu.

Sonra karar verdi: "Gideceği yere gitsin, zaten bundan başka bir baltaya artık istesem de sap olamam."

İlgiyi üzerine çekmemek için, haddinden fazla zahmete katlanmak durumundaydı. Hizmetçilerin, nöbetçi askerlerin ve hatta aynı odayı paylaştığı jandarmanın bile sempatisini kazanmıştı. Kimse Halturin'den şüphelenmiyordu. Çarın odalarındaki işler diğer marangozlardan ziyade Halturin'e veriliyordu.

Bir defasında II. Aleksander, sarayına beklendiğinden daha erken geri döndü, çalışma odasına daldı ve yazı masasının başına geçti. Ansızın yazı masasının diğer tarafında parlak veremli bakışlı bir adam belirdi. Çar ve Halturin birbirlerine birkaç saniye bakakaldılar: İkisi de afallamıştı.

"Demek ki bütün Rusların çarı bu" diye düşündü Halturin. Çar da "Beni öldürecek" diye düşünmüştü, uyarı çanına ulaşmaktan aciz bir şekilde.

Bu esnada uşak belirdi ve marangozu odadan çıkardı.

Kvyatkovski'nin yerine gelen Şelyabov, Halturin'i sıkıştırıyordu:

"Çabuk ol Stepan. Polis ensemizde. İşler tersine dönebilir."

"Henüz yeterli oranda dinamitim yok" diye ısrar ediyordu Halturin. "Hepsini birden cehenneme yollamaya yetecek kadar dinamit olmalı. Bunun için yaklaşık olarak otuz pud[1] dinamite ihtiyacım var."

Şelyabov karşılık verdi:

"Kibalçiç bu konuda ikimizden daha bilgili. O üç pudun yeteceğini söylüyor."

Halturin Şelyabov'a düşman gibi baktı ve bastıra bastıra konuştu:

"İyi. Ama ya sizin bilgiç Kibalçiç'iniz değil de benim haklı olduğum ortaya çıkarsa, o zaman..." Eliyle karamsar düşüncelerin hepsini kovalar gibi bir hareket yaptı, uzun bir süre sustu ve karanlık bir biçimde ekledi: "Yarın cumartesi. Senin yanına bir sepetle geleceğim. Dinamiti ve patlayıcı maddenin üstünü örtebilmek için temiz çamaşır hazırla."

Bir gün sonra 4 Şubat 1880'di. Halturin'in şansı yaver gitti ve en son dinamit paketini de saraya sızdırmayı başardı.

Pazar yaklaşıyordu. Petersburg'u beyaz sis kapladı. Neva nehrinden şehrin derinliklerine, insanın iliğine kadar işleyen bir rüzgâr esiyordu. Bodrum katına huzursuz bir hava hâkimdi. Marangozlar kendi işlerine dalmıştı, hepsi meşguldü. Jandarma eri ailesinin yanına gitmişti.

Çarın öğle yemeği zamanı yaklaşıyordu.

Halturin, dinamit dolu bavulu ana duvarın yanına yerleştirdi, ateşleme fitiline bağlı olan dinamiti boruyu monte etti ve Peter Paul Kalesi'nin saati altıyı çaldığında fitili ateşledi. Sonra sarayın çıkışına

1 Rus ölçü birimine göre 1 pud, 16,38 kilogramdır.

doğru yöneldi: Nöbetçilerin önlerinden geçerken bir şeyler söylemesi gerekiyordu. Düşündü: "Bu küçük, suçsuz adamların olayla ne alakası var? Neden ölmek zorundalar?"

Halturin'in dizkapakları çözülmüş, titriyordu. Nefes alıp verirken zorlanıyordu, ama tüm bunlara rağmen sakin adımlarla ilerlemeli ve rahat olmalıydı.

Saraydan çıktıktan sonra aniden korkarak durdu: Ya fitil ateş almaz da sönerse?

Sis geniş meydanı kaplamıştı. Halturin eğilerek ve tüm dikkatini toplayarak Aleksander sütununa doğru ilerliyor, Şelyabov ile buluşma noktasına gidiyordu. Bir eliyle uzun paltosunun kıvrımını, diğer eliyle de eskimiş şapkasını tutuyordu. Rüzgâr kesik kesik esiyor ve sütunu çevreleyen demir parmaklığı sarsıyordu. Sisin içinden ansızın Şelyabov belirdi. Nerdeyse sütuna yapışık bir şekilde duruyordu. Halturin'e bakmadan her zaman sorduğu soruyu yöneltti:

"Durum ne?"

"Bitti" dedi Stepan boğuk bir tarzda ve bu sırada sözlerini onaylayan, kulakları sağır eden bir patlama duyuldu.

Her yandan düdük sesleri, boru, korna sesleri ve trampet fırtınaları yükseldi. Kalabalık toplandı. İtfaiye arabaları hızla yaklaştı.

Bir süre sonra kapıdan dışarı büyük ve ağır cisimler taşınmaya başlandı: Cesetler dışarı çıkarılıyordu.

Halturin bulunduğu yere sanki kök salmıştı.

"Çara ne oldu?" düşüncesi beynine vuruyordu.

Şelyabov Halturin'in elini tuttu:

"Gel, burası tehlikeli olmaya başladı."

Birden sinirleri boşaldı. Halturin onu sadece peşinden yürüyerek takip etti.

Büyük Podyaçeskaya sokağında, otuz yedi numaralı binanın dördüncü katında bulunan dinamit atölyesine çıktılar. Bir rahibeyi andı-

ran zayıf ve zarif ev kadını Vera Nikolayevna Figner, Halturin'e yardım etti, bir divana yatırdı ve tecrübeli bir doktorun becerisi ile kendisine damla verdi.

Halturin solgun ve zayıf düşmüş bir şekilde orada uzanmış yatıyordu. Son ay içinde gücünü yitirmişti, sadece son aylarda yaşadığı sinirsel gerginlik kendisini ayakta tutmuştu...

Ve şimdi aradan iki sene geçtikten sonra, Halturin Kış Sarayı'ndaki patlamayı bir kez daha yaşarken o denli heyecanlandı ki, Yegoriç ve Agafya Petrovna kendisini zorla sakinleştirebildi.

* * *

Günün birinde Şelyabov bir daha geldi. Getirdiği paranın yanısıra, iyi bir doktorun adresini de temin etmişti. "Stepan Nikolayeviç'i hiç tereddüde kapılmadan bu doktora götürebilirsiniz. İyileşmesi olanaklı ise, kendisi onu iyileştirecektir."

Akşam üzeri canayakın ve yaşlı doktorun yanına gittiler.

Halturin'in uyuyamaması konusunda anlattıklarını ve yaşadığı nefes darlığı sorununu gözlerini kapayarak dinledi, kendisine birkaç soru yöneltti ve aldığı cevaplara "Evet, evet", diye karşılık verdi. Daha sonra hastanın ciğerlerini ve kalp atışlarını dinledi.

"Oğlunuz mu?" diye Agafya Petrovna'ya sordu.

"Benim yavrum."

"Tüccar mısınız? Yoksa memur mu?"

"Vatan için yaptığımız kahramanlık için emekli maaşı alıyoruz", diye cevap verdi Yegor Petroviç, iki Georg madalyası ile süslenmiş göğsünü kabartarak.

"Ne kadar alıyorsunuz?"

"Dört Ruble değerinde gümüş."

"Peki, siz genç adam, hasta olmadan önce ne yapıyordunuz?"

"Çalışıyordum."

"Şimdi de çekiyorsunuz." Doktor ellerini yıkadı.

"Bu hastalığın tedavi edilebilmesi için para gerekiyor."

"Para buluruz, yeter ki o sağlığına kavuşsun."

Doktor kafasını salladı. Bu sessizce yapılan harekette ümitsizlik vardı. Halturin bunu anladı.

Barışçıl yaşam ansızın son bulmuştu. Stepan Nikolayeviç evde şunu söyledi:

"Artık başkasının sırtından yaşamaya ve başkasına yük olmaya son. Çalışmak istiyorum."

"Stepancık biraz daha bekle" diye öfkelendi iki ihtiyar.

"Hayır, artık zamanı geldi. Bacaklarım beni taşıyor, kafam çalışıyor, o halde artık bir şeyler yapma zamanı gelmiştir."

Kendisine yalvardılar, ikna etmeye çalıştılar, ama Stepan Nikolayeviç geri adım atıp aldığı kararından vazgeçmedi.

Bir gün sonra Kursk Demiryolu İşletmeleri'ne gitti. Kendisini denemek için orada bir iş verildi. Güçsüz ellerinin farkına varılmasına ve yaptığı iş tam beğenilmemesine rağmen, tesviyeci olarak işe alındı.

Daha ilk günlerde Halturin yanında çalışan iş arkadaşlarını gözlemledi ve birkaçını gözüne kestirdi. Kendilerini bir çay bahçesine davet etti. Masada, atölye ve diğer fabrikalardaki çalışma koşulları hakkında ihtiyatlı ve düzeyli bir sohbet gerçekleştirildi. İşçiler Halturin'i pür dikkat dinliyorlardı. Bardak ve kaşıklarla ses çıkarmamaya özen gösterdiler. Stepan Nikolayeviç aniden konuşmasını tamamlayarak "Bugünlük yeter artık", dedi, işçiler masadan kalkarken gürültü yapmamaya dikkat ettiler.

Yeni tesviyeci atölyede çalışmaya başladığı ilk andan itibaren saygın ve mükemmel bir kişilik olarak karşılandı. İşçiler iş anında onun öğütlerine başvuruyor, haksızlığa uğrayanlar onun korumasına sığınıyor ve hatta ustabaşı bile birlikte zor çizimleri tartışmak için kendisini bürosuna çağırıyordu.

Yavaş yavaş devrimci bir birim oluşmaya başladı: Başlangıçta beş kişiydiler, daha sonra on oldular. Kış ayları geldiğinde birimin üye sayısı otuza ulaşmıştı.

* * *

Aralık ayında bir akşam, Halturin atölyeden eve döndüğünde Yegoriç kendisine bir kâğıt uzattı ve sinirli bir tarzda konuştu:

"Artık bol bol böyle kâğıtlar gelmeye başladı. Şimdi herhalde kendi ayaklarının üzerinde durabilmene seviniyorlar!"

Üçü birlikte akşam yemeği için patatesleri temizlemek üzere küçük taburelere oturdu. Yegoriç eski bir asker marşı söylemeye başladı, ama kapı çalınca söylediği marşı yarıda kesmek zorunda kaldı.

Yarı kürk giyinmiş bir kadın içeri girdi.

Halturin, kadına selam vermek için ayağa kalktı. Agafya Petrovna, Halturin'in hareketlerinin değiştiğinin ve utandığının farkına vardı.

"Sonunda yine karşılaştık Vera Nikolayevna" dedi Halturin misafirin elini sıkarken. Ses tonunda ne heyecan, ne de sevinç vardı.

Yegoriç, her an can sıkıcı, hoş olmayan bir şey yapacağını düşündüğü misafirini dışlar bir tavırla izliyordu.

"Oturun hanım kızım!" dedi Agafya Petrovna.

"Uzun kalmayacağım" diye karşılık verdi Vera Nikolayevna Agafya Petrovna'ya gülümseyerek. "Sadece hastayı ziyarete gelmiştim."

Büyük bir çantanın içinden mavi iple özenle bağlanmış birkaç küçük paket ve birkaç kitap çıkardı. Elindekileri masaya bırakırken Agafya Petrovna ile konuşmasına devam etti:

"Ben hastaları bilirim", dedi. "Bir acı isterler, ardından tatlı isterler." Çantanın içine göz attı: "Hepsi bu kadar." Sonra çantayı Agafya Petrovna'ya doğru uzattı: "Çantayı siz alın, bana zaten gerekmiyor." Halturin'e doğru döndü: "Çok iyi görünmemenize rağmen, sizin için sevindim Stepan. Bu arada para durumunuz nasıl?"

"Bunların yerine bana Petersburg'ta yaşanan gelişmeleri anlatın." diye sözünü kesti Stepan düşünceli bir şekilde. "Petersburg'u ne kadar özlediğimi bir bilseniz Vera Nikolayevna!"

"Ben şimdi Odessa'da yaşıyorum" diye karşılık verdi Vera Nikolayevna. "Mavi deniz, mavi gökyüzü. Ve mavi, çok mavi özlem ve hasret."

"Yapılacak bir şey var mı?" diye sessizce sordu Halturin.

Figner daha da sessiz bir şekilde cevap verdi:

"Savcı olan General Strelnikov politik tutuklulara işkence yapıyor, ajanlar kullanıyor. Sıradan hücre üyeleri angarya cezasına çarptırılıyor. Onun yüzünden örgüt yeniden kurulamıyor, kurulma süreci ağır işliyor. Polis ve gizli polis emri altında çalışıyor." Figner aniden sarardı, dudakları titriyordu. Daha da sessizce ve neredeyse fısıldayarak konuştu:

"Ossinski, Antonov ve Bratner asıldığı zaman orkestraya 'Makarinskaya'yı çalmalarını emreden odur."

Stepan neredeyse duyulmayacak bir sesle:

"Birilerini götürmeye mi geldiniz?" diye sordu.

"Değişik nedenlerden dolayı" diye kaçamak cevap verdi Figner, "Yanısıra tabii birilerini götürmek için de..." diye ekledi çaresizliğini belirten bir edayla. "Çalışma zorlaştı. Ya insan eksiğimiz var, ya da onlar değişiyor. Zor Stepan."

Halturin kendisine verilen cevapta çaresizlik sezinledi.

"Sizi Odessa'da nasıl bulabilirim?" diye aniden sordu.

Figner, Stepan'ın gözlerinin içine onu anlamaya çalışarak baktı.

"Ne için?"

Halturin kısa bir an sarsıldı, ama birden sevinerek, mutlu bir şekilde cevap verdi:

"Ben deniz havasının hasta ciğerime iyi geleceğini düşünüyorum."

"Doğru Stepan. Bunu hiç düşünmemiştim. Sizi ağırlamak bana büyük mutluluk verir. Gulevaya Sokak 14. Yelena İvanova Kolossova'yı sorun, size tarif ederler."

"Alçak herif!" dedi Halturin keskin bir şekilde.

"Kim?"

"Şu savcı."

Figner gitti. Halturin paketleri açtı ve ihtiyarları yiyeceklerden tatmaya zorladı. Akşam yemeğini yerken birden şnaps içmeyi önerdi. Ev sahipleriyle kadeh kaldırırken konuştu:

"Odessa'nın şerefine!"

"Neden Odessa", diye şaşırdı Yegoriç.

"Güzel bir şehir" diye karşılık verdi Halturin düşüncelere dalar bir şekilde. "Mavi deniz, mavi gökyüzü."

Agafya Petrovna Stepan'ın coştuğunu, taşkınlık yaşadığını gördü. Bu durum onun pek hoşuna gitmemişti. İçki bardağını elinden aldı.

"Henüz daha içki içecek durumda değilsin."

Halturin, kafasını arkaya doğru savurdu ve elini uzun saçlarının üzerinden arkaya doğru gezdirdi.

"Bu dünyada ne kadar da çok alçak yaşıyor!" diye hiddetlenerek konuştu.

Halturin, Vera Figner'i iyi tanıyordu ve alışılagelmişin dışında, 'Narodnaya Volya' (Halkın İradesi) İnfaz Komisyonu'nun emir ve talimatını kendisine ilettiğini anlamıştı.

Tam da ona Ştrelnikov'u temizleyip, yok etme görevi verilmişti.

Kendisi de bu karara uymak durumundaydı: Disipline uyması gerekiyordu.

Peki demiryolu atölyelerindeki birimler ne olacaktı?

Henüz propaganda çalışmasının başına yeni geçtiği sırada gerçekten de gitmeli miydi? Kendini çok iyi ve çok rahat hissettiği bir dönemde, her şeyi olduğu yerde bırakıp tekrar 'susuz balık' olması gerçekten de gerekir miydi?

Neden Vera Nikolayevna'ya şöyle dememişti:

'Odessa'ya gitmeyeceğim! Ştrelnikov'u başka biri temizlesin!'

'Peki, bu başka biri kimdi?' diye hemen ardından kendi kendine sordu. 'Belki de önünde daha kocaman bir yaşam duran genç ve sağlıklı bir adam. Ya ben? Daha ne kadar yaşarım ki? Hayır, böylesi daha iyi. Bir ay daha erken ölürüm ve bu sayede bir genç yoldaşımın hayatını kurtarmış olurum.'

Bu düşünce Halturin'i sakinleştirip rahatlattı. Pencereden dışarı baktı:

'Odessa'da çalışmamı kim engelleyebilir? İvainen de orada, Çurkin de. Onlar da 'Kuzey Birliği'nin örgütlenmesi süreci içine aktif bir şekilde katılmış, sürecin içinde yer almışlardı. Neden hep beraber 'Odessa Grubunu' kurmaya çalışmasınlar? Kolya Bitkin de orada. Üçü de ayrı ayrı fabrikalarda çalışıyor. Ben de dördüncüsüne girerim. Sonra aynı anda hücre ve birim örgütleri kurup birleştiririz. Böylelikle bir işçi grubumuz olur. 'Güney Birliği' içinde yer alan birçok yoldaş da yakalanmadan kurtulmayı başardı.'

"Birlikte çalışılabilecek yeterli kadar adam var orada!" diye seslice konuştu. Düşüncelerinde 'Odessa Grubu'nun gelecekte yaşayacağı ve karşılaşacağı sorunları görmeye ve hayal etmeye başlamıştı bile.

Stepan Nikolayeviç, geceleyin çok geç saatte Moskova'yı terk etti. Vagon soğuktu. Yolculuğunun ilk iki gününde kendindeydi; yolculuk esnasında kendisiyle birlikte seyahat edenlerle oturdu, onlarla birlikte sıcak çay içti, günlük yaşamın sorun ve sıkıntıları üzerine konuşup tartıştı. Ama 31 Aralık tarihinde artık başını yastığından kaldıramaz duruma gelmişti: Bir yandan ateşi yükseliyor ve ağzını genişçe açarak, ağzından nefes alıp veriyor, diğer yandan da bacakları donacakmış gibi buz kesilip üşüyordu.

Halturin, 1 Ocak 1882 tarihinde hasta, yorgun ve bitkin bir biçimde Odessa'ya vardı. Faytona binmekten çekindi. Zaman bir hayli ilerlemiş olmasına rağmen sokakta bir sürü insan geziniyordu. Halturin, ağrılarının üstesinden gelip onları yendi; Kâh alnına rüzgâr vursun diye kasketini çıkarıyor, kâh soğuktan üşüyüp titrediği için iki büklüm oluyordu. Bu durumda Gulevaya Sokağı'na kadar sendeleye sendeleye yürüdü.

* * *

Stepan Nikolayeviç, yaklaşık olarak bir ay boyunca yataktan kalkamadı. Şimdi zayıflamış, kamburu çıkmış ve gözleri çukur olmuş haliyle Bayan Figner'in karşısında duruyordu.

"Birbirinizle tanışın. Bu Halturin, bu da Nikolai Şelyakov", diye kibar, narin, kız yüzlü, koyu sarışın öğrenciyi göstererek konuştu.

Şelyakov, ağzı kulağında gülümsedi ve beyaz dişlerini gösterdi. Halturin'in elini canlı bir şekilde sıktı ve ona olan hayranlığını gizlemedi:

"Gerçekten de siz misiniz? Ben sizin en azından yüz yirmi yaşında olacağınızı düşünmüştüm. 'Birliği' örgütleyen, grevleri yöneten Halturin, Kış Sarayı'ndaki Halturin. Ve siz sadece bir..."

"Yirmi beş yaşında" diye birden neşeli bir şekilde cevap verdi Stepan Nikolayeviç. Şelyakov'un bakışlarında gizlemediği hayranlık ve çocuksu temizlik Halturin'i hemen etkilemişti. Şelyakov Halturin'in gönlüne taht kurmuştu.

Şelyakov'u kucakladı.

"Vera Nikolayevna size benim alçağı ortadan kaldırmakla görevlendirildiğimi söyledi değil mi?"

"Yanlışın var dostum. Kurşunu ben sıkacağım. Çünkü birincisi ben çok iyi bir nişancıyım ve ikinci olarak da kurşun sıkıldıktan sonra hızlıca koşup kaçmak gerektiği ve ben bir geyik gibi hızlı koşabildiğim için ben sıkacağım."

Halturin, ayağa fırladı ve Vera Nikolayevna'ya dönerek keskin bir biçimde konuştu:

"Bu namussuzluk, alçaklıktır! Biz başka konuşmuştuk konuyu! Bu nedenle de siz benim yanıma Moskova'ya geldiniz!"

Bayan Figner otuz bir yaşındaydı, ama yine de yüz hatları bir genç kızın yüz hatlarına benziyordu: Arkaya doğru düz taranmış saçları, durgun gözleri, sarkık omuzları, koyu kırmızı, çocuksu kalın dudakları vardı. Halturin birden sakinleşti ve sanki bir çocuğu incitip küstürmüş gibi mahcup oldu:

"Affedersiniz Vera Nikolayevna. Ben herhalde biraz aşırı sinirlendim."

Vera Nikolayevna, Halturin'in ellerini tuttu, gözlerinin içine nazik ve sevecen bir tarzda baktı ve sıcak bir şekilde konuştu:

"Tam tersine Stepan. Beni hatta az bile azarladınız. Yerden göğe kadar haklısınız. Bir namınız var ve bu şeref size aittir. Ama siz hastasınız. Anlamanız gerekiyor Stepan, siz hastasınız."

"Tam da bu nedenden dolayı silahı ateşleyen ben olmalıyım" diye sözünü kesti Halturin. "Bana lütfen davaya hizmet etmek için son bir şans, son bir olanak daha veriniz. Zaten başka bir işe artık istesem de yarayamam. Şelyakov daha yaşamının başında. Onun bir silaha uzanmasına, tetiği çekmesine hiç mi hiç gerek yok."

* * *

Vera Nikolayevna General Strelnikov'un kullandığı yolları, gezdiği istikametleri saptadı. Roller paylaşılmıştı. Şelyakov kurşunu sıkacak, Halturin de paytoncu rolünü oynayacaktı. O Şelyakov'u suikastın gerçekleştirileceği yere götürecek ve suikast saldırısından sonra birlikte kaçacaklardı. Vera Nikolayevna bu maksatla bir hızlı at ve modern hafif bir at arabası satın aldı.

İlkbahar beklenmedik bir anda gelmişti. Ağaçlar yeşillendi. Güneş ışıkları taze yapraklar arasından sızıyor ve altını andıran küçük küreler olarak kaldırımlara düşüyordu. Halturin ve Şelyakov dönem dönem at arabası ile ana caddelerden, çoğunlukla sahil bulvarından, Fransız lokantasının ve başvalinin şatosunun önünden geçerek sahile gidiyordu.

Ştrelnikov'u bir yerde kıstırmak kolay değildi: Kendisini hedef alacak bir suikastın planlandığını öğrenmişti. Sık sık yolunu değiştiriyor ve çok ender durumlarda insan arasına çıkıyordu.

Vera, grup üyelerinin her an eylem için hazır bulunmalarını istiyordu. Ama Halturin bazen Şelyakov kendisini aradığında, otelde olmuyordu. Vera Nikolayevna bu durumdan hoşnutsuzdu. Bunu Halturin'e de söyledi:

"Bu hoşuma gitmiyor Stepan Nikolayeviç. Her saniye belirleyici olabilir. Ancak siz ortalıktan kayboluyor ve herhangi bir yerde işçilerle konuşup, sohbet ediyorsunuz. Bu durumda bütün planlarımız suya düşebilir ve Ştrelnikov yine elimizden sağ kurtulmayı başarabilir."

"Štrelnikov ne ki?" diye karşılık verdi Stepan cesaretini kaybederek. "Ayaklarımızın altına alıp, ezeceğimiz bir hiç. Ama Vera Nikolayevna sizden bir şey rica edeceğim."

"Neymiş?"

"Bana çok önemli bir hususta yardımcı olmanızı rica ediyorum. Çok insan tanıyorsunuz ve bayağı tecrübelisiniz."

"Sizi anlamıyorum" diye mırıldandı Vera Nikolayevna.

"Ben Narodovolzilerin sosyal bileşimi hakkında veri topluyorum."

"Şimdi mi Stepan Nikolayeviç?" diye sordu Vera şaşırarak.

"Böyle bir zamanda veri mi toplamak istiyorsunuz?"

"Zamanım çok kısıtlı" dedi Halturin sessizce. "Ama bu mesele çok acil bir mesele."

"Kim için? Niçin?"

"İşçi, birkaç sene sonra çarı devirip, fabrikatörleri defettiği zaman, belki de bu Narodovolzilerin kimler olduğunu, nereden geldiğini öğrenmek isteyecek..."

Halturin'in berrak ve iyilik dolu bakan gözlerinde çocuksu bir temizlik vardı. Yüzündeki gülümseme o kadar alevlenmişti ki, bu durum, Vera Nikolayevna'nın sohbetin başlangıcını unutmasına neden oldu.

"Size yardım edeceğim Stepan Nikolayeviç", diye karşılık verdi Halturin'in zayıf ve ıslak ellerini tutarak.

Söz konusu mesele komplo ya da suikast olunca Vera Nikolayevna tüm sevimli ve zarif kadınlığını unutup katı bir insana bürünüyordu. Ancak Halturin temizliği, isteklerinin saflığı, berraklığı ve gelecekte erişilecek zafere olan inancı ile kendisini silahsızlandırmayı başarmıştı. Son günlerinde ve hatta yaşamının son saatlerinde işçileri ne kadar da içler acısı bir hassasiyet ve kaygıyla düşünmüştü.

Ama Vera Nikolayevna, Halturin'in yaşamının son bir buçuk ayını nelerle doldurduğunu ve nasıl geçirdiğini bir bilseydi,

Halturin'in birden fazla birimi örgütleyip, birleştirdiğini, 'Odessa Grubu' tüzük ve programını oluşturduğunu ve tam da şu an Şevahovo dağlarında bu programı tartışmak üzere toplantı yapıldığını ve Halturin'in kendi evinden çıktıktan sonra, 'Güney Birliği'nin çalışma ve faaliyet yöntem ve metotlarını yoldaşlarına anlatmak üzere direk Harman Makineleri Fabrikası'na gideceğini bir bilseydi!

Bunların hepsini bir bilseydi? Büyük bir ihtimalle ses tonu bu denli sıcak ve samimi olmayacaktı.

* * *

Şelyakov 18 Mart günü öğle sonrasında otele geldi. Bir öğrencinin tören kıyafetini giyinmişti.

"Sağlık durumun nasıl moruk?" diye sordu dostane bir tarzda Halturin'in ıslak elini iki eliyle sıkarak.

"Nefis."

"Bu hiç de gerçek bir cevabı andırmıyor. Çünkü insan yirmi beş yaşında daha da iyi görünebilir."

Bu aralarında geçen sohbet Halturin'in canını sıktı. Son günlerde kendini gerçekten de çok kötü hissediyordu. Mavi gökyüzü, mavi deniz ve vanilya kokan ilkbahar havası kendisini hırçınlaştırıyordu. Yine gözüne uyku girmiyordu. Öksürük nöbetleri sıklaşmaya başladı. Sanki baharat kokan hava ciğerlerine ulaşamıyormuş gibi nefes darlığı yaşıyordu.

"Haklısın dostum" diye karşılık verdi. "Dinlenmem gerekiyor." Şelyakov Halturin'i pencereye kadar götürdü.

"Bakın Stepan Nikolayeviç, gökyüzünde bir tek bulut yok. Gökyüzü ve yeryüzü arasında, güneşin üzerine fışkıran kırmızı demetli bir ince ağ var. Orada, uzakta denizin sonsuz mavisi. İnsan buradan bile suyun sıcak olduğunu görebiliyor..."

"Çok iyi kalpli bir insansın!"

"Ben doğayı seviyorum" diye rüydaymış gibi karşılık verdi Şelyakov, "özellikle ilkbaharda. İlkbahar yaşamın başlangıcıdır. Ve başlangıçtan daha güzel ne olabilir ki? Anlıyor musunuz Stepan

Nikolayeviç, her şey önümüzde henüz. Çimen topraktan fışkırıyor, tomurcuklar kabarmış, çiçekler açıyor. Her şey güneşe yöneliyor, yaşamın, hayatın şarkısını söylüyor. Oh Stepan Nikolayeviç! Yaşam ne kadar güzel, ne kadar harikulade!"

Halturin, Şelyakov'un başını göğsüne bastırdı ve sessizce konuştu:

"Kolya gürültü ve hırıltıyı duyuyor musun? Ciğerlerimde kan var. Ben bitmiş, tükenmiş bir adamın biriyim. Ama sen, sen neden bu olaya karışıyor, onun unsuru oluyorsun? Git buradan. İşçilere yaşamın ne kadar da güzel olduğunu anlat. Birleşsinler, o durumda onlara hiçbir güç karşı koyamaz, böyle olunca kimse işçinin karşısında duramaz. BenŞtrelnikov'la tek başıma baş edebilirim. Sen git, git dostum."

Bir saat sonra otelden çıktılar. Gıcır gıcır faytonun cilası güneşin tüm sıcaklığında parlıyordu.

Sahil bulvarına saat altıya doğru vardılar. Fransız lokantasının açık terasında öğle yemeğini yiyen insanlar muhteşem atı izliyordu. Bayanlar ise, at arabasının üstündeki, gözlerin kendisine yönelmesine alışkın olan ancak bu bakışlara aldırış etmeden oturan yakışıklı öğrenciyi izliyorlardı.

Şelyakov, başvalinin sarayı önünde arabadan indi.

"Beni bir saat sonra buradan al!" dedi yüksek sesle faytoncuya.

Fayton uzaklaşıp gözden kayboldu. Zarif ve güler yüzlü Şelyakov iki yanı ağaçlarla kaplı yan sokaklardan birine saptı. Belediye binasının üzerindeki saat altıya çeyrek kalayı gösterdiğinde uzun boylu, şişko general lokantadan çıktı. Bir eliyle şapkasını tutuyor, diğer eliyle de sık bir ormanı andıran sakalını kaşıyordu. Lezzetli ve bol bir ziyafetten sonra hareket etmek zor olur. Ştrelnikov, bir bankın üstüne oturdu, cebinden puro kutusunu çıkardı, içinden kalın bir puro çıkarıp, yaktı.

Şelyakov, saate baktı ve hızlandı. Koşar adımlarla belediye binasına giden ana bulvara doğru yürüdü. Ştrelnikov'un oturduğu bankın solundan dolandı ve Şelyakov'un kendisini fark etmesine bile fırsat vermeden silahını çekip generalin kalın ensesine üç el ateş etti.

Štrelnikov sendeledi ve öne doğru yığıldı. Ağzındaki puro yere düştü ve puronun mavi dumanı kumun üzerinden havaya yükseldi.

Her şey o kadar hızlı, beklenmedik bir şekilde yaşanmıştı ki, yemek yiyen insanlar gördüklerine inanamadı. Štrelnikov'un yere yığılışını, öğrencinin kaçışını, bir kişinin önüne gelerek yolunu kestiğini gördüler. Silah sesi duydular ama kimse yerinden kımıldamadı. Öğrenci neredeyse görülemeyecek kadar uzaklaştıktan sonra bağırdılar:

"Katil! Yakalayın onu! Katil!"

Büyük bir kalabalık Şelyakov'un peşinden koşuyordu. Hiçbiri kimin yaptığını bilmiyordu ama buna rağmen bağırıyordu: "Yakalayın onu!" Şelyakov elinde bulunan iki revolver kurşunu sıkmasına rağmen, kendisini takip eden kitlede bir azalma yaşanmadı.

Çok uzaktan beyaz bir fayton hızla yaklaşıyordu.

Halturin, ayakta duruyor ve kalabalığa paralel olarak, Şelyakov'un hızla giden at arabasına atlayabileceği bir durumda sürüyordu. Taktığı şapkası vesilesiyle aristokrat sınıf mensubu olduğu anlaşılan bir adam Şelyakov'un ayaklarının önüne kendini attı ve vücudunu siper ederek onu yere yıktı.

Halturin arabadan atladı ve geniş adımlarla, nefes nefese arkadaşının yardımına koştu. Havaya ateş açtı ve bağırdı:

"Durun! Bir devrimci o! Sizden yana o!"

Kalabalık, Şelyakov'u bıraktı. Şelyakov ayağa kalktı ve tenha olan yan sokağa doğru koştu, ama nefesi kesildi, gücünü yitirdi: Giderek yavaşladı ve sonunda durdu. Ağzı son sınırına dek açılmış bir vaziyette duvara yaslandı ve sol eliyle neredeyse göğsünden fırlayacak olan kalbini kavradı.

Halturin, Şelyakov'u korumak için ona doğru koştu. Ama bir çerçi, sanki geleceğini önceden biliyormuş ve kendisini yakalamayı bekliyormuş gibi hazırda bekliyordu ve köşeyi döner dönmez kendisini yere serdi.

İnsanlar Halturin'in üzerine yığıldı. Kafasına ve göğsüne birbiri ardı sıra ağır darbeler indi...

* * *

"Yirmi dört saat içinde asın, itiraz yok" diye emretmişti çar.

Odessa Genel Valisi Gurko birinci sınıf Vladimir Nişanı'nm göğsünde parladığını görür gibi oldu. Peki ama, adam asmak için Rusya'da bile yerine getirilmesi gereken formaliteleri kendine göre nasıl ayarlayabilirdi? İfadelerinin alınması, savcı, bunlar olmamalıydı. Denetleme hâkiminin ve savcının üzerine düşenleri kendisi devralabilirdi. Ama hâkim meselesini ne yapacaktı? Mahkemenin resmî işlemlerinin gerçekleşmesi birkaç günü alırdı, duruşma da birkaç saat sürerdi. Ama bunların hepsinin karşısında bir de verilen emir duruyordu: Yirmi dört saat içinde asılacak.

"Ben mahkemede olacağım", diye kararlaştırdı genel vali.

Halturin dövüldü, işkence edildi. Ama gerçek kimliğini açıklamadı. Bir tek uyumak istiyordu, sadece uyumak. Ama uyumasına izin verilmiyordu. İki gün iki gece ifadesi alındı.

Petersburg'taki patlamadan sonra sinirleri gerilmiş, dayanamamıştı, şimdi ise ölüyordu. Halturin hücrede taş döşeme üzerine uzanıyordu. Dövüldü, acı hissetmedi. Kendisine yemek verilmedi, ama buna rağmen hiç acıkmadı. Kan kustu, farkında değildi. Bir umursamazlık kendisini kuşattı. Onu hayatta tutan bir tek düşünce vardı: Hiçbir şeyi ele vermemek ve kesinlikle konuşmamak.

"Yirmi dört saat içinde asın, itiraz yok."

Subaylar ve nöbetçiler cezaevinde bir cellat aradı. Mahkûmlara güleryüzlü davranıyor, kendilerinden rica ediyor, ikna edemeyince tehdit ediyorlardı. Hatta cellada iki yüz Rublelik ödül vereceklerini söylüyorlardı. Ama adli suçlular bu teklifi geri çevirdi. Cezaevi koğuşlarında şu konuşuluyordu:

"General Strelnikov olsaydı zevkle yapardık."

"Bu delikanlıya serçe parmağımı bile sürmektense, tüm generalleri kendi ellerimle boğmayı yeğlerdim!" demişti o dönem nam salmış olan bir haydut.

Sonunda bir cellat bulundu. Küçük bir kız çocuğuna tecavüz suçundan hapse atılan buruşuk suratlı, yaşlı bir köylü, iki yüz Ruble'nin çekiciliğine dayanamadı.

"Ama cellatlıktan anlamam."

"Bir şey olmaz", diye kendisini sakinleştirdi cezaevi müdürü, "Rosen sana yardım edecek. Kendisi doktordur. O anlar."

* * *

22 Mart 1882 sabahı sessiz ve ilkbahar ikliminin doğaya bahşettiği mutlulukla yeni bir gün doğuyordu. Halturin bodrumdan yukarı çıkarıldı. Bahar kokan havayı ciğerlerinin derinliklerine çekti, öksürdü.

Şelyakov yanına geldi, kendisine sarıldı, onu sımsıkı bağrına bastı ve dudağından öptü:

"Seninle birlikte ölme şerefini bana lütfettiğin için sana teşekkür ederim dostum."

Halturin kasıldı, bir an da olsa, içinde bulunduğu durgunluğu üzerinden silkip attı:

"Kolya Kolenka."

Aniden etrafındaki insanları, idam sehpasını ve mavi gökyüzünü fark etti. O bir şey, çok önemli bir şey söylemek istemişti, ama ne olduğunu hatırlayamadı.

Şelyakov idam sehpasının önünde durdu.

"Oh ne kadar da yüksek!" diye bağırdı ve basamakları saydı. "On dört!"

"On dört", diye mekanik bir tarzda tekrarladı Halturin.

Nikolai Şelyakov, idam sehpasına hızlı bir şekilde çıktı. Güneş denizin üstünde yükseliyordu.

"Güneş!" diye bağırdı Şelyakov. Celladı kenara itti, ilmiği boynuna geçirdi ve ayaklarının altındaki iskemleye sert bir şekilde vurarak fırlatıp attı.

Halturin'i sürükleyerek getirdiler. O nefes alma mücadelesi veriyor, öksürüyor ve her basamakta kan kaybediyordu.

Cellat ipi boynuna iki kez doladı ve düğümü beceriksizce çekip, bağladı. Generaller ve jandarmalar tedirgin oldu. Cellat sinirlendi, küfrediyordu. Titreyen korkulu parmakları ipi yenmeyi beceremiyordu...

Pyotr Anisimoviç Moiseyenko

'Yaşam bir mücadeledir'
P.A. Moiseyenko

I

Babasından Timofei Morosov'a, Nikolskaya fabrikasının yanısıra, dindar bir insanın oruçlu suratı ve bir de bir kurda mahsus açgözlülük miras kalmıştı. 1884 yılının ilkbaharında altmışıncı doğum günü kutlamasında hükümdar Morosov sülalesi etrafını çevirmişti, yaşgünü kutlanan adamsa pek de neşeli sayılmazdı. Sadece kutlamanın sonuna doğru ayağa kalktı ve gergin bir şekilde konuştu:

"Merhametli yüce tanrı soyumuzu aslında sağlam köklere dayandırdı, ama beceriksizliğimiz ve yetersizliğimiz sonucu babamızın mirasına gerektiği gibi bakamıyor, ona gerektiği şekilde sahip çıkamıyoruz."

"Mirası büyüttük!" diye araya girdi Gluhovskaya fabrikasının sahibi İvan Sahariç Morosov. Kendisi eğlenceye düşkün ve çok gürültülü bir yaşam sürüyordu.

Timofei Savviç'in kanı çekilmiş dudaklarını iğrenç bir gülümseme kapladı:

"Sen meselenin özünü kavramıyor, onu görmemek için ayak diriyorsun. Bir kriz patlak verdi. En güvenilir müşterimiz bile bizden uzak duruyor, malı artık bizden almıyor. Köylünün toprağı ve ekmeği yok, kalmadı. Toprak ağası devletin istimlâk ettiği toprak karşılığı kendisine ödediği paraları har vurup harman savurdu, çarçur etti. Dolu ambarlar ve üst üste dizili mal ve ürünlerimiz bize hiçbir kazanç getirmiyor, hiç faydası yok. Basma, pamuklu bez ve yarı kadifelerimizle Türkiye'ye girmeli, İran kapısına dayanmalı ve İngilizleri bu pazardan dışarı atmalıyız. Bunu bir tek fiyatları düşürerek becere-

biliriz. İngiliz, bir metre basmayı yirmi Kopek'e veriyorsa, biz aynı basmayı beş Kopek'e ihraç etmeli, beş Kopek'ten satmalıyız."

"Ama üretimi daha pahalıya mal oluyor", diye tedirgin bir biçimde karşı çıktı diğerleri.

"İşçilerin taleplerini daha az oranda yerine getirin, öne sürdüğü şartları kabul etmeyin!" diye karşılık verdi Timofay sessizce. Daha sonra masanın sonunda oturan Dianov'a döndü: "Mihail İvanoviç fiyatlarımızı daha aşağı nasıl çekebileceğimizi bize anlatır mısın?"

Nikolskaya manüfaktürünün müdürü Dianov, uzun suratlı ve büyük, etli burnunun üzerinde yaylı bir gözlük taşıyan bir adamdı. Cebinden bir not defteri çıkardı ve nazik, yumuşak bir şekilde defterde yazılı olanları okumaya başladı:

"1881 yılında manüfaktürümüzde çalışan işçilerin aylık ücreti ortalama olarak 11 Ruble 1 Kopek kadardı. İşçiye 1882 yılında 10 Ruble 1 Kopek ve 1883 yılında 9 Ruble 53 Kopek tutarında bir aylık ödüyorduk."

"Duydunuz mu?" diye sordu Timofay Savviç diğer aile fertlerine. "İşçi başına ücretleri bir Ruble oranında düşürüp, aşağı çektik. Şimdi on bin işçi çalıştırdığımı düşünün ve kafanızdan ne kadar kazandığımı bir hesaplayın."

"Bu yüzden başkaldırıp ayaklanıyorlar" dedi İvan Sahariç hem Timofei Savviç'i hedef alarak, hem de kendisini haklı çıkarmak için.

Doğum günü çocuğu sinirlendi:

"Peki, seninkiler, kendilerine on iki Ruble ödemene rağmen ayaklanmıyorlar mı? İngiliz'le rekabet etmek istiyorsan, kendi köleni saman yemeğe zorlayacaksın! Bir tek onun sırtından kazanarak diğerinin üstesinden gelebilirsin."

Timofei Savviç, babasının, işçilerin sırtından nasıl zengin olduğunu anlattı. İşçilerin içtikleri suya ve soludukları havaya dek her şeyi hesaplıyor, yeni çizme ya da kendi yaptıkları kötü ağaç kabuğu ayakkabıları yüzünden onları cezalandırıyor, düğünler ve yeni doğan bebekler için vergi alıyordu. Para cezası kesebileceği bir şey bulama-

yınca da, işçiler ceza almadıkları için cezalandırılıyor ve para cezası veriliyordu. Savva Morosov milyonlarını böyle kazanmıştı.

"Yenilik getiremeyiz. Hem içinden geçtiğimiz süreç buna müsaade etmiyor hem de aklımız elvermiyor."

Kardeşlerinden biri, "Çağımız değişti" diyerek İvan Sahariç'e destek çıkmaya çalıştı.

Timofei Savviç birden masaya yumruk indirdi:

"Hangi çağdan bahsediyorsun sen? Belki de grevden korkuyorsundur, haksız mıyım? Grev olmayacak! Rabbime bin şükür ki artık 1879 yılında yaşamıyoruz. Bu durum hem lehimize, hem de aleyhimize olabilir. Şimdi yokuş aşağı inmiyoruz, yokuş yukarı tırmanıyoruz. Yarzevskaya fabrika kapısına kilit vurdu, Morosov ve Berg Tula'daki fabrikalarını kapattı. Voronin ve Alekseyev de fabrika kapılarına kilit vurdu. Yeni dokuma fabrikası da haftanın sadece üç günü üretim yapıyor. Dokumacılar ne yapsın, nerde kalsın? Şehirlerde zaten yeterince, hatta haddinden fazla dilenci yaşıyor. Grev olmayacak!"

İvan Savviç, Timofei Savviç'ten daha mantıklıydı: Yayı çok daha fazla germek istemiyor, bundan çekiniyordu. Morosovlar, işletmelerinde çalışan işçilere ödedikleri bir dilenciye verilen sadakayı aratmayan düşük ücretler sayesinde, dört senedir süren krize dayanabilmişlerdi. Daha ne kadar aşağı çekilebilirdi ki ücretler?

İvan Sahariç sülalenin büyüğüne derin saygısını göstererek baktı:

"Haklısın Timofei Savviç. Noel bayramından sonra ücretleri düşüreceğim. İşimiz de aynı tempoda, aynı hızla ilerlemeliyiz."

II

Köy Nüfus Dairesi'nin cahil katibi tarafından adı kimliğine Pyotr Anisimoviç Moiseyenko diye kaydedilen Pyotr Anisimov Moiseyenok, Orehovo'dan geri döndü. Kendisi kısa boylu ve tılsımaz yapılıydı. Alaycı gri gözleri koyun derisinden yapılmış kasketinin

altından bakıyor ve çiçek hastalığı izlerinin kapladığı suratına çocuksu bir babayiğitlik katıyordu.

Moskova'da bir meyhanede oturmuş, geçmiş günlerin ve gelişmelerin mukayesesini yapıyordu ve sonunda hayallerinin kısa bir zaman içinde gerçekleşeceği sonucuna vardı. Buraya kadar teptiği yol hiç de kolay olmamıştı. Bu yol cezaevleri ve sürgünlerle doluydu. Bunların yanısıra kısmen kitabi bilgiler de oyalanmasını sağlamıştı; dostlarının yaşadığı şüphe ve güvensizlik ortamları da kendisini sık sık korkutmuştu. Tüm bunlara rağmen Pyotr Anisimoviç izlediği yoldan şaşmadı ve hep yüreğinin sesine kulak verdi. Neticede yüreği kendisine yalan söylemedi. Uğruna buraya, Morosovlar diyarına gelmesine neden olan grev olgunlaşıyordu.

Uğruna ağır bedeller ödemişti. Sibirya'da yaşadığı sürgün günlerinden sonra Orehovo Suyevo'ya, dokumacıların yanma, onların gözünü açabilmek umuduyla gelmişti.

Yedi ay Nikolskaya fabrikasında çalışmıştı ama işçileri işverene karşı koyma doğrultusunda kazanamamış, uyanmalarını başaramamıştı. İşçiler, Timofay Savviç'ten korkuyordu. Aralarından kimileri Timofay'ın bir sihirbaz olduğunu iddia ediyor, diğerleri fabrikada greve karşı dayanıklı bir büyünün yapıldığını söylüyordu. İşçiler sabah saat beşte işbaşı yapıyor, akşam saat sekize kadar çalışıyorlardı. Bazı günlerde iş çıkışları daha geç saatlere kadar sarkabiliyordu. Üzerinde daima beyaz bir önlük olan, kır saçlı ustabaşı Aleksander İvanoviç Şorin fabrikanın değişik bölümlerini kibirli bir şekilde dolaşıyordu. Dokumacılar akla gelen tüm fedakârlık ve çabayı göstermelerine rağmen, ödeme gününde, yaşadıkları on beş günlük cehennem karşılığında sadece dört Ruble otuz altı Kopek tutarında maaş alıyorlardı.

Moiseyenko'nun çalıştığı büyük dokuma tezgâhında yanında üç işçi daha çalışıyordu: Yaşlı bir kadın, on sekiz yaşlarında bir genç kız ve bir kız çocuğu. Küçük kız şıp demiş annesinin burnundan düşmüştü, o, annesine bir damla kadar benziyordu: aynı annesi gibi buruşuk, yine aynı annesi gibi aşırı derecede zayıf ve yine onun gibi yaşlı bir görünü-

me sahipti. Zayıf ve ince elleri uzun kemikli parmaklarını düzene sokmuştu. Neredeyse iç yüzü görülebilen saydam deri ile kaplı suratı âdeta korkutucu bir etki yaratıyordu. Başını kenara çevirdiğinde boğazındaki damar ve kirişler çok net bir biçimde görünüyordu.

Moiseyenko angarya cezasını tamamladığı uzaktaki Kansk'ta, Orehova'da çalışmaya karar verdi. Bu kararı verirken Morosovların diyarında işçilerin çok ağır yaşam ve çalışma koşulları olduğunun farkındaydı. Ama sonra burada, kendi gözleriyle gördükleri, tahminlerinin çok çok üstünde olmuştu.

Morosov on bin işçiyi çalıştırıyor. Hepsi de saçları dağınık, bakışları yorgun, zayıf insanlardan oluşuyordu. Çocuklar küçük, zayıf ve dalgın bakışlıydı. Cılız ve bitkin seslilerdi. Yeni doğmuş bebeklerin suratları ihtiyarlarınki gibi buruşuktu. Kâğıt kadar ince dudakları ve çukura düşmüş uslu ve büyük gözleri vardı.

'Yine de bu yaşayan iskeletler en şanssız ve en mutsuzlar arasında sayılmazlar', diye düşündü Moiseyenko. 'Onlar üç kişilik bir aile olarak ayda on beş Ruble kadar para kazanabiliyordu. Peki, ama eve ekmek götüren birileri olmayan, kendilerine bakan birileri olmayan aileler nasıl yaşıyor, ne yapıyordu?'

"Benim fabrikam benim imparatorluğumdur" derdi Morosov sürekli. Kendi yöntemleri vardı, kararları bizzat kendisi verirdi. Neyin suç sayılacağına, hangi cezanın kesileceğine o karar verirdi.

Moiseyenko, ücret defterinde dokumacı işçilerin adının yanında, 'dağ ayısı', 'küstah-saldırgan', 'özellikle tehlikeli', 'tehlikeli alçak' ve benzer yazılar görmüştü.

Ücretler son iki yılda beş kez aşağı çekilmişti. İşçiler bir dokuma tezgâhından bir diğerine, gündüz vardiyasından gece vardiyasına yetişmek durumundaydılar.

Morosov, ağını bir örümcek kadar akıllı bir şekilde örüyordu. Dehşet verici koşullarda çile çekerek, kan ağlayarak kazanılmış bir Rublenin yarısını kesiyor, işçinin çalışarak kazandığı son kuruşun bile belirli bir oranını elinden alıyordu. Bunların hepsini de ceza parası uygulaması ile hayata geçiriyordu. Ceza paraları için özel bir

tarife oluşturmuştu. İşe geç gelen 50 Kopek ödeyecek; ustaya kaba davranan 1 Ruble, sesli konuşan 40 Kopek, dövüş, kavgaya karışan 1 Ruble, kiliseye gitmeyen 50 Kopek ödeyecek.

İşçiler ceza paralarının altında inliyordu ve Morosov, hiç bıkmadan az kazandığını ileri sürüyordu, kendi deyimine göre batmıştı. Ve Morosov batmasın diye işçi son kuruşunu da vermek zorundaydı.

'Dokumacıları Morosov'a karşı ayaklandırmak gerçekten de başarılamaz mı?' diye düşündü Moiseyenko.

Yıkanma odalarında ve kışlalarda, sokakta ve birahanelerde işçilerle konuşuyordu. Kendisine hak veriyorlar, iç çekiyorlar ve şöyle konuşuyorlardı:

"Ne yapabiliriz: Morosov'a karşı gücümüz yetmez. Onun kölesiyiz."

Pyotr Anisimoviç en çok acı çeken, en hasar gören işçilere yöneliyordu:

"Sen bu konuda ne düşünüyorsun?"

"Ben varım, ama diğerleri..."

Moiseyenko, işçileri isyan fikrine kazanamadı. Sinirli bir halde Nikolskaya fabrikasındaki işini bıraktı ve Likino'da fabrikatör Smirnov'un yanında işe başladı. Ajitasyon burada daha da zordu. İşçi cehennemi üzerine konuşmaya başlar başlamaz, işçiler suratlarını çevirip gidiyor ya da sinirlenerek karşılık veriyorlardı:

"İlk önce bir Timofei Morosov'un oraya bak. Smirnov da bizi soyuyor ama hiç değilse açlıktan öldürmüyor."

Dokumacılar Smirnov'a, mahkûmlar biraz daha aydınlık hücrelere ne denli değer veriyorsa, aynı şekilde değer veriyorlardı.

1884 yılının Eylül ayında Pyotr Moiseyenko, Gluhov'un fabrikasında işe başladı. Burada da bir şey elde edemedi. Sonuçta dolaylı olarak gerçekleşmiyorsa, o halde yeniden aslanın inine inmeliydi ve kasım ayında tekrar Nikolskaya fabrikasında işe başladı.

Moiseyenko daha ilk gününde çok kaliteli mal çıkardı. Ustabaşı da bunu kabul etmek durumunda kalmıştı. İkinci gün büroya çağrıl-

dı. Denetleme Komisyonu üyesinin masasının önünde uzun bir kuyruk vardı.

"Benden ne istiyorsunuz?" diye seslendi Pyotr Anisimoviç neşeli bir şekilde.

"Sıra sana gelince bunu anlayacaksın zaten."

"Peki, ne zaman çalışacağını?" diye aynı neşeli tarzıyla devam etti Moiseyenko, kendinden emin, babayiğit bir şekilde diğer işçilere bakarak. "Kuyrukta beklemek bana hiçbir şey kazandırmıyor."

"Kapa çeneni" diye kendisine bağırdı denetleyici.

"Şimdi senin" diye aynı ses tonunda karşılık verdi Pyotr Anisimoviç; "beni korkutmaya çalışmana hiç lüzum yok, ben zaten korkağım."

Büroda bu yeni ve cesur işçiyi hayranlıkla izleyen yirmi civarında kadın ve erkek dokumacı toplanmıştı.

"Öne geç hadi." Pyotr Anisimoviç'i öne bıraktılar.

"İş defteriniz" diye sinirli bir şekilde homurdandı denetleyici.

"Nedenmiş o?"

"Ceza yazacağım, bezin kenarını kötü yapmışsın."

"Malı gösterin!" diye talep etti Pyotr Anisimoviç.

"Mal burada değil. Defteri alayım."

Pyotr Anisimoviç denetleyicinin havlamasını duymazlıktan geldi. Cebinden tütün tabakasını çıkarıp bir sigara aldı ve dışarıya doğru yöneldi.

"Mal burada değilse, defter de burada değil o zaman. Ve kenarı iyi olmayan bez meselesine gelirsek, bez kötü değil, iyi. Usta kendisi iyi olduğu konusunda imza attı."

Denetleyici ayağa fırladı, Moiseyenko'nun ardından koştu ve kollarını havada vahşice salladı:

"İmzalamış, ya da imzalamamış" diye bağırdı, "ben bu konuda bir şey bilmiyorum, bilmek de istemiyorum. Bozulmuş mal için belirlenen ceza deftere kaydedilmelidir."

Pyotr Anisimoviç dokumacılara döndü:

"Duydunuz mu millet? Kötü mal için ceza kesiliyor, iyi mal için de prim veriliyor, öyle mi?"

"Öyle" diye karşılık verdi dokumacılar alçak sesle de olsa.

"Duvarda asılı olan kurallar çizelgesi de böyle diyor. Ama siz primleri not etmiyorsanız, bu durumda defterime ceza ödeneği kaydetmeniz de anlaşılır ve kabul edilebilir bir durum değil. Ben bunu kabul etmiyorum. Görüşmek üzere."

Moiseyenko dokuma tezgâhının başına döndü. Cesareti kendisinden önce fabrikaya ulaşmıştı bile. Kadın ve erkek dokumacılar dokuma tezgâhına yanaştı. Öyle sessizce duruyorlardı orada ve yeni iş arkadaşlarının çalışmasını izliyorlardı.

Pyotr Anisimoviç gayretle çalışıyordu. Zinciri kuruyor, sıçrayarak kopan tezgâhın zincirini tutuyor, sonra gevşeyen bir vidayı sıkıyor ya da bir ilmik atıyordu. Aniden diğer dokumacılara döndü ve şarkı söyler gibi konuştu:

"Neden susuyorsunuz? Küçük çocuk musunuz siz? Yoksa Manna'nın gök kubbeden inmesini mi bekliyorsunuz? O zamanlar çoktan geçip gitti."

Moiseyenko'nun yakınlarında duran ihtiyar bir dokumacı kendisine karamsar bir şekilde karşılık verdi:

"Bu halkla bir şey yapılmaz."

Pyotr Anisimoviç ona şöyle dedi:

"Haklısın. Yoktan var olmaz. Ama bir şeyler yaparsan, belki bu durumda bir şeyler de değişebilir."

O günden sonra Moiseyenko, sırf kendi hedefleri için yaşadı. Her yaptığı sohbet ve konuşmasında Morosov'un yanındaki angarya işin farklı boyutlarını aydınlatıyordu.

Dokumacılar, sadece pis kokulu tuvaletlerde dinlenebiliyorlar, mahkûm gibi zincirlendikleri makine gürültüsünden ancak bu şekilde kaçabiliyorlardı.

Pyotr Anisimoviç günün birinde burada cebinden bir gazete çıkardı ve okumaya başladı:

"Daha ne kadar bu zorunlu, angarya işlere müsaade edecek, ses çıkarmayacaksınız? Fabrikatör nerdeyse patlama tehlikesi ile karşı karşıya kalana kadar kanınızı emdi!"

"Neler yazıyor gazeteler!" diye işçiler kafalarını sallayarak sevindi. Onlar, Pyotr Anisimoviç'in gerçekten de gazeteyi okumadığını fark edememişlerdi. Bundan sonra Moiseyenko işçilere çok 'gazete' okudu.

Hedefine hiç şaşmadan, emin adımlarla ilerliyordu. Akşamları kütüphaneye gidiyordu ve dokumacılar onun etrafına oturuyorlardı. Onlara kendilerini mücadeleye çağıran öykü ve şiirleri sesli okuyordu.

Moiseyenko doğal bir sanatçıydı. Çok güzel şarkı söyler, güzel çizer, şiir yazardı. Ama anlatımları çok daha özeldi. O okumaya başladığı zaman mühendisler bile eşleri ile birlikte sıraya giriyorlardı.

Moiseyenko ne yaparsa yapsın, sürükleyici ve coşkulu bir canlılıkla, büyük bir gayretle ve içten bir mutluluk ve huzurla yapıyordu işini. İster okusun ister şarkı söylesin, kendini o an yaptığı işe veriyor, kaptırıyordu: Elleri kelimeler ve mısralarla tam anlatılamayan, tam olarak belirginleşemeyen figürleri tamamlıyordu. Bir de yüzü üzgün, canlı, acı çektiği anlaşılan ya da kin dolu, sonra yine kazanmanın mutluluğu ile sarhoş olan bir hal alıyor, dinleyenlerine yazarın kelimelerinden daha fazla şey anlatıyordu.

Bir kez 'Stepan Rasin'den okudu. Bu okuma akşamında yüzden fazla insan bir araya gelmişti. O akşam Rasin'in Staniza bölgesinde genç Kazaklar ile eğlendiği bölümü seçmişti.

Pyotr Anisimoviç dinleyicilerine genç Kazakların bozkıra hücumları sırasında yaşadıkları şiddetli coşkuyu aktardı.

Moiseyenko'nun karşısında göze batan bir biçimde yakışıklı olan bir dokumacı oturuyordu. Vasili Sergeyeviç Volkov'un kahverengi gözleri hiç kısılmadan kendisini izliyordu. Moiseyenko'yu dinlerken

değişken yüzünde, kendisini uzun zamandır meşgul eden ve hüzne boğan sorulara yanıt arıyordu. Bu yeni işçi bir şey mi yapıyordu, yoksa sadece tiyatro sahnelerinde ve işçi karşısında anlaşılması zor, yabancı kelimelerle parlamak mıydı niyeti? Hakkında çok şeyler konuşuluyor, çok şeyler söyleniyordu, ancak bu söylenen ve konuşulanlar acaba doğru muydu?

Ne de olsa Volkov küçük ve çevik Moiseyenko'nun sesinde bir sabitlik, bir değişmezlik duymuş, buna tanık olmuştu. Bazen halkçı konuşma tarzı kullanıyor, bazen de kafesteki kanarya gibi ötüyor ya da karşısında duran, kendisini dinleyen insanların vicdanlarına sesleniyor, hepsini kavgaya çağırıyor, mücadeleye davet ediyordu.

Peki, sıra konuşma yerine başka şeyler yapmaya geldiğinde, hangi yetenek ve beceriyi gösterecekti? Dokumacılar çok değişmişti ve sadece küçücük bir kıvılcımla doğru yola gelebilecek kıvama erişmişlerdi. Peki bunu Moiseyenko gibi bir insan başarabilir miydi?

Pyotr Anisimoviç ḥâlâ okuyordu. İzleyicilerine bakıyor, gülümsüyor, masaya vuruyor ve kendisinin haklılığına inanan bir insanın edası ile konuşuyordu:

"Ben yağma ve talana çıkmadım, önüme başka
hedefler koymuştum.
Şanlı ve onurlu şeyler başarmak istiyordum.
Halka geri vermek istiyordum özgürlüğü,
Rusların ya da ulakların sadece kendilerine layık gördüğü,
Eskiden hep özgür olmuş halktan,
çaldıkları ve genel halkı hayvanlar
seviyesine düşürerek.
Yüce özgürlük kendini ayaklar altına aldırtmaz, ezdirtmez!"

Pyotr Anisimoviç son mısraları neredeyse fısıldayarak okuyordu. Kelimeleri salonun dinmek bilmeyen sessizliğinde bir ant gibi çınladı. Kısa bir aradan sonra sakinleşerek başka bir ses tonuyla devam etti:

"Bunun üzerine rahip karşılık verdi:
Sen istenmeyen misafir, bırak bu boş
hayalleri!

Kim çağırdı seni? Senden kim rica etti
halka kargaşayı taşımanı,
o daha henüz yeni evcilleştirilmişken?"

Moiseyenko oturduğu sandalyesinden ayağa fırladı, biraz öne doğru uzandı ve kendini izleyenlere öfke dolu bir bakış fırlattı:

"Rahip! Kim mi bizi çağırdı? Halkın iç çekişi
bizi çağırdı,
her gün rüzgârların bize taşıdığı
bizim sessiz ve hür sahillerimize!
Bizi halk çağırdı, kanlı gözyaşlarının
toprağı gübrelediği, oraya, bizim ağır
acı ve çilelerimiz
ve sonu gelmeyen idamların acısını çeken isimsiz.
Bizi, yaşamı artık kaldıramayan, taşıyamayan
herkes çağırdı.
Onlar hiç de öyle Rusların diyarında yaşayan az sayıda
insan değil!
Tanrı değil köleleri yaratan, ulakların asilzadesi yarattı uşakları
Tanrı huzurunda herkes eşit olduğu halde!
Hepsi aynı şekilde dünyaya geldi,
Ve hepsi ölecek. Hepsi yemek istiyor!
Aynı özgürlük onlar yaşadığı sürece
herkese muktedir olmalıdır!
Onlar için mahkemelerin kurulmuş olmaması,
Ulakların
işine gelir, kendileri sadece başkalarını yok ediyor.
Kendileri iyi yaşıyor, halkı düşünmüyor ve
onu hatırlamak bile istemiyorlar.
İyilikten anlamıyorlarsa, biz de kan aracılığıyla
kendilerine hatırlatırız.
Ve hatırlarına bir vuruşla getirebiliriz her şeyi.
Ve ulakları her tarafta yok ettikten sonra,
Kendilerinden geriye hiçbir iz, hiçbir eser kalmayınca,
O zaman bütün sinsilik ve tüm kötülükleri son bulacak.
O zaman Moskovadan imparatorluğun sınırlarına dayanana kadar
Rusların ülkesi hür ve özgür olacak!"

Dokumacılar donup kalmışlardı. Pyotr Anisimoviç'e kör gözlerle bakıyorlardı ve biraz önce işittiklerinin bir kitapta yazılı olabileceğine inanmadılar!

Mühendis, Nasarov Moiseyenko'ya doğru yaklaştı, kitabı elinden çekip alarak, başlığına baktı. Kitabın üstünde 'Sansür tarafından basılmasına izin verilmiştir!' açıklamasını okuduktan sonra etrafına şaşkın bir şekilde bakındı ve ansızın bağırdı:

"Dağılın! Tiyatro mu oynuyorsunuz burada?"

Dokumacı ve iplikçiler, boya kaynatıcıları ve ağartıcılar hepsi çıkış kapısına yığıldı. Volkov, sokakta Moiseyenko'ya yöneldi:

"Mükemmel okuyorsun" dedi. Moiseyenko'dan kendisini meşgul eden sorularına her ne pahasına olursa olsun cevap almaya kararlıydı.

Moiseyenko: "Bu güzel iltifatın için teşekkür ederim" diyerek sohbet etmekten kaçtı.

Heyecanlanmıştı. Anlatım sırasında dokumacıları izlemiş ve sözlerinin onların yorgun yüzlerini aydınlattığını, öfkelendirdiğini görmüştü. Dokumacıların üzgün gözlerinde ışıldamalar oluşmuştu.

"Sana sadece ben teşekkür etmiyorum, iltifat da etmiyorum" diye vurgu yaptı Volkov.

"Sen değilsen peki kim?"

Volkov, cevap vermedi. Pyotr Anisimoviç'i kenara çekti:

"Cevap ver sen kimsin?"

Pyotr Anisimoviç güldü:

"Soyadını mı öğrenmek istiyorsun?"

"Soyadını biliyorum. Ruhunda, kafanın içinde neler döndüğünü bilmek istiyorum."

"Öyle mi?" diye sordu Pyotr.

"Evet. Ben seni uzun zamandır izliyorum. Bazen senin gizli bir çıkış yolu bildiğini, bazen de oyun oynadığını, sadece şaka yaptığını sanıyorum."

"Sen nasıl bir gizli yol arıyorsun ki!"

"Daha iyi, daha güzel bir yaşama götüren yolu!" diye karşılık verdi Volkov sertçe.

Bu sırada dokumacılardan oluşan bir grup Moiseyenko'nun yanına yaklaştı.

"Anisiç arkadaşımız olmanı istiyoruz, bizimle işçi yurduna gelsene."

"Neden olmasın ki? Davet ederseniz tabii ki gelirim."

Volkov da yanlarında gitti. Evli olan işçilerin oturduğu üçüncü kata çıktılar. Küçük odada dört aile oturuyordu: İki ailenin tüm yaşamı odadaki iki yatak üzerine kurulmuş, diğer iki aile ise yerde kamp kurmuştu. Duvarlar koyu kahverengiye boyanmıştı. Tavana çok yakın bir alanda küçük bir lamba asılıydı. Oda bir cezaevi koğuşunu andırıyordu.

Koridorda hareketlilik vardı. Birileri iskemle ve tabure taşıyor, diğerleri fincan ve ekmek getiriyorlardı. Bir şişe de içki bulmuşlardı.

Moiseyenko başköşeye oturtuldu. Evin kadını Moiseyenko'nun önünde duran masayı örttü.

"Tabii ki böyle olmaz" diye protesto etti Pyotr keyifli bir şekilde. "Yaşıyorsak hep beraber yaşayalım, içiyorsak, birlikte içelim. İnsan nedir? Tek başına bir hiç. Ama eğer çok insan birleşirse, birlikten kuvvet doğar. Doğru mu Volkov?"

"Sen benim adımı biliyor musun?" diye şaşırdı Volkov.

"Belki de adından başka şeyler de biliyorum" diye karşılık verdi Pyotr Anisimoviç yarı alaycı, yarı da tahrik edici bir tarzda.

İhtiyar dokumacı sevinçli bir şekilde Moiseyenko'ya yaklaştı.

"Seni dikkatlice izledik Annisiç ve senin iyi bir insan olduğun kanaatine vardık. Bize akıl ver, doğruyu göster. Artık dayanacak gücümüz kalmadı. Allahın belası Timofay bizi tamamıyla baskı altına aldı. Örneğin benim beslemem gereken bir ailem var. Ben ihtiyar hasta halimle iki de torun besliyorum. Ben bu halimle onları ne kadar besleyebilirim ki? On iki gündür henüz değer biçilmemiş bir geniş köstebek derisi işi yapıyordum. Bordroları bugün geri verdiler. İçine 1 Ruble 25 Kopek not düşülmüş. Oniki günlük cehennem iş

için aldığım para bu kadar! Söyle bize Anisiç, biz nasıl yaşayacağız? Sen tanrı önünde bütün insanların eşit olduğunu okudun. Benim ve Morosov'un eşit olduğu nasıl söylenebilir?"

Moiseyenko hedefine bir adım daha yaklaştığını anlamıştı.

"Oturun. Böyle olmaz. Beni bir başpiskopos gibi başköşeye oturttunuz, kendiniz ise köşelere sıkışıyorsunuz. Bu doğru değil."

Herkes olabildiğince oturdu.

Pyotr Anisimoviç içkisinden yudumladı, ağzını sildi ve Volkov'a bakarak konuştu:

"Çok eski bir kitapta, uz ülkesinde yaşayan bir adamın hikâyesini okumuştum. Bu kitap İncil'di ve bu adamın adı da Hiob'tu. Hiob sabırlı bir adamdı. Ve kendisi bu kadar sabırlı olduğu için tanrı her şeyini elinden aldı. İlk önce tüm çocuklarını, sonra hayvanlarını ve tarlalarını aldı. Hiob tamamen yoksullaştı ve Morosov'un fabrikasında çalışan bizler gibi bir deri bir kemik kaldı. Sonunda ağır hastalandı ve karısı onu çöp yığınına attı: Burada kal ve katlanmaya devam et dedi. Tam da bu sırada Hiob'u kin ve öfke kapladı. Ve tanrıyla kavgaya girişti. 'Dünyaya haksız bir şekilde hükmediyorsun yüce tanrı. Sen kötü bir tanrısın, çünkü kendini dilencinin gözyaşları ile serinletip, ferahlatıyorsun. Tanrı o an dilenciden korktu ve Hiob'a şöyle konuştu: Al. Ve kendisinden aldığı her şeyi yine geri verdi: Çocuklarını, hayvanlarını, tarlalarını ve sağlığını."

Dokumacılar pür dikkat dinliyorlardı. Pyotr Anisimoviç sustuğunda hepsi birbirine anlamsız bir şekilde baktı. En sonunda ihtiyar dokumacı konuştu:

"Tanrı bir şey, Morosov başka bir şeydir. Tanrıyla boğuşursan belki bir şeyleri geri verebilir. Ama Morosov'la nasıl boğuşulur ki?"

"Neden olmasın?" diye keyifli bir şekilde karşılık verdi Moiseyenko. "Siz herhalde kimsenin Morosov'dan daha güçlü olamayacağını düşünüyorsunuz! Petersburg'da bir fabrika var, belki de duymuşsunuzdur, yeni pamuk-iplik fabrikası. Altı tane ortağı var. Morosov onların yanında hiç kalır. Morosov oradaki mülk sahibi

fabrikatörlerin yanında bir çerçi kalır. Onlar ya general, ya da meclis üyelerinden oluşuyor. Bunlar fabrikanın hissedarlarıdır. İşçi için onların general ya da meclis üyesi olması çok da önemli değil. Eğer onlar kendisini sömürüyorsa, onlara işçi tarzında yaklaşmak gerekiyor. Ve bir gün oldu, bir gün..." Moiseyenko birden ayağa kalktı ve kasketini eline aldı. "Ben size bunu ne diye anlatıyorum ki? Siz zaten anlamazsınız."

Dokumacılar sustu.

"Bu doğru değil" dedi Volkov, sessiz bir şekilde. "Konuşmaya başladınız ve sanki bize güvenmiyormuşsunuz gibi, konuşmanızı yarıda kesiyor, tamamlamıyorsunuz."

"Bize güvenmiyor" diye onayladı ihtiyar dokumacı karamsar bir şekilde.

"Niye size güvenmeyecekmişim? Ben size tabii ki güveniyorum. Ama bu tarz bir hikâyeyi dinleyip de ne yapacaksınız? Morosov'dan korkuyorsunuz siz. O size büyü yapmış!"

"Buna rağmen konuşmanı tamamlamalısın" diye ısrar etti ihtiyar dokumacı. "Belki de yaptığı sihir sonsuza dek sürmez."

Moiseyenko tekrar yerine oturdu, düşünerek tütün sardı ve sigarasını yaktı.

"Tamam, öyleyse anlatıyorum. Petersburg'ta yaşayan halk size benzemiyor, sizden değişik. O fabrikatörlerin ayağına kapanmıyor. Bir ağacın kabuğunu kopartırsanız ağlamaya başlar. Ama Morosov sizin derinizin içine işlemiş, bir ağaçtan bile daha ruhsuz, daha betersiniz. İnsan alın teri dökerek, kan ağlayarak kazandığı kuruş için kavga etmelidir. Fabrika sahibine izin verirseniz, kanınızın son damlasına dek emer. Petersburg'taki işçiler bunu anlıyor. Yeni iplikpamuk fabrikasında da işte böyle oldu. Michaelis bayramında işçiler işe gitmedi, çalışmadı..."

"Bu ne zaman oldu ki?"

"Yaklaşık olarak dört hafta önce. Bayram günü fabrika sahibi için eziyet çekmemiz gerçekten de gerekiyor mu? Generaller ve meclis

beyzadeleri tabii ki zarar etmeye tahammül edemedi. Bayram günü çalışmayıp eğlendiyseniz dediler, bu durumda eğlendiğiniz günü telafi edeceksiniz ve her gün onbeş dakika daha uzun çalışacaksınız. Bu durumda elli iki gün boyunca on üç saat yerine on üç saat on beş dakika çalışmaları gerekiyordu. Bu işçilerin hoşuna gitmedi, çünkü üretilen malı teslim ettikten sonra, dokuma tezgâhını temizleyip kayıt işlemlerini bitirene kadar zaten gece yarısı oluyordu. Ve şimdi de on beş dakika daha fazla çalışacaklardı.

İşçiler bu duruma karşı kendilerini savundu. Sonuçta olan oldu. Fabrikatörler bakana koştu. O da Kazak kökenli askerlerini gönderdi. Ama işçiler kendi taleplerinde direndi ve çalışmadı.

Özgürlük günlerinde fabrikatörün önceden işlemiş olduğu bütün suçlar ve hak gaspları tek tek sıralandı. Yaşamak için yetersiz ücret; gün yüzü görmelerini engelleyen bitmek tükenmek bilmeyen, uçsuz bucaksız iş günü; haksız ceza ödenekleri; her devredilen üründe kusur bulan, mal ve ürün denetleme kurularında çalışan denetleme personelinin yaptığı eziyetler ve mal denetleme kurulu içinde, işçiyi temsil edecek bir işçinin bulunmaması vb. gibi. İşletmeden uzaklaştırılması gereken hain ustabaşlarım da hatırladılar. Yani kısacası, yaşadıkları tüm eziyet ve rezilliği hatırlayıp mülk sahiplerine, fabrikatörlere şöyle dediler: Bizim taleplerimiz şunlardan ibaret, kabul eder ve yerine getirirseniz, tekrar işbaşı yaparız; ama ola ki kabul etmezsiniz, bu durumda bellerini bizim yerimize kamburlaştırmak zorunda kalacak olan kendi kızlarınızı dokuma tezgâhlarının başına koyarsınız."

"Peki, ne oldu? Kabul ettiler mi?" diye aralarından bazıları sordu.

"Elbette, taleplerini kabul ettiler", diye zafer kazanmış bir edayla cevap verdi Moiseyenko. "Peki neden? Çünkü herkes taleplere sımsıkı sarıldığı için. İlk başlarda elli civarında işçi tutuklandı. Ama işçiler buna rağmen işe gelmedi. Fabrikatörlerin işyerleri kapatıldı, işçiler aç kaldı, ama işe de gitmedi. Veliahta mektup yazdılar: Taleplerimizin hepsi kabul edilene kadar işe başlamayacağız. Ve polisin tutukladığı yoldaşlarımızı da tekrar serbest bırakacaksınız..."

"Peki, veliaht ne yaptı?" diye öfkeli bir şekilde saçı sakalı birbirine karışmış bir dokumacı, vücudunun ağırlığını bir ayağından diğerine yükleyerek sordu.

Moiseyenko bu adama iyimser bir şekilde baktı ve kafasını salladı:

"Çarın veliahtından yardım mı bekliyorsun? Çok beklersin. O senin ve benim gibi insanları sevmiyor..."

Pyotr Anisimoviç bardağına içki doldurdu, içkisini içti ve ellerini ovuşturdu:

"Peki, akıllı köylünün hikâyesini bilenleriniz var mı?" diye sordu. "Bu köylücük bir gün şöyle demiş: Artık soba yanında veya pencere kenarında, sanki konsolosun size hediye getirmesini beklermiş gibi dışarıya baktığınız yeter. Çizmelerini giy namuslu, dürüst halk, trompetleri çal, sokakları inlet. Artık hediyeleri kendi ellerinle alma vakti geldi."

Yapılı, kırmızı suratlı ev kadını yaşlı dokumacının önüne dikildi ve meydan okuyarak konuştu:

"Size baskı yapıyor, eziyor, ızdırap çektiriyorlar. Daha ne bekliyorsunuz? Karıların ayaklanmasını bekliyorsunuz herhalde?"

Pyotr Anisimoviç ayağa kalktı, içeridekilere tek tek baktı:

"Konukseverliğiniz ve ikramınız için teşekkür ederim. Belki bir gün borcumun karşılığını ödeme fırsatım olur. Artık gitmeliyim. Benim yaşlı kızacak. Görüşmek üzere!"

III

Moiseyenko, Volkov'un kendisini takip ettiğini bildiği halde işçi barınaklarından etrafına bakınmadan çıktı ve arkasına hiç dönüp bakmadı.

Pyotr Anisimoviç görkemli dokumacıyı uzun bir süre gözetleyip izlemişti. Sonunda Volkov'un grevi örgütleme çalışmalarına katkısı olacağı sonucuna varmıştı. Ustabaşı Şorin'le konuştuğunda dokumacının suratını kin ve nefret bürüyordu. Bu kin ve nefretten korkan ustabaşı gözlerini Volkov'tan kaçırıyordu. Yıkanma odasında Moiseyenko'nun işaret ettiği düşüncelerini ilk önce o benimsiyor ve sık sık grev ve işçi hakları için mücadele konularında tartışıyordu.

Dokumacılar, kendisini, sakin karakteri ve anlayabildikleri bir tarzda, açık bir şekilde konuştuğu için sayıyorlardı.

Pyotr Anisimoviç, bir gün Stepan Rasin monoloğunu canlandırırken Volkov'un aşırı derecede heyecanlandığını görmüştü. Onun işçilere cesur ve korkusuz sözleri taşıyacağı kanaatine vardı.

Geç olmuştu. Fabrika binaları buzlu sisin içinde batmıştı.

O gün, "Benimle birlikte gel" diye aniden döndü Pyotr Anisimoviç. İkisi susarak ve hiç konuşmadan Pyotr'ın evine gitti.

Mutfakta açık fırında bir şeyler yapan Jekaterina Sasontovna karşıladı onları. Elbisesinin kollarını dirseklerine kadar katlamıştı, net ve sakin gözlerle Pyotr Anisimoviç'e bakıyordu.

Pyotr yanına yaklaştı ve ağzı kulağında sordu:

"Sen hâlâ çalışıyor musun?"

Yekaterina Sasontovna karşılık vermedi.

Moiseyenko koyun derisi postunu ve kasketini çıkardı, oturma odasına gitti. Masa başında erkek kardeş Grigori, kız kardeşçik Natalya, öğrenci Tatjana Yakovlevna ve Moiseyenko'nun sürgün yıllarından yoldaşı sakallı Luka İvanoviç Abramenkov, bir resimli kitap sayfalarını karıştırıyorlardı. Moiseyenko'nun babası sandığın üstünde kafasının altına bir yastık koymuş uyuyordu.

"Size misafir getirdim. O bizden..."

Yekaterina elinde büyük bir tencereyle içeri girdi:

"Patatesler pişti, yiyebiliriz", dedi nazik bir şekilde.

Ev kadını tencerenin kapağını açtığında ve baharatlı yemek kokusu odayı kapladığında, ihtiyar uyandı, sandığının üstünden kalktı ve konuşmadan, sessiz bir şekilde masadaki yerini aldı. Pyotr Anisimoviç yemek esnasında kızlara takıldı. Seyrek sakalları olan yaşlı adam düşünceli bir biçimde sessizdi. Yekaterina yavaş yiyordu, dudaklarının etrafında bir gülümseme dans ediyor, oyun oynuyordu.

Volkov bu ailede karşılaştığı her şeyi yadırgamıştı: İyi niyetli sataşmalar aile içinde çok büyük ve şefkatli bir bağlılığın olduğunu

hissettiriyordu. Aralarındaki başka büyük şeyleri kastettikleri sohbet, diğer büyük ve ağır bir yaşama işaret ediyordu. Ve hatta emin olmak için arada bir herkesin burada olup olmadığına bakıyormuş gibi etrafına bakınan suskun yaşlı adam da...

Sohbet fabrika ilişkileri, ustabaşılar, iş ve ceza ödentileri konularında değerlendirmeler üzerine şekilleniyordu. Konuşmalarında ümitsizlik yoktu. Hatta Luka İvanoviç'in konuşmalarında ufak bir sevinç hissediliyordu. Sanki Morosov işçileri, içinde yaşadıkları kötü koşulları hak etmişti ve bu durumdan kendisi sorumluydu.

Yemekten sonra, depo olarak kullanılan bir yan odaya geçtiler. Her tarafta rendelenmemiş, kabası alınmamış tahtalar duvara dayanmış ya da yerlere saçılmıştı.

"Burada oturacağız, çünkü burada konuşurken kimse tarafından rahatsız edilmeyiz", dedi Pyotr Anisimoviç basit bir şekilde ve tahtaların üstüne oturdu. "Bize şimdi ne yapmak istediğini, hangi hedeflerinin olduğunu anlat."

Volkov kendisinin şimdiye kadar üzerine konuşmaya cesaret edemediği büyük şeyin başlangıcının o an geldiğini anladı.

"Ben dokumacıları uyarıp harekete geçirmek istiyorum. Morosovlara karşı yeterince kin ve nefret birikti, sadece bu kin ve nefreti doğru hedefe yönlendirebilecek insan eksik."

"Peki, böyle bir insan bulunacak olursa, sen onunla birlikte yürür müsün?"

"Yürürüm Pyotr Anisimoviç. Ben Serpuhovo'da Konhin fabrikasında çalışırken bir grev yaşandı. Biz o zaman henüz işçilerle nasıl konuşulması gerektiğini bilmiyorduk. Başarısızlıkla sonuçlanması kendi suçumuzdu. Ama sen Pyotr Anisimoviç, sen bu işten anlıyorsun. Tam olarak seni çözememiş olsak bile senin bu konuda yeterince gücün olduğunu biliyoruz. Ne zaman asıl mesele tartışılsa, ortaya tam olarak tutuşturmadığın bir kıvılcım saçıp kenara çekiliyorsun. Arkadaşlarım senin eğlenmek için bunu yaptığını söylüyorlar. Ama

bana, sanki sen bizi deneyip, sınıyormuşsun gibi geldi ve hâlâ bizim böyle büyük bir iş için hazır olup olmadığımız konusunda tereddüt yaşadığını düşünüyorum."

"Peki, çok arkadaşın var mı?"

"Hayır, çok değil Pyotr Anisimoviç. Ama sen bize yolunu yordamını gösterirsen, Morosov'un bile karşısına çıkmaya hazırız."

"Bu zor bir yol Vasili Sergeyeviç. Mapushaneler ve Sibirya sürgünleri var yolun üstünde. Ben sizin bunlara göğüs gerip geremeyeceğinizden henüz emin değilim?"

"Yapacağız!" dedi Vasili Sergeyeviç kararlı bir şekilde.

Pyotr Anisimoviç, Volkov'un suratını daha iyi görebilmek için gaz lambasının fitilini biraz daha açtı ve lambada titreyen alev büyüdü.

"Ben fişlendim." Pyotr, anlatmaya başladı:

"Anlıyor musun Vasili Sergeyeviç ben fişlenmiş bir insanım. Bu nedenle tam da istediğim gibi davranamıyordum. Eğer öne çıkarsam jandarmalar beni hemen alır götürür ve ben ne davaya, ne de kendime yararlı olabilirim. Bu durumumu bir tek sen bilmelisin.

Sen benim mutlu, neşeli bir insan olduğumu söylemiştin. Hayır, Vasili Sergeyeviç bu sadece dışarıdan görünen. Benim ağır ve zor bir yaşamım var. Ben şimdi otuz iki yaşındayım ve şimdiye kadar bir kez bile gün yüzü görmedim. Annem öldüğünde beş yaşındaydım; O günden bu güne canı isteyen tekmeledi beni. Bir toprak ağasının yanında çalışıyordum, dayak yedim. On üç yaşındayken Moskova'ya geldim ve Guçkov'un fabrikasında işe başladım. İnce pamuklu bez üreten makinelerin başında çalışıyordum ve yine ekmek yerine dayak yedim. Fabrikadan kaçtım ve bir manava gittim, çünkü en azından burada artık aç kalmayacağımı düşünmüştüm. Ve yine aç kaldım ve dayağa maruz kaldım. Sonra evlenmek için memleketime geri döndüm. Hiçbir şeyim yoktu, hiçbir şey. Toprağım, belki üç çiçek saksısını dolduracak kadar az toprağım vardı. Ve sen Ssiçov bölgesinin toprağını tanırsın. Sırf kum.

Bu durumda karım Yekaterina'yla birlikte tekrar Moskova'ya gittim ve bir dükkânda tezgâhtar olarak işe başladım. Karım da aşçı olarak işe başladı. Cimri işverenle tartıştık. Sonra Orehovo'da Simin'in oraya gittim ve Dubrovskaya fabrikasında işe başladım.

Dokumacı yaşamı bir türlü hoşuma gitmiyordu. Anlayışlı insanlarla konuştum ama bu kötülük ve pisliklerin kaynağını bir türlü keşfedememiştim. Kendi aklımla bir yerlere varamazdım, ta ki okumam için bana bir kitap verilene kadar. Birden her şeyi anlar olmuştum. 'Yekaterina' dedim karıma, 'dinlesene bir, kitaplarda çar ve tanrı üzerine neler yazmışlar.' Ve kendisine okudum. Bitirdiğim zaman bana kocaman gözlerle ve soru sorarcasına baktı. Kızacağını sanmıştım. Bir köylü atasözü vardır: 'Çanak çömleği kırabilirsin, ama semaveri kıramazsın!' yani şu anlama geliyor: Bakanlara kızabilirsin, ama çara dil uzatamaz, ona yaklaşamazsın bile. Ve karşımda bir kadın, bir köylü kadını duruyordu. Yekaterina bana uzun bir süre baktı ve sanki kendisini ilgilendirmiyormuş gibi sonunda başını çevirdi. Düşündüm: Çarın canı cehenneme, onun yönetim biçimini şimdi yeterince biliyordum, ama tanrı konusunda daha büyük kuşku ve kaygılarım vardı. Karım da herhalde aynı kuşkuları taşıyordu.

Meseleyi tam anlayıp, çözmek istedim ve bir keşiş okulunu ziyaret ettim. Rahipler ne kadar da güzel yaşıyor: Etrafları karaçam ağaçları ile kaplı, kuşlar şarkı söylüyor. Ben tapınağa geldiğimde akşam ayini için çanlar çalıyordu, kilisede mumlar yakılmıştı. Ardına kadar aralanmış kapının eşiğinden dışarı doğru harikulade şarkılar çınlıyor ve kiliseden yayılan çan sesleri ile birleşip bütünleşiyordu. İnsanlar kiliseye giriyor, kör bir rahipçiğin kendilerine doğru tuttuğu büyük bir bakır tepsinin üstüne bozuk para koyuyorlardı. Rahip elinde tuttuğu tepsiye her para düşüşünde eliyle haç işareti çiziyor ve İsa aşkına hayırsevere teşekkür ediyordu.

O anda tuhaf bir sevinç ve mutlulukla tanrı evinden çıktım. Sanki kalbimde bir müzik çınlıyordu ve tanrı üzerine yazılanların doğru olmaması beni sevindirmişti.

Akşam üzeri, ormandaki patikada yürüyordum. Gökyüzünde yıldızlar parlıyor, ormanın gizli köşelerinde saklı deliklerden her türlü orman hayvanı çıkıyordu. 'Tanrının rahmeti' diye düşündüm.

Bu arada birden kör rahip bana doğru yaklaştı. O artık kör değildi, tam tersine sarhoştu. Ve yanında bir kız vardı. O da aynı şekilde sarhoştu. İkisi de, hayatımda çalıştığım fabrikalarda bile duymadığım küfürleri sayıp döküyordu.

Böylelikle yani kilise, çan sesleri, mumlar, melek şarkıları, kör rahipler sadece bakır tepsiye giden tuzak yemleriydi. Ve tanrı da buna dahildi, o da bir tuzak yemiydi. Ve ben böylece tanrıdan kopup iyileşmiştim.

Sonra Petersburg'a geldiğim; burada çalışan tüm insanların mutsuz olarak yaşadığını gördüm ve hayatımda ilk kez birimlere ve hücre örgütlerine katılmaya başladım.

Asıl insanlar onlardı! Onlardan bir şeyler öğrenebiliyordum. Aralarında mesela marangoz Halturin vardı. Senin gibi genç bir delikanlı, yakışıklı ve uzun boylu. O konuştuğu zaman kalbim kasılıyordu. Bir şey söylediğinde hemen kafama yatıyor, neyin nereye ait olduğunu hemen anlayabiliyordum. Sonra çilingir Obnorskiy ile tanıştım. Halturin haklarımız için mücadele etmemizi söylüyordu. Obnorskiy de Almanya ve Fransa'dan anlatıyor, bu ülkelerde işçilerin hakikat ve özgürlük için nasıl mücadele ettiğini dillendiriyordu. Bu ülkelerde de yeterince acı var. Fabrikatör ne yaptığını çok iyi biliyor. İşçileri zekâsını kullanarak sömürüyor. Bazılarını dövüyor, diğerlerinin ağızlarına bal çalıyor. Yeter ki birleşmesinler! İşçiler birbirlerine kenetlenip sahip çıkar, birlik olursa kendisi için kötü olacağını çok iyi biliyor. Ve o bu durumdan, ölüme korkuyor.

1877 yılında işimden ayrılmak zorunda kaldım, çünkü polis beni fark etmişti. Belki de kendi hatamdı. Sen hiç Pyotr Alekseyev isminde bir dokumacı hakkında bir şeyler işittin mi?"

"Evet."

"Onun büyük savunmasını olduğu gibi kopya çekip bütün kori-

dorlara, banyolara ve hatta bir kez de ustabaşının sırtına yapıştırdım. Biri beni şikâyet etti ve ortadan kaybolmam gerekti. Uzun bir süre işsiz kaldım. En sonunda Yeni Pamuk İplik Fabrikası'nda iş buldum. Burada da günde on dört saat çalışıyor ve yine açlıktan kıvranıyorduk. Kısacası her şey dokumacı Pyotr Alekseyev'in savunma konuşmasında söylediği gibiydi. Grev yaptık. Birisi veliahtın işçiler için çabaladığını, işçileri kayırdığını söyleyerek, veliahta bir dilekçe yazmak gerektiği söylentisini yaydı. Ben karşı çıktım. İnsanlara, çar fabrikatörlerden yanaysa, veliahtm işçiden yana olamayacağını, ekşi elma ağacında tatlı armut yetişmeyeceğini anlattım. İnsanlar inat etti. Bir dilekçe iletmek istediler.

Peki o zaman, diye düşündüm, illa olması gerekiyorsa, bu durumda bir dilekçe yazmak gerekiyordu.

Anişkov Sarayı'na gittik. Bizi içeri almadılar. Veliaht pencerede durmasına rağmen koruma görevlisi polis memuru kendisinin sarayda olmadığını iddia ediyordu.

'Ekselansları', dedim nazik bir şekilde kendisine, 'halk veliahtla konuşmak istiyor ve işçilerin durumunu iyileştirmesini kendisinden rica ediyor.'

General, nazik bir şekilde karşılık verdi: 'Fabrikanızda yaşanan koşullardan memnun ve hoşnut değilseniz, bununla yetinmek istemiyorsanız, o zaman daha iyi koşulların olduğu yere gidin.'

'Ekselansları' diye cevap verdim bunun üzerine, 'diğer fabrikalarda da aynı şekilde sömürülüyoruz. Biz sadece bir fabrika için rica etmeye gelmedik, tam tersine, bütün işçilerin adına konuşmak istiyoruz.'

General kızmadı.

'Fabrikalarda yaşam bu denli kötüyse, o halde köyünüze geri dönün' dedi ve bu verdiği son cevap oldu.

'Biz zaten oradan geliyoruz', dedim kendisine, 'çünkü yokluk bizi mecbur etti. Çalışmak zorundayız. Ailelerimizi geçindirmemiz gerekiyor. Ve geriye elimizde hiçbir şey kalmayacak kadar çok vergi ödemek zorundayız.'

General, vergiler meselesini duyduğu zaman sinirlendi ve beni tutuklattı.

Sarayın itfaiye garajma hapsedildim. Ama burada fazla yalnız kalmadım. Hemen polis şefi içeri girdi. Biraz öncekinden daha nazikti:

'Dinle beni sevgili dostum' dedi 'veliaht sizin için hiçbir şey yapamaz. Ama sen şimdi serbest bırakılacaksın ve evine gidebilirsin.'

General her zamanki gibi beni aldatmıştı. İki hafta sonra beni hapse attılar. Hapishanenin iyi ve güzel bir pansiyon olmadığını sen de bilirsin. Bana bir haydut muamelesi yaparak kelepçe taktılar ve polis gözetiminde Ssiçyovka'ya sürdüler. Ama köyde ne yapacaktım? Tekrar Petersburg'a kaçtım.

Fabrikada bana iş vermek istemediler ve bayanlara çiçek, zarif ve zengin baylara mektup taşımaya başladım, ama en fazla da reklam dağıttım. Karım Glasovskaya sokağında bir evde çalışıyordu. Kimlerin evimize girip çıktığını sorma. Halturin'le Obnorskiy evimizde gizlendi ve daha bir sürü polis tarafından aranan insan... Evimde Kuzey İşçi Birliği'nin programı tartışılıp onaylandı.

1879 yılının Ocak ayında Pamuk İplik fabrikasında ücretler düşürüldü. Ben o zaman daha henüz orada çalışmıyordum ama gelişmeler ve her şey beni ilgilendiriyordu. Pamuk İplik fabrikası işçileri greve çıktı. Ayakkabı fabrikası da işi durdurmuştu, aynı şekilde Yekaterinof fabrikası da. Atlı askerler bir gün grevciler topluluğunu parçalayıp, dağıttı. Yaşanan kargaşa anında beni de yakaladılar. Luka İvanoviç ile birlikte hapsedildim.

Aylarca yattık. Cehennem gibiydi. Cezaevindeyken nasıl mücadele edilebilirdi ki? Sadece açlık grevine yatarak. Ben komşumla duvara vurarak iletişim kurup, anlaştım ve açlık grevini başlattık. Beş gün aç kaldık ve istediğimiz her şeyi başardık. Luka İvanoviç hastaneye nakledildi ve biz diğerleri tevkifhaneye, soruşturma hapsine alındık. Buradaki yemek daha iyiydi ve hatta iki haftada bir yıkanma iznimiz vardı.

Cezaevinde bir şarkı yazdım:

Dinleyin, size şimdi anlatmak istiyorum,
Zenginlerin bizi nasıl soyduğunu, bizden nasıl gizli aşırdığını,
her parazitin, Kulakların ve polis ayak takımının.
Bizi uzaktan dikizleyen
Bakanlar ve çarlar
Rusya'yı çarın emirnameleri ile gübreliyorlar ki,
Kendisini daha iyi biçebilsinler.
Papazlarımız ve rahiplerimiz sarhoş,
Bizden gizlice para sızdırıp of çekiyorlar.
Çar, sen babacık, kurtarıcı,
Sen kötü çetelerin yüce başkanı
ülkeyi elindeki kırbaç ile
iyi yönetiyorsun,
usluları askerî mahkeme karşısına çıkarıyorsun,
tımarhane cezası ile ızdırap çektiriyorsun onlara,
dilencileri kırmaya çalışıyorsun,
mutluluğu ve özgürlüğü anlatan,
farklı düşünen bizleri,
kurşuna dizdiriyor ya da idam ediyorsun!

İlk olarak 1880 yılında hatırladılar bizi ve Sibirya'ya sürüldük. Yekaterina yanıma geldi ve bundan sonra Luka İvanoviç ile vatan Rusya'da seyahatimiz başladı. Cezaevi, tekrar cezaevi ve bir daha cezaevi! Koşullar her yerde aynıydı: Tahtakuruları, pis koku, küfürler. Hangi cezaevinde olduğumuzu ve hangi polislerle karşılaşmak durumunda kaldığımızı artık asla algılayamıyor, hiç seçemiyorduk.

Sonunda kış başlarında Kansk'ın arka taraflarında kalan bir köye geldik. Yazın sezonluk tarım işçisi olarak çalışıyor, kışın ava çıkıyorduk. Zordu ama yine de geçinebiliyorduk.

Durumu en kötü olan Luka İvanoviç'ti, çünkü kendisi aramızdaki en neşesiz ve melankolik kişiydi. Fakat Sibirya'da o bulanık düşünceleri kovalamayı beceremezsen kaybolabilirsin. Çar yaşamımızı önceden iyi tasarlamıştı, ya sarılıktan, ya da açlıktan telef olup gidecektik. Gücümüzü sakınmak zorundaydık, çünkü Sibirya'yı atlattıktan sonra, yine çalışmaların başına dönecektik. Bunun için çoğu gecele-

rimizi kitapların üzerinde geçiriyorduk. Böylelikle sürgünden geri döndüğümüzde yeni bilgilerle donanmış olacaktık.

1883 yılında nihayet çıkabildik ve Orehovo'ya gittik. Burada Morosov'un fabrikasında işe başladık. Çünkü o işçilere en fazla eziyet eden işverendi ve en fazla çaba burada sarf edebilir, büyük çalışma burada yapılabilirdi."

Volkov heyecanlıydı.

"Luka'ya bir baksana", diye onu sakinleştirdi Pyotr Anisimoviç.

"Benzi sararmış ve kan tükürüyor. Morosov'un oradaki işçilerin durumu çok kötü, ama Sibirya buradan da kötü... İşte böyle, çar bizim gibilere böyle davranıyor, kafamızı kaldırmamıza izin vermiyor. Yürüdüğümüz patika dar. Bu patika üzerinde geri dönemiyorsun. Bu patikaya ayak basmadan önce, nereye varabileceğini iyi düşünmek gerekiyor. Geri dönüşü yok."

Volkov basit bir şekilde konuştu:

"Hemen başlayalım."

IV

1884 kışı çok sert geçmişti ve son haftalarına dek şiddetli don hüküm sürmüştü. İşçi barınakları soğuk ve sigara dumanına boğulmuştu. Soba çok ender yakılırdı, yakıldığı durumlarda ise sadece yaş ağaç kullanılırdı. Taş döşemelerin arasından ve ince kapılardan içeri küflü bodrum havası sızıyordu. Lambanın etrafında, gaz lambasının alaca karanlık ışığının zorla deldiği mavimsi bir duman uçuşuyordu.

Kadın ve erkek dokumacılar öğle molalarında fabrikada kalırlardı. Koridorlara ve merdivenlere yığılır ya da dokuma tezgâhlarının etrafında çömelerek soğuk patateslerini yerlerdi. Sadece çocuklar ve ihtiyarlar işçi barınaklarında kalırdı. Sadece paçavra ve yırtık pırtık elbiselerle vücutlarını örtmeye çalışan ihtiyar ve çocuklar nemli, soğuk odalarda üşüyüp donarlardı. Ve çok ender durumlarda şansı

yaver giden bazılarına ölmeden çok kısa bir süre önce sıcak hastane yatağında yatma şansı doğardı.

Sonbahardan beri dokumacıların hepsi Noel bayramı eğlencesini düşünmüştü, ama 1884 yılı Noel bayramı da neşesiz, kederli ve donuk geçti.

Nikolskaya fabrikası müdürü Dianov, fabrika dükkânına veresiye mal vermemesini emretti. Müfettişler ve ustabaşılar, denetleme esnasında parçanın üstüne küçük bir toz taneciği bile konsa, ürünü sakat ürün diye kayıt ediyorlardı. Zaten vahim denilebilecek derecede düşük olan ücretler, bir kez daha düşürülürdü. Dokumacılar şimdiye kadar ayda on Ruble'ye kadar bir para kazanırken, Noel bayramından önce taş çatlasa beş ile altı Ruble arasında kazanır duruma gelmişlerdi.

Bayram günleri işçiler için daha bir dayanılmaz oluyordu. Kimileri kadınlarla dalaşıyor, sarhoş olma muradına erenler de kavga ve dövüş arıyor, başkalarına sataşıyorlardı. Bazı işçiler, ustabaşı Şorin'in penceresinin önüne gelip buradan kendisine beddua ediyor ve ona "fabrikatörün bahçe köpeği" diye bağırıyordu. İşçiler onu sırtlarına vurulan ağır zincirin ilk halkası olarak görüyordu. Kapıya Şorin'in karısı Yekaterina Vladimirovna çıkıyordu. O öğretmendi, iyi ve anlayışlı bir insandı. Üzgün mavi gözlerinde herkes için iyimser ve içten bir bakış bulunurdu. İşçiler kendisini seviyorlardı: İşçiler onu ilk başta çocuklarının öğretmeni olduğu ve Şorin'le dokumacılar arasında çıkan kavgalarda hep dokumacıların tarafını tuttuğu için severlerdi.

"Kanımı son damlasına kadar emdi o" diye bağırdı kendinden geçen çılgın biri, "Ben bu uyuz köpeği öldüreceğim. Bana ne yapabilirler ki? Beni en fazla Sibirya'ya gönderirler. Orası buradan beter değil ya!"

"Hadi evine git artık", diye Yekaterina Vladimirovna, alttan aldı. "Git hadi dostum."

"Peki, evde ne yapacağım?" diye bağırdı sarhoş adam. "Karım bana sanki bir öğle yemeği pişirebilecek mi? Ya da çocuğum bana gülümseyecek mi?"

Yerden bir avuç kar aldı ve öfkeli bir şekilde Şorin'in evine doğru fırlattı.

Noel günleri de gelip geçti. Fabrikada göze batan bir gelişme yoktu. Her şey eskisi gibiydi. Yüksek bacalardan eskisi gibi kara dumanlar gökyüzüne doğru yükseliyordu ve geniş kurt postu giymiş bekçiler gelip geçenleri gözetlemek için fabrika kapılarında oturuyordu.

Ancak fabrikada gerçekte huzursuz bir hava esiyordu. Tekrar tekrar dokuma tezgâhları duruyor ve transmisyon kayışları boş dönüyordu. Kadın ve erkek tüm dokumacılar, koridorlarda birikiyordu. Ustalar biriken kalabalığı tabii ki dağıtmaya çalışıyor ve ters tepki veren herkesin adını bir bir not alıyordu. Ama başarılı olamıyorlardı. İşçiler hemen fabrikanın başka bir yerinde toplanıyordu. Her yerde fısıldaşıyorlar ve birbirlerine göz kırpıyorlardı. Özellikle duman altı olmuş, insanın boğulabileceği yıkama odaları dolup taşıyordu.

Dokumacıların gözlerinde, duruşlarında başka, yeni bir şey vardı. Şimdiye kadar utangaç ve itaatli olanlar, beyefendiler gibi dik, göğsü kabarık ve kendinden emin bir tarzda yürüyordu. Yanından geçerken ustaya bir omuz atmadıkları, onun ayağına basmadıkları kalmıştı. Başka zamanlarda kayın ağacı ya da kırlar üzerine yazılmış kederli şarkılar söylenirdi. Şimdi söyledikleri şarkıları başkaldırı ve inat doluydu. Moiseyenko da ara sıra şarkı söylüyordu:

Hızlı dönüyor dokuma tezgâhı,

Dokumacıya rahat vermiyor...

"Susacak mısınız şeytanlar!" diye öfkelendi Şorin.

"Fabrika yönetmeliğinde iş anında şarkı söylenmez diye bir şey yazmıyor."

Şorin sanki arı sokmuş gibi Pyotr Anisimoviç'in üzerine doğru atıldı:

"Sen kimsin de bana talimat veriyorsun?"

Pyotr Anisimoviç, ağzı kulağında gülümsedi ve sakince karşılık verdi:

"Ben kimseyim. Sadece bir dokumacı. Ama siz bize söylediğimiz

şarkılar yüzünden iftira atıp, atamayacağınızı iyi düşünmelisiniz Aleksander İvanoviç."

Şorin kudurdu. Eskiden böyle tartışmaları bir yumrukla bitirirdi, ama bugün... Havada uyarıcı bir şeyler dolaşıyordu, ancak tecrübeli ustabaşı tam olarak ne olduğunu çıkaramamıştı.

"Hepiniz bana ceza parası ödeyeceksiniz!" diye bağırdı. Suratı dondu.

Moiseyenko ustabaşıya baktı:

"Aleksander İvanoviç biz açlığımızı unutup, bastırmak için şarkı söylüyoruz. Bizden ceza istemek günahtır. Aldığımız ücret ki bunu siz de çok iyi biliyorsunuz, çok cüzi bir ücrettir. Biz yok pahasına çalışıyoruz. Böyle devam ederse en sonunda biz büroya borçlu çıkacağız ve üstüne para ödemek zorunda kalacağız. Aleksander İvanoviç bizden baba şefkatinizi esirgemeyin ve bize yardım edin!"

Bu kelimeler iyi niyetli, hatta rica eder bir tarzda söylenmişti. Ama Şorin buna rağmen bu kelimelerin altında yatan ince alayı görmüş ve sinirlenmişti. Boğazını tıkayan sinirini bastırdı ve fısıldayarak konuştu:

"Ama cezayı yine de yazacağım. Sen tehlikeli bir adamsın!"

Dokumacılar ses çıkarmadı.

Volkov ve açık renk sakalı olan zayıf Şeluhin, Şorin tekrar bürosuna döndükten sonra atölyeyi terk etti.

Şeluhin bir saat sonra atölyeye geri döndü. Ancak kendi dokuma tezgâhının başına geçmedi. Sanki atölyede bir şeyler kaybetmiş gibi gözleriyle etrafı endişeli bir şekilde kolaçan ediyordu. Dokuma tezgâhlarının arasındaki dar koridorlarda gezindi ve bazı dokumacılara sessizce aşağıya inmelerini fısıldadı.

Volkov kendilerini boş ambarda bekliyordu.

"Bunu bir okuyun" dedi bir bildiriyi uzatarak.

Moiseyenko seslice okudu:

"Morosov bizi hayvanlaştırmak istiyor. Bugün şarkı söylememizi yasakladı, yarın da konuşmamız yasaklanacak..."

Daha sonraları, ambarda sadece Volkov ve Şeluhin kaldığı esnada Pyotr Anisimoviç bildiri üzerinde düzeltmeler yaptı. O, tüm fabrikatörlerin işçilerin kanını emdiğini, bunun kapitalistin doğasına mahsus olduğunu ve işçilerin mücadeleye katılması, kavgaya girişmesi gerektiğini yazdı. Dikkatli bir deyimle bildiriye politik bir karakter ve anlam kazandırdı.

Bildirinin ikinci bölümünde çalıştığı fabrikayı ele aldı. Moiseyenko, tüm yaşananları bir bir yazdı: On beş saate varan işgününü, gaddar ustabaşılarm zalimliğini, fabrika kantinindeki mal fiyatlarının yüksek olması meselesini, ceza paraları, kalitesiz iplik, işçi yurtlarının küçüklüğü, işçi kadınların ve kızların ustalar tarafından taciz edilmesi... hepsini tek tek yazdı.

"Çok güzel", dedi Volkov, Şeluhin'e tekrar gözden geçirilen bildiriyi uzatırken: "Siz ustanın alçakça tavırlarına anında cevap vererek ve halkı bildiriler aracılığıyla aydınlatarak tıpkı Petersburg'taki işçiler gibi davranıyorsunuz, tıpkı onlar gibi yapıyorsunuz. Bu çok iyi bir şey! Kızaran her köz, alevler yükselebilsin diye yelpazelenmelidir" dedi.

Şeluhin tekrar atölyeye döndü. Ama dokumacılar Timofay Yakovlev'in, Çugunov'un ve ihtiyar Fyodor Koslov'un kimseye görünmeden kayıplara karıştığını ve her kayboluşun ardından bir yeni bildirinin ortaya çıktığını, duvarlara asıldığını, koridorda herhangi bir yerde, holde yerlerde dağıldığını anlamış, sezmişlerdi. Hemen bildirilere yöneliyor, kafalarını uzatarak asılı bildirileri okuyor ve yüreklerine dolan yeni mutlulukla tekrar işlerinin başına, dokuma tezgâhlarına dönüyorlardı.

V

Fabrika bacaları her zamanki gibi tütüyor, dokuma tezgâhları sallanıyor ve binalar gürüldüyordu. Dokumacıların gözleri, gergin bir şekilde titreyen zincirlere bakıyordu. Suratları soluk yeşilimsi bir hal almıştı. Işıldamayan gözleri karanlık çukurlarına gömülmüştü. Her şey olağan haliyle yaşanıyordu. Ama dokumacıların yüreğinde yeşeren o

utangaç duygu, bazılarının gülümsemesinde, bazılarının da sessiz bir şarkı mırıldanmasında beliriyordu. Yoldaşlar söylenen şarkıya eşlik ediyor ve binanın tüm katlarına bir ikaz olarak taşıyorlardı. Hesaplaşma anının çok yakında olduğunu gösteren bir çağrıydı sanki.

Soğuk bir ocak günüydü. Saatler geçmek bilmiyordu. Şorin ve diğer ustalar işletme katlarında yaydan çıkmış ok misali dönüyordu. Keskin bakışları işçilerin üzerindeydi. Kızıyor ve küfrediyorlardı.

Ama dokumacıların canı çalışmak istemiyordu. Birçok dokuma tezgâhının boş döndüğüne şahit oluyorlardı. Volkov'un birbiri ardı sıra Yakolev, Koslov, Çugunov'u dışarı çağırmak için atölyeye girdiğini ve birlikte salonu terk edip ambara gittiklerini görüyorlardı. Yani yeninin oluştuğu yere. İlelebet parlayan ilkbahar güneşi gibi yaşamlarına girecek olan yeninin...

Sonunda paydos saati geldi! Dokumacılar yarım saat içinde dokuma tezgâhlarını temizleyip parlattı, tezgâhların etrafını süpürdü ve ustaların teftiş ziyaretini beklemeye başladı.

"Görünüşe bakılırsa bir an önce içmeye gitmek, sarhoş olmak istiyorsunuz herhalde?" diye homurdanıyordu ustalar.

"Morosov'un verdiği maaşla mı!" dedi aralarından biri.

Şorin sürdürülen sohbete kulak misafiri oldu ve bir akbaba gibi üzerelerine çullandı:

"Ne oluyor burada?"

"Önemli bir şey yok Aleksander İvanoviç" diye istekli bir şekilde karşılık verdi Moiseyenko. "Dokumacılar hürriyeti sezinliyor."

"Hürriyette ne demek?"

Pyotr Anisimoviç güldü:

"Unuttunuz herhalde Aleksander İvanoviç. Yarın Üç Kutsal Kral Bayramı, ertesi gün de vaftizci Johannes'in günü."

"Vaftizci de ne demek şimdi!" diye bağırdı Şorin; "Biz çalışacağız."

"Hiçbir kutsal şeye saygınız yok sizin Aleksander İvanoviç" dedi

Moiseyenko. Usta Pyotr Anisimoviç'i önlüğünden tutarak kendine doğru çekti:

"Ne hakla halkı kışkırtıyorsun sen?"

Moiseyenko hızlı bir hamleyle kendisine yapışan Şorin'in ellerinden kurtulmayı başardı, sessizce dokuma tezgâhının üstüne attığı paltosunu aldı ve giydi, Şorin'e tiksinerek baktı ve yavaş bir şekilde konuştu:

"Dikkat et Aleksander İvanoviç, çok ileri gidiyorsun!"

Usta kulaklarına inanamadı:

"Yürüyün dokumacılar!" diyen Moiseyenko sakin bir şekilde yoldaşlarına doğru döndü.

Önceden üzerine hemfikir olunduğu gibi yirmi dokumacı, fabrikadan çıkar çıkmaz Orehovo'ya gitti. Kalabalık kitle Konfeyevs'in lokantasında toplanmıştı. Uykulu lokantacı bu kadar çok müşterinin gelmiş olmasına şaşırmıştı.

Dokumacılar masanın etrafına sıkıştılar ve çayla çörek ısmarladılar, lokantacıyı memnun etmek için paralarını saydıktan sonra herkes için şnaps ısmarladılar. Bunun ardından da köyle ilgili meselelere ve hastalıklar üzerine yapılan can sıkıcı sohbetlerine başladılar.

Lokantacı, bir süre müşterilerine kulak kabarttı ve sonra tezgâhının ardına çekildi. Duvara yaslandı ve bir süre sonra uyuklamaya başlamıştı bile.

Pyotr Anisimoviç lokantacının uyumasını beklemişti.

"Buraya çay ve şnaps içmeye gelmedik", dedi. "Yedi Ocak resmî tatil günüdür ve Şorin tatil günü çalışmamızı istiyor. Morosov, büyük bir sipariş aldı ve bir an önce bitirmek istiyor. Bu sipariş sayesinde yüzbinler kazanacak. Bizse havamızı alacağız. Morosov kazanacağımız bir kuruş fazlalığı da yine ceza parası uygulaması ile elimizden almasını bilir. Öyleyse, tatil günümüzü kendimize neden zehir edelim, tatil günümüzde neden eziyet çekelim? Bu kaderle karşı karşıya kalmak için ne yaptık, hangi suçu işledik? Morosov'un buyruğuna girdiğimizden beri, sanki kendimize zarar vermeden bizi ayaklar

altına alabilecek ve üstümüzde tepinebilecekmiş gibi ayaklarına kapanıyoruz."

"Tabii ki bize zarar veriyor!" diye araya girdi Şeluhin.

"Belki sana zararı var, ama şunlara yok."

"Bize de zararı var" diyen bazı dokumacılar oldu.

Moiseyenko sert bir şekilde konuştu:

"Mademki size de zararı veriyor, o halde neden susuyorsunuz? Morosov'un sırtınızdan ne kadar kazandığının fakında değil misiniz? 1740 Ruble! Kütüphanede bir kitap var, bu söylediğimi oradaki kitaplardan kendiniz de okuyabilirsiniz. Peki, siz, bir yılda ne kadar kazanıyorsunuz? En fazla 180-190 Ruble. Bu ne anlama gelir? Ürettiğimiz her metreyi kanımızla suluyoruz ve Morosov bizim kanımızı altına dönüştürüyor. Peki, biz daha güzel, daha iyi yaşamak istemiyor muyuz? Yoksa böyle bir yaşamı elde etmekten aciz miyiz? Bu yaşama ulaşabilmek için gücümüz yetmiyor mu? Diğer fabrikalarda greve gidiliyor, biz ne yapıyoruz? Biz insan değil miyiz? Ailelerimiz aç, biz hayaletlere benziyoruz. Bir deri bir kemik kalmışız. Morosov'sa kanımızı emmekle meşgul. Grev yaparsak, bütün fabrika işi bırakırsa ve çalışmazsa, şalterler aşağı indirilirse, Morosov havaya hoplayacaktır. Aldığı siparişi yetiştirmek zorunda. Peki bunu kendisi için kim yapar? Yoksa kendisi mi dokuma tezgâhının ardına geçecek?"

"Doğru!"

"Ama ihtiyar Morosov çalışmayacak, o zaten çalışmak istemiyor. Bir tek paralarını saymak ister o."

İşçiler öfkeliydi. Ama Moiseyenko onları yatıştırdı.:

"Sürekli bağırıyorsunuz, ancak iş başa düşünce sözünüzün ardında durup durmayacağınızdan emin değilim. Fabrikadaki iş arkadaşlarınızı temsilen buradasınız, halkın temsilcilerisiniz. Atölyelerinize kefil olacak, sorumluluğunu alacak mısınız?"

"Evet, kefiliz ve sorumluluğu alıyoruz!"

Lokantacı uyandı.

"Ne istediniz?" dedi uyuklayarak.

"Biraz daha çay Konfeyiç!" diye karşılık verdi Pyotr Anisimoviç.

"Serpuhovo'daki fabrika", diye başladı Volkov, lokantacı tezgâhının ardına tekrar geçtikten sonra, "Morosov'unkinden daha küçük, ancak orada da aynı koşullar yaşanıyor. Orada da işçiye aynı eziyet çektiriliyor. Sonra bir hayli düşündük ve grev yapmaya karar verdik. İşçiler yıkılmadı ve iki gün sendelemeden ayakta durmayı başardı. Peki, bundan sonra ne oldu? Mülk sahibi denetlemeye teslim edilen her ürüne yüzde yirmi oranında zam yaptı. Morosov fabrikasında da aynı başarıyı sağlayamaz mıyız acaba, bu mümkün değil mi?"

"Mümkün!"

"Doğrudur, bu mümkün. Bunun için sadece tek yumruk olmamız gerekiyor. Ne demiş, birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için!"

Moiseyenko ayağa kalktı. Suratı katı bir hal almıştı. Dokumacılar ilk kez onu böyle görüyorlardı.

"Dikkat edin yoldaşlar. Önünüzde ciddi bir dava var. Morosov, bakana gidecek. Çünkü hükümet ve fabrikatörler birbirlerini destekler. Asker birlikleri yığılacak. Ama eğer birleşir, birbirimize sıkı sıkı kenetlenirsek, başaracağız, zafere kavuşacağız. İşçiler ne zaman birleşmişse, işverenler ve fabrikatörler dayanamamış, boyun eğmiştir. Kâra ve kazanca ihtiyacı vardır onların. Ve fabrika bacaları ne zaman ve nerede tütmez, orada kâr da olmaz. Yoldaşlar, bir de fabrika yöneticileri, amirler ve müdürlere karşı davranışlara, zorbalık ve şiddet uygulamalarına engel olmalıyız. Biz külhanbeyi değiliz, işçiyiz. Biz yağmalamak, talana kalkışmak ve gasp etmek için değil, sadece iyi ve mutlu bir yaşam için mücadeleye kalkışıyoruz. İşçi terbiye ve hassasiyetini korumalıyız ve memurların da bizim haklı bir dava uğruna mücadele ettiğimizi görebilmesi için, onurlu ve gururlu olduğumuzu göstermeliyiz. Taleplerimizi yazıp Morosov'un önüne koyacağız. Fabrikatör işçinin onurlu ve gururlu olduğunu görecek ve bizim şerefli tarzımızdan, dürüstlüğümüzden çekinmek zorunda kalacaktır. Fabrikatör bizim binbir çileye katlanarak ve ter dökerek kazandığımız aylığımızın yarısını zorla elimizden alan, gasp eden bir hayduttur. Biz onun yağma, talan ve gaspı-

na karşı kendimizi savunuyoruz. Biz sadece gerçeği arıyoruz. Ve eğer sağlam durabilirsek, bu gerçeği zorlayacağız. Adamlarınızla bunları konuşmalı ve onları bu doğrultuda ikna etmelisiniz."

Dokumacılar Moiseyenko'nun söylemek istediklerini çok iyi anladı. Birçoğu Moiseyenko'nun elini sıktı ve heyecanlanarak kendisini kutladı. Moiseyenko'nun bahsettiği yeni şey sanki şu an burada başlamıştı bile.

Moiseyenko, Volkov ve diğer on kişi, ileri sürmek istedikleri talepleri en ince ayrıntısına kadar tartışmak ve karara bağlamak üzere Suyevo'ya gitti.

"Şorin'in işine son verilmelidir. Dünya bu denli ahlaksız ve karaktersiz birini henüz görmemiş, tanımamıştır."

"Dianov da ondan geri değil!" diye Pyotr Anisimoviç kendilerini yatıştırdı. "Onların da sırası gelecek. Ama ilk başta ceza paraları, emek değerinin belirlenmesinde devamlı yaşanan kısıtlamalar, işçi temsilcileri ve zor yaşantımız konularında bir şeyler söylenmelidir. Bunlar ne kadar da çok bir baksanıza!"

Uzunca yazdı ve yazılan her cümle üzerine enine boyuna tartıştılar. Dokumacılar Morosov'un yanında çalıştıkları seneler içlerinde biriken tüm acıları taleplerin içine yerleştirmek istiyordu. Pyotr Anisimoviç bu taleplerin en temel ve en önemli olanlarını seçti.

Luka İvanoviç pazar günü Likino'dan geri döndü. Moskova Beyannamesi'ni de beraberinde getirdi. Tam okumuşlardı ki Volkov nefes nefese odaya daldı:

"Anisimoviç", dedi içeri girerken "işçiler Peski'ye Trofimiç'in lokantasına gitti. Seni de oraya çağırıyorlar."

"Niye?"

"Kendilerini yarı yolda bırakmandan endişeleniyorlar. Çok öfkeliler. Kadınlar onları daha çok dolduruyor."

"Kaç kişi var orada şimdi?"

"Elliden fazla adam toplandı."

"Gel Luka, gidelim", dedi Pyotr Anisimoviç sakince. "Bildiriyi

yanına al, oradakilere okursun." Ancak kapıda, heyecanlandığını belli etmişti. Volkov'u kucakladı ve gözlerinin içine şefkatli bir şekilde bakarak, hararetli bir şekilde haykırdı:

"Halturin! Kendini savunmana gerek yok dostum. Ben senin dün gece sabaha kadar işçilerle konuştuğunu ve hatta ihtiyar Vasenkov'u bile ikna ettiğini ve hiç uyumadığını çok iyi biliyorum. Her şeyi biliyorum. Halturin de böyle çalışırdı. Sen onun gibisin."

"Kim bilir nasıl sonuçlanacak" dedi Volkov, utanarak. Kendisi konuyu değiştirmek istemişti.

"Sonuç iyi olacak!" diye kendinden emin bir şekilde karşılık verdi Moiseyenko.

"Biliyor musun, elma olgunlaşmışsa, dalından kopup yere düşmesi için küçük bir esinti bile yeter. Ama sen, bu arada ağacı titizlikle salladın."

"Ben mi?" diye şaşırdı Volkov.

"Tamam, yani sen ve yoldaşların."

Volkov güldü:

"Doğru Pyotr Anisimoviç, ama bunu senin sayende başardık. Bu gücü bize sen verdin."

Lokantada toplanan dokumacılar, Pyotr Anisimoviç'i özel bir misafir karşılar gibi karşıladı. Herkes, ruhunda daha onurlu ve insanca yaşam için ümidin kıvılcımını alevlendiren esrarengiz dokumacı Pyotr Anisimoviç'in olabildiğince yakınına oturmaya çalışıyordu.

"İlk önce ayağımıza kadar gelen adamı dinleyelim" dedi Moiseyenko sessizlik sağlandıktan sonra.

Luka İvanoviç beyannameyi yüksek sesle okudu ve daha sonra Petersburg ve Moskova'daki işçilerin kendi çıkarları için nasıl mücadele ettiğini anlattı. 'Rus İşçilerinin Kuzey İşçi Birliği', marangoz Halturin ve çilingir Obnorskiy üzerine konuştu.

"İşçi Birliğimiz büyüdü" dedi Luka İvanoviç, "sayısı giderek çoğalan fabrikalar da gelişip büyüyor; ancak hayat her tarafta aynı köpek hayatı." Halturin ve Obnorskiy yardım etmek ve doğru yolu göstermek

için işçileri birlikte bir araya getirmeyi, örgütlemeyi kararlaştırdı.

İster Orehovo'daki Morosov ya da diyelim ki Petersburg'taki Tornton olsun, bu baylar kendi fabrikalarında imparator ve tanrıdırlar ve halk onların önünde dizleri üstüne çökmek, onların ayaklarına kapanmak zorundadır. Niye peki? Çünkü fabrikatör, istediği zaman, kendi isteklerine uymayan ve karşı koyan işçilerine karşı kullanabileceği yüzlerce Kazak kökenli askeri çardan alabilir de ondan. Ama eğer Rusya'da yaşayan bütün işçiler, kendi meselelerini hep birlikte halletmek için bir Birlik çatısı altında birleşir, örgütlenirse, o zaman çarın da kendilerine karşı yönlendirebileceği yeterli sayıda Kazak'ı olmaz."

Dokumacılar bu konuşmayı parıldayan gözlerle pür dikkat dinledi. Kendilerini ilk kez Morosov'un fabrikasında çalışan büyük bir işçi ailesinin fertleri olarak görüyorlardı. Bu hal içlerinde mücadele azmini uyardı.

Moiseyenko dokumacıların coşkusunu kullandı:

"Özgür olmadan, hayvan gibi ve hatta hayvandan da kötü yaşamak zorunda kalacağız. Ancak yüce hürriyetin kökü kurutulamaz! Kışkırtılan, baskı altına alman hürriyet ve özgürlük her yerde yüreklerde gizlenmekte ve büyük bir sabırsızlıkla geçmişle yaşanacak olan kanlı hesaplaşmanın gerçekleşmesini beklemektedir."

Moiseyenko dokumacıların kafalarında olgunlaşanları söze dökerek, ete kemiğe büründürüyordu. Onlar sadece ceza paralarını hayatlarından koparıp atmak için değil, yanısıra daha değişik, henüz adını koyamadıkları büyük, yüce şey için Morosov'a karşı kavgaya soyunduklarını hissediyorlardı. Moiseyenko'nun konuşmasından sonra bu büyük ve yüce şeyin hürriyet, özgürlük ve insanlık onuru olduğunu anlamışlardı!

Üçü birlikte eve gitti: Pyotr Anisimoviç, Luka İvanoviç ve Volkov. Luka İvanoviç'in nedense neşesi yerinde değildi. Moiseyenko ölçülü adımlarla yürüyor ve buz gibi havada, hafif sisin ardında beliren fabrika binalarını seyrediyordu.

Volkov heyecanlıydı; dokumacıların isyanı ve gelecekle ilgili

düşüncelerini paylaşmak istiyordu. Ama yanlarında yürüyen yoldaşları o kadar derin düşüncelere dalmıştı ki, onları rahatsız etmek istemedi.

Tarlalar ve kırlar, kış güneşinin ışınlarını kısmen pembe olarak yansıtan karla kaplanmıştı. Rüzgârın etkisiyle savrulan kar taneciklerı uçuşurken kıvılcım gibi alevleniyordu.

"İnsanlar çok korkutulmuş. Dayanamayacak, yıkılacaklar" dedi ansızın Luka İvanoviç.

"Özgürlüğü hisseder, yaşar ve bir kez olsun tadına varırlarsa, uslu kuzucuktan yırtıcı hayvana dönüşürler" diye kafasını çevirmeden karşılık verdi Moiseyenko.

"İnanmıyorum."

Pyotr Anisimoviç hızla kendisine doğru döndü:

"İnanmıyorum mu dedin? Pamuk-iplik fabrikasındaki daha mı kolaydı? Ne kadar sabırlı olmamızı gerektirmişti hatırladın mı? Ve en sonunda oradakiler de bizimle beraber aynı yolu yürüdü. Burada daha da zordu. İlk önce Morosov'un büyüsünün aşılması gerekiyordu. Sen de şahitsin. İnsanlar savaşmak, mücadele etmek istiyor. Büyücüden artık kokmuyorlar. Haklı değil miyim Vasili Sergeyeviç?"

"Haklısın."

"Dikkatli olun" diye karşılık verdi Luka İvanoviç.

Pyotr Anisimoviç yoldaşına sevecen bir tarzda ve içtenlikle baktı.

"Ah, Luka, sen hastasın, bunun için de yaşam sana yavan görünüyor. Yaşamdan zevk almıyorsun ve o sana istikrarsız görünüyor." Ardından beklenmedik tarzda ekledi: "Hadi gel, Utyos şarkısını söyleyelim."

Neşeli ve şen şarkı, karla kaplı tarlaların üzerine yayıldı ve buzlu havada oluşan hafif sisi delerek fabrika binalarına, soğuğa alışkın olan, tutkun ve ateşli başları ile gelecek gün üzerine tartışan dokumacıların buz tutmuş odalarına kadar sızdı.

VI

Grevcilerin planı daha başlangıçta başarısızlığa uğradı. Aktivistler pazartesi günü sabah erkenden, fabrika borusu henüz ötmeden önce, giriş kapılarını işgal etmek için fabrikaya gelmişlerdi. Ama planları önceden fabrika yönetimine uçurulmuştu. *Ve gece yarısından itibaren* coplar, demir çubuklar ve at arabası tekerlerinin içine yerleştirilen oklarla silahlandırılmış nöbetçiler bütün giriş kapılarını tutmuştu.

"Durmayın, yürüyün" diye işçilere çıkışıyor, onları sıkıştırıyorlardı. "Müdür yasakladı, burada duramazsınız."

Saat beşe doğru işçiler toplandı. Moiseyenko, Şeluhin, Yakovlev, Koslov, Çugunov ve İvan Nikiforov dokumacı ve iplikçilerle konuşup evlerine gönderiyorlardı. Ajitatörlerlerin üzerine çullanan nöbetçiler:

"Çabuk, hemen fabrikaya girin" diye bağırıyorlardı.

İplikçiler bir o yana bir bu yana kararsız bir şekilde yöneliyordu, en sonunda bir şeyler mırıldanıp, makinelerinin başına geçtiler. Dokumacılar henüz direniyordu. İş bırakmaya hazırlardı. Yüreklerindeki korkuyu tamamen söküp atmak için sadece sessiz bir başlangıç ve kararlı bir sözcüğün söylenmesi gerekiyordu.

Ama bu sözcük söylenmedi: Güvenlik ve bekçiler, etraflarındaki insanları toparlamaya, bir araya getirmeye çalışan aktivistlere kudurmuş kızgın köpekler gibi saldırıyordu.

Volkov yaklaştı. Moiseyenko Volkov'un gözlerinin kin ve öfkeyle parladığını gördü. Bir yerlerden bulduğu, ya da birinin elinden kopardığı demir boruyla nöbetçi ve bekçilerin üzerine doğru atılmaya hazırdı.

Moiseyenko Volkov'u eve götürdü.

"Üzülmen gerekmiyor delikanlı" diye kendisini sakinleştirdi. "Bugün olmadıysa, yarın olacaktır. İşçiler artık hakikatin, gerçeklerin peşini bırakmayacak. Sen Petersburg'ta planlanan randevu ve tarihlerin ertelenmediğini mi sanıyorsun? Bu da oldu. Sadece soğukkanlı olmak gerekiyor, dirayetini kaybetmemelisin. Sorumluluk ikimizde.

Sen cop ve sopayla karşılık verirsen, diğerleri pencere camlarını kırıp döker. Bu doğru olur mu?"

"Yüreğim sızlıyor Pyotr Anisimoviç!"

"Bende farklı mı sanıyorsun?"

"Ne yapacağız peki? Tekrar dokuma tezgâhının ardına mı geçeceğiz?'

"Dokuma tezgâhının ardına geçeceğiz ve dokumacılarla konuşacağız. Tasalanma: Bu grev, işçiler istiyorsa, olacak."

Volkov sakinleşti. Moiseyenko'nun derin inancı ona da bulaştı.

Dokuma tezgâhları uğulduyordu, bant kayışları acele ediyor, gaz alevleri etrafında toz bulutçukları uçuşuyordu. Dokumacılar karamsar gözlerle bakınıyordu. Şorin'in beyaz önlüğü bir orada bir burada görünüyordu. Ansızın ortaya çıktığı her yerde, ortalığı sessizlik kaplıyor ve bu sessizlik büyüyordu.

Yekaterina Sasontovna tarafından çalıştırılan Moiseyenko'nun dokuma tezgâhı da gümbürdüyordu. Kendisi onun dokuma tezgâhına yakın çalışıyordu. Pyotr Anisimoviç dokuma tezgâhının başında değildi.

Yıkama odasında yaklaşık otuz kişi toplanmıştı. Volkov kendilerini suçluyordu:

"Düşündüğümüzden farklı gelişti", diye kendilerini savundu dokumacılar, "bir kez daha deneyelim, ama bu kez kesinlikle başka bir yol denemeliyiz. Sen ne dersen o olacak."

İnce bir duvarla ayrılan yan odada kadın dokumacılar çalışıyordu. Pyotr Anisimoviç duvara vurdu:

"Kadınlar, siz ne diyorsunuz? Erkekler iş bırakmak istiyor."

Duvarın öte tarafından ince ve tok bir ses konuştu:

"Siz karılardan da betersiniz. Koyunsunuz hepiniz! Hiçbir şey beceremiyorsunuz!"

Küçük alaycı gözlü, çilli bir delikanlı Moiseyenko'ya yaklaştı; üzerinde babasının elbisesi vardı.

"Pyotr amca, ben gazın nasıl kapatılacağını biliyorum ve bütün fabrikayı karanlığa boğabilirim."

Bu fikir Pyotr Anisimoviç'i pek hoşnut kılmadı.

"Bunu ben de biliyorum oğlum, ama bunun için bir merdiven lazım. Ve merdiveni alırsak, usta bunun hemen farkına varır."

"Merdivene ihtiyacımız yok", dedi çocuk saygısızca ve kelimeleri uzatarak. "Merdiven biziz. Sen yeter ki söyle, kaşla göz arasında kapatırız vanayı."

Pyotr Anisimoviç'in yüzünde bir titreşim belirdi. Gözleri tekrar yaşam doldu. Elini delikanlının omzuna koyarak nesnel, objektif bir şekilde sordu:

"Kaç kişisiniz?"

"Üç kişiyiz. Biz üst üste çıkıp vanayı kapatırız."

Moiseyenko, çocuğu sanki kaçmasından korkuyormuş gibi kavradı ve dokumacılara soran gözlerle baktı.

"Hadi", diye fısıldadı Vasili Sergeyeviç onay vererek, "dokuma tezgâhlarınızın başına dönün. İşletme karanlığa bürününce de işi bırakıp avluya çıkın."

Dokumacılar atölyelerine geri döndü. Bir tezgâhtan bir diğerine doğru yayılan fısıldayışlar devam etti. Titreyen parmaklar durmadan ipin ucunu kaçırıyordu, gözleri desenleri seçemez oldu.

Moiseyenko çocuğu takip etti.

"Önden git, ben dikkat ederim."

Pyotr Anisimoviç koridorda durdu, usta eğer üç çocuğun canlı bir merdiven oluşturduğu ve ana vanaya uzandıkları köşeye doğru yönelirse, gerekirse zor kullanarak, şiddet yoluyla onu tutmaya, engellemeye hazırdı.

Aniden ışıklar söndü. Atölyenin içini kış karanlığı kapladı. Hasa bantları mavi renkte tavana doğru akıyordu. Aktivistler binanın bir katından bir diğerine koşuyorlardı.

Dokumacılar çıkışa yığıldı. Sanki birilerinin kendilerini engelle-

mek istemesinden korkuyorlardı. Moiseyenko, fabrikanın içini gezdi: Dokumacılar dokuma tezgâhlarını durduruyordu; bazıları üstlerini giyiniyordu.

Dokuma fabrikası tanınmaz hale gelmişti: Karanlık ve sessiz bir şekilde oracıkta duruyordu. Uzaklardan bir yerden Çugunov'un tok ve kalın sesi duyuluyordu: "Avluya çocuklar, avluya!"

Volkov, iplik fabrikasının pencere tahtasına çıkmıştı:

"Peki siz? Siz Morosov'un köleleri değil misiniz? Dokumacıların şalterleri indirmiş olması yoksa sizi ilgilendirmiyor mu? Yoksa Morosov'un size mubah gördüğünden memnun musunuz?"

Delikanlılar koşar adımlarla geldiler. Göz açıp kapamadan canlı bir merdiven oluşturmuşlardı. Oda tozlu karanlığa gömüldü. Burada da, odaya hükmeden karanlık kararsızlığı yenmeye yardımcı olmuştu. İplikçiler hızla atölyeden dışarı çıkıyordu.

Demir merdivenler üzerinde binlerce ayak tepiniyordu. Avludan gelen sesler gittikçe yükseliyordu. Kadınlar, çocuklar, ihtiyarlar, genç işçiler, herkes konuşuyor ve atılan kahkahalar iç içe geçiyordu. Hepsi de bu aydınlık kış gününe ve hiç beklenmedik özgürlüklerine kavuştukları için seviniyorlardı.

Müdür geldi. Yüzünü öfke bürümüştü. Ayaklarını yere vuruyor, bağırmak istiyordu. Ama kalabalık tehdit eder bir biçimde kendisine doğru yürüdü.

Dianov hemen sustu. Bir köpeğin sadık ve sevecenliği ile konuşmaya başladı:

"Yoldaşlar..."

"İt eniği senin yoldaşındır!"

"Kan emici!"

"Kemiklerin henüz sağlamken, defol git!"

"Bizden ceza paraları olarak aldığın paramızı geri ver!"

Dianov en sonunda işçileri konuşmakla yatıştıramayacağım anladı ve alelacele kaçtı.

Nöbetçi ve bekçiler, korkak köpekler gibi kalabalığa arkadan saldırmaya başladılar. At arabası tekerlerinde bulunan oklar ve coplarını havayı delerek sallıyor, işçilere iğrenç hakaretlerde bulunup küfrediyorlardı. Kitle hareketlenerek nöbetçi ve bekçilerin üzerine yığıldı.

Moiseyenko, mekanik atölyede işin durdurulmasını sağladıktan sonra, boyama fabrikasının avlusuna koştu. Volkov kendisinden önce davranmış ve boyacıların işi bırakmasını sağlamıştı. Tüm fabrika avlularında ve sokakta halk bir duvar gibi duruyordu. Her tarafta konuşmalar yapılıyor, mitingler oluşuyor ve heyecanlı kalabalık tüm konuşulanları mutlulukla onaylıyordu.

İhtiyar dokumacı Vasenkov ana giriş kapısının önünde yığılı olan iplik balyalarının üzerine çıktı. Sanki dua edermiş gibi yavaş ve dikkatli konuştu:

"Bu kadar aydınlık bir kutlama hayatımda görmedim. Büyücü bana nerdeyse bayılına derecesine gelene kadar ızdırap ve eziyet çektirdi. Böyle bir mutluluk yaşayacağımı hiç düşünmemiş, böyle bir anın hayalini bile kurmamıştım..."

Moiseyenko sevinçliydi. Eğer bu esnada Azrail kendisini almaya gelmiş olsaydı, kendisini şu sözlerle karşılardı: "Ben hazırım. Hayal ettiğim ne varsa gerçek oldu." Kendisine grevin gidişatı şu an pek de önemli değilmiş gibi geliyordu. Heyecanlı ve ilk defa özgürlüğün tadına varmış insanlar, bir daha artık o tozlu atölyelere köleler olarak geri dönmeyecek! Müfettiş ve ürün teslimatında bulunan denetleme elemanlarının bağrışmalarından, küfürlerinden artık korkmayacaklar.

Fabrikanın etrafı gümbürdüyordu ve bu gürültü rüzgârın kanatlarında, aynı yeni işçi bayramının çan sesleri gibi Orehovo, Suyevo ve Likino'ya uzandı ve yayıldı.

Uyuşuk Balyassin Moiseyenko'ya doğru koştu:

"Pyotr!" diye bağırdı, "İt oğlu it Morosovlar ortalıkta görünmüyor. Onlar kendi deliklerine saklanmışlar. Görüşebileceğimiz hiç kimse yok. Çara temsilci delege göndermemiz gerekiyor."

"Çara mı?" diye sinirlendi Moiseyenko, "Sen çarın kim olduğunu biliyor musun? O, fabrikatörlerin ve tüccarların çıkarını en ön safta savunan kişidir." Başka dokumacılar da yaklaştı ve Moiseyenko'nun etrafında toplandı. "Duydunuz mu?" diye onlara döndü. "Siz şu şarkıyı biliyor musunuz: 'Köylünün dilekçesi elçiye kelepçe taktırdı.' Bilmiyor musunuz? O zaman size anlatacaklarımı iyi dinleyin. Balyassin meselemiz, davamız çözülsün diye, çarı da işe karıştırmak istiyor. Birincisi hiçbir çar bize yardım etmez. Petersburglu işçiler çarın yanına, veliahta gitti. Hepsi tutuklandı ve Sibirya'ya sürüldü. Grev yapılan fabrikalardaki işçilerin üzerine ucunda kurşun paletlerin bulunduğu kamçılarla donatılmış askerler ve Kazaklar salındı. İşçiler işbaşı yapmaya zorlandı, şiddet yoluyla mecbur kılındı. Çar işte bunu yapıyor. Şu söz boş yere söylenmemiş ve çok doğrudur: Tanrı yükseklerde oturur, çar da uzaklarda, kim ki onun yanına gider, kendisini Sibirya'da bulur! Siz temsilcilerinizi felakete mi yollamak istiyorsunuz? Bu durumda bunu yapmak yerine İçişleri Bakanı'na bir dilekçe yazıp, yerel idarenin rüşvet aldığı konusunda şikâyetçi olduğumuzu, Morosov'un kendilerini satın aldığını ve halkın yerel idareye güvenmediğini belirtelim."

Moiseyenko'nun önerisi kabul edildi.

"Dilekçeyi kim yazacak peki?" diye sordu Balyassin.

"Sen yazsana."

Dokumacılar güldü.

"Balyassin kaşığını da sol eliyle tutuyor ya!"

Moiseyenko, genel gerginliği gidermek ve yatıştırmak için böyle konuşmuştu. O, işçilerin kan emici Morosov'dan öç alma vesilesiyle fabrikada bir katliama sürüklenebileceği tehlikesinden çekinmişti.

"Dinleyin millet. Dilekçeyi ben yazacağım ve size okuyacağım. Siz de onayladıktan sonra, Petersburg'a göndeririz. Ancak bu henüz hepsi değil. Uzun ya da kısa vadede yanımıza asker gönderecekler. Buna hazır olmalıyız. Doğru ve dikkatli davranmalı ve mümkün olduğunca ortada gözükmemelisiniz. Sadece evlerde toplanacağız. Ama en önemlisi herhangi bir kargaşanın olmaması, yaşanmaması-

dır. Biz jandarma ve askerin eline şiddet uygulamaları için koz vermemeliyiz. Gençliğimizin kendilerini kaybetmesine izin vermeyelim. Aramızdan biri belirlenenlere uymazsa, tüm halk tarafından cezalandırılacak. Siz bu konuda ne diyorsunuz?"

"Doğru!" diye karşılık verdi dokumacılar hep bir ağızdan.

"Ben de bunun doğru olacağına inanıyorum. Şimdi sizden istediğim, herkese burada konuştuklarımızı tek tek anlatmanız. Ama sokakta grup halinde yürümeyin, tam tersine ikişer üçer kişi birlikte yürüsün, daha fazla olmasın. Ve kargaşa, kavga, dövüş yok. Bunlar ne kadar az yaşanırsa, davamız o kadar güvende demektir."

Akşamları sokaklarda sessizlik hüküm sürerken işçi barınakları arı kovanı gibi vızıldıyordu. Koridorlarda ve odalarda tartışılıyor, insanlar birbirlerini ziyaret ediyor, akşam yemeğini birlikte yiyorlardı. Her şey sesli ve çabuk bir biçimde yapılıyordu. İnsanlar bir işe konsantre olamıyordu. İşçiler henüz doğru ve yerine oturan sözcükleri, doğru ses tonunu bulamıyor, tutturamıyordu. O gün yaşananlar alışılagelmişin çok dışında gerçekleşiyordu.

Hiç kimse işe geri dönmekten konuşmuyordu. Ama fabrika yönetiminin ortadan birdenbire kaybolması herkesin dikkatini çekmişti. Nöbetçi ve bekçiler bile sanki yer yarılmış da içine girmişlerdi.

"Kiminle görüşüp, anlaşma sağlayacağız?" Bu soru tüm odalarda tartışıldı.

Moiseyenko ve Volkov, tek tek binaları dolaşıyor, konuşuyor, anlatıyor ve ikna ediyorlardı. İşçileri direnişe hazırlıyorlardı, çünkü düşmanın da bu gece saatlerinde uyumadığını biliyorlardı.

* * *

Morosov kendinden geçmişti. Moskova'ya gelen müdür Dianov'u evinden dışarı attı ve kendisini yalancılıkla suçladı. Fabrikatör kölelerinin baş kaldırdığına ve ayaklandığına inanamıyordu. Nikolskaya fabrikasında yaşanan grev haberi Katay Gorod'u da tedirgin etmişti. Toptancıların hepsi Morosov'un evine yığıldı.

'Sanki bir cenaze törenine gelmişler' diye düşünerek sinirlendi

Morosov ve en sonunda grevin yapıldığına kendisi de inandı.

İki telgraf çekti. Biri Vladimir'de bulunan valiye gitmişti:

"İşçiler manüfaktürü tahrip ediyor, fabrika idaresi yardım almıyor."

İkinci telgraf ise İçişleri bakanı Kont Tolstoy'a yönelikti:

"Fabrikada işçi ayaklanmaları. İşçiler pencereleri, camları kırıyor. Zat-ı âlinizden derin saygılarımla ayaklanmayı engelleyebilecek tedbirlerin acilen alınmasını rica ederim."

Morosov fabrikayı gidip durum değerlendirmesini yerinde yapmayı bile gerekli görmedi. İşçilerin taleplerinin olabileceği aklının ucundan bile geçmedi ve altı saat sonra bakana ikinci bir telgraf çekti:

"Ayaklanma ve arbede artıyor. Okulun, büronun ve müdürün evinin pencereleri, camları kırıldı. Yönetim ve fabrika büyük bir tehlike ile karşı karşıya."

III. Aleksander kalın yazısı ile bakanın kendisi için hazırladığı rapora yönelik şunları yazdı:

"Ben bu gelişmelerin ardında anarşistlerin olduğundan endişeleniyorum."

VII

Salı. Sessiz ve berrak bir gün. Gece yağan kar parlak tabakalar halinde yeri kaplıyordu. Fabrika bacaları öne çıkmıştı. Gökyüzü bulanık değildi. Binanın kırmızı duvarları buz gibi havada sanki donmuşa benziyordu.

Volkov, yoldaşlarını etrafına toparladı. Moiseyenko da geldi. Biri fabrikatörlerin Suyevo'da bir ilan verdiğini söylemişti:

"Ceza paraları kaldırılacak, işçi ücretlerine yüzde on zam yapılacak."

Pyotr Anisimoviç aktivistleri bir araya getirmeyi önerdi. Çok kişi geldi. Suyevo'dan gelen dokumacı biraz önce yaptığı açıklamaları tekrarladı:

"İşte görüyorsunuz" dedi Pyotr Anisimoviç toplanan kalabalığa; "Biz, grevimizle hiç alakası olmayanlara bile zam yapılmasını başardık. Ve kendileri de greve çıkmış olsalardı, daha fazla ücret ve hak elde edebilirlerdi. Yüzde on değil de yüzde elli verilirdi onlara. Ama bunların hepsi yakında bizi de bekliyor. Şimdi taleplerimizi belirleyelim."

"Peki, onları kime vereceğiz, muhatabımız kim olacak?" diye tereddütlerini dile getirdi dokumacılar; "Burada kimse yok ki!"

Pyotr Anisimoviç, işçileri sakinleştirdi:

"Morosov geri gelecek. Büyük bir ihtimalle de masaya daha güçlü oturabilmek için askerlerle birlikte gelir. Fabrikatörlerin yöntemlerini henüz tanımıyorsunuz. Sonra yanlarında Kazaklarla birlikte gelmek için ilk başta saklanırlar. Biz sadece güçlü ve sağlam durmalıyız. Volkov'un söylediklerini hatırlıyor musunuz: Hepimiz birimiz, birimiz hepimiz için. Ancak böyle taleplerimizi kabul ettirebiliriz..."

Dokumacılar ve iplikçiler dalgın ve düşünceli bir şekilde etraflarına bakınıyorlardı.

Talepler listesini uzun uzadıya, kafa yorarak ve maddi, nesnel temellere dayandırarak tartışıp karar altına aldılar:

1 Biz işçiler, ceza paralarının geri alınmasını ve 1 Ekim tarihinden itibaren alınan üç aylık ceza paralarının işçiye geri ödenmesini;
2 Fabrikanın bütün işçilerinin ücretlerine üretim dalından ve yaptığı işten bağımsız olarak yüzde yirmi beşlik bir zam yapılmasını;
3 İşverenin sorumlu olduğu haksız ceza paraları ve düşük ürün değerlendirilmesi sonucu karşı karşıya bırakıldığımız yıpranmadan dolayı ve boş iş devreleri ve grev sürecini kapsayan dönemlerin ücretlerinin ödenmesini;
4 İşçilerin temsilcileri tarafından mal teslimat ve denetleme bölümlerinin denetlenmesini; ve yine temsilcilerimiz aracılığıyla mal teslimat ve kontrol bölümlerinde uygulanan keyfi ceza paralarının denetimini;
5 İşçilere baskı yapan ve onlara kaba davranan ustaların işten atılmasını;

6 Fabrika kantininde satılan gıda fiyatlarının düşürülmesi ve piyasa fiyatları ile eşitlenmesini talep ediyoruz...

Volkov talepleri temize çekerken, Moiseyenko bakana sunmak üzere yazdığı mektubu okudu. Dokumacılar ve iplikçiler önerilerini sunarak, düzeltmelerini ekledi. kimi kelimeleri zayıflatıp kimilerini güçlendirdiler.

Ansızın sokakta bir gürültü koptu. Philipp Çugunov dışarı koştu ve biraz sonra nefes nefese ve sevinçli bir şekilde geri döndü:

"Vali askerlerle birlikte geldi!"

İşçiler pencerelere yığılmak istiyordu, ancak kendilerine hâkim oldular ve toplantılarını ara vermeden sürdürdüler. Kalplerindeki ağır yük hafiflemişti: Sonunda olması gereken olmuştu.

Moiseyenko, Volkov, Şeluhin ve Çugunov dünkü gibi bugün de işçi barınaklarını ve birim örgütlerini gezmişti.

Çarşamba günü işçiler trompet sesleri ile uyandı. Bir piyade birliği Nikolskaya'nın içlerine doğru ilerliyordu.

Dokumacıları ve iplikçileri artık hiçbir güç evlerinde tutamazdı. Küçük gruplar halinde sokağa çıktılar. İlk başlarda sessiz ve sakince askerlerin yerleştirilmesini ve fabrika kapılarında nöbetçi karargâhlarının oluşturulmasını izlediler. Ancak sonra, askerlerin barınaklarını sarıp işçi evlerine girdiklerini görünce bir anda tereddüde düştüler. Telaşlandıklarını belli etmediler. Sadece olup bitenleri suskun bir şekilde izlediler.

Moiseyenko ilk defa düşmanlarıyla karşı karşıya duran işçilerin kin ve nefretlerini bastıramayacağı ve kontrol edemeyeceğinden korktu.

Bir evin merdivenine oturdu; sol taraftan Morosov'un işçileri kendisine doğru yürüyordu ve sağ tarafında tüfeklerine sarılmış bir vaziyette askerler duruyordu.

"Otursanıza" diye askerleri oturmaya davet etti Pyotr Anisimoviç. "Bacaklarınız da çarın değil ya, onlar da yorulur."

Askerler oturmadı.

"Şunlara bak hele, nasıl da gururlular!" diye Moiseyenko'nun yanından bir saniye bile ayrılmayan çilli çocuk nefretle konuştu.

"Bunlar mı gururlu" diye küçümser bir tavırla karşılık verdi Pyotr Anisimoviç. "Evet, bir zamanlar gururluydular. Ama buradakiler, bunlar asker değil ki!"

Askerler ve onların onuru üzerine bir şiir okumaya başladı.

"Şimdi hiçbir mal varlığı olmayan, dilenciler gibi yaşayan işçileri ziyaret ediyorlar ama kimse kendilerini davet etmedi."

Askerler bıyık altından güldü ama bir şey söylemedi.

Moiseyenko sinirlenerek yere tükürdü ve gitti. Volkov kendisini takip etti. Nikolskaya'ya sessizlik hükmediyordu. Angliskaya sokağında her pencerede bir asker üniforması görünebiliyordu. Fabrika bürosu önüne nöbetçiler dikilmişti. Moiseyenko Kazakların yan birliğinin atlara bindiğini fark etti. Yaşlı bir adam Morosov'un kızağına bindi ve oturdu, subaylar bacaklarını ayı postu ile örttü.

"Bu Vali Vasili Sergeyeviç. Hemen talepleri al ve yanma koş."

Halk kenara çekildi. Vali peşinden gelenlerle birlikte kalacağı binanın bulunduğu demiryolu köprüsüne doğru yöneldi.

"Niye çalışmıyorsunuz?" diye kalabalığa sordu.

Volkov, aktivistlerin arasında duruyordu. Biraz öne çıktı, ama bir kelime bile söyleyemedi, çünkü Şeluhin atak davranmıştı:

"Bu artık yaşam değil! Her iki-üç ayda bir ücretler düşürülüyor."

Dokumacılar, Volkov'u vali ile konuşması için görevlendirmişlerdi. Şeluhin'i kenara iteledi ve sessiz bir şekilde konuştu:

"Biz ceza ödentilerinin altında boğuluyoruz, Yemek kötü. Gitmek, işten çıkmak istediğimizde bırakmıyorlar. İmza atmak zorunda bırakıldık. Lütfen fabrikatörün ücret defterlerine bir bakar mısınız? Her üretilen üründe bir kusur bulunuyor; Bir ilmik bile kopsa ki, bunun olmaması imkânsızdır, ceza parası almıyor. Ailemiz için kazandığımız aylık ücretin yarısından daha az bir para geçiyor elimize. Banyo odaları, hastane, kalorifer ve ışıklandırma için kesintiler yapılıyor, hepsinin maliyeti bizim sırtımıza yükleniyor."

"O bizi soyuyor!" diye düzinelerce ses yükseldi.

Volkov, arkasına döndü ve yoldaşlarına sert bir şekilde baktı. Tekrar sessizlik sağlandı.

"Biz taleplerimizi yazdık. İzin verirseniz okumak istiyorum."

"Kâğıdı bana verin, ben kendim okurum."

Vali kâğıdı aldı ve biraz önce Nikolskaya'ya gelen Morosov'un yanına gitti.

"Bir kuruş bile fazla vermem! İsyankârları mükâfatlandırmam. Onlar çalışmaya zorlanmalıdır."

"Bay Morosov yanlış düşünüyorsunuz. İlk önce işçiler sakinleştirilmelidir. Ancak bundan sonra onları çalışmaları için zorlayabiliriz."

"Tamam, o zaman" dedi Morosov, oruçlulara benzeyen suratına sonsuz sadakat ve itaatli bir biçim vererek, "Üç aylık ceza paraların geri ödemeye ve Şorin'i işten çıkarmaya razıyım."

"Bunun açıklanmasını emredin."

Morosov'un tavizleri işçileri tatmin etmedi, işçiler bunları yeterli bulmadı. İdarenin açıklamasını yırtıp yerine Volkov ve Moiseyenko tarafından hazırlanan işçilerin kendi açıklamalarını astılar:

"Savva Morosov'un bilgisine sunulur: Dokumacılar ve iplikçiler, onun tanıdığı tavizleri kabul etmemektedir. Maaşımıza zam yapmayacaksanız hepimizi unutup, isimlerimizi çalışanlar listesinden silerek Paskalya bayramına çıkışımızı veriniz. Bunu eğer kabul etmeyecek olursanız, eylemimize devam edeceğiz ve ayaklanmayı bitirmeyeceğiz. Taleplerimizi kabul ederseniz, bu iyidir. Yok, etmezseniz, bu durumda fabrikanızı yönetemeyecek durumda kalırsınız."

Valiye, işçilerin Morosov'un açıklamasını yırtıp attığı rapor edildiği zaman, ikinci kez kemer köprüsüne gitti. Daha uzaktan topluluğun öfkesi fark ediliyordu ve fabrika binasını tehdit edercesine binaya doğru uzatılmış yüzlerce eli gördü.

"Fabrikatör taleplerinizi kabul etti", dedi vali. "İstiyorsanız işe başlayabilirsiniz. İstemiyor musunuz, bu durumda hesabınızı kapatıp fabrikayı terk edin."

"Biz bu dayatmaları kabul etmiyoruz!" diye bağırdı Volkov. "Hesap kapama işlemi tamamen saf dışı bırakılıyor, çünkü hesaplaşacak ve alacaklı olduğumuz bir durum yok ortada."

"Biz yarı açız!"

"Biz çalışmak istiyoruz ve çalışacağız. Ama bize ailelerimizi geçindirme olanağını tanıyın."

Her köşeden sesler yükseliyordu.

Vali, acı çeken bu canına okunmuş işçilerin şikâyetlerine karşılık subaya sakince başıyla işaret etti. Askerler toplanan kalabalığın arasına daldı ve yaklaşık elli kişilik bir grubu çembere aldı.

"Bu durumda nasıl konuşabiliriz!" diye bağırdı Volkov, kendisini tutan bir askerin ellerinden kurtulmaya çalışarak. "Bu işin sonu felaketse, hep birlikte bu felakete gidelim!"

Bir yankı gibi her taraftan yükseliyordu diğerlerinin sesi:

"Hepimizi! Hepimizi alın!"

Askerler topluluğu geri püskürttü.

Dokumacılar askerlere yüklendi. "Vasili'mizi geri verin bize! Biz Vasili'mizi istiyoruz!"

Valinin bu haksız tutumu işçileri sarstı. Hayatlarında ilk defa burada tattıkları ve gerçek anlamda kullanamadıkları hürriyet ve özgürlüğü kaybetmemek için askerlerle çarpışma ve önlerine çıkan her şeyi yerle bir etme isteğiyle doluydular.

Moiseyenko, kitlenin ruh halini çok iyi değerlendiriyordu.

"Susun, sessiz olun!" diye bağırdı. "Yoldaşlarımızın serbest bırakılmasını sağlayacağız. Bundan emin olun!"

İşçilerin tutuklandığı haberi işçi merkezlerine kadar genişledi. Tüm evlerden insanlar tutuklanmaların olduğu yere akın ediyordu.

"Pyotr amcacığım" dedi nefes nefese kalmış olan çilli çocuk, "onları Malçikov kışlasına götürdüler ve içeri kilitlediler."

Halk Moiseyenko'nun peşinden su gibi akıyordu. Tutukluların kapatıldığı binanın sadece dışında nöbet tutuluyordu. Çocuklar dokumacıları sadece kendilerinin bildiği gizli yollardan geçirerek

götürdü. Yemek kantinine giden uzun yolda yüzlerce çizme yeri inletiyordu.

"Burası!" diye bağırdı çilli çocuk.

Kantinin kapısı kilitlenmişti. Moiseyenko, bir bank aldı ve birkaç darbeyle kapıyı paramparça etti. Tutuklular kurtarıldı, ama ne Volkov, ne de Şeluhin kurtarılanların arasındaydı.

Hep birlikte kavga seslerinin geldiği avluya yöneldiler.

"Askerler", diye bağırdı Moiseyenko. "Kime vurduğunuzu sanıyorsunuz? Kendi babalarınıza, kendi kardeşlerinize!"

Çekik gözlü ve çarpık ağızlı bir asker süngüsünü Moiseyenko'nun göğsüne dayadı. Pyotr, tüfeği askerin elinden çekip aldı ve ayaklarının önüne doğru fırlattı.

Vali adamları ile birlikte geldi.

"Neden düzeni bozuyorsunuz?"

Moiseyenko, göğsünden sıcak bir şeyin aşağı doğru aktığını hissetti, ama pek oralı olmadı. Öne çıktı ve valiye öfkeli bir biçimde karşılık verdi.

"Düzeni bozan biz değiliz. Size taleplerini tam anlamıyla barışçıl bir şekilde ulaştıran işçileri tutuklatan sizdiniz. Bizi bunu yapmaya zorlayan sizdiniz", diyerek yaralı işçileri gösterdi. "Burada işçi kanı akıtıldı, suçsuzun kanı! İlk önce Morosov'u ve bütün işçileri hiçbir ceza çekmeden soyanları tutuklamanız daha iyi olmaz mıydı?"

Valinin adamları arasında karayağız bir ata binmiş genç bir albay duruyordu.

"Tutuklayın!" diye emretti.

"Hele bir dene!" diye karşılık verdi Moiseyenko, sakince.

Kalabalık tehdit edercesine ilerledi.

"Hepimizi tutuklayın! Karılarımızı ve çocuklarımızı da..."

Çilli çocuk albayın burnunun dibine kadar yaklaştı, başı dik, göğsü kabarık bir şekilde meydan okuyarak sordu:

"Morosov sana yeni pantolon sözü verdi herhalde?"

Albay istediği kadar sinirlenebilirdi, ama askerleri kızgın kitleye yaklaşmayı başaramadı. İşçiler kendilerini coplarla ve demir çubuklarla savunuyor, askerlerin elinden süngülü tüfekleri çekip koparıyor ve valinin ayaklarının önüne doğru fırlatıyordu. Kadınlar ve çocuklar, askerleri kartopu yağmuruna tutuyordu.

"Demiryoluna!" diye bağırdı biri. "Volkov ve Şeluhin ordalar!"

Kitle hemen tren istasyonuna yöneldi. Geç kalmışlardı: İşçiler askerlerin etten setini kırıp geçtikleri sırada Volkov ve Şeluhin'in içinde bulunduğu tren çoktan hareket etmişti bile.

"Yoldaşlar!" diye üç bin kişilik kitleye döndü Moiseyenko. "İşçi dışarıdan hiçbir yardım bekleyemez. O kendi kendini savunmalı ve korumalıdır. Kendimizi daha iyi savunabilmek için safları sıklaştırmalıyız. Morosov taleplerimizin bir bölümünü kabul etti. Eğer sağlam durursak ücretlere zam yapıp onları da artıracak..."

"Vasil'imizi geri versinler!"

"Eğer hepimiz tek vücut, tek yumruk olarak taleplerimize sahip çıkarsak, bu durumda bize Vasili'yi de geri yollayacaklar."

Bir subay koşarak geldi.

"Vali bir temsilcinizle görüşmek istiyor."

Moiseyenko bir el hareketi ile işçileri sakinleştirdi.

"Valiye kendisiyle" diye subaya cevap verdi, "kardeşlerimiz serbest bırakılana kadar görüşmeyeceğimizi söyleyin. Hepimiz suçluyuz. Hepimizi tutuklatsın."

Subay kaçtı.

İşçiler bakana bir şikâyet dilekçesinin yazılmasını talep etti.

"Şikâyet dilekçesi yazıldı bile" diye yoldaşlarını sakinleştirdi Moiseyenko "ancak, bakana kim götürecek?"

"Sen yapsana Pyotr Anisimoviç, halkın adına bu acıya sen katlan" diye ihtiyar Vasenko Pyotr'ı önerdi.

Moiseyenko düşündü. İşçiler, ilk defa Morosov'un büyüsünü bozmuşlardı. Tehditler kendilerini geri püskürtememiş ve süngülerin

karşısında tek bir geri adım atmamışlardı. Ama sonuna kadar, zafere kadar yürümek için yeterli cesaretleri var mıydı?

"Tamam" dedi Moiseyenko, uzun bir süre düşündükten sonra kabul ettiğini göstererek. "Yapacağım. Ama siz de ben gelene kadar direnecek misiniz?"

"Yemin ederiz."

Bu kısa sözcüklerde o denli büyük bir kararlılık görülebiliyordu ki, Moiseyenko, heyecandan konuşamadı. Hem daha ne söyleyebilirdi ki? İşçiler yemin etmişti, demek ki sonuna kadar direnip, sabredeceklerdi.

Eve gitmeye ve karısıyla vedalaşıp üstünü değiştirmeye zamanı yoktu. Nikolskaya'nın bütün giriş ve çıkışları askerler tarafından kontrol ediliyordu. Biri Moiseyenko'nun çantasına bir parça ekmek koydu, bir diğeri torbasına tütün doldurdu.

"Unutmayın millet, yemin ettiniz" diye konuşmasını tamamladı, işçilerin önünde saygıyla eğildi ve kar dolu araziden Likino istikametine doğru yol aldı. Binlerce heyecanlı işçi onu sessizce izledi.

* * *

Çar bakanını, bakan da valiyi sıkıştırıyordu. İşçiler, Volkov ve Moiseyenko yanlarında olmadığı için bir sürü çetrefilli ve karmaşık sorunun üstesinden gelemez oldu. İlk başta boyacılar sallandı: İdarenin sürgün tehdidinden korktular. Dokumacılar, boyama atölyesine girerek boyacıların çalışmasını engelledi. İdare boyacıları korumak üzere iki bölük asker talep etti.

Morosov'un emri üzerine kışlalar ısıtılmadı. Askerler köylerden fabrikaya gelen tüm gıda nakliyatını engelledi. Hastane 'yaşanan ayaklanma ve çatışmalar' nedeniyle kapatıldı. Vali, az ya da çok aktif bütün işçileri tutuklattı. Kimileri hapse atılırken, kimileri de köylerine sürgün edildi.

Şimdiye kadar denetlemede çalışanların yerine, artık tecrübeli dokumacıların çalıştırılacağı söylentisi yayıldı. Şorin'in işine son verildi. Son üç ayın ceza paraları geri ödendi.

Bu kez de iplikçiler dayanamadı. Dokumacılar da onları takip etti.

"Her şeye rağmen bazı şeyleri elde edebildik" diye kendi kendilerini haklı göstermeye çalışıyorlardı.

Sonunda 20 Ocak tarihinde bakan çara sevindirici haberi verdi:

"Nikolskaya fabrikasında 19 Ocak Cumartesi günü toplam 4 bin 508 işçi çalıştı. Düzen ve asayiş tekrar sağlandı."

Bu rapor üzerine III. Aleksander şunları yazdı:

"Tanrı böyle devam ettirsin."

Bu arada Moiseyenko, yere yığılacak kadar yorgun, göğsünden aldığı süngü darbesinin acısıyla, tarlaları, ormanları geçerek, jandarmaların cirit attığı tren istasyonlarından sakınarak Moskova'ya kadar yürüdü. O, işçilerin kendine verdiği görevi yerine getirebileceğine inanmıyordu ama devrimci bir örgüt, ya da Sibirya sürgününden tanıdıklarını bulmak ve grev hakkında onları bilgilendirmek istiyordu.

Moiseyenko, herhangi bir örgütle ilişki kuramadı. Fabrikalarda, üniversitelerde ve gazete redaksiyonlarında aramasına rağmen, tanıdıklara da rastlamadı.

Pyotr Anisimoviç, 15 Ocak tarihinde Hitrov Pazarı'na gitti. Başka bir isimle yeni bir yaşama başlamak için bir sahte pasaport almak istiyordu ama yapamadı. Yoldaşlarım böyle yüzüstü mü bıraksaydı? Grevin sorumluluğunu başkası değil, sadece bir tek kendisi taşıyordu. Sonra dokumacılar ne derdi? "Biz ona güvendik, onun peşinden yürüdük, ama o bizi yüzüstü bıraktı ve kendisi emin bir yere sığındı."

Moiseyenko, Nikolskaya fabrikasına geri döndü ve tutuklandı. Bütün suçu kendi üstüne aldı.

Sorgulamada, grevi hazırlayanın kendisi olduğunu itiraf etti. Yaşamını anlaşılır ve basit bir şekilde anlattı. Bir Rus işçisinin mutsuz yaşamını. Abartılara kaçmadan Morosov'un kurduğu sömürü sistemini anlattı.

Sorgu metnini okuyan biri, şaşırarak kendine şunu sorardı: Bunlar niye daha önce grev yapmadı, niye bu kadar bekledi? Pyotr

Anisimoviç, –Volkov'un ve Şeluhin'in üzerinde odaklanan şüpheyi farklı yöne kanalize edebilmek için– çok uzun senelerdir devrimci çalışmalar içinde yer aldığını vurgulayarak, altını çizdi.

'Politik düşünce fikrin haklılığı ve adilliğine inandıktan sonra,' diye yazdı, 'binek hayvanlarından daha kötü muamele gören insanların acı ve kederlerine hiçbir şey olmamış gibi seyirci kalamazdım. Grevin zorunluluğu düşüncesini tek tek protestoların ve küçük eylemlerin başarısızlıkla sonuçlanması ve işçinin kaderini değiştirmemesi gerçekliğinden hareket ederek benimsedim.'

III. Aleksander gibi cani ve gaddar bir çarın hükmettiği 1885 yılında politik düşüncelerin adil ve adaletli olması konusunda görüş belirtmek ve konuşabilmek için cesur ve korkusuz bir yüreğe ve bir devrimcinin sağlamlığına ihtiyaç duyulurdu.

Pyotr Anisimoviç'i Vladimir Cezaevi'ne Jandarma komutanı bizzat teslim etti. Burada fabrika binasını ve kara dumanların yükseldiği fabrika bacalarını, dar Angilskaya sokağını ve artık Şorin'in içinde oturmadığı eski evini son kez gördü.

VIII

Morosov işçileri, iki kez mahkeme karşısına çıkarıldı. 1886 yılının Şubat ayında, 'ücretlerin artırılması ve ceza ödentilerinin kaldırılması ve değiştirilmesi için' greve katılan on dokuz işçi hüküm giydi.

Moiseyenko ve Volkov, duruşma esnasında Morosov'un hain ve ikiyüzlü sistemini deşifre etmeye çalıştı. Ama hâkim onlara söz hakkı tanımadı.

Bu sözde mahkeme 'adil' bir karar aldı: Moiseyenko ve Volkov, üç ay karakol cezasına çarptırıldı. Ama hâkimler, daha sonra grevin otuz üç yöneticisi ve örgütleyicisiyle ilgili görüşülecek duruşmada, hem işçilerin itaatsizliğiyle hem de yöneticileri Moiseyenko ve Volkov'un cesaret ve gözüpekliğiyle hesaplaşmayı planlıyordu.

* * *

Vladimir Bölge Mahkemesi'nin salonu dolup taşmıştı. Mahkeme salonuna gelen üst sınıflardan bayanlar hayal kırıklığına uğramıştı: Direnişçilerin liderinin dalga geçen, neşeli ve berrak gözleri vardı. Şehirli dış görünümü, bir haydudun dış görünümüne hiç mi hiç benzemiyordu.

Mahkeme müfettişi, sanıkların oturduğu bariyerle ayrılmış bölüme dönerek istekli bir şekilde çalışmaya başladı. Sert savcı, ağır bir biçimde oturuyordu ve Moskovalı Avukat Şubinski mahkemenin yüksek pencereleri önünde volta atıyordu. Başkentten gazeteciler birbirleriyle sohbet ediyorlardı.

İkinci sırada göğsünü kabartan Timofei Morosov oturuyordu; Durgun ve boş gözlerle etrafına bakınıyordu. Hemen yanında arkasına yaslanmış olan Dianov yer almıştı. Suratı kızarmış, terlemiş, gaddar ve kötüydü.

Son sırada, bir sandalyenin kenarına çömelmiş bir şekilde Şorin oturuyordu, kendisi omuzlarını yukarı kaldırmıştı.

Aralarda dokumacı kadınların kırmızı başörtüleri parlıyor, erkek dokumacı ve iplikçilerin beyaz gömlekleri beliriyordu.

Duruşma altı gün sürdü. En fazla Moiseyenko konuşuyordu:

"Sayın hâkimler, defterleri baz alarak Morosov'un yanında çalışan bir işçinin ne kadar kazandığını hesaplayınız ve bu ücretle bekâr bir işçinin bile yaşayıp, yaşayamayacağına siz karar veriniz. Bunu yaparken sayın hâkimler, önünüzde, masalarınızın üstünde en masum defterlerin olduğunu düşününüz, çünkü yönetim ve denetim bu defterlere işçinin aylık ücretinin yarısını kapsayan ceza paralarını kaydetmemiştir. Defter bu durumlarda hemen aynı gün yok edilir ve işçi, aynı gün fabrikaya geri dönebilir. Defterlere bir göz atınız. İki tane harf gözünüze çarpacaktır: 'B' ve 'K' harfleri. 'B' harfi bir ipliğin eksikliğini göstermek için kullanılır. Bunun için ceza kesilir. Bir iplik, bir ilmik yoksa bu durumda mal kötüdür. Ama 'B' harfinin çok az kayda geçildiğini görürsünüz. Daha fazla 'K' harfi kullanılmaktadır. Dokumacıyı cezalandırmak için herhangi bir neden bulunamazsa 'K'

harfi kaydedilir. Yani bezin kenarları, köşeleri kötü anlamına gelir. İzin verirseniz sayın başkanım, doğruyu söyleyip, söylemediğimi sorabilir misiniz?"

"Bunu sonra da yapabiliriz."

"Neden sonra sayın başkan? İnsanlar benim alakasız, aptalca şeyleri anlattığımı düşünebilir. Morosov'un herhangi bir işçisine sormama izin veriniz."

"Sorun."

"Bay Şorin mahkeme salonunda. Evet, Bay Şorin, yüksek divana benim doğruyu konuşup, konuşmadığımı, ya da Bay Morosov'u haksız yere, hiçbir sebep olmadan mı suçladığımı söyler misiniz? İyi mal için ceza parası kestiniz mi?"

Şorin masaya yanaştı.

"Evet, iyi mal için ceza kestim."

Başkan, "Bunu neden yaptınız?" diye yapılanı tasvip etmediğini belli ederek sordu.

Şorin, arkasına döndü ve parmağı ile Morosov'u gösterdi:

"İşveren böyle talimat verdi."

Salonda bir uğultu oldu: Mahkeme başkanı sessizliği sağlamak için çabaladı. Sadece Morosov sessizce boş gözlerle bakıyordu.

"Bay Morosov" diye mahkeme başkanı, Nikolskaya fabrikatörünün yardımına yetişti, "eğer yanlış hatırlamıyorsam, siz Bay Şorin'i işten çıkarmıştınız, öyle değil mi?"

"Evet" diye sessizce karşılık verdi Morosov.

"Bunu iyi mal için ceza parası aldığı için mi, yoksa işçiler bunu istediler diye mi yaptınız?" diye hemen arkasından sordu, bu konuşmadan rahatsız olan Moiseyenko.

"Doğru hareket etmediği için", diye kaçamak bir şekilde karşılık verdi Morosov.

"Bay Morosov lütfen", diye Pyotr Anisimoviç, kendisini sıkıştırmaya devam etti, "bize yanımda oturan dokumacı Şeluhin'in size bir

kadife verip vermediğini söyleyebilir misiniz? Siz de ona, 'aferin, güzel yaptın' derken ustaya şunu dediniz: 'Ondan elli Kopek ceza kesin.' Şeluhin bu dönemde size neden ceza ödemesi gerektiğini sordu ve siz de ona hangi cevabı vermiştiniz?"

"Hatırlamıyorum."

"O zaman ben size yardımcı olayım Bay Morosov. Siz şöyle dediniz: Ben seni daha iyi çalışasın diye cezalandırıyorum."

Salonda bir uğultu daha koptu.

Mahkeme başkanı duruşmayı sonuçlandırdı. Verdiği karar kendisi için de, çar için de bir sürpriz oldu, ikisini de hayrete düşürdü: Mahkeme tüm yargı ve dava konularında sanıkları suçsuz bulmuştu.

"Bu da ne demek oluyor Pyotr Anisimoviç!" diye öfkelendi Volkov, ve bir deri bir kemik kalmış suratı telaşlı bir şekilde kızardı. "O zaman niye bizi bir yıl altı ay cezaevlerinde tuttular?"

Moiseyenko, arkadaşını olası kötülüklere hazırlamak istiyordu. Çünkü çarın tutsaklarını bu kadar kolay salıvermediğini kendisi çok iyi bilirdi.

"Sevinmen gerekir Vasili. Öncelikli olarak üç aylık hapis cezasına çarptırılmamız hiç önemli değil. Asıl önemli olan çarın korkması meselesidir. Yeni bir fabrika kanunu çıkarmak istiyor. Bu kanunu, biz Morosov işçileri, onun elinden koparıp aldık. Diğer işçiler ne diyecekler? Morosov işçileri, mücadele etti diyecekler ve bazı kazanımları oldu. Daha güzel bir yaşama erişmek için mücadele, kavga edilmesi gerektiğini anlayacaklar..."

Morosov işçileri, çarın hâkimlerinin bu defa adil ve adaletli davranmak istemesi üzerine serbest bırakılmadı, tam tersine işçiler, hâkimlerin, tüm çabalarına rağmen Morosov fabrikasında yaşanan cehennem koşullarını gizlemeyi başaramadıkları için, serbest bırakıldı.

Dava, bütün ilerici katmanları sarsmıştı. Jüri heyeti ve üyeleri, Morosov mülkiyetinin önüne kurulu Çin Seddi'ni aşmış ve burada yaşanan dehşetle yüz yüze gelmişlerdi. Hâkimler, sanıklar içeri getirildiğinde işçilerin derin bir saygı adabı ile ayağa kalktıklarını,

Morosov ve Volkov'un bu saygılarını, onların önünde yere kadar eğilerek gösterdiklerini görmüşlerdi. Fabrika sahiplerinin gözünden kaçmamıştı: Fabrika işçileri, hatta sadece Orehovo Suyevo'da yaşayan işçilerle sınırlı değildi, Morosov'a karşı düşmanca duygu ve bakışlarını gizlemiyor, saklama gereksinimi görmüyorlardı.

Haydut, eşkıya, büyücü, kan emici ve benzer sözler fabrika binasının önünde her gün yankılanıyordu.

Hatta Vladimir Valisi Sudiyenko bile çar için hazırladığı raporda, işçilerin aç oldukları için grev yaptığını yazmıştı.

Sorgu hâkimi Boskaryov da yaptığı açıklamada, işçilerin grev yapmış olmasının kimseyi şaşırtmaması gerektiğini ve hatta tam tersine asıl şaşırılması gerekenin, grevci işçilerin uzun seneler boyunca Morosov'un kötü koşulları altında çalışmaları ve bu duruma dayanmaları olduğunu belirtmek zorunda kalmıştı.

Bu sözler bütün ilerici gazeteler tarafından basıldı ve yayımlandı. Morosov'un ceza mutfağının iğrenç kokusu tüm ülkeye yayıldı.

Mahkemenin sanıkları serbest bırakması, azılı gericileri ve kapitalistleri çılgına çevirdi. Onlar kendi gazetelerinde alarm çanları çaldı. Ama hiçbir işe yaramadı. Bu dava, Morosov grevinin işçiler tarafından örgütlü bir şekilde hazırlanıp, hayata geçirildiğini gösterdi. Bu grevi diğerlerinden ayıransa devrimci tecrübelere sahip olan ilerici işçiler tarafından planlanmış, örgütlenmiş olmasıydı. İşçiler, taleplerini yazmıştı. Bu talepler üzerine gizli toplantılarda tartışmış ve en sonunda grev tarihini belirlemişti. Şimdiye kadar bir tek Petersburg işçileri 78 ve 79 yıllarında yaşanan grevlerde benzeri bir örgütlülük ve dayanıklılık sergileyebilmişti.

Ama gericiler, başka bir şeyin daha farkına varmışlardı: Eğer Orehovo gibi bir memlekette yaşayan dokumacılar, organizatörlerinin arkasından bu denli cesur ve yürekli bir şekilde yürüyor ve kendisine itaat ediyor ve serbest bırakılmasını kararlılıkla istiyor ve hatta gerekirse şiddet yoluyla bile, güç kullanarak onu kurtarmaya hazır oluyorsa, işçi kitleleri arasında yeni sesler yükselmeye başlamıştır ve bu kitle artık dün olduğundan farklıdır.

Hükümet de 'Morosov halkının' ayaklanmasından yeni bir sonuç çıkarmıştı: İşçiler çalışma ve iş koşullarının sadece kendileri için değil, bütün işçiler için iyileştirilmesini talep ediyorlardı.

Hükümet, işçilerin düşmanlığını idare edebilmek için mahkeme kararından hemen bir hafta sonra 3 Haziran'da yeni bir yasa çıkardı: Üretim esnasında ceza ödentileri sadece kâfi olmayan ve sakat ürünler, bayram vardiyası ve fabrika düzeni ihlallerinde alınır ve bu paralar sadece işçinin yararına harcanabilinir.

V.İ. Lenin, 3 Haziran 1886 Yasası'nı: "İşçiler kendilerini ezenlere karşı isyan ederek karşı durdu ve zaferi elde etti. Korkan hükümet, onların taleplerini kabul etti ve ceza paralarını yasaklayıp kaldıran yasayı ilan etmek için elini çabuk tuttu. Bu, işçiler karşısında boyun eğmek anlamına geliyordu" diye değerlendirdi.

IX

Burası sürgün şehri Mezen. Bir cadde, iki dar sokak, sık yetişen çimenle kaplı bir alan, koyu renge boyanmış çatı ve bina kirişleri, ağaçtan kulesi olan karanlık bir kilise, ağaçtan bir cezaevi. Bir şehirden çok yosunlarla kaplanmış kara bir tabutu andırıyor burası.

Şehrin dışından akan bir nehir sularını soğuk buz denizine sürüklüyor. Denizden kar fırtınaları esiyor, arada bir de denizden ansızın şiddetli soğuk ve yaz donu geliyor. Sonra ağaçların yaprakları dökülüyor, çimen solup kuruyor. Nehrin diğer tarafında karanlık ve ıssız ormanlar yükselip genişliyor.

Pyotr Anisimoviç, küçük bir marangoz atölyesi açtı. Atölyede kendisi dışında sürgün edilmiş öğrenciler de çalışıyordu: Serafimoviç, Kravçenko ve Sçepizin. Pyotr Anisimoviç'in tenor sesi atölyede sabahtan akşama kadar yükseliyordu. Ne çekiç, ne rende, ne de planya sesleri şarkılarını bastırabiliyordu.

Yazar A.S. Serafimoviç, Pyotr Anisimoviç hakkında şöyle yazdı: "Biz onu çok seviyor ve kendisine gerçekten de büyük saygı duyuyor-

duk. O atölyede bizim için tanrı ve imparatordu. Bazen birileri yontulmamış odunu işlenmez hale getirir, bozardı. Bu da pahalıya mal olurdu. Tabii ki ne yapacağını bilemeyen bu kişi, saatlerce daha çok gebe bir domuzu andıran bu komodin önünde çömelerek işin içinden nasıl çıkacağını düşünürdü. Pyotr Anisimoviç'in gri gözleriyle komodine bir bakış atması yeterdi. Hiç beklenmedik bir şekilde önüne otururdu, eline bir testere ya da bir planya alması yeterdi:

'Buraya bir bakınız, burasını biraz düzeltirsek, halletmiş oluruz...'

Düzeltir, bileyler, keser ve parçaları birbirine göre ayarlardı ve gebe domuz göz açıp kapayana kadar bir komodine dönüşürdü. Bunların hepsini o kadar şefkat dolu, nazik bir biçimde yapardı ki, sanki işin tamamını kendin yapmışsın sanırdın. Hocalık ya da benzeri ahkam kesmelerle kesinlikle karşılaşmazdınız.

Ama insan tüm bunlara rağmen onun karşısında yine de bir kütük gibi dururdu. Pyotr Anisimoviç, Mezen'e geldiğinde bir planyayı nasıl tutacağını bilmiyordu. Üç dört ay içerisinde mükemmel bir marangoz oldu. Bu mesleği kimse kendisine öğretmemiş, bu alanda kendisini kimse eğitmemişti. Her şeyi kendi çabasıyla, hiçbir yardım almadan öğrenmişti.

Akşamları çay saatinden sonra Marx, Çernişevski, Korolenko, Mihailovski okunurdu. Pyotr Anisimoviç, sonuna kadar açtığı gözlerini okuyucuya diker ve okunanlara pür dikkat kesilirdi. Abajurun sarı ışığı masayı aydınlatır, masa dışında tüm oda karanlığa bürünürdü. Bu arada Yekaterina, karanlık odayı silip de temizlerdi.

'... Bir geyik çölde nasıl taze içeceğe susuyorsa, kapitalist de aynı tarzda artı değere susamaktadır...' diye okuyordu Kravçenko, sesli ve anlaşılır bir şekilde.

Pyotr Anisimoviç düşündü: 'İşçinin ulaşamadığı ne kadar gerçek vardı ve bunların hepsi kendisinden gizli tutuluyordu. Hayat, gerçek anlamda bu gerçeklere ulaşmak için doğru mücadele edilirse, ne kadar da güzel olabilirdi!"

* * *

Bitmek bilmeyen günün zamanı geldi; gölgelerin evin etrafında tam bir daire biçimini aldığı, çimin gece gündüz demeden büyüdüğü

akıllara sığmayan, tuhaf bir zamandı. Bu zamanda sinirleri bozan, uykuları kaçıran, bitmek tükenmek bilmeyen ışıktan insan nereye kaçacağını şaşırıyordu. Saat akşam on bir olmasına rağmen güneş ışınları hâlâ gözleri kamaştırıyordu.

Moiseyenko'nun şarkısı atölyedeki tüm sesleri bastırıyordu.

"Sen naralarını ve çirkin haykırışlarım kesmeyecek misin hiç?" diyerek içeri giren bir köylü konuştu. "Gürültü insanı nerdeyse sağır ediyor, sanki bu yetmezmiş gibi bir de sen cıyak cıyak bağırıyorsun."

"Ne istiyorsun?" diye sordu Pyotr Anisimoviç hiç kızmadan.

"Komiser seni istiyor."

Moiseyenko, şubat ayında verilen Vladimir Mahkemesi kararıyla hapis cezasının infaz edilmesi sonucu üç ay içeri alındı.

Daha yeni çıkmıştı ki, polis kendisini tekrar çağırdı:

"Moiseyenko siz misiniz?" diye sordu Arhalgensk'ten gelen jandarma süvari yüzbaşı.

"Evet benim."

"Morosov'daki grevi örgütleyen şahıs siz misiniz?"

Pyotr Anisimoviç neşeli ve dalga geçen bir tarzla:

"Hayır, o ben değilim. Bizzat Morosov'un kendisi örgütlemiştir grevi."

Jandarma apışıp kalmıştı.

"Nasıl yani?"

"O çok cimriydi ve işçinin her şeyini elinden aldı."

"Şimdi anladım" diye güldü jandarma. "Bay Moiseyenko buradan ayrılma izniniz çıkarsa nereye gitmeyi düşünüyorsunuz?"

"Köyüme döneceğim. Ben yine toprağı avuçlamak, tarımla uğraşmak istiyorum."

Bu kısmen doğruydu. Moiseyenko, Kansk sürgününden tanıdığı yoldaşları Popov ve Gofman'la yazışmıştı. Yoldaşlarının Çelyabinsk bölgesinde kooperatif temelinde ortaklaşa bir tarlaları vardı. Kendisini takibe alacak polisin gözlerinden bir müddet de olsa, kırsal Ural'da yaşayarak, uzak kalmak, kaçmak istiyordu.

"Politikadan elinizi ayağınızı çektiniz herhalde?"

"İnsan her şeyden bıkabilir."

Jandarma acı bir şekilde konuştu:

"Bay Moiseyenko yanlış yolda yürüyorsunuz. Polis size iyi bir karne verdi. Sizin anlayışlı bir bay olduğunuzu söylüyor. Ama namusunuzla çalışmak yerine bir cezaevinden diğerine, bir sürgünden bir diğerine sürüklenip duruyorsunuz." Jandarma konuşmasını kendisine beklenmedik bir öneri sunarak tamamladı: "Burada kalmak istemez misiniz? Size yardım ederim. Size toprak ve ev veririz, bir de atölye yaptırırız."

Moiseyenko düşündü ve sonra canlı bir şekilde konuştu:

"Aklıma güzel bir fikir getirdiniz."

"Enerjiniz ve potansiyelinizle başarılı olacağınızdan eminim", diyen jandarma devam etti. "Çok uzun düşünmeyin ve bana yazın. Ve şimdi Bay Moiseyenko evinizi aramak istiyoruz."

Moiseyenko'nun evinde yapılan aramada, yasak kitaplar burunlarının ucundaki bir resmin arkasına saklanmış olmasına rağmen bulunamadı, bir şey çıkmadı.

* * *

1889 yılı yaklaşıyordu. Moiseyenko'nun Mezen'de bir kızı oldu. O serbest bırakılıp, salıverildiğinde Mezen'in yollarının ulaşıma elverişsiz olacağını ve bu durumda çocukla bir yıl daha burada mahsur kalacaklarını düşündü ve Arhangelsk Valisi'ne bir dilekçe yazdı.

Vali cevabını uzun bir süre geciktirdi: 2889 sayılı makam yazısını hâlâ iyi hatırlıyordu:

"Polis merkezi, sonsuz şükranları ile siz ulu prens hazretlerinden, köylü Pyotr Anisimoviç Moiseyenko'nun valiliğinizin en uzak bölgelerinden birine sürülmesi talimatını vermenizi rica eder."

Vali, Moiseyenko'yu beş ay beklettikten sonra cevap verdi. En sonunda Pinega'ya taşınma izni çıktı.

Ve Moiseyenko'nun atölyesinden yine, sabahtan akşama dek süren açık tenor sesi duyulmaya, çınlamaya başladı. Moiseyenko'ya Serafimoviç'in bas sesi ile çocuğun sesi eşlik ediyordu.

X

Hürriyet! Moiseyenko'nun ailesi kayığa binmişti.

Kayık suda açıldı. Moiseyenko, çocuğu yukarı kendi kafasının üstüne doğru kaldırdı ve sahilde duran yoldaşlarına bağırdı:

"Yaşayacağız! Hür ve özgür insanlar olarak yaşayacağız! O günleri biz görmezsek, çocuklarımız görecek!"

İnsanlar uzun bir süre kıyıda bekledi. Kayık uzaklaşmış ve neredeyse gözden kaybolmuştu. Ama kıyıdaki insanlar, yaşamla alay ederek mücadele eden Moiseyenko'nun hâlâ kayığın arka tarafında ayakta dikilip, yorulmak bilmeden kendilerine tüm enerjisini gönderdiğini düşünüyordu.

Moiseyenko belirlenen Çelyabinsk'in kırsalına kavuştu. Küçük tarım arazisi ihmal edilmişti. İki patozdan sadece biri çalışıyordu ve harman makinesi sanki boş varillerle yüklü bir araba gibi gürlüyordu. Kışın gelmesine çok az kalmış olmasına rağmen, evin kapı ve pencereleri hâlâ takılmamıştı.

Moiseyenko'nun becerikli elleri yapılacak çok iş buluyordu.

"Sert kış şimdi gelebilir" dedi karısına son kışlık çerçeveyi taktıktan sonra.

"Kış boyunca konağın bütün işlerini düzene sokacağız Sasontovna. Yapılması, onarılması, yamanması gereken ne kadar çok şey var daha! Ama buranın toprağı iyi, yağlı."

"Sen herhalde yine yerine oturamıyorsun?"

"Ülke bu kadar büyük ve üzerinde bu kadar çok haksızlık varken, nasıl hiçbir şey olmamış gibi, yerinden kımıldamadan oturulur! Biz iyi yaşayacağız. Ama işçi halkının nasıl yaşadığını bir düşünsene!"

Her şey Moiseyenko'nun düşündüğünden farklı gelişmişti.

Kızı öldü.

Pyotr Anisimoviç değişmişti, sanki o gitmiş de yerine başka biri gelmişti. Artık ne şakalaşıyor, ne de şarkı söylüyordu. Her zamankin-

den fazla çalışıyordu, ama suskun ve düşünceli bir şekilde. Gözlerindeki hüzün hiç kaybolmuyordu. Acısı çok büyüktü. Nereye giderse gitsin, nereye seyahat ederse etsin, bütün yollar mezarlıkta bulunan kızım örten küçük tepeciğe, kızının mezarına yöneliyordu, onu buraya sürüklüyordu.

Pyotr Anisimoviç, bulanık ve can sıkıcı günlerden birinde Çelyabinsk'te bulunan polis subayının yanma çağrıldı.

"Sınırdışı edilip sürülüyorsunuz" dedi dolaysız bir şekilde subay başka bir şey söylemeden.

"Daha nereye?" diye karşılık verdi Moiseyenko öfke içinde.

"Memleketinize, Siçovka'ya."

"İsterseniz masrafı kendiniz karşılamak suretiyle trenle gidebilirsiniz."

"Kendime masraf açarak coğrafya öğrenmeye ihtiyacım yok benim! Beni sürüyorsanız, o zaman siz götüreceksiniz" diye öfkeyle konuştu.

Cezaevleri, ara duraklar, Samara, Pensa, Moskova, Vyasma. Tüm cezaevlerinde tahtakurusu ve mezar sessizliği vardı. Cezaevleri, sanki görünmez fareler kalın duvarları kemiriyormuş gibi esrarengiz bir fısıldayışla dolup taşıyordu.

Moiseyenko için bir gezgin, göçebe yaşantısı başladı. Tekrar yorulmak bilmeyen, çalışkan ve keyifli insana dönüştü. Bu yolculukta rastladığı insanların içi, onun berrak gözlerine baktıklarında ısınıyor, huzur ve mutlulukla doluyordu...

***

Pyotr Anisimoviç Moiseyenko, bütün hayatı boyunca işçi davası uğruna mücadele etmişti ve Kremlin Sarayı'nda dalgalanan kızıl bayrağı görmek ona ancak yaşamının sonuna doğru nasip oldu. 1917 Ekim fırtınası çarı ve Morosovları yeryüzünden koparıp attı.

Moiseyenko'nun yaşlı, ancak yine de yaşam dolu canlı gözleri, tuhaf ve esrarengiz yaşama meraklı bir şekilde bakıyordu.

Moskova, Leningrad, Harkov ve Orehovo-Suyevo'da bulunan

tekstil işçilerinin toplantılarında Bolşevik Parti'nin sadık ve güvenilir oğlu Pyotr Anisimoviç Moiseyenko, tutkulu ve ateşli kelimelerle genç kuşakları, emekçi insana kendi gerçek mutluluğunu bahşeden tek ülke olan Sovyetler Birliği'ni kendi göz bebekleri gibi korumaya ve ona sahip çıkmaya çağırıyordu.

Pyotr Anisimoviç Moiseyenko 30 Kasım 1923 tarihinde öldü. O bugün Orehovo Suyevo mezarlığında, kendisi ile birlikte 1885 yılında mücadele eden yoldaşlarının yanında yatıyor.

SON

L. Ostrover bir Rus işçisidir. O bu kitabın dizelerinde kendi sınıf tarihini biçimlendirmektedir. Ostrover'in yaşam hikâyelerini kaleme aldığı dört Fırtına Kuşu, Rus işçi sınıfı ile başlayan ve dönemimiz tarihine yeni bir yön verecek olan şiddetli fırtınanın habercileridir.
Kitapta birbirlerine bağlanan dört anlatı, fırtına kuşlarının sürdürdüğü devrimci mücadeleler kapsamında elde ettikleri başarı, kazanım ve zaferleri ve aynı zamanda katlanmak durumunda kaldıkları ve yaşadıkları acı yenilgileri de yansıtmaktadır.
Kitap bizi 19. yüzyılın 70'li ve 80'li yıllarına, Çarlık hükümdarlığının karanlık dönemlerine taşımaktadır. Kapitalizm, Rusya'da toprağa bağımlılık üzerine kurulu ilkel kölelik koşullarının tasfiyesi ve hızla çözülmesiyle birlikte bir gelişim evresi yaşadı. V.İ. Lenin buna ilişkin olarak şunları yazmıştır:
"Orağın ve dövenin Rusyası hızla sabanın ve harman makinesinin, buhar değirmeninin ve buharlı dokuma tezgâhının Rusyası'na dönüşmeye başladı."
Bu gelişim dolaysız olarak işçi sınıfının ortaya çıkışını ve işçi hareketinin gelişimini de bağrında taşıdı.

'Önümüzde, bütün gücüyle düşman kalesi duruyor ve üzerimize yağdırdığı kurşun ve gülleleriyle en iyi savaşçılarımızı vuruyor. Bu kaleyi ele geçirmek zorundayız ve bu kaleyi, eğer uyanan proletaryanın tüm güçlerini Rus devrimci güçleri ile ortak bir partide, Rusya'da diri ve dürüst olan her şeyin çekim merkezi olan bir partide birleştirebilme yeteneğini sergileyebilirsek, bu kaleyi ele geçiririz. Sadece o zaman Rus devrimci işçisi Pyotr Alekseyev'in kehaneti hayat bulur, ete kemiğe bürünür: Emekçi halk adaleli kollarını kaldıracak ve süngülerin yardımı ile korunan despotizmin boyunduruğu tuz buz olacaktır.' (LENİN)
İşçi yazar L. Ostrover'in bu kitapta tanıttığı Alekseyev, Çarlık Rusyası'nda büyüyüp, gelişen Ekim Devrimi'nin ön habercisi 'Fırtına Kuşları'ndan birisidir.

EVRENSEL BASIM YAYIN

ISBN 978-605-331-315-1